TRACTATUS

DE

MATRIMONIO.

EX TYPIS PELAGAUD ET LESNE.

TRACTATUS

DE

MATRIMONIO,

AUCTORE

R. P. Joanne Perrone,

È SOCIETATE JESU.

LUGDUNI,

APUD PELAGAUD ET LESNE,

SS. DD. PAPÆ BIBLIO-TYPOGRAPHOS.

(SUCCESSORES RUSAND.)

1840.

TRACTATUS

DE MATRIMONIO.

PROŒMIUM.

1. Matrimonium ab eo dicitur, inquit catechismus Romanus, quod femina idcirco nubere debet, ut mater fiat, vel quia prolem concipere, parere, educare, matris munus est (1). Aliis præterea nominibus matrimonium donari consuevit, *Connubii*, scilicet, *Conjugii*, *Nuptiarum* de quibus fusè S. Thomas (2). Definiri autem solet : « Viri et mulieris maritalis conjunctio inter legitimas personas individuam vitæ consuetudinem retinens (3); » quod si agatur de matrimonio non solùm quatenus officium naturæ est, sed quatenus præterea est sacramentum, datæ definitioni addi debet : « et à Christo ad dignitatem sacramenti elevata. » Ab aliis verò matrimonium prout sacramentum est fusiùs definiri; seu potius describi solet : « Sacramentum novæ legis quo significatur conjunctio Christi cum Ecclesia, et gratia confertur ad sanc-

(1) De matrim. Sacram. cap. 8. n. 2. Hinc apud Gregorium IX. cap. *Ex Litteris* de conversione infidelium : « Matri, inquiebat mulier, infans ante partum onerosus, dolorosus in partu, post partum laboriosus : ac ex hoc legitima conjunctio maris et feminæ magis *matrimonium*, quam *patrimonium* nuncupatur. » Apud Pitæum, *Decretales Gregorii Papæ IX*, Paris. 1687. Tom. 2.

(2) In 4. D. 27. q. 1. ar. 1.

(3) Hanc definitionem quæ est Magistri sententiarum imo potius codicis Justinianæi suam fecit catechismus Rom. loc. cit. n. 3. ubi eamdem per partes exponit.

tificandam viri et mulieris legitimam conjunctionem, ad uniendos arctiùs conjugum animos, atque ad prolem piè sanctèque in virtutis officiis et fidè christiana instituendam.»

2. Ex his autem definitionibus colligitur 1° naturam, sive rationem aut essentiam matrimonii propriè constitui *in vinculo;* quod exprimitur per vocem illam *conjunctio*, quæ designat illam obligationem et nexum vi cujus firmitas, permanentia atque stabilitas matrimonii exurgit, minimè verò consistere in usu, qui separari potest à dominio, seu potestate quam in proprium corpus conjuges per consensum verbis de præsenti expressum sibi invicem tradunt (1); colligitur 2° conjugii christiani proprietates esse unitatem et indissolubilitatem, quæ significantur per subsequentia verba *inter legitimas personas individuam vitæ consuetudinem retinens*, seu ut clariùs dicitur in altera definitione *viri et mulieris legitimam conjunctionem, etc.;* colligitur 3° nonnullas requiri conditiones sub quibus tantùm iniri possunt conjugia; quod innuitur per verba *legitimas personas*, vel per *legitimam conjunctionem*. Atque tria hæc præcipua capita sunt circa quæ tota hæc nostra versabitur disputatio; tum scilicet circa matrimonium in se spectatum et quatenus sacramentum est; tum circa ipsius proprietates; tum denique circa ipsius impedimenta ac potestatem ea apponendi. His nonnulla adjiciemus circa quæstionem hâc nostrâ præsertim ætate agitatam de connubiis *mixtis* vulgo nuncupatis.

(1) Cf. Estium in 4. D. 26. §. 13. qui hanc veritatem adversus Wicleffitas aliosque hæreticos multiplici argumentorum genere ostendit. Sanè verum extitit conjugium inter protoparentes in terrestri paradiso ante quemcumque conjugii usum; id ipsum dicatur de conjugio inter Beatam Virginem et S. Joseph. SS. PP. unanimes in hac sententia sunt, et ecclesiastica historia plura suppeditat exempla sanctorum qui perhibentur vero matrimonio conjuncti, quamvis nunquam convenerint; ejusmodi fuit conjugium S. Pulcheriæ cum Marciano, S. Henrici cum S. Cunegunda. Quod si nonnulli Patres aut Theologi interdum scripserunt usu matrimonium perfici relate ad perfectam et plenam rationem signi seu sacramenti, id affirmarunt, quatenus scilicet per usum significatur conjunctio realis Christi cum Ecclesia per incarnationem, tum etiam quatenus major inde firmitas conjugii exurgit, ut suo loco dicemus.

CAPUT I.

DE MATRIMONIO IN SE SPECTATO.

3. Matrimonium in se spectatum considerari potest vel prout officium naturæ est, vel prout est sacramentum, seu clariùs, prout officium illud à Christo sanctificatum est, qui ipsum evexit ad dignitatem sacramenti eidemque sacramentalem gratiam adjunxit. Dum igitur consideratur quatenus officium naturæ est, disceptari posset utrùm bonum sit ac honestum, quod plures ex veteribus hæreticis inficiati sunt. Cùm verò jamdiu obsoleverit ejusmodi error, ac nemo sit qui eùm denuo excitaverit, ab illis, datâ operâ, refellendis supersedemus. Sane, quod ex lege naturæ à Deo ipso confirmatâ proficiscitur, illud profectò naturâ ac ratione suî nullum vitium admittit vel turpitudinem, ac proinde bonum est ac honestum. Tale porro est matrimonium.

4. Natura enim, etiam secluso peccato, inclinat hominem ad prolis generationem, et ad eum finem sexuum diversitas est ordinata (1); jam verò proles, sicut concepta in lucem edi debet, ita in lucem edita per nutritionem et educationem debet secundùm corpus et animam perfici, idque eàdem naturâ dictante, quæ non tantùm generationem rei, sed et provectionem et perfectionem ejus intendit. Hæc autem necessaria nutritionis et educationis officia certos requirunt parentes, eosque vinculo quodam permanente colligatos; in hoc autem vinculo, ut diximus, matrimonii ratio constituta est; matrimonium igitur quà naturæ officium est, lege ipsius naturæ est constitutum.

5. Hanc naturæ legem ratam habuit, et confirmavit naturæ auctor Deus. Principio enim virum, seu marem creavit et feminam ad prolem videlicet suscipiendam idoneos. Feminam quoque ex viri latere condidit, ut ostenderet arctissimum esse inter eos matrimonii vinculum; quæ cùm instinctu quodam divino probè intellexisset Adam in eam vocem erupit:

(1) Cf. Estium loc. cit. §. 1. et Catechism. Roman. Part. II. cap. 8. §. 13.

« Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne meâ.... quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem et adhærebit uxori suæ : et erunt duo in carne unâ (1). » Quibus verbis perpetuum et indissolubilem conjugii nexum declaratum fuisse Tridentinum docuit (2). Compertum igitur est in horto ipso deliciarum, atque ante peccatum constitutum et initum matrimonium esse. In novo autem testamento ipse Dei Filius non modò præsentiâ suâ nuptias honestavit, et miraculo omnium quæ edidit primo consecravit, sed præterea commendavit locupletissimis iis verbis, quæ leguntur Matth. XIX. 6. « Quod ergo Deus conjunxit homo non separet (3). » Quare Paulus Corinthiis ep. I. VII. 38. inter cætera significavit : « Qui matrimonio jungit virginem suam benè facit (4) », ac I. Timoth. IV. 1. futuros matrimonii accusatores appellavit homines « attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum. » Atque hujus divinæ et apostolicæ doctrinæ adversarios quovis tempore sancti Ecclesiæ Patres, concilia, imo et Ecclesia universa non semel anathemate perculit (5).

(1) Genes. II. 24. Posteriora hæc verba « *Propter hoc dimittet homo patrem*, etc. tanquam à Deo ipso prolata retulit Christus, Matth. XIX. 5.

(2) Sess. XXIV. cap. unic. de Matrimonio.

(3) Ὃ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω (in var. ἀποχωριζέτω.)

(4) Ὥστε καὶ ὁ ἐκγαμίζων (in var. γαμίζων παρθένον), καλῶς ποιεῖ.

(5) Cf. Estium loc. cit. §. 3. Ex his non solùm patet veterum hæreticorum insania, qui nuptias damnabant, verùm etiam Barbeyrachii et Gibbonii impudentia, ex quibus alter in op. *De morali Patrum doctrina*, alter verò in op. *De casu imperii Romani* in Patres iniqui, eisdem succensent quasi impuritatem quamdam, labem et vitium invenerint in matrimonio etiam justo atque legitimo, propterea quod virginitatem conjugio, viduitatem alteris nuptiis antepouant; quòd arceant à sacerdotio bimaritos, et eos qui viduam, vel ancillam, vel ab alio repudiatam duxissent; quòd sentiant matrimonium cupiditatis explendæque libidinis studio ineundum non esse; quòd vetent virum cum gravida uxore consuescere; quod denique tradant habere aliquid conjuges de quo erubescant.

At quis non videat iniquè prorsus impios homines in Patres debacchari? An quia virginitas matrimonio, viduitas præfertur alteris nuptiis, ideo reprobatur conjugium ut malum? « Numquid argentum non erit argentum, inquit S. Hieronymus, si aurum argento pretiosius est? » (l. 1. contra Jovin. n. 3.) Recte etiam cætera docuerunt Patres; cùm enim ad officium nascantur homines, non ad voluptatem, culpa profectò non vacabunt, qui solius voluptatis causâ vel matrimonium ineunt, vel abutuntur uxoribus scilicet procreatio liberorum debet esse hominibus modus cupiditatis, quem modum cùm sæpe transiliat concupiscentia, quæ ipsis

6. Ex his porro quæ de honestate matrimonii contraximus facilè intelliguntur ejusdem fines, qui tres enumcrantur. Princeps quidem atque primarius procreatio est, et procreationis complementum quod in prolis sustentatione, ac liberali ad virtutem institutione consistit. Alter finis in mutuo adjutorio situs est, scilicet in communi vitæ societate, officiis, atque ope mutua, quam sibi conjuges invicem præstant in re domesticâ administrandâ, atque in vitæ incommodis faciliùs perferendis. Tertius matrimonii, seu potiùs matrimonium contrahentium finis est sedandæ concupiscentiæ propositum; matrimonium enim quod sanis hominibus ante peccatum vim tantùm officii habuit, ægrotis postea factum est etiam remedium, ut Apostolus docet (1).

7. Cæterum cùm hoc naturæ officium, seu ut plerique loquuntur, naturalem contractum (2) Dominus Salvator noster elevaverit ad dignitatem sacramenti, de eodem quatenus sacramentum est potissima nobis disputatio esse debet adversùs recentiores hæreticos Lutheranos, Calvinistas, Socinianos aliosque novatorum surculos, qui, etsi matrimonii sanctitatem et divinam ejus originem ultro fateantur, eidem tamen sacra-

castioribus animis potenter insidiatur, ideo habere dicuntur aliquid conjuges de quo erubescant. Cf. P. Baltum in *Morali doctrinâ Patrum vindicatâ*. Cf. etiam quæ de his scripsit Clem. Alex. *Pædag.* lib. 2. cap. 10.

(1) I. Corinth. VII. 2-6. Ex his porro refellitur abjecta Rationalistarum et Naturalistarum sentiendi ratio circa matrimonii notionem. His enim matrimonium nihil aliud est nisi « societas diversi sexûs personarum ad naturalem et rationabilem stimuli sexualis expletionem inita. » Cf. Aug. de Roskowány *De matrimonio in Ecclesia catholica* Tom. 1. §. 16. 17. Augustæ Vindel. 1837.

(2) Nonnulli contendunt nullo modo *contractum* esse, aut dici posse conjugium, saltem pressè seu stricto sensu; quia conjugio deest objectum, seu res, circa quam contrahi possit. Substantiam quippe matrimonii efficit mutua obligatio conjugum ad amorem et fidelitatem, quæ omnem contrahendi ac paciscendi naturam refugit. Hinc nonnisi impropriè matrimonium contractus dici potest, quatenus scilicet verbum *contrahere* ad ea significanda, quæ per matrimonium intenduntur, usu quadantenus roboratum usurpari solet; aut saltem dicunt, contractum, si quis matrimonio inest à reliquis toto, ut aiunt, cœlo diversum esse. Cf. Roskovány op. cit. §. 18. nec non auctorem dissert. *De impedimentis matrimonii*, Mechliniæ 1834. edit. IV. p. 126. et seq. Nos tamen, ne à consuetâ loquendi ratione recedamus, contractûs nomen usurpabimus quo usum est Tridentinum, sess. XXIV. cap. 1. de Ref. matrim. etsi fateamur, ut postea videbimus, matrimonium à quolibet alio contractu plane differre.

menti dignitatem eripere omni modo conantur. Atque hæc quidem veritas ea est quam in primis tuendam suscipimus; deinde verò, ut ordo postulat, quid verisimilius inter tot quæ circumferuntur Theologorum sententias tenendum sit de ejusdem sacramenti materia, forma atque ministro subjiciemus. Sit itaque

PROPOSITIO I.

Matrimonium est verè et propriè unum ex septem legis evangelicæ sacramentis à Christo Domino institutum.

8. De fide est, quam Tridentinum, sess. XXIV. can. I, his verbis definivit : « Si quis dixerit matrimonium non esse verè et propriè unum ex septem legis evangelicæ sacramentis à Christo Domino institutum, sed ab hominibus inventum, neque gratiam conferre, anathema sit (1). »

9. Hanc veritatem satis apertè innuunt sacræ Litteræ, Traditio docet, perpetua et constans Ecclesiæ praxis confirmat.

10. Ac primò quidem innuunt Scripturæ; celebre enim est Paulinum testimonium Ephes. V. 35. « Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea... Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia (2). » Quibus verbis Apostolus non solùm significat matrimonium exhibere signum, seu repræsentationem unionis Christi cum Ecclesia, sed præterea complectitur officia quibus conjuges per illam unionem ad-

(1) Ex verbis conc. Trident. quibus definit matrimonium unum esse ex septem legis evangelicæ sacramentis *à Christo Domino institutum* apertè refelluntur Oberthür in *Ideâ biblicâ Ecclesiæ Dei*. Part. I. pag. 90. Solisbaci 1828.... Holder et Beda Mayer qui eum secuti, affirmare non dubitarunt Christum pauca solùm sacramenta instituisse (Baptismum et Eucharistiam), sed Ecclesiæ pro ratione et indigentia temporum potestatem reliquisse eadem augendi, idque nominatim de matrimonio valere. Ita desipiunt in Germaniâ homines qui se catholicos profitentur!

(2) Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς . . . τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

stringuntur, amorem præcipuè supernaturalem quo se mutuò diligere debent, sicut Christus diligit Ecclesiam. Nemo autem negaverit ad hæc officia præstanda opus esse gratiâ Salvatoris et quidem jugi, qualem nempe sacramenta tribuunt ad statum sanctificandum atque ad ejus finem obtinendum. Hinc præter insignes Theologos, catechismus Romanus Paulino commate utitur ad probandam sacramenti matrimonii veritatem. Cùm tamen nobiles alii Theologi et interpretes Cajetanus, Vasquez, Estius, Fromondus, Bernardinus à Piconio aliique non pauci *efficaciter* saltem sive ex hoc, sive ex aliis quæ afferri solent Scripturarum locis non probari hanc veritatem contendant, et concilium Tridentinum ipsum eam Pauli sententiam commemorans hoc Paulum *innuisse* tantummodò affirmet, ideo hâc ipsâ voce nos pariter usi sumus.

11. Quod verò Scripturæ innuunt, Tradítio extra omne dubium ponit. Etenim utriusque Ecclesiæ Patres iique antiquissimi matrimonium in numero sacramentorum habuerunt, dum 1° Christianorum conjugium alii inter res sacras numerant ad religionem pertinentes à ministris Ecclesiæ certo ritu celebrandas, cujusmodi inter Græcos sunt S. Ignatius M. (1), Clemens Alex. (2), S. Basilius (3); inter Latinos verò Tertullianus (4), S. Ambrosius (5), S. Siricius Papa (6). Dum 2° alii tradunt Christum, dum nuptiis interfuit iisdem benedictionem, sanctitatem, et gratiam quâ antea carebant adjunxisse atque indicasse, ita ex Græcis Cyrillus Alex. (7), Epiphanius (8), ex Latinis Ambrosius (9) et Augustinus (10). Dum 3° denique alii *sacramenti* nomine matrimonium nuncuparunt,

(1) Epist. ad Polycarp. cap. 5. ex edit. Cotelerii Tom. 2.

(2) Stromat. lib. 3. juxta antiquam edit. Sylburgianam p. 191. et seq. juxta editionem verò Potteri recusam Venet. 1757. Tom. 1. p. 532. et seq.

(3) Hexaemer. Hom. VII. opp. edit. Maur. Tom. 1. p. 68.

(4) Lib. 2. *Ad uxorem.* cap. 8. edit. Rigalt. p. 171. et seq. in quem loc. Cf. not. Rigalt.

(5) Epist. XIX. ad Vig. edit. Maur. Tom. 2. col. 844. n. 7.

(6) Epist. ad Himerium Tarrac. cap. 4. apud Constant. col. 628.

(7) Lib. 2. in Jo. in cap. 2. v. 1. opp. edit. Paris. 1638. Tom. 4. p. 135.

(8) Hæres. LI. quæ est *Alogorum*, cap. 30. edit. Petav. Tom. 1. d. 452 et Hæres. LXVII. *Hieracitarum*, cap. 6. ibid. pag. 714.

(9) Epist. XLII. ad Siricium, n. 2. ed. Maur. Tom. 2. col. 966.

(10) Tract. IX. in Jo. n. 2.

quod fecit Tertullianus (1), Ambrosius (2), Chrysostomus (3) et Augustinus passim, præsertim verò in lib. *de Bono conjugali*, ubi inter cætera scribit : « In nostratum nuptiis plus valet sanctitas sacramenti quàm fecunditas uteri (4) » et paulò post : « Bonum igitur nuptiarum per omnes gentes atque homines in causâ generandi est, et in fide castitatis; quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate sacramenti, per quam nefas est etiam repudio discedentem alteri nubere, dum vir ejus vivit (5). » Ibidem verò ostensurus matrimonii vinculum esse indissolubile etiamsi nulli filii procreentur, clericorum similitudine utitur in quibus sacramentum ordinationis permanet, etiamsi aut ad muneris functionem non admittantur, vel ab eadem arceantur, unde apparet *sacramenti* nomen quod nuptiis tribuitur ab Augustino propriè adhiberi, non latiùs (6).

12. Maximum demum pondus ad eamdem veritatem comprobandam addit perpetua et constans utriusque Ecclesiæ orientalis et occidentalis consensio et praxis. De Ecclesia enim Latina ante Tridentinum hujus rei fidem faciunt Eugenius IV (7); ante Eugenium Constantiense concilium (8); ante concilium Constantiense Lucius III (9); ante Lucium Gregorius M. prout fatentur adversarii nostri (10); ante Gregorium sacramentalia et rituales libri, qui inter septem Sacramenta semper nuptias recensent (11). De Ecclesia Græca constat ex Hieremia Græco-

(1) *De exhortat. Castitat.* cap. 5.

(2) Lib. 1. *De Abraham.* cap. 7. n. 59. ed. cit. Tom. 1. col. 302.

(3) Hom. XX. in epist. ad Ephes. n. 4. opp. edit. Maur. Tom. 11. p. 148.

(4) Cap. 18. n. 21.

(5) Cap. 24. n. 32.

(6) Sic enim ibidem scribit : « Quemadmodum si fiat ordinatio cleri ad plebem congregandam, etiamsi plebis congregatio non subsequatur, manet tamen in illis ordinatis *sacramentum ordinationis;* et si aliqua culpa quisquam àb officio removeatur, sacramento Domini semel imposito non carebit, quamvis ad judicium permanente. » Demum concludit: « Hæc omnia bona sunt, propter quæ nuptiæ bonæ sunt, proles, fides, *sacramentum.* »

(7) In *Decret.* seu *instruct.* pro Armen. Apud Hard. *Acta concil.* Tom. 9. col. 440.

(8) Ibid. Tom. 8. col. 915.

(9) *In Decreto cont. hæretic.* ibid. Tom. 6. Par. II. col. 1878.

(10) Id Calvinus fatetur. *Instit.* l. 4. cap. 19. §. 34. scribens : « Pro sacramento datum (matrimonium) nemo usque ad Gregorii tempora viderat. »

(11) Cf. Martenium *De antiq. Eccles. ritib.* Lib. 1. P. II. Cap. 9. art. 5.

rum Patriarcha, qui sub finem sect. XVI. in censura *Confessionis Augustanæ* ex nomine totius Ecclesiæ Græcæ septem profitetur esse in Ecclesiâ sacramenta à Christo instituta, ac de matrimonio peculiariter ait « divinum sacramentum esse, atque unum ex illis septem, quæ Christus et Apostoli Ecclesiæ tradiderunt (1). » Atque id ipsum profitentur diversa concilia coacta adversùs Cyrillum Lucarim nova dogmata fabricantem (2); ante hos omnes concilium Florentinum (3), quod in hac professione jam præcesserat Simeon Thessalonicensis (4); quibus præiverant symbolici libri, et Euchologia (5). Quòd verò eadem sit Coptorum, Jacobitarum, Syrorum, Nestorianorum, Eutychianorum, seu Monophysitarum fides, dubitare non patiuntur publica euchologia in quibus de matrimonio agitur perinde ac de sacramentis reliquis, uti ostendunt Renaudotius (6), et Assemanus (7).

13. Si illud propterea inter sacramenta novæ legis ponendum est, quod inter res sacras locum habet, quod Christus benedictione, sanctitate et gratia exornavit, quod verè et propriè sacramentum appellatur, quod Ecclesia universa constanter ac perpetuò inter sacramenta à Christo instituta retinuit; cùm tale sit ex Patrum testimoniis et utriusque Ecclesiæ certissimis documentis Christianorum conjugium,

(1) Cf. Op. cui tit. *Censura Orientalis Ecclesiæ de præcipuis nostri seculi hæreticorum dogmatibus* Hieremiæ *Constantinopolitani Patriarchæ*, etc. à Stanislao Socolovio ex græco in latinum conversa. Dilingæ 1582. Cap. 7. pag. 105. et p. 111. 116.

(2) Cf. apud Renaudotium *De la perpétuité*, etc. Tom. 5. liv. 6. Chap. 1.

(3) In Decreto Union. Armen. apud Hard. *Acta Concil.* Tom. 9. col. 440.

(4) Apud Renaudot. op. et loc. cit.

(5) Cf. apud Goarium in *Euchologio* ubi de ritu agit singulorum sacramentorum, præsertim verò ubi agit de matrimon. sub. tit. *De officio coronationis nuptiarum* p. 385. seqq. et p. 397. et seq. cui addatur *Orthodoxa confessio cathol. et apost. Ecclesiæ Orientalis*. Lips. 1695. Quæst. CXV, ubi quæritur : « Quodnam sextum est mysterium (*sacramentum*) ? Resp. *Honorabile conjugium*, quod primò quidem mutuo viri feminæque in se invicem consensu... instituitur... Deinde sancitur consecraturque hæc illorum consensio ac promissio per sacerdotem. » Ποῖον εἶναι τὸ ἕκτον μυστήριον; Ἀπόκρισις: Ὁ τίμιος γάμος, ὁ ὁποῖος γίνεται, πρῶτον μὲν μὲ τὴν εἰς ἀλλήλους συμφωνίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς... ὕστερον δὲ βεβαιώνεται, καὶ εὐλογῆται ἀπὸ τὸν ἱερέα τούτη ἡ συμφονία καὶ ὑπόσχεσις.

(6) Loc. cit.

(7) *Bibliothecæ Orientalis* Tomi 3. parte I. p. 356. et Tomi 3. Part. II. p. 319. et seq. ubi agit de Syris Nestorianis.

profectò sequitur quod demonstrandum assumpsimus, nempe matrimonium esse verè et propriè unum ex septem legis evangelicæ sacramentis à Christo Domino institutum, prout etiam cordatiores inter Protestantes jam nobis ultro concedunt (1).

DIFFICULTATES.

14. I. Obj. Satis certa non est Patrum auctoritas ad adstruendam sacramenti matrimonii veritatem; 1° Patres enim nullibi apertè docent vel Christum sacramentum matrimonii instituisse, vel matrimonium gratiam conferre ex opere operato; 2° Quod si interdum locuti videntur de matrimonio tanquam de re sacra, vel sacramento, ut ex ipsis Patrum locutionibus patet, rem sacram vel sacramentum latiori sensu usurparunt, ut inter cæteros usurpavit S. Leo M., Augustinus passim, Dionysius Areopagita nuncupatus, qui in libro *de Ecclesiast. Hierarchia* inter sacramenta etiam recenset *monasticam consecrationem;* 3° vel eodem sensu quo sacramentum dixerunt Adæ conjugium, et conjugia Hebræorum, quæ profectò non fuisse verè et propriè sacramenta nunc passim catholici Theologi docent adversùs Launoium, qui in libro *de Regiâ in matrimonium potestate* innumera prope Patrum testimonia congessit, ut adstrueret matrimonium in antiquâ lege fuisse verum sacramentum (2). 4° Quod præterea omne dubium tollit circa germanam SS. Patrum mentem, ut observat Erasmus, est ipsorum agendi ratio, dum pugnarent adversùs impias Tatiani, Encratitarum, Gnosticorum ac Manichæorum hæreses, quæ nuptias utpote noxias damnabant; nullum enim validius argumentum à Patribus urgeri poterat quàm sacramenti dignitas à Christo matrimonio addita ad hæreticos re-

(3) Cf. Leibnitium in *Systemate Theolog.* p. 314. Esslinger op. cit. *Apologie de la religion catholique par des auteurs protestants*, qui agens de matrimonio adducit testimonia ex Marheincke, Meyer, et Schwarz quibus constat Protestantes admittere conjugium veluti statum à Deo sanctificatione, et gratiâ auctum, quâ conjuges sanctè possint instituere prolem, esse vocatum in Scripturis *mysterium* et *sacramentum*, *signum sacrum* unionis Christi cum Ecclesiâ.

(4) Cap. 11. opp. edit. Coloniæ Allobrogum 1731. Tomi 1. Part. II. p. 718. et seq.

fellendos; attamen de ea nec verbum habent. Imo nec ipse Jovinianus, qui licet totus esset in extollendo connubio super virginitatem, omniaque argumenta quæ ad rem suam facere viderentur diligentissimè conquisisset, de dignitate sacramenti silet omninò. Ergo.

15. R. N. A. ad 1. prob. D. Conceptis verbis Tr. æquivalenter N. Etenim id docent Patres, quotiès affirmant Christum nuptias præsentiâ suâ *sanctificasse*, *gratiam per matrimonium haberi*, seu *conferri*, dum tanquam *rem sacram* habent Christianorum conjugium, et cùm *sacramentum* vocant, et ita vocant, ut conferant etiam quoad effectum cum Baptismo et Ordine. En verba S. Epiphanii: « Venerabiles enim esse nuptias ac Dei aspirante gratiâ cœleste regnum obtinere, quis vel ex eo non cognoscat, quod ad nuptias invitatus Salvator ipse fuerit, ut iis benediceret (1)? » et ante ipsum Tertullianus: « Unde sufficiamus, inquit, ad enarrandam felicitatem ejus matrimonii quod Ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignat benedictio; Angeli renuntiant, Pater ratum habet (2)? S. Innocentius I. de bigamo simultaneo ita scribit: « Statuimus fide catholicâ suffragante, illud esse conjugium, quod erat primitus *divinâ gratiâ* fundatum, conventumque secundæ mulieris priore superstite, nec divortio ejectâ, nullo pacto posse esse legitimum (3). » Verba Augustini superiùs recensuimus ejus mentem exponentes. Falsa itaque sunt, quæ adversarii assumunt.

16. Ad 2. D. Patres interdùm latiori sensu matrimonium rem sacram et sacramentum vocant Tr. vel C. semper N. Optima siquidem regula ad veram Patrum mentem in locutionibus quas adhibuerunt assequendam, est Ecclesiæ fides juxta cujus analogiam ipsi loquebantur. Jam verò, uti invictè ostendimus, Ecclesia quovis tempore matrimonium inter sacramenta verè et propriè dicta habuit. Ex hac porro animadversione responsio patet ad singula Patrum testimonia, quæ nobis objici possent, cùm minimè contendamus semper et in

(1) Πῶς γὰρ ἔσται τίμιος ὁ γάμος καὶ ἐν Θεῷ ἔχων τὴν τοῦ οὐρανῶν βασιλείαν, ὁπότε κέκληται ὁ Σωτὴρ εἰς γάμους, ἵνα εὐλογήσῃ γάμον; l. c. Hær. LXVII. p. 114.

(2) Loc. cit. ex lib. 2. *Ad Uxorem*.

(3) Epist. 36. *ad Probum*. Apud Coustant. col. 910. Cf. ib. not. edit.

singulis testimoniis eos vocem sacramenti pressè et strictè usurpasse.

17. Ad 3. Eadem esto responsio. Admittimus autem testimonia, quæ improbo et inani labore ex Patribus congessit Launoius, minimè evincere matrimonium in veteri lege ab iis ceu sacramentum habitum fuisse, cùm Patres nonnisi latiori sensu et ratione signi seu figuræ futuræ unionis Christi cum Ecclesia quàm matrimonium in se spectatum præ se ferebat *sacramentum* nuncupaverint. Contra verò conjugium Christianorum sacramentum Patres dixerunt ratione tum signi, tum gratiæ quam significat et confert ad fidelium unionem sanctificandam, ut ostendimus. Verum de Launojo postea.

18. Ad 4. N. Argumentum enim quod ducitur ex Patrum agendi ratione adversùs hæreticos utpote negativum planè evertitur ex positivis documentis quæ adduximus, præsertim verò ex perpetuo ac constanti ecclesiarum consensu, quod planè invictum est; nulla enim miræ hujus consensionis in retinenda et asserenda veritate cujus sacramenti ratio assignari potest, ut sæpe monuimus, præter divinam et apostolicam traditionem. Nestoriani profectò et Eutychiani qui à seculo V ab Ecclesia catholica separati sunt, nonnisi ab eadem Ecclesia discere potuerunt matrimonium esse sacramentum verè et propriè dictum. Cæterùm Patres operam perdidissent in adstruendâ sacramentali nuptiarum dignitate adversùs eos qui nuptias ut impuras et à malo principio invectas traducebant. Quod verò spectat ad Jovinianum observare juverit ipsius quæstionem non attigisse præcisè matrimonium, sed potius *statum* conjugalem, quem *statui* seu professioni virginitatis et continentiæ præferebat. Nulla propterea necessitas ipsi incumbebat ad causam suam propugnandam ut urgeret elevationem nuptiarum ad dignitatem sacramenti.

19. Inst. Atqui nec satis constans est Ecclesiæ traditio: 1° etenim non defuerunt sive ex canonistis, sive ex scholasticis, qui apertè negaverint post Magistrum sententiarum per matrimonium gratiam conferri, quibus assentitur vetus glossa cap. *Honorantur*, quæ tradit matrimonium institutum tantùm fuisse *in remedium peccati*. 2° S. Thomas autem dari

per matrimonium gratiam propugnat solùm ut *probabilius* (1); 3°. eadem ratione sese gesserunt Scotus, Bonaventura, Paludanus, Durandus, de quibus et de reliquis scholæ Theologis Melchior Canus universim pronuntiat : « Cùm quærunt an matrimonium conferat gratiam, id quod eo loco maximè finiendum erat, non definiunt tamen; sed in his referunt, quæ *in hominum opinione* sunt posita (2); » ex his Durandus ulterius progressus apertè negat matrimonium esse sacramentum, sicut ex professo inficiati sunt Canonistæ non pauci. Ergo.

20. R. N. Subsump. Ad 1. prob. D. Quin tamen negaverint matrimonium esse sacramentum C. secus Tr. Certum enim est 1° omnes Theologos admisisse matrimonium tanquam unum ex septem Ecclesiæ sacramentis à Christo institutis; 2° certum est præterea scholasticos omnes cum Magistro sententiarum hoc agnovisse discrimen inter sacramenta veteris legis et sacramenta novæ legis, quod ista *conferant gratiam*, illa autem gratiam tantùm *significarent* : 3° certum demum est Durandum malè audivisse tanquam hæreticum, eo quod negaverit matrimonium esse sacramentum, ita ut in secundis curis operum suorum ad hanc hæresis invidiam declinandam admiserit matrimonium esse sacramentum, etsi cum nonnullis aliis coævis Theologis negaverit conferre gratiam. Imo neque hoc quidem absolutè affirmavit, eo quod ipsius sententia, ut ipsemet non diffitetur, communi Theologorum ætatis suæ doctrinæ adversaretur, sed solùm ut *probabilem* in medium protulit (3). Hæc porro cùm rata et explorata sint, patet con-

(1) Supplem. q. 42. art. 3.

(2) *De Locis Theolog.* lib. 8. edit. Colon. 1585. p. 245.

(3) Cf. D. Durandi à S. Porciano Ord. Præd. et episc. Meldensis in Petri Lombardi sententias, etc. Venet. 1581. Lib. 4. Dist. 26. quæst. 3. fol. 367. *tergo* numer. 5. ubi apertè scribit : « Tenendum est absolutè quod matrimonium est sacramentum, cùm hoc determinet Ecclesia *extra de hæreticis* ubi numerat matrimonium inter alia sacramenta; » et n. 8. Quod attinet ad collationem gratiæ, exposita sententia Canonistarum, de qua profitetur se nihil velle pronuntiare, pergit : « Moderni autem Theologi quasi communiter tenent quòd per sacramentum matrimonii confertur gratia, nisi contrahentes ponant obicem, sicut fit in aliis sacramentis quibus æquiparatur sacramentum matrimonii in hoc casu; quia non videretur ab eis posse teneri quòd matrimonium sit sacramentum novæ legis. »

troversiam verti in quæstionem criticam, quid nempe sibi voluerint scholastici per illam formulam : matrimonium institutum solùm esse *in remedium concupiscentiæ.* Estius existimat scholasticos locutos esse « de principali fine, sive effectu sacramenti » juxta constituta ab ipsis principia (1). Eàdem ratione effatum Magistri sententiarum ex quo illud cæteri hauserunt, exposuerat. Sensus itaque istius locutionis videtur, quòd per matrimonium non conferatur eàdem specie gratia, quæ in cæteris sacramentis confertur, sed gratia tantùm medicinalis in remedium concupiscentiæ (2).

21. Ad 2. D. In sensu exposito, et quidem in *Supplemento* C. absolutè et in *Summa* N. In hac enim plura emendavit S. Doctor ex iis quæ scripserat in commentariis super Magistrum sententiarum. Jam verò in *Summa* 2. 2. q. 100. ar. 2. ad 6. expressè reprobat illorum sententiam, qui negant conferri gratiam in matrimonio, ac prætera absolutè pronunciat quòd « dare pecuniam pro matrimonio... in quantum est Ecclesiæ sacramentum, est illicitum. »

22. Ad 3. Responsio patet ex his quæ de germana scholasticorum mente disseruimus. Verisimilius porro est Canum non attendisse ad penitiorem illorum sensum, alioquin minùs se infensum in scholasticos ostendisset, re nondum præsertim eliquatâ. Cæterùm, ut aliàs animadvertimus ne iniquiores in ipsos simus, semper perpendenda sunt ætatis in quâ scholastici scribebant, adjuncta omnia, summa monumentorum et librorum inopia quâ laborabant, defectus codicum, et mediorum quibus nunc abundamus; ipsis autem deerant.

(1) Sic enim scribit in 4. D. 26. §. 9. « Ad illud quod 2. distinct. dicit (Magister sentent.) conjugium esse in remedium tantùm, non improbabiliter responderi potest ex sancto Thoma eum locum explicante, quod ibi Magister loquatur de principali fine sive effectu sacramenti matrimonii. Quamvis enim omnia sacramenta, et contra peccatum valeant, et auxilium benè vivendi præstent, rectè tamen trifariam ista secundùm Magistrum dividuntur, quòd quædam principaliter instituta sunt ad juvandum hominem in bono ut confirmatio, eucharistia et ordo : quædam ad delenda vel vitanda peccata, ut reconciliatio, extrema-unctio et matrimonium : quædam ad utrumque effectum, ut baptismus, quo et vetus homo moritur et novus nascitur. » Qui deinde respuit auctoritatem glossæ cap. *Honorantur*, et alterius glossæ cap. *Quidquid*, unà cum interpretibus ita sentientibus, qui pauci sunt, et in quæstione quæ ad Theologum propriè spectat, facilè labi potuerunt.

(2) Cf. Ibid.

23. II. Obj. Omnia desunt in matrimonio, quæ ad verum sacramentum constituendum requiruntur: 1° Deest enim in primis divina institutio, cùm matrimonium longè ante Christum in mundo viguerit; 2° deest gratiæ collatio, alioquin non præferretur cælibatus conjugio gratiâ aucto, quâ ille caret; 3° imo et signum ipsum deest ejusdem gratiæ in matrimonio, quod non perficitur nisi contrahentium consensu. 4° Quòd si dicatur per ejusmodi consensum significari unionem Christi cum Ecclesia, cùm hæc unio per matrimonium nòn efficiatur, sed ipsum longè præcesserit, dicendum foret signum vacuum; ut omittatur 5° plura alia signa præcessisse, vel existere unionis Christi cum Ecclesia quin tamen dici possint sacramenta. 6° Deest denique in matrimonio ritus externus, sive cæremonia sacra divinitùs instituta ad gratiam significandam, ut ex se patet. Quæ omnia confirmantur ex ipsa Ecclesiæ agendi ratione. 7° Ecclesia enim spectat conjugium ut immunditiam à quo proinde sacerdotes arcet; 8° eidem impedimenta apponit per quæ profectò sacramenti materia essentialiter immutatur, ac irrita reddidit matrimonia clandestina. 9° Verùm et ipsum conjugii opus tale est ut mentem à Deo avocet, neque in ipso in quo essentia matrimonii consistit Spiritus Sanctus adesse potest; 10° quare ille qui in evangelica parabola (Luc. XIV, 20.) recusavit venire ad nuptias cœlestes hanc causam prætexuit: « Uxorem duxi, et ideo non possum venire. » 11° Atque hinc factum est ut passim contrahentes paciscantur de dote ac pretio, quod quidem pactum absque simoniacâ labe in sacramento admitti nequit. 12° Theologi demum acriter adhuc inter se disceptant circa matrimonii materiam, formam atque ministrum. Ergo.

24. R. N. A. Ad 1. prob. D. Matrimonium longè ante Christum in mundo extitit sub ratione naturalis unionis seu contractùs C. sub ratione sacramenti propriè dicti N.

25. Ad 2. D. Præfertur cælibatus matrimonio quatenus *statum* constituit C. quatenus est sacramentum N. Quatenus enim matrimonium sacramentum est, ipsum præferimus cælibatui; quatenus verò statum conjugalem dicit, eidem præferimus cælibatum, qui et suas gratias longè potiores adnexas habet, dicente Apostolo I. Cor. VII. 38. « Qui matrimonio jungit virginem suam benè facit, qui non jungit meliùs facit. »

26. Ad 3. N. Nam ipse contractus ex eo quod fuerit elevatus ad dignitatem sacramenti signum jam factus est gratiæ à Deo per ipsum conferendæ ad rite præ se ferendam sive repræsentandam unionem Christi cum Ecclesia.

27. Ad 4. D. Ideoque nos dicimus conjugium electum esse ad unionem illam solùm *significandam* seu repræsentandam ex Christi institutione C. ad efficiendam N. Etiam Eucharistia instituta est ad repræsentandam Christi passionem, quin tamen eam efficiat.

28. Ad 6. N. Nam contractus ipse externus utpote à Christo electus ad gratiam significandam et conferendam est ejusmodi ritus.

29. Ad 7. N. Hæc enim putida calumnia adversariorum est; siquidem Ecclesia matrimonium semper commendavit tanquam in se bonum et honestum et à Christo sanctificatum, ut ostendimus. Quod si interdum vel à nonnullis conciliis, vel Romanis Pontificibus conjugium immunditiæ nomine donatum est, non ratione sui, sed aut ratione subjecti incapacis ob vota aliave impedimenta ad matrimonium contrahendum, aut ratione actùs conjugalis non quidem absolutè sed respectivè ad munditiem quam præ se fert continentia, ita conjugium denominatum est (1). Arcet verò Ecclesia sacerdotes à nuptiis tanquam à statu minùs perfecto, ac minùs convenienti dignitati et muneribus sacerdotalibus, ut suo loco declaravimus, non autem tanquam à re malâ.

30. Ad 8. D. Materia *ex quâ,* ut aiunt, constare, seu confici *potest* matrimonium C. ex quâ *reipsâ constat* seu efficitur N. Materia enim ex quâ constituitur matrimonium non quælibet est duorum individuorum conjunctio, sed *legitima* conjunctio, quæ quoties adest et rite fit, toties conjugium celebratur, quin sit in Ecclesiæ potestate impedire quominus matrimonium, seu sacramentum habeatur. Ast Ecclesiæ munus est determinare conditiones quæ ad legitimam ejusmodi conjunctionem constituendam requiruntur, ut nempe materia idonea seu apta sit ad sacramentum. Ex hac autem potestate sibi à Christo collatâ Ecclesia apponit impedimenta dirimen-

(1) Cf Bellarm. lib. unic. *De matrim.* P. 1. cap. 5. §. 19. et seq.

tia, ac decernit irrita esse clandestina connubia salvâ tamen semper et incolumi essentiali sacramenti materiâ (1).

31. Ad 9. D. Si brutorum more exerceatur, C. si ritè, ut Christianos conjuges decet, saltem absolutè, N. Falsum porro est quod adjiciunt adversarii matrimonii essentiam in actu ipso conjugali consistere; ut enim paulò ante animadvertimus, potest in matrimonio separari exercitium à jure; usus conjugii non est nisi accessorius, atque ad summum, ut nonnullis placet, integralis quoad matrimonium (2); falsum prætcrea est quod iidem adversarii assumunt non posse Spiritum S. inesse ipsi actui, si, ut diximus, sicut christianum decet exerceatur ratione finis, ratione modi, ratione sobrietatis (3).

32. Ad 10. D. Quia passus est homo ille ea de causa se nimis abripi secularibus curis, C. præcisè quia uxorem duxerat N. Cæterùm, ex his patet adversarios confessione suâ confirmare meliorem statu conjugali esse cælibatum, cùm agitur de divino famulatu.

33. Ad 11. D. Paciscuntur de dote ad onera futuri conjugii sustinenda C. de sacramenti pretio N. Mirum proinde videri debet plures ex antiquis canonistis ex occasione hujus difficul-

(1) Varia Patrum Tridentinorum suffragia, quæ in pluribus congregationibus prolata sunt ad componendam potestatem Ecclesiæ in decernendis impedimentis matrimonialibus cum essentia sacramenti quæ non subest Ecclesiæ potestati, refert Card. Pallavicini lib. 22. Cap. 4. et seq. Deinde verò ut respondeat eidem difficultati à Suavio, seu Paulo Sarpio propositæ circa decretum concil. Tridentini quo irrita fiunt matrimonia clandestina, hæc præclarè scribit lib. 23. cap. 9. §. 15. « Certo ben è, che il contratto matrimoniale non è sacramento per la sua natura e senza divina elevazione: si che l'esser di sacramento e l'esser di contratto sono due essenze distinte, la seconda delle quali poteva stare senza la prima; benchè ora per divino decreto *sieno inseparabili* (almeno fuori di caso accidentale) *tra battezzati*. Si come dunque perchè le specie consecrate sono inseparabili si, ma distinte dal corpo di Cristò; la potenza naturale, quantunque non possa alterar il Corpo, può alterar le specie; e per questo modo può fare che il Corpo non vi rimanga: cosi per lo stesso rispetto la podestà ecclesiastica può alterare il contratto, benchè non possa alterare il sacramento; e per questa via può impedire che una tal forma di contrarre non rimanga sacramento, com'era prima. E se il miriamo con occhi ingenui e purgati, vedremo ciò intervenire in tutti gli altri impedimenti dalla Chiesa introdotti. »

(2) Cf. Estium loc. cit. in Dist. 26. §. 13.

(3) Cf. Bernard. à Picon. in cap. 5. epist. Ephes.

tatis permotos esse ad negandum conjugio dignitatem sacramenti.

34. Ad 12. D. Disceptant Theologi in determinando *quæ* sit materia, *quive* minister G. in admittendis debitâ materiâ, formâ et ministro ad sacramentum constituendum N. Hæ porro controversiæ in omnibus ferè sacramentis locum habent. Cæterùm, quid de his verisimilius censendum sit jam expendimus.

De materiâ, formâ atque ministro sacramenti matrimonii.

35. Quæstiones de materiâ et formâ sacramenti matrimonii pendent à principalis controversiæ solutione, quæ est de ministro. Etenim si hujus sacramenti minister est sacerdos, jure infertur ejusdem materiam esse contractum naturalem, ut vocant, ab ipsismet contrahentibus mutuo consensu perfectum, formam verò benedictionem, seu sacra verba à sacerdote prolata. Quòd si ministri matrimonii dicuntur ipsi contrahentes, materia et forma juxta magis receptam àpud hujus sententiæ patronos opinionem, erit utriusque contrahentis consensus verbis seu signis expressus, licet sub diverso respectu; *materia* scilicet prout consensus significat corporum traditionem, *forma* prout significat mutuam eorumdem acceptationem.

36. Jam verò utrùm hujus sacramenti ministri sint contrahentes, an sacerdos, quæstio est magna animorum contentione agitata inter Theologos. Alii enim cum Melchiore Cano, qui fortasse omnium primus hanc sententiam in scholas invexit (1), aut saltem toto nisu instauravit, censent verum hujus

(1) Adduci passim solet post Melchiorem Canum tanquam primus assertor hujus sententiæ, quod scilicet sacramenti matrimonii ministri sint sacerdotes, Guillelmus episcopus Parisiensis, eo quod ipse in tract. de Baptismo cap. 1. commendaverit vim benedictionis et orationis sacerdotalis ad gratiam Dei conciliandam. Attamen certum videtur id unum significare voluisse Guillelmum quod hæc benedictio non requiratur, ut pars essentialis sacramenti, sed solùm ut eo ritu conjugium celebretur qui ab Ecclesia præscribitur ob plures causas quas enumerat. Sanè Guillelmus benedictionem sacerdotalem ad matrimonii essentiam non pertinere apertissimè tradit in op. *De Septem Sacramentis*. Florentiæ 1579. in quo cap. 26. cùm declarasset matrimonia clandestina esse prohibita, et tribus modis ma-

sacramenti ministrum solum esse sacerdotem (1). Alii autem antiquæ sententiæ adhærentes existimant non alios sacramenti matrimonii ministros esse agnoscendos præter contrahentes. Quod enim attinet ad peculiares nonnullorum opiniones qui mediam quamdam viam tenuerunt vix aliquot adstipulatores nacti sunt.

37. Canus, et qui cum eo sentiunt, ad propriam adstruendam sententiam urgent 1° sanctorum Patrum doctrinam quâ tradunt benedictione sacerdotis matrimonium *sanctificari*, *conciliari*, *obsignari*, præsertim verò conc. Carthaginiense IV. quod ita decernit : « Sponsus et sponsa, cùm benedicendi sunt à sacerdote, à parentibus suis vel paranymphis offerantur. Qui cùm benedictionem acceperint eâdem nocte pro reverentiâ ipsius benedictionis in virginitate permaneant. (2). » Quæ jussio pro ritu accidentali ac merè cæremoniali apposita non videtur. Quapropter, concludunt, qui ministerium hujusmodi sacerdotibus denegant, ii facere videntur incauti, ut sacramenti veritas contra Novatores ex Traditione defendi vix possit (3).

trimonium dici posse clandestinum, id est cùm 1° celebratur sine testibus; 2° cùm celebratur absque solemnitate quam Ecclesia in nuptiis adhibere solet, prout sunt *benedictio* aliaque ejusmodi; 3° cùm non proponuntur *banni :* docet tamen ejusmodi matrimonia clandestina *vera* esse conjugia, quamvis illicita, et concludit : « Nec sic contrahentes possunt separari, » cùm ibi verus sit consensus per verba de præsenti expressus : « Licèt *illa quæ dicta sunt* (ideoque et *benedictio*) deficiant, *quæ non sunt de essentia sacramenti ;* sed solus consensus prædictus. » Porro si benedictio ex sententia Guillelmi non pertinet ad essentiam sacramenti matrimonii, sequitur profectò ipsum non existimasse sacerdotem esse hujus sacramenti ministrum. Sic afferri etiam solet pro hac sententia Paludanus ; at certum est Paludanum contrarium omnino docuisse. Eum adibis in 4. *Sentent.* Paris. 1514. hic enim l. c. dist. XXVI. q. 4. apertè profitetur matrimonium perfici per consensum contrahentium, ita ut verba quibus exprimitur consensus et acceptatio sub diversâ ratione constituant materiam et formam sacramenti ; solvit præterea difficultatem quam sibi proponit adversùs veritatem sacramenti matrimonii petitam ex eo quod omne sacramentum debeat à sacerdote administrari secus ac eveniat in matrimonio, cui perficiendo non requiritur sacerdos, ostenditque quodlibet sacramentum aliquid habere sibi proprium in quo cum reliquis non convenit. Ita fol. 141.

(1) De *Loc. Theol.* lib. 8.

(2) Can. 13. apud Hard. *Acta Concil.* tom. 1. col. 980.

(3) Nonnulli æstu disputationis abrepti limites omnes modestiæ excessisse videntur in contraria impugnanda sententia. Sanè Jo. A. Petzeck Friburgensis Canonum professor in opusc.

38. Urgent 2° prolationem verborum parocho à concilio Trid. præscriptam in nuptiarum celebratione : « Ego vos in matrimonium conjungo (1), » quæ profectò si comparentur cum aliis : *Ego te baptizo ... ego te absolvo*, patet eamdem in omnibus vim inesse efficiendi quod significant, non autem declarandi solùm, aut testandi esse conjunctos.

39. Urgent 3° analogiam aliorum sacramentorum, quæ nonnisi à sacerdotibus administrantur, scribente præsertim Apostolo : « Sic nos existimet homo ut ministros Christi et *dispensatores mysteriorum* (id est *sacramentorum*) Dei (2), quæ cùm nullam exceptionem patiantur etiam sacramentum matrimonii includunt, quod propterea etiam à sacerdotibus administrari debet. Hisce argumentis alias addunt rationes ductas ab aliquarum synodorum auctoritate, quæ vocant sacerdotes matrimonii ministros; à profanitate conjugiorum quibus, nisi forma aliqua vel ritus sacer accedat, nihil sacri continent, quæ præterea solis interdum nutibus atque inter absentes contrahi possunt; à defectù intentionis in contrahentibus conficiendi sacramentum, sine quâ tamen sacramen-

Vindiciæ dissertationis de potestate Ecclesiæ in statuendis matrimonii impedimentis. Friburg. 1787. p. 49. not. 27. sententiam, quæ contrahentes sacramenti ministros statuit, et infirmo niti fundamento, *et planè religionis dogmatibus periculosam* esse asseruit, eo quod, illâ admissâ, *nullâ ratione* adversùs Protestantes matrimonii sacramentum ex Traditione vindicari possit. Car. Jos. dé Lasaux in op. *Uebereinstimmung der Franzosischen*, etc., seu *consonantia legum Gallicarum de divortio cum Dei verbo*. Hoblenz 1816. p. 30. et seq. opinionem de contrahentibus tanquam ministris sacramenti *ab erronea*, ut ait, sententia de matrimonio Christianorum quod absque sacramento consistere nequeat profluxisse censet. Quam hic auctor vocât sententiam *erroneam* de inseparabili ratione contractûs et sacramenti in conjugiis Christianorum, est sententia planè catholica, ut postea videbimus. Marian. Dobmayer in *Systemate Theol. catholic*. Tom. 7. Salisbaci 1819. p. 428. et seq. docet ob Traditionis tantùm *obscuritatem* et nondum latam ab Ecclesia definitionem in scholis *opinionem novitiam* de contrahentibus sacr. matrimonii invaluisse. Sauter in op. *Fundamenta juris Eccles. cathol*. edit. 3. Rottunlæ 1826. Mauro Hagel theologo Dillingano sententia de sacerdote ministro adeo certa fuit, ut oppositam sententiam *planè absurdam* esse affirmaverit, et inter scholasticorum commenta numeraverit in op. *Demonstratio Rel. Christ. Cathol*. August. Vindel. 1832. Tom. 2. p. 212. Sic alii non pauci apud Roskovâny op. cit. §. 27.

(1) Sess. XXIV. *De Reformat*. Cap. 1.

(2) I. Cor. IV. 1. *Οὕτος ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων θεοῦ.*

tum confici nequit; à sanatione conjugiorum, ut vocant, *in radice* quin novus consensus ex altera parte requiratur, quo in casu cùm non habeatur contractus, nec sacramentum haberetur (1); à mirâ denique opinionum discrepantiâ inter Theologos adversæ sententiæ, dùm in sua hypothesi materiam et formam definire certant.

40. Bellarminus et qui ab eo sunt pro antiquâ communiorique sententiâ tuendâ innituntur 1° auctoritate Eugenii IV. Qui in instruct. pro Armenis : « Septimum, inquit, est sacramentum matrimonii... causa efficiens matrimonii regulariter loquendo est mutuus consensus per verba de præsenti expressus (2); » nec non concilii Tridentini docentis Christum non solùm approbasse conjugium in statu innocentiæ institutum, sed præterea gratiam promeruisse, quæ naturalem conjugum amorem perficeret, eâque gratiâ præstare matrimonium in nova lege veteribus connubiis; ex quibus patet, juxta Tridentinum, nihil immutasse Christum in contractu matrimonii, sed solùm illum gratiâ suâ exornasse, quo factum est ut contractus ille qui antea non erat nisi naturalis, quique à solis contrahentibus per mutuum consensum perficiebatur, elevatus sit ad dignitatem sacramenti.

41. 2° Innituntur declaratione ejusdem Tridentini, quòd in decreto de *Reformat.* cap. I. apertè docet « clandestina matrimonia, libero contrahentium consensu facta *rata et vera* esse matrimonia, quandiu Ecclesia ea irrita non fecit. » Cùm verò irrita fecerit Tridentinum hæc matrimonia, noluit tamen decretum suum robur habere nisi post triginta dies ab ejus publicatione. Quibus ita compositis, sic isti Theologi ar-

(1) Ea conjugia *in radice* sanari dicuntur, quæ contracta sunt cum aliquo occulto impedimento dirimente; ac periculum instat ne, si alterutri conjugum id innotesceret, retraheret se à conjugali societate magno populi scandalo, et prolis susceptæ detrimento. In his rerum adjunctis permittitur ac etiam suadetur ut alter conjugum, qui impedimentum novit, renovet consensum aut expressè aut tacitè cum altero. Quòd si et in hoc quoddam periculum deprehenderetur, et ambo conjuges ignorent nullitatem conjugii relinquuntur, ut aiunt, in bona fide, seu in persuasione de valore initi matrimonii. Hæc autem phrasis *de sanatione in radice* orta ex eo est, quòd per quamdam fictionem juris censetur Rom. Pontifex dispensare ab illo impedimento, antequàm contrahentes darent consensum.

(2) *In decreto Union.* apud Harduin. l. cit. Nonnulli cavillantur circa Eugenii verba : *causa efficiens matrimonii*, cùm debuerit dicere, *causa efficiens sa-*

gumentantur : Juxta Tridentinum quandiu clandeslina matrimonia irrita ab Ecclesia facta non sunt, *rata et vera* fuerunt et adhuc sunt in regionibus omnibus in quibus Tridentinum decretum publicatum non est : atqui ex Innocentio III. in cap. *Quanto de divortiis* et ex communi loquendi usu, Tridentini præsertim ætate recepto, matrimonia *rata et vera* non erant meri contractus naturales aut civiles, sed sacramenta, quæ tamen solo libero contrahentium consensu perficiebantur et perficiuntur; ergo non sacerdos, sed contrahentes soli sunt sacramenti matrimonii ministri (1). Quod confirmant ex illis

cramenti matrimonil, ex quo inferunt Eugenium de solo coutractu hæc dixisse, eo magis quod ipse noluerit controversiam in scholis agitatam dirimere. Ast vehemeuter erraut, qui talia excogitaut; 1° quia subjecta materia et oratiouis series uon alium admittuut sensum quàm do *sacramento;* 2° quia ætate Eugenii nondum excogitata erat distinctio inter sacrameutum et coutractum in conjugiis Christianorum; 3° quia nulla tunc temporis vigebat controversia de ministro sacramenti matrimonii, cùm uuanimis fuerit TT. omnium seutentia solos coutrahentes esse miuistros; 4° quia, ut sæpe diximus, Eugenius in suo decreto ea quæ spectant ad sacrameuta ad verbum desumpsit ex opusculo V. S. Thomæ, qui certe iu auimo nou habebat ullam definire controversiam scholasticam, præsertim cùm, ut vidimus, illâ ætate uou existeret.

(1) Quod diximus de commuui loquendi usu Tridentini ætate recepto, juxta quem *veri* et *rati* nomine intelligebatur conjugium inter Christiauos iuitum, ac proinde sacramentum, evideuter coustat ex historiâ concilii, et ex præcipua difficultate quæ ab episcopis et theologis oppouentibus promovebatur adversùs eos qui urgebant decretum ad irritanda matrimonia clandestiua. Illud enim liquet ex historia Card. Pallavicini lib, 22. cap. 4. seqq. et iterum lib. 23. cap. 8. Nos brevitatis gratiâ unum aut alterum documentum afferemus. Refert itaque Pallavicini lib. 22. cap. 4. u. 8. « Iu questa seuteuza (negativa) coucorse Giovauni Trivigiani Patriarca di Venezia il quale negò non pure la convenienza ma la potenza : allegaudo, uon potersi (dal concilio) far nullo *quel sacramento*, il quale ha tutta la sua esseuza, benchè gli mauchino le dovute solenuità : come per esempio, ancora che un sacerdote consacri senza le sacre vesti, fa vero sacrameuto, sol che coucorra la materia e la forma. Or consisteudo l' essenza del matrimouio uel mutuo consentimento sensibile, e richiedendosi l'altre solenuità o per decoro o per prova, il difetto di esse (oppoueva egli) nou può torre il valore, » et num. 16. loquens de suffragio Constant. Bonelli episc. Tifernatis satis prolixo, quo comprobavit Ecclesiæ fas esse ejusmodi connubia clandestina irrita facere, sic ex ejus mente prosequitur : « Comprovò che la Chiesa poteva auuullar tali matrimonii non già annullando il coutratto, e così togliendogli l' esser materia idonea del sacramento, come avevau ragionato alcuni; *perciochè il contratto del matrimonio tra fedeli non è precedente nè distinto dal sacramento;* onde

conjugiis, quæ præsente quidem parocho, sed ipso invito, imo obluctante contrahuntur, quæ tamen ita vera conjugia sunt, ut Ecclesia hos conjuges neque compellat neque invitet ad accipiendam parochi benedictionem. Id ipsum concludunt ex matrimoniis initis coram parocho, aut vicario generali, aut cardinali, non sacerdotibus, sed vel diaconis vel subdiaconis, aut etiam in minoribus ordinibus quandoque constitutis; tum etiam ex conjugiis quæ ex dispensatione pontificia sive in regionibus hæreticorum (1), sive in regionibus infidelium absque præsentiâ sacerdotis à fidelibus celebrantur, quæ omnia ut vera matrimonia et sacramenta censentur.

12. 3° Innituntur in ipso sacramenti effectu, qui est indissolubilitas. Et verò hæc ab ipso sacramento oritur, non autem ex solo naturali, aut civili contractu; qui per se dissolubilis est, ut patet ex conjugiis infidelium quæ dissolvi possunt per alterutrius conjugis conversionem, ut paulò post ostendemus, secùs ac eveniat in fidelium connubiis, quæ semel legitimè contracta et consummata, nunquam quoad vinculum possunt dissolvi. His addunt verba quæ, in adversariorum hypothesi, formam constituerent sacramenti matrimonii: *Ego vos conjungo*, aut alia quæ eumdem sensum reddant, nova esse ac desiderari prorsus in omnibus ferè antiquis Ritualibus libris quos recenset Martenius (2); imo alicubi sacerdos hæc sola

l' annullazione come di questo, così di quello non è soggetta a podestà della Chiesa. » Alia ejusmodi Cf. n. 20. 23. 25. ex quibus luculentissimè evincitur ita Patrum Tridentinorum animis insedisse sententiam illam quâ matrimoniis clandestinis veri sacramenti rationem inesse dicimus, ut qui id non videat, captus planè oculis videatur.

(1) Notum est in Anglia et in Hibernia ob gravissimas pœnas comminatas à civili potestate sacerdotibus qui Catholicorum nuptiis adsistebant ac benedicebant, ex dispensatione Romanorum Pontificum usque ad hæc tempora receptum esse ut sine hisce ritibus celebrarentur. Pius VIII, in *Brevi* dato die 25. Mart. 1830. ad archiepiscopum Colon. et episcopos Trevirensem, Paderbornensem et Monasteriensem declarat valida conjugia mixta quæ fortè in illis regionibus contrahantur sine Parochi præsentiâ, collatis in eam rem opportunis facultatibus. Alia documenta exhibere prætermitto. Porro nunquam mens Ecclesiæ aut Rom. Pontificibus fuit, ut tot Christi fideles inirent contractum mere civilem absque sacramento.

(2) *De Ant. Eccl. ritib.* Lib. 1. P. II. Cap. 9. ar. 3. §. 6. ubi inter cætera scribit: « Deinde datis sibi mutuò dextris exigebat (sacerdos) ab utrisque consensum, in quo totam sacramenti matrimonii essentiam re-

verba adhuc pronunciat : « Quod Deus conjunxit, homo non separet (1); » quæ proinde ut vera sacramenti forma haberi nequeunt, quod non obscurè insinuare etiam videtur Tridentinum dicens : « vel aliis utatur verbis juxta receptum uniuscujusque provinciæ ritum. » Demum novitatem contrariæ sententiæ urgent, quæ ante Canum vix, aut ne vix quidem in scholis nota erat (2), cùm sententia illa, quæ contrahentes ministros sacramenti matrimonii esse statuit, in tota catholica Ecclesia longo seculorum decursu unicè atque exclusivè obtinuerit.

43. Hæc potiora argumenta sunt, quibus hujus posterioris sententiæ patroni causam suam tuentur, qui præterea observant adversariorum rationes magis speciosas esse quàm solidas. Etenim Patrum testimonia evincunt quidem matrimonium esse rem sacram utpote sanctificatum à Christo Jesu, qui amori naturali suam adjecit gratiam, adeoque et in facie Ecclesiæ ex ecclesiasticis institutis ac legibus celebrandum esse, ita ut qui secus fecisset peccati reus teneretur (3); at minimè

ponebant antiqui. Inandita quippe apud eos erant illa verba parochi : *Ego vos conjungo*, etc., in quibus aliqui ex recentioribus scholasticis formam hujus sacramenti constituunt, quæ tamen desiderantur, etc. »

(1) Cf. Sotum in 4. Dist. 26. a. 3.

(2) Sane nonnisi duos ex tota antiquitate laudare potuit Theologos Melchior Canus pro suâ sententiâ, Guillelmum nempè Parisiensem et Paludanum; porro, adductis ipsorum testimoniis ostendimus istos auctores non solùm patrocinatos non esse huic opinioni, sed eidem planè adversari. Ex his propterea constat Canum omnium primum fuisse, qui eam invexerit in scholas catholicas : edidit porro Canus suum opus *de Locis Theolog.* an. 1562. Merito proinde Henr. Klee in diss. mox citanda p. 69. not. (a) scribit : « Melchior Canus fuit primus, qui generali omnium admiratione et scandalo affirmavit, contrahentes non esse ministros. »

(3) Tertullianus Lib. *de Pudicit.* cap. 4. edit. Rigalt. p. 557. testatur quod Montanistæ plerique conjugia clam inita adulterina esse existimaverint, aut saltem de iis an fuerint legitima dubitaverint. Scribit enim : «Ideo penes nos (Montanistas) occultæ quoque conjunctiones, id est, non prius apud Ecclesiam professæ juxta mœchiam et fornicationem judicari periclitantur. Nec inde consertæ obtentu matrimonii crimen eludant. » Ex quibus duo habemus, nempe 1. apud Psychicos, id est, catholicam Ecclesiam conjugia clandestina viguisse et valuisse, adeoque fuisse quidem vetita, non tamen fornicaria et flagitiosa. 2. Montanistas de ipsorum valore ut in re dubiâ deliberasse inter sese opinionibus atque sententiis. Adeo pervetus res est tum abusus, tum valor matrimonii clandestini! Cf. Ch. Lupum Diss. *De peccat. et satisf. indulgentiis.* Cap. 1. opp. edit. cit. Tom. 6.

evincunt gratiam conferri per sacerdotis benedictionem, vel sacerdotes esse hujus sacramenti ministros, quod tamen ab adversariis ostendi deberet. Observant prælerea contrarium potiùs ex illis Patrum testimoniis probari, cùm enim hanc sacerdotis benedictionem secundis et ulterioribus nuptiis constanter tota denegaverit antiquitas, tamen utrùm eæ veri sacramenti vim habuerint, dubitatum est à nemine (1). Quod verò additur ex concilio Carthaginiensi de ritu servandi virginitatem primâ nuptiarum nocte, nullius prorsus ponderis esse convincitur, si ratio habeatur illius originis, quæ ex Tobiæ exemplo introducta est, et diversimodè viguit in diversis Ecclesiis (2).

44. Reliquas duas probationes facilè excludunt; altera enim quæ petitur ex verbis à Tridentino præscriptis in nuptiis conciliandis mirificè potiùs contrariam sententiam confirmat, quod vel ex eo deducitur, quòd referente Card. Pallavicini, Cani opinio paucos omnino ex Patribus Tridentinis habuerit sectatores (3). Altera verò quæ ex analogia cæterorum sacramentorum desumitur nullius ponderis est, cùm nemo nesciat quælibet sacramenta sibi aliquid peculiare vindicare, quod sa-

(1) Cf. Marteninm loc. citat. art. 1. §. 7.

(2) Cf. Ibid. art. 4. qui præterea ostendit hunc usum ab ipsis Paganis interdum servatum fuisse.

(3) *Istoria del conc. di Trento* lib. XX. cap. 4. n. 1. ubi scribit: «Essendo concordi (i Teologi) negli altri punti dissentivano sopra due. L' uno era : se qualunque matrimonio fra Cristiani fosse sacramento : il che sentivano *quasi tutti* : o sol quello che vien benedetto dal sacerdote; secondo l' opinione di Guglielmo Parigino, la quale era difesa dal prenominato Simone Vigor e da *pochi altri*.» Hoc verò magis confirmatur ex iis quæ refert idem Historicus lib. 22. Cap. 8. §. 16. quod cùm omnium propè Patrum suffragia in eo decreto statuendo coaluissent, ut ad connubia cum debita solemnitate celebranda tres in posterùm testes adhiberentur, ex quibus unus saltem esset quæsitus, quique contracta connubia in codicem referret, disceptatum initio fuit, utrùm scriba an verò parochus ad id officium seligeretur. Convenit porro ob plures quas profert rationes inter omnes Patres, ut seligeretur parochus. Concludit demum his verbis §. 17. «Queste furono le ragioni le quali mossero tanto i vescovi, quanto gli ambasciadori e gli stessi principi della Cristianità ad aver per meglio che facesse di mestiero al valore l' intervenimento del parrochiano; il che ha recati gravissimi beni e niun disordine.» Ergo ex mente PP. Tridentinorum, parochus non ut minister, sed ut testis stabilis et quæsitus nuptiis assistit. Hic notandum est Simonem Vigor, qui postea ad protestantismum defecit, suam sententiam hausisse ex jam edito Cani opere *de Locis*.

sacramentis reliquis commune non est, ut liquet ex eucharistia quæ non in actione transeunte ut alia sacramenta, sed in re permanente consistit, quæque olim à diaconis passim administrabatur, quandoque etiam à laicis, et sic responsio patet ad textum Apostoli. Dum verò nonnullæ synodi vocant sacerdotes matrimonii ministros, aut impropria significatione hanc denominationem usurparunt, aut incautè etiam, ut anidmadvertit Benedictus XIV. (1). Si qua autem profanatio inest in fidelium conjugiis, ea non à conjugiis ipsis quæ à Christo elevata sunt ad dignitatem sacramenti repeti debet, sed ex contrahentium vitio. Sic nemo ignorat nutus verba interdum supplere in contractuum celebratione, quin etiam contractus inter absentes per alios fieri posse. Dum verò fideles nuptias ineunt, intendunt contrahere matrimonium ad Ecclesiæ mentem; hæc autem intentio sufficit ad sacramentum efficiendum. Quod autem attinet ad sanationem conjugiorum *in radice*, nullam creat difficultatem, siquidem ejusmodi sanatio non minùs impetit sacramentum quàm contractum, et consistit in quadam, ut dicitur, fictione juris, quâ præsumpti conjuges, etsi contractus seu sacramentum nullum fuerit, tamen ut ulterius malum vitetur, in bona fide relinquuntur (2). Nec meliùs demum causam adversariorum juvant dissidia Theologorum, quæ nec tot fortasse nec tanta sunt quot quæcumque ab ipsis exaggerantur, quæque si quid officerent veritati sacramenti, vix ullum sacramentum haberemus. Ita quidem secundæ sententiæ patroni.

45. Quæ cùm ita se habeant, si quis ea quæ attulimus mente anticipatis judiciis vacuâ perpendat, alteram hanc sententiam longè validioribus probari argumentis quàm priorem illam, facilè judicaverit. Præterquàm quod enim posterior hæc sententia et antiquitate et universalitate alteri præstat (3), illo

(1) *De Synodo* lib. 7. cap. 27. et seq. Nec omittendum synodos, quæ ita locutæ sunt, celebratas esse postquam Canus sua ediderat commentaria.

(2) Hic præterea observare juverit hanc difficultatem, si qua est, non minùs urgere, imo magis, adversæ partis Theologos; cùm enim nullum fuerit sacramentum ob impedimentum dirimens quod in ejus administratione intercessit, novâ opus esset sacerdotis benedictione, ut sacramentum validè administraretur; attamen nunquam hæc requiritur.

(3) Quamvis non pauci Theologi adhæserint Cani sententiæ, longè plures tamen antiquam sententiam propugnarunt, quos recensent Dom.

caret gravissimo incommodo, et ad hanc usque diem in Ecclesia nunquam audito, quod scilicet in fidelium conjugiis contractus à sacramento distinguatur, quasi verò id fieri probabili aliquâ ratione possit. Atqui in priori sententia innumera pene in christiano populo celebrata essent, et celebrarentur conjugia, quæ rationem quidem contractûs haberent, non verò sacramenti, ita ut plurimi toto vitæ tempore sine hoc sacramento viverent, Ecclesiâ non obsistente et verò etiam interdum probante. Accedit præterea ex eadem sententia et aliud haud leve profluere incommodum, quod, eâ semel constitutâ, causas matrimoniales ad Ecclesiam exclusivè pertinere vix ostendi possit, uti ex dicendis patebit (1). Nec omnino spernenda denique est ratio à posterioris sententiæ patronis deducta ex natura contractûs naturalis aut civilis, qui per se minimè postulat omnimodam firmitatem; cùm indissolubilitas matrimonii Christianorum unicè pendeat à sacramento, quàm ob causam *res sacramenti* post S. Augustinum à Theologis ea vocatur, utpote dos et proprietas conjugii christiani seu sacramenti. Hinc in adversariorum placito quòd omnia conjugia absque sacerdotali benedictione inita non forent nisi contractus civiles, sequeretur ea esse per se dissolubilia, ac omnimoda firmitate destituta (2), quod absonum est et Eccle-

Soto in 4. sent. D. 26. q. 2. art. 3. Bellarminus *De Matrim.* Cap. 7. n. 8. Vasquez *De matrim.* Disp. III. dub. 3. Theoph. Raynaudus io *Heteroclitis Spirit.* punct. 14. opp. Tom. 16. Van Espen *Jur. Eccles. Univ.* Tom. 1. P. II. tit. 12. cap. 5. n. 4. Qnod attinet ad recentiores his fere aoois adhuc eam propugnarunt Redactores Theol. Aschaffenburgenses : *Katholische Kirchenzeitung*, 1836. Ferdinand. Walter Canonista Booocnsis *Lehrbuch des Kirchenrechts*, seu *Institutiones juris canonici*, Bonnæ 1829. §. 310. p. 563 et 565. not. (o) Henr. Klee *Die Ehe eine dogmatisch-archæologische* Abhandlung. seu *Matrimonium. Dissertatio dogmatico-archeologica.* Mainz 1835. p. 65. B. Liguori tract. *De Matrim*, aliique passim adeo ut hæc sententia semper communior extiterit, adversariis frustra clamores querelasque jactantibus in opposita opinione perstringenda.

(1) Res est notatu dignissima, quod omnes ecclesiasticæ potestatis osores, jansenistæ aut janseoismum malè olentes, atque homines civilibus curis addicti, quos vulgò *regalistas* nuocupamus facto agmine sese præstiterint novæ hujus opinionis adstipulatores assertoresque.

(2) Ex hac distinctione inter contractum civilem et sacramentum in connubiis Christianorum, factum est ut Napoleon in Codice suo omnem fere indissolubilitatem à matrimonio abstulerit. Historiam legislationis Napoleoneæ uberiùs exposuit et recensuit Kustner in op. *De Matrimonio atque*

siæ doctrinæ contrarium. His perpensis, posteriori huic sententiæ, quæ in hac Romana Ecclesia pariter viget, plenè adhærendum ducimus, eique subscribimus.

CAPUT II.

DE MATRIMONII PROPRIETATIBUS.

46. Duæ, ut innuimus, præcipuæ sunt connubii christiani proprietates: *unitas* et *indissolubilitas*. Unitati adversari possunt *polyandria*, et *polygamia* sive simultanea, sive successivà. Indissolubilitati duplex quoque opponi potest matrimonii dissolutio : *perfecta* scilicet quoad vinculum, atque *imperfecta* quoad thorum et quoad habitationem.

47. Ad polyandriam verò quod spectat, quæ in eo consistit, ut una mulier plures simul maritos habeat, nemo unquam inter Christianos extitit, qui eam licitam esse dixerit, cùm vel ethnici ipsi solo rationis lumine illustrati velut abominandam turpitudinem ac naturæ adversantem execrati eam fuerint. De polygamià autem successivà nulla jam movetur quæstio, cùm veterum nonnullorum hæreticorum, nominatim Montanistarum, error penitus obsoleverit, et Græci nonnisi ex jure ecclesiastico penes ipsos eam prohiberi doceant (1). Restat propterea ut de unà agamus polygamià simultaneà, quam novæ reformationis coriphæi Lutherus, Melanchthon, Bucerus cæterique socii probarunt, dum in famosà consultatione an. 1539 habità decreverunt concedi posse Philippo Hassiæ Lantgravio, ut vivà adhuc legitimà uxore, aliam in matrimonium duceret. Hi unanimiter docuerunt polygamiam simultaneam non ita divinæ legi adversari, ut nullam dispensationem admittat in casu saltem necessitatis, si nimirum uxor quacumque de

ratione quæ ei cum civitate et Ecclesia intercedit. Lips. 1810. p. 76. et seq.

(1) Cf. Arcudium *De concordia Ecclesiæ occidentalis et orientalis*, lib. 7. cap. 27. et seq. præsertim cap. 29. p. 550.

causa debitum conjugale reddere nequeat (1). Imo Jo. Lyserus cum aliis contendit polygamiam divino jure permitti, humano duntaxat vetari (2).

48. Circa indissolubilitatem diversæ quæstiones definiendæ proponuntur prout matrimonium spectatur aut ut *verum*, aut ut *ratum*, aut denique ut *consummatum*. *Verum* autem tantùm dicitur conjugium, quòd est in infidelitate contractum; *ratum*, præterea quòd à fidelibus initum est juxta conditiones ab Ecclesia statutas; *consummatum* denique, quòd usu interveniente completum est.

49. Igitur quoad matrimonium *verum*, seu in infidelitate contractum, nunc inter omnes Catholicos convenit, si paucos neotericos excipias, quos mox refellemus, illud dissolvi posse quoad vinculum, si alteruter conjugum ad fidem convertatur, alter verò nolit cum ipso tranquillè vivere et absque injuria Creatoris.

50. Quoad matrimonium *ratum*, Catholici docent illud posse dissolvi per sanctioris vitæ professionem in aliquo regulari ordine ab Ecclesia approbato, obluctantibus Protestantibus, qui, cùm à religionis votis abhorreant, unanimi consensione tradunt hæc nullius esse momenti ad conjugia dissolvenda. Novatoribus è diametro adversantur Græci schismatici, qui, teste Matthæo monacho (3), non ratum tantùm, sed et consummatum matrimonium solemni religionis voto dissolvi propugnant.

51. Quoad matrimonium demum *consummatum*, doctrina

(1) Cf. Bossuet *Hist. des variations* liv. 6. §. 6. « Il fut dit, scribit Bossuetius, pour la première fois, depuis la naissance du Christianisme, par des gens qui se prétendaient Docteurs dans l'Eglise, que Jésus-Christ n'avait pas défendu de tels mariages. Cette parole de la Genèse : *Ils seront deux dans une chair*, fut éludée, quoique Jésus-Christ l'eût réduite à son premier sens. » Attamen ejusmodi *instauratores sacrorum*, *Evangelii* nomine hanc facultatem dederunt ! Inde intelligas qui tandem sit Scripturæ privato sensu explicatæ usus apud peculiares istos Evangelii vindices.

(2) Hic Lyserus sub ementitis nominibus *Theophili Alethæi*, *Vincentii Athanasii*, *Gottliebwahremundi* varia in lucem opuscula edidit ad causam agendam polygamiæ, inter quæ eminet quod inscripsit : *Polygamia triumphatrix*. Alios polygamiæ patronos recenset Franc. Buddeus in op. *Institutiones theologiæ moralis*, Lips. 1727. P. II. Cap. 3. Sect. 6. §. 9. in not.

(3) In *Quæst. matrimon.*

catholica est adversùs Protestantes nullo unquam in casu dissolvi posse quoad vinculum christianorum conjugium, neque scilicet propter hæresim, aut molestam cohabitationem aut affectatam absentiam à conjuge; neque propter alterius conjugis adulterium.

52. Et hæc quidem de dissolutione matrimonii quoad vinculum; nam de dissolutione imperfecta quoad thorum sive quoad cohabitationem, plures causas esse ob quas dissolvi possit doctrina pariter catholica est adversùs Lutheranos, qui nullam hujus separationis causam legitimam admittunt, licèt adeo faciles se præbeant in causis multiplicandis dissolutionis matrimonii quoad vinculum.

53. Nostri igitur muneris est catholicam doctrinam ex ordine vindicare adversùs Ecclesiæ obtrectatores in singulis articulis, qui eo quo diximus modo, ab ipsis impugnantur.

PROPOSITIO I.

Non licet Christianis plures simul habere uxores, cùm hoc sit lege divinâ prohibitum.

54. De fide est juxta can. II. sess. XXIV. concilii Tridentini : « Si quis dixerit, licere christianis plures simul habere uxores, et hoc nullâ lege divinâ esse prohibitum, anathema sit. »

55. Hæc autem definitio tum Christi, tum Apostoli Christi doctrinam declarantis auctoritate fulcitur atque perpetuâ Ecclesiæ traditione. Christus enim Matth. XIX. suscitantibus Pharisæis, si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa, respondit : « Non legistis quia qui fecit hominem ab initio masculum et feminam fecit eos? et dixit : Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, *et erunt duo in carne unâ*. Itaque jam non sunt duo, sed una caro : quod ergo Deus conjunxit homo non separet (1). » Instantibus porro Pharisæis : « Quid ergo Moyses

(1) V. 4. et seq. Οὐκ ἀνέγνωτε, ὅτι ἐποίησεν αὐτούς; Καὶ εἶπεν· ἕνεκεν τοῦ-
ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ του καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ

mandavit dare libellum repudii et dimittere? » reposuit Christus : « Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras ; ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur, et qui dimissam duxerit mœchatur (1). » At si polygamiam non damnasset Christus, minimè affirmasset mœchari illum, qui suâ uxore dimissâ, aliam duxerit, aut mœchari eum qui duxerit ab alio dimissam; repugnat enim esse mœchiam ubi verum est conjugium; et contrà mœchus haberi non potest, qui uxorem dimissam ducit, si prius conjugium verè solutum fuerit. Igitur si, uxore dimissâ, aliam ducere non licet, id multò minùs licere priori retentâ, judicandum est (2).

56. Verùm quod omnem dubitationem tollit circa germanum Christi verborum sensum, illud est quod scribit Apostolus I. Cor. VII. « Iis qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari (3) : » et Rom. similiter VII. « Quæ sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi : si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est à lege viri. Igitur vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro (4). » Quamvis porro Apostolus in adductis locis expressè non loquatur nisi de sola uxore, cùm tamen in cit. ep. ad Corinthios paris conditionis virum et uxorem faciat in conjugii juribus, consequens est quòd ea quæ de muliere scripsit, de viro pariter sint intelligenda, eo vel magis quod

τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία ὃ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω.

(1) V. 7. seqq. Τί οὖν Μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀπολῦσαι αὐτήν; ... Ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτω. Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας μοιχᾶται.

(2) Hoc argum. utitur Budd. l. c.

(3) Vv. 10. 11. Τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω, οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ κύριος, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι. Ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, μενέτω ἄγαμος. ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω.

(4) V. 2. Ἡ ὕπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός. Ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς μοιχαλὶς χρηματίσει, ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ.

polyandria penes Judæos ad quorum legis normam scripsit Apostolus minimè obtineret (1).

57. Res denique tota conficitur ex perpetua Ecclesiæ traditione. Ex Patribus enim alii affirmant advenientem Christum omnem illam veterem polygamiæ consuetudinem delevisse, ut Chrysostomus (2); alii denuntiant lege Evangelii reum esse adulterii, qui aliam uxorem quærit, cùm habet suam, ut Ambrosius (3), et Augustinus (4). Concilium verò Milevitanum II. an. 416. adversùs Pelagium celebratum cap. 17, decrevit : « Placuit ut secundùm evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa à marito, alteri conjungantur, sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur (5). » Eadem habet Innocentius I. (6); Nicolaus verò I. in responsis ad consulta Bulgarorum «Duas, inquit, tem-

(1) Primum exemplum, quod occurrat in historia Judæorum de femina quæ dederit libellum repudii viro suo, illud est quod refert Josephus Flavius *Archæol.* lib. 15. cap. 7. n. 10. edit. Havercamp. de Salome Antipatri filia ac Herodis M. sorore de qua scribit Josephus : Πέμπει μὲν εὐθὺς αὐτῷ (Καστόβαρῳ) γραμμάτιον, ἀπολυομένη τὸν γάμον, οὐ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους νόμους· ἀνδρὶ μὲν γὰρ ἔξεστι παρ' ἡμῖν τοῦτο ποιεῖν, γυναικὶ δὲ οὐδὲ διαχορισθείσῃ καθ' αὐτὴν γαμηθῆναι, μὴ τοῦ πρότερον ἀνδρὸς ἀφιέντος. « Ea illi (Castobaro marito suo) continuò misit libellum ad dissuadendum matrimonium, contra quam ferunt Judæorum leges. Nam viro quidem apud nos id facere licet, neutiquam verò feminæ, quæ sponte discesserit, alteri nubere fas est, nisi priùs à marito dimittatur. » Hinc Joseph Scaliger *Animadv.* in Eus. p. 159. seu n. 2015. de Salome « Audacissima, inquit, mulier prima Hebræorum ausa est à viro discedere. » Alterum occurrit lib. 18. *Archæol.* cap. 5. n. 4. ejusd. edit. de Herodiade, quæ dimisso priori marito Herode, magni Herodis filio, nupsit ejus fratri Herodi pariter cognomento. Animadvertit porro et hic Josephus hoc factum esse contra patrias leges scribens : Ἡρωδιὰς, ἐπὶ συγχύσει φρονήσασα τῶν πατρίων, Ἡρώδῃ γαμεῖται τοῦ ἀνδρὸς τῷ ὁμοπατρίῳ ἀδελφῷ, διαστᾶσα ζῶντος, « Herodias, ut quæ in animum induxerat leges patrias violare, Herodi nupsit, viri sui, à quo vivo discessit, ex eodem patre fratri. » Hujus exemplum postea aliæ perditæ feminæ imitatæ sunt. Cf. Seldenum *Uxor Hebræa* lib. 3. cap. 19. Londini 1646.

(2) Homil. LVI. *in Genes.* n. 3. ed. Maur. Tom. 4. p. 542. et Hom. LXII. aliàs LXIII. *in Matth.* n. 1. 2. edit. cit. Tom. 7. p. 620. et seq.

(3) Lib. 1. *de Abraham* cap. 7. n. 59. et cap. 4. n. 23. ubi cf. adnot. Maur. edit.

(4) Lib. 1. *de Nuptiis* cap. 10.

(5) Apud Hard. *Acta concil.* Tom. 1. col. 1220. Pertinet autem hic canon ad concilium plenar. Afric. Carthagin. an. 407. celebratum.

(6) Epist. 6. ad Exsuperium Tolosan. cap. 6. apud Coustant. col. 794.

pore uno habere uxores, nec ipsa origo humanæ conditionis admittit, nec lex Christianorum ulla permittit (1). » Adeo verò constans ac perpetuum fuit hac de re Ecclesiæ judicium, ut facultatem, quam paulò antè meminimus, Philippo Hassiæ à novatoribus factam Christianus orbis exhorruerit, et ipsi Lutherani ne tanti facinoris rumor in vulgus efflueret, omni ope cùm primum patratum est, curaverint (2). Attamen Jo. Gerhardo teste, celebris postea apud eosdem fuit bigamia comitis à Gleichen, quæ ab ipsis non solùm tolerata, sed etiam probata fuit (3).

DIFFICULTATES.

58. Obj. 1° Apostolus I. Timoth. III. 2. docens episcopum oportere *unius uxoris virum* esse, satis apertè indicat pro Judæorum more aliis uxorum pluralitatem posse concedi. 2° Quod probè intellexit imperator Valentinianus I. qui, teste Socrate (4), legem tulit ut « cuivis liceret duas simul habere uxores legitimas, » atque ut exemplo legem firmaret, Justinam duxit, Severa adhuc vivente, quod 3° et fecisse imperator alter Lotharius perhibetur. 4° Quare Gregorius II. in epist. ad Bonifacium cuidam indulsit ut propter uxoris suæ infirmitatem aliam duceret (5); 5° quem dum Gratianus temerè hac de causa accusat veluti sacrorum canonum, et doctrinæ apostolicæ et evangelicæ infractorem (6) nonnisi propriam inscitiam prodit. 6° Et sanè quomodo divinâ lege abrogata dici potest polygamia quam tantâ cum laude sanctissimi patriarchæ et reges in V. T. frequentarunt? 7° Hæc enim neque libe-

(1) Cap. 51. apud Hard. *Acta concil.* Tom. 5. col. 371.

(2) Loc. cit. *Hist. des Variat.* n. 6.

(3) *Loco* XXVI. cap. 5. §. 226.

(4) *Hist. Eccles.* lib. 4. cap. 31.

(5) Apud J. Hartzeim S. J. *Concilia Germanica* Colon. Agripp. 1759. Tom. 1. p. 34. sic porro se habet hoc responsum, quod exhibetur n. 2. « Nam quod proposuisti, quòd si mulier infirmitate correpta non valuerit debitum viro reddere, quid ejus faciat jugalis? Bonum esset, si sic permanēret, ut abstinentiæ vacaret. Sed quia hoc magnorum est, ille, qui se non poterit continere, nubat magis : non tamen subsidii opem subtrahat ab illa, quam infirmitas præpedit, et non detestabilis culpa excludit. »

(6) Causa XXXII. Q. VI. cap. 18. apud Pithæum *Corpus jur. can.* Tom. 1. p. 391.

rorum procreationem, neque honestam educationem impedit, nec familiæ pacem ac tranquillitatem perturbat, ut olim Hebræa gens, nunc verò plerique Orientis populi exemplo esse possunt. Quare si intolerabiles uxoris mores, si ejusdem sterilitas, reipublicæ status atque aliæ ejusmodi causæ persuadeant polygamiam, ex juris naturæ et gentium principiis ea permitti posse videtur. Ergo.

59. R. Ad 1. D. Ita docuit Apostolus ad excludendam in episcopo polygamiam successivam, C. ad excludendam polygamiam simultaneam, N. De polygamia enim successiva Apostoli effatum universa intellexit antiquitas, ut suo loco ostendimus (1); et apertè illius mens colligitur ex simili loquendi ratione quâ in eadem epistola usus est Apostolus, qui disserens de diaconissa statuit, ut non eligatur nisi « quæ fuerit unius viri uxor (2). »

60. Ad 2. N. Sanior enim critica jam rejicit tanquam commentitiam Socratis narrationem de Valentiniani facto, ac de lege ab eo latâ. Etenim non solùm Baronius (3), et eruditus Valesius (4), aliique auctores catholici (5) passim hujus historiæ veracitatem respuunt, sed et respuerunt, vel saltem in gravem falsitatis suspicionem revocarunt heterodoxi ipsi scriptores, inter quos eminent Puffendorffius (6), atque Buddæus (7); idque meritò 1° quia ejusmodi legis nullam prorsùs

(1) Tract. *de Ordine* n. 198. Interpretatio quam dedit Theodoretus tum in hunc Pauli locum, tum in ep. 110. ad Domnum Antiochenum hujus Paulini textûs *de bigamo* nempe *simultaneo*, est prorsus singularis, quamque ipse excogitavit ut semet purgaret, quod promovisset ad Tyriorum episcopatum Irenæum comitem, qui successivè bigamus erat. Quam ob rem de violatis Ecclesiæ canonibus accusatus, ipse contra interpretationem et sensum antiquitatis aliâ ratione omnino verba Pauli exposuit. Cf. Renaudot. *Perpet. de la foi*, Tom. 5. liv. 6. ch. 8. circa finem. Cf. etiam Christ. Lupum Diss. *De cleric. continent.* cap. 1.

(2) I. Timoth. v. 9. Ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή.

(3) Ad an. 370. n. 125. ubi fusè de hoc argumento agit; cf. etiam adnot. Pagii ad an. 375. n. 5.

(4) In not. 2. ad cap. 31 libri 4. Socr.

(5) Cf. Nat. Alex. in sec. IV. cap. ult. art. IV.

(6) *De jure naturæ et gentium.* Francofurti ad Mœnum 1706. Tom. 1. lib. 6. cap. 1. *de matrimonio*, §. 16.

(7) *Institut. Theologiæ dogmaticæ.* Lips. 1741. lib. 5. cap. 4. §. 47. in not. pag. 1319. quibus addendus est W. Lowth. in adn. ad loc. cit. Socratis, qui præterea ex alio capite ostendit falsam esse Socratis narratio-

mentionem injiciunt Sozomenus, Theodoretus, Zosimus, et qui Valentiniani gesta studiosissimè prosecutus est Ammianus Marcellinus; 2° quia nihil eâ de re ejus temporis Patres et ecclesiastici auctores memoriæ prodiderunt; nec Damasus Rom. Pontifex, nec episcopi cæteri Valentiniano coævi, nec Hieronymus adversùs eam legem reclamarunt, quæ fuisset Christianæ religioni adeo injuriosa; 3° quia præmortua Severa, Justinam duxit Valentinianus, ut post Baronium ostendit Valesius (1); 4° quia cit. Ammianus, quamvis Valentiniano infensus, eum commendat ob castitatis professionem scribens : « Omni pudicitiæ cultu domi castus et foris, nullo contagio conscientiæ violatus obscenæ, nihil incestum, etc. (2). »

61. Ad 3. D. Id fecisse perhibetur Lotharius contra legem Christi C. legitimè, N. Adversariis onus incumbit ostendendi sive Lotharium sive alios qui hoc attentarunt juxta Christi legem egisse, ut aliquid proficerent. Flagitia enim etiam Principum nunquam possunt factum aliquod cohonestare. Porro de Lotharii polygamia hæc scribebat Nicolaus I, quæ et aliis ejusdem criminis viro illi principi sociis aptari debent : « Annon districtâ ultione feriendus es, qui in duabus uxoribus adulterium Lamech imitatus esse dignosceris ? » Nicolaus præterea contubernium cum pellice imperatori prohibuit, episcopos vero assentatores, quique facinus probaverant è sedibus dejecit (3).

62. Ad 4. D. Indulsit Gregorius II. ut aliquis duceret aliam uxorem ob prioris infirmitatem, quæ nempe talis esset, ut plerisque placet (4), quæ constitueret impedimentum dirimens

nem, dum refert Justinam virginem fuisse; ex Zosimo enim constat Justinam priùs nuptam fuisse Magnentio tyranno.

(1) Loc. cit. Cf. etiam Pagium loc. cit.

(2) Lib. 30. cap. 9. edit. Valesii. Paris. 1681.

(3) Acta quæ spectant ad Lotharii facinus Cf. apud Hartzeim *Concilia Germanica* Tom. 2. à pag. 265. ad pag. 355.

(4) Hanc tamen responsionem respuit Estius in 4. sent. d. 33. §. 6. qui censet Gregorium II. (quem ipse cum Gratiano dicit III.) non permisisse alterum matrimonium tanquam justum et legitimum, sed tanquam minùs malum respectu fornicationis cum pluribus, quæ illi viro erat metuenda propter ejus incontinentiam. « Quæ responsio, subdit, si non placet, fatendum erit cum Gratiano rescriptum hoc Gregorii tanquam sacris

perpetuæ impotentiæ, Tr. ob infirmitatem qualemcumque quæ supervenerit matrimonio aliàs legitimè contracto N. Ideo verò transmisimus primum distinctionis membrum, quia viris eruditis epistola illa suspecta est, ab aliis verò ut supposititia rejicitur (1).

63. Ad 5. D. Quem Gratianus accusat errore facti deceptus, Tr. errore juris N.

64. Ad 6. D. Polygamiam patriarchæ et reges frequentarunt in V. T. et quidem, ut plures existimant, ex divinâ dispensatione (2), C. quæ propterea frequentari etiam possit in N. T., sublatâ à Christo omni polygamiâ simultaneâ, N. ut constat ex adductis probationibus.

65. Ad 7. Tr. Hæc enim aliaque ejusmodi rationum momenta ad summum evincerent polygamiam juri naturali absolutè non esse contrariam, prout cum suis contendit

canonibus imò evangelicæ et apostolicæ doctrinæ penitus adversum, non esse recipiendum. Pontificem autem non voluisse tanquam fidei dogma definire, sed solùm opinionem suam de re nondum definitâ aliis declarasse. » Cf. Bossuet *Défense de l'Hist. des variat.* §. 62.

(1) Cf. Collet *Continuatio prælect. Theolog.* Hon Tournely. Venet. 1757. Tom. 8. cap. 5. art. II. sect. III. n. 131. Cl. Binterim in op. cit. *Monumenta*, etc. Tom. 6. Part. I. p. 451. agens de impedimento impotentiæ hanc epistolam ex silentio Othonis et Willibaldi suspectam pariter habet. Sebast. Berardi in op. *Gratiani canones genuini ab apocryphis discreti*. Venet. 1777. P. II. Tomi 2. cap. 68. contendit Gregorium II. locutum esse de conjugio inito in infidelitate, quod cùm sacramentum non sit, eam non habet firmitatem quam sibi vindicat conjugium Christianorum quod sacramentum est. Cùm igitur jus naturale omnimodam firmitatem non exposcat in conjugio, ita ut in nonnullis casibus dissolvi nequeat, ad ejus normam Gregorius responsum suum dedit, non autem juxta jus evangelicum et apostolicum, quod profectò doctus Pontifex non ignorabat. Sanè Germani recèns conversi erant operâ S. Bonifacii ad religionem Christianam, hinc ille de quo loquitur S. Pontifex et cum quo mitiùs agendum censuit, connubium adhuc ethnicus contraxerat; superveniente verò impotentiâ in ejus uxore, declaravit Pontifex prius conjugium dissolvi posse, ac novum iniri. Cf. p. 166. et seq.

(2) Ita inter cæteros tenent Bellarminus. *De matrim.* cap. 11. n. 25. et seq. et Estius loco cit. §. 6. qui arbitrantur polygamiam ex se nunquam licitam fuisse. Alii autem cum sancto Thoma in *Suppl.* q. 65. art. 1. censent verisimiliùs polygamiam absolutè, seu essentiæ et primariis conjugii finibus non adversari, et tandiu licitam fuisse quandiu evangelicâ lege sublata non est, adversari autem secundariis, ut vocant, conjugii finibus, cujusmodi sunt pax, tranquillitas, mutua obsequia, etc. Cf. Collet op. cit. cap. 5. art. 2. concl. I.

Calvinus (1); seu ut alii censent non adversari primariis conjugii finibus, id est prolis generationi, ejusdemque institutioni, nullò autem modo evincunt polygamiam non fuisse à Christo in novâ lege abrogatam. Siquidem adversùs facta rationes congruentiæ non valent. Cæterùm quæ de Orientalium populorum felicitate, pace domesticâ, educatione familiæ ambitiosè jactantur, facilè ipsis eorum annalibus et experientiâ refelluntur. Sed præterea addimus felicitatem illam, et pacem iis rationibus et mediis apud illos comparari, quæ naturæ atque indoli societatis maritalis omnino repugnant. Uxores enim in gynecæum tanquam in perpetuum carcerem detruduntur (2), liberi etiam, mares potissimùm, plerumque eunucho vel servo, raró matri, in disciplinam traduntur. Utrùm verò hæc appellanda sit beatitudo et felicitas; utrùm societas maritalis, et liberalis filiorum institutio ipsis polygamiæ patronis pronuntiandum relinquimus.

(1) Calvinus uxorum simultaneitatem tam strictè juri naturali prohibitam autumat, ut patriarchas, quòd plures uxores duxerint, violati hac in parte juris naturalis, ac adulterii reos traducere non vereatur. De quo cf. Puffendorfium op. cit. lib. 6. cap. 1.

(2) Comes de Maistre *Du Pape* liv. 3. ch. 2. apposité scribit : « La femme est, plus que l'homme, redevable au christianisme. C'est de lui qu'elle tient toute sa dignité. La femme chrétienne est vraiment un être *surnaturel*, puisqu'elle est soulevée et maintenue par lui jusqu'à un état qui ne lui est pas *naturel*. » Paulò antè jam addaxerat observationem D. Buchanan, qui in op. *Christian Researches in Asia*, etc. *by the R. Claudius Buchanan* Lond. 1812. p. 66. scripserat : « Dans tous les pays où le christianisme ne règne pas, on observe une certaine tendance à la dégradation des femmes. »

PROPOSITIO II.

Matrimonium ab infidelibus legitimè contractum dissolvi potest quoad vinculum, si alterutro conjuge ad fidem converso, nolit alter cum eo pacificè vivere, vel non consentiat habitare sine contumeliâ Creatoris.

66. Hæc propositio certa est. Vix enim unquam de illius veritate dubitatum fuit usque ad medium seculum anteactum ex occasione solemnis decreti quod supremus senatus Parisiensis, die 2. Jan. 1758, edidit ad confirmandum judicium latum à curiâ Suessionensi die 5. Febr. 1756. in causa Judæi Borach Levi Argentinensis recèns ad fidem conversi, quo eidem vetitum est aliud inire conjugium, quamvis uxor judæa renueret obstinatè habitare cum ipso (1). Ex hoc autem tempore plures prodiere libelli ad evincendam indissolubilitatem ejusmodi conjugiorum, quorum longa ac inutilis res esset catalogum texere (2). Inter hujus novæ doctrinæ patronos eminent Augustinus Gervasio Vindobonensis professor (3) et auctor institutionum theo-

(1) Qui primus conjugio interdixit Borach Levi fuit Fitz-James episcopus Suessionensis, qui non infimum locum tenet in historia Jansenismi. Levi appellavit ab hujus sententia ad senatum Parisiensem, qui decretum episcopi Suessionensis confirmavit. Omnia quæ ad hanc celebrem causam spectant collecta sunt in op. cui tit. : *Recueil important sur la question de savoir si un Juif peut se remarier après son baptême*. 2. vol. in-12. 1759. Leridant in op. *Code matrimonial*. Tom. 1. p. 430. et Pothier Tom. 2. n. 499. illius collectionis analysim instituerunt.

(2) Præcipui sunt : *Dissertation où l'on prouve que S. Paul n'enseigne pas que le mariage puisse être rompu, lorsqu'une des parties embrasse la religion chrétienne* par Alex. Desessarts 1. vol. in 12. 1765. *Traduction des deux livres de S. Augustin à Pollentius avec des notes*, cujus auctor est D. Pilé; item *Collectio variarum dissertationum casum Apostoli illustrantium*, editore Jud. Leplat. 1. vol. in-8. Leodii 1779. Fere omnia opera, quæ contra dissolutionem horum conjugiorum edita sunt in indicem librorum prohibitorum fuerunt relata. Horum auctores plerique factioni Jansenisticæ, aut aulicæ curiæ fuerunt addicti.

(3) In Tract. seu lib. 5. *de sacram. matrim.* cap. 5. opp. Tom. 2. Viennæ, 1766.

logicarum Lugdunensium (1), quos non pauci in Germaniâ præsertim (2) et Galliâ secuti sunt, ex quibus unum recensebimus Tabaraud (3) Jansenianæ factionis postremis his annis fulcrum præcipuum. Sic igitur adversùs hos neotericos omnes, qui plerumque permoti videntur ad eam sententiam propugnandam quod contraria sit ei quam sequitur Ecclesia Romana, assertam propositionem adstruimus.

67. Illa propositio *certa* censenda est, et à quovis cordato catholico tenenda, quæ solidum habet in Scripturis fundamentum, atque in communi Patrum doctrinâ, in Romanorum Pontificum decretis et in constanti Ecclesiæ praxi; quæque demum communi Theologorum et Canonistarum suffragio gaudet: talis porro est asserta propositio.

68. I. Solidum fundamentum enunciatam thesim habere in Scripturis, constat ex verbis Apostoli I. Cor. VII. 10. seqq. « Iis autem, qui matrimonio juncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere : quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Nam cæteris ego dico, non Dominus : « Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum .... Quòd si infidelis discedit, discedat : non enim servituti subjectus est frater, aut soror in hujusmodi; in pace autem vocavit nos Deus (4). » Apostolum verò hic lo-

(1) Diss. IV. art. 3.

(2) Inter quos non infimum locum tenet Eybel, ac novissimè Dr. Binterim qui in op. cit. *Monumenta Ecclesiæ christiano-catholicæ primi, medii ac novissimi ævi* Tom. 6. P. I. *Mantissa* I. satis prolixam edidit dissertationem pro indissolubilitate horum conjugiorum. Verùm de hoc cl. Auctore paulò post disseremus.

(3) In op. *Princip. sur la distinct. du contrat et du sacrement de mariage* nov. edit. p. 32-35. item p. 279. et seq. Alios recentiores AA. cf. apud D. Jos. Carrière *De matrimonio. Paris.* 1837. Tom. 1. P. II. *de propr. matr.* sect. III. c. 1. Mirum porro videri debet inter hos auctores etiam recenseri card. La Luzerne, qui et ipse huic sententiæ adstipulatus est in *Instr. sur le Rituel* num. 670.

(4) Τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω, οὐκ ἐγὼ, ἀλλ᾽ ὁ κύριος, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι. Ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, μενέτω ἄγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω· καὶ ἄνδρα γυναῖκα μὴ ἀφιέναι. Τοῖς δὲ λοιποῖς ἐγὼ λέγω, οὐχ ὁ Κύριος. Εἴ τις ἀδελφὸς γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ᾽ αὐτοῦ μὴ ἀφιέτω αὐτήν. Καὶ γυνὴ ἥτις ἔχει ἄνδρα ἄπιστον, καὶ αὐτὸς συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ᾽ αὐτῆς μὴ ἀφιέτω

qui de solutione quoad vinculum, non autem tantùm quoad thorum manifestum fit 1° ex antithesi quam instituit inter conjugia fidelium, et conjugia in infidelitate priùs contracta, atque ex dispari conditione quam inter ejusmodi conjugia intercedere declarat. Conjugia enim inter fideles inita affirmat esse absolutè indissolubilia quoad vinculum, cùm dicat: « Quòd si discesserit (fidelis quacumque ex causa), manere innuptam, aut viro suo reconciliari; » conjugia verò econtrà in infidelitate inita dissolubilia esse asserit, dicens : Quòd si infidelis discedit, discedat, » quin ullam apponat restrictionem; imò magis hanc libertatem declarat adjiciendo : « Non enim servituti, etc. » 2° Ex eo quòd si Apostolus nonnisi de separatione quoad thorum, aut quoad habitationem loqui voluisset, nihil omnino concessisset fideli super infidelem, quod jam non esset in ejus potestate; cùm infidelis, discessione suâ quoad thorum et cohabitationem, jam matrimonium dissolverit; ergo quin dicamus aut supervacanea, aut sensu vacua esse Apostoli verba, concludamus necesse est de dissolutione quoad vinculum ipsum esse locutum. 3° Constat ex ratione quam adducit Apostolus dicens : « Non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi; » *servitutis* porro nomine hic significari non potest nisi vinculum illud quo fit, ut alteruter conjugum debeat aut cælebs vivere aut alteri parti reconciliari, de quo paulò antè locutus fuerat cùm ageret de conjugio fidelium, quodque inferiùs v. 39. *ligamen* vocat, ejusque solutionem, *liberationem*. Cùm igitur huic servituti minimè obnoxium esse fidelem conjugem doceat Apostolus, consequens est per infidelis discessionem planè dissolvi matrimonium in infidelitate contractum.

69. II. Fundatur thesis in communi Patrum doctrinâ; quotquot enim cit. Apostoli verba explanant, ea de perfectâ dissolutione intelligunt. Sic S. Ambrosius : « Quidam, inquit, putant omne conjugium à Deo esse, maximè quia scriptum est : *quæ Deus conjunxit, homo non separet.* Ergo si omne conjugium à Deo est, omne conjugium non licet solvi. Et quomodò Apostolus dixit : *Quòd si infidelis discedit, disce-*

αὐτόν... Εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιούτοις· ἐν δὲ εἰ-χωριζέσθω, οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς ρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ θεός.

dat? In quo et mirabiliter noluit apud Christianos causam residere divortii, et ostendit non à Deo (esse) omne conjugium (1); » id est non omne conjugium esse insolubile, cujusmodi est illud infidelium de quo loquitur S. Doctor. Sic et Ambrosiaster antiquissimus auctor, atque Ambrosio ipsi coævus, ab hâc communi ac receptâ Ecclesiæ doctrinâ minimè recedit exponens Apostoli textum : « Si infidelis (scribit) odio Dei discedit, fidelis reus non erit dissoluti matrimonii . . . ac per hoc non est peccatum ei qui dimittitur propter Deum, si alii se junxerit (2). » S. Joannes Chrysost. pariter in hunc modum interrogat : « Quid est autem, *si infidelis discedit, discedat?* Ut si jubet te sacrificare, aut sociam esse impietatis propter matrimonium, aut recedere, melius est ut *divellatur* matrimonium, quàm pietas (3). » Theophylactus qui Chrysostomum in epitomen redegit eadem fermè verba adhibet in comment. in hunc locum scribens : « Veluti si tibi imperet, nt suæ particeps fias infidelitatis aut discedas à matrimonio, discede; satius enim est connubium solvere, quàm pietatem (4). » Eâdem ratione exponit Œcumenius (5), sermonem verò in his esse de dissolutione conjugii quoad vinculum ipsa orationis series declarat.

70. III. Fundatur in Romanorum Pontificum decretis, et constanti Ecclesiæ praxi, quæ profectò apud catholicum vi-

(1) Lib. 8. in Luc. num. 2. edit. Maur. qui præterea ibid. n. 8. subdit : « Unde et Apostolus : *Denuntio*, inquit, *non ego, sed Dominus*, *uxorem à viro non discedere*. Et infra : *Cæteris*, inquit, *ego dico*, *non Dominus : Si quis frater infidelem habet uxorem et relinquit eam*. Itaque ubi est impar conjugium, lex Dei non est. Et addidit : *Quòd si infidelis discedit*, *discedat*. Simul idem Apostolus negavit legis esse divinæ, ut conjugium qualecumque solvatur, nec ipse præcepit, nec dedit deserenti auctoritatem, sed culpam abstulit destituto. »

(2) *Comment.* in h. loc. in append. opp. S. Ambros. edit. Maur. Tom. 2. p. 134.

(3) Hom. XIX. in cap. 7. ep. 1. ad Cor. n. 3. opp. edit. Maur. Tom. p. 163. Τί δὲ ἐστίν, εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται; οἷον· εἰ κελεύει σοὶ θύειν καὶ κοινωνεῖν αὐτῷ τῆς ἀσεβείας διὰ τὸν γάμον, ἢ ἀναχωρεῖν, βέλτιον διασπασθῆναι τὸν γάμον, καὶ μὴ τὴν εὐσέβειαν.

(4) Οἷον, εἰ κελεύει σοὶ ἢ κοινωνῆται τῆς ἀπιστίας αὐτῷ, ἢ ἀναχωρεῖν τοῦ γάμου, ἀναχωρειτω· βέλτιον γὰρ τὸν γάμον, ἢ τὴν εὐσέβειαν λυθῆναι. opp. edit. Venet. 1755. Tom. 2. p. 160.

(5) *Comment.* in h. loc. opp. edit. Paris. 1630. Tom. 1. p. 480. qui clariùs adhuc loquitur.

rum magnum pondus habere debent. Jam verò celebre est Innocentii III. doctissimi Pontificis decretum, quod extat in cap. 7. *Quanto de divortiis* his verbis expressum : « Si alter infidelium conjugum ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemiâ divini nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente : qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit; et in hoc casu intelligimus quod ait Apostolus : *Si infidelis discedit, discedat; frater enim vel soror non est servituti subjectus in hujusmodi.* Nam etsi matrimonium verum inter infideles existat, non est tamen ratum (1). » Quod quidem decretum sequentes Pontifices probaverunt ad unum omnes. His propterea innixus sapientissimus Pontifex Benedictus XIV. lib. 6. *de Synodo* cap. 4. §. 3. scribebat : « *Certum est* infidelium conjugium, ex privilegio in fidei favorem à Christo Domino concesso, et per Apostolum I. Cor. VII. promulgato, dissolvi, cùm conjugum alter christianam fidem amplectitur, renuente altero; in sua infidelitate obdurato; cohabitare cum converso, aut cohabitare quidem volente, sed non sine contumeliâ Creatoris, etc. » Hanc verò doctrinam in praxim deductam fuisse in universa Ecclesia luculentis exemplis evincitur ab eodem Pontifice tum loc. cit. tum lib. 13. cap. 21. §. 2. seq. qui plures casus recenset excussos et resolutos à Summis Pontificibus S. Pio V, Gregorio XIII, et Paulo V. Quibus adjici possunt responsa à S. Congregatione concil. Tridentini interprete sæpius data; id ipsum evincunt Rituales libri variarum Ecclesiarum, ut Suessionensis (2), Metensis, Bononiensis in Britanniâ minori, Ebroicensis, aliique passim, qui eamdem praxim confirmant (3); usus item qui ab immemorabili viguit dissolvendi ejusmodi conjugia in regionibus in quibus Judæi degunt, ut in Italiâ, Germaniâ, Galliis, nominatim verò in diœcesibus Argentinensi, Virdunensi, Metensi, Tullensi (4). Neque adversarii nostri diffitentur à pluribus seculis, in Occidente præsertim hanc praxim obti-

(1) Apud Pithœum *Decretales*, etc. Tom. 2. p. 221. Eadem fermè habet in cap. *Gaudemus* VIII. *de divort.* ibid. p. 222.

(2) Quod editum est ab ipsomet D. de Fitz-James an. 1753. Tom. 1. p. 272.

(3) Cf. Apud D. Jos. Carrière op. et loc. cit. p. 187.

(4) Ibid.

nuisse, quin aliquis unquam reclamaverit. Aut igitur fatendum est in casu nostro conjugia dissolvi, aut Romanos Pontifices, imo universam Ecclesiam, contra bonos mores graviter deliquisse, dum tot adulteria cohonestavit.

71. IV. Fundari demum thesim nostram in communi et constanti Theologorum et Canonistarum doctrinâ res facti est quam nec adversarii ipsi in dubium revocant; si enim in totâ antiquitate unum fortasse Cajetanum excipias (1), quem omnes nôrunt fuisse novitatum aucupem, nullum invenies qui huic doctrinæ non adhæserit. Ante Gratianum quidem sec. IX. hanc doctrinam propugnarunt, ut vidimus, Theophylactus et Œcumenius inter Græcos; sec. XI. Hugo à S. Victore (2) inter Latinos. Rursus sec. XII. inter Græcos eminet interpres canonum doctissimus Theodorus Balsamon (3), et inter Latinos Petrus Lombardus (4), et qui in ejus opera commentarios ediderunt (5); post Gratianum verò ad unum omnes ad hæc usque tempora eam tradiderunt.

72. Si igitur ea propositio certa censenda est, quæ in Scriptura, Patribus, Romanorum Pontificum decretis, Ecclesiæ

(1) Attamen Cajetanus ipse Comment. in 1. Cor. VII. v. 15. cùm retulisset nostram expositionem de perfectâ conjugii dissolutiono, subdit : « In hoc sensu *communiter intelligit hæc Pauli verba Ecclesia :* hinc enim intelligit liberum esse tam christianum quàm christianam conjugem si infidelis conjux separetur, ad contrahendum cum alio seu cum alia conjugium. » Deinde, contrariâ suâ sententiâ expositâ, pergit : « Quia tamen antiquo Ecclesiæ usu sensum communem textûs hujus firmatum credo, et *textus capax est hujus sensûs communis :* ideo dicendum est, etc. » A Cornelio à Lapide comment. in hunc Apost. locum adducitur pro contraria sententia etiam Dom. Soto in 4. d. 39. a. 4. Ast lapsus hic est à Lapide; siquidem loco cit. Domin. Soto oppositum prorsus docet cum S. Thoma, et ionititur auctoritate Innoc. III. aliorumque qui à Gratiano adducuntur. Cf. in op. cit. edit Metimnæ Campi 1581. Tom. 2. p. 312. Idipsum dicatur de Potro Soto, quem Paulus Sarpius in *Hist. Conc. Trid.* lib. VII. num. 64. adducit tanquam faventem seotentiæ de indissolubilitate ejusmodi conjugiorum ; certum enim pariter est Petrum Sotum communi adhæsisse sententiæ, ut constat ex *Institutione Sacerdotum* Lect. XII.

(2) *De Sacramentis* lib. 2. Part. XI. cap. 13. opp. edit. Venet. 1588. Tom. 3. fol. 299.

(3) Cf. apud Beveregium in *Synodico*. Oxon. 1672. necnon in Photii *Nomocan.* apud Justellum in *Bibliotheca Juris canonici veteris.* Lutet. 1661.

(4) Lib. 4. D. 39.

(5) Quatuor circiter mille recensentur qui super Petrum Lombardum commentaria scripserunt.

praxi et communi doctorum auctoritate fundatur, cùm talis sit ex dictis propositio nostra, tanquam certa ea omnino tenenda est, ita ut nulli cordato Theologo absque insigni temeritatis notâ ab eâ recedere fas sit.

DIFFICULTATES.

73. I. Obj. 1° Matrimonium quod jure naturæ validum ac legitimum est, omnibus Theologis fatentibus, est prorsus insolubile; 2° tale autem est matrimonium infidelium quod Deus ipse conjunxit, et quod 3° suo modo unionem Christi cum Ecclesiâ pariter repræsentat. 4° Christi præterea et Apostoli sententiæ de indissolubilitate matrimonii cujuscumque generales sunt, neque ullam exceptionem patiuntur. 5° Si Theologi propterea constare sibi volunt, fateantur necesse est matrimonia in infidelitate contracta nullo unquam in casu dissolvi posse.

74. R. ad 1. D. Si nulla exceptio aut dispensatio, Deo ipso auctore fiat, Tr. si divinâ auctoritate fiat exceptio aut dispensatio, N. Alioquin Deus nunquam permisisset conjugiorum dissolutionem, attamen reipsâ permisit per libellum repudii. Quamvis ergo matrimonii indissolubilitas naturæ admodum consentanea sit, non est tamen eodem jure strictè omnino imperata (1).

75. Ad 2. D. Ita tamen, ut possit eodem Deo auctore dissolvi, C. ita ut dissolvi nequeat, N. Responsio patet ex dictis;

(1) Vidimus ex S. Augustino firmitatem plenam conjugio provenire ex ratione sacramenti; hinc non desunt graves Theologi et Canonistæ, et juris naturalis periti qui arbitrentur matrimonii dissolutionem non adversari primario saltem juri naturali, etsi secundario adversetur, cùm non infirma rationum momenta ex jure naturali petita hanc dissolutionem damnent. Cæterùm si juri naturali primario adversaretur conjugii dissolutio, eam nunquam Deus in veteri lege permisisset, prout fecit. Cf. De Chapt. de Rastignac in op. *Accord de la révélation et de la raison contre le divorce*. Paris, 1790. Barruel. *Lettres sur le divorce à un député de l'Assemblée nationale*, 1789. D. De Bonald. *Du Divorce considéré au XIX. Siècle*. D. De Nougarède *De la législation sur le mariage et sur le divorce*, 1802. et in op. *Histoire des lois sur le mariage* 1803. quos citat D. Carrière op. et loc. cit. p. 154. et seq.

potiori enim jure Deus conjunxerat matrimonia Hebræorum, quæ tamen, ipso permittente, dissolvi poterant.

76. Ad 3. Idem esto responsum. Nam etiam connubia Hebræorum potiori ratione, seu ratione typi, futuram Christi cum Ecclesiâ conjunctionem repræsentabant, et nihilosecius poterant dissolvi.

77. Ad 4. D. Generales Christi et Apostoli sententiæ nullam exceptionem patiuntur, quæ fiat auctoritate humanâ, C. auctoritate divinâ, N. Alioquin nec matrimonia rata fidelium per solemnem sanctioris vitæ professionem possent dissolvi; quod profectò adversarii nostri non dicent, si catholici esse velint.

78. Ad 5. N. Optimè enim sibi constant Theologi, dum admittunt matrimonia infidelium per divinam dispensationem dissolvi posse, non autem humanâ auctoritate. In eo autem versatur adversariorum error, ut patet ex propositis difficultatibus; quod supponant à nobis admitti, ejusmodi infidelium conjugia humanâ auctoritate dissolvi; cùm nos econtrà doceamus solâ divinâ auctoritate id fieri, seu nomine Dei, qui, ut loquitur Benedictus XIV, « talem exceptionem in favorem fidei apposuit », ut paulò antè dictum est.

79. II. Obj. et inst. Atqui ejusmodi exceptionis Scriptura in primis non meminit. 1° Illud enim Apostoli : *Si infidelis discedit, discedat*, nimis obscurum est et ambiguum, ut certò colligi inde possit dissolutio vinculi conjugalis, et potestas facta fideli alterius conjugii ineundi. 2° Imò scholasticorum expositio verbi *discedat*, haud facilè poterit confirmari regulis hermeneuticis, et contraria menti Apostoli omnino videtur. 3° Cùm enim Apostolus constituerit tanquam principium, diversitate religiosæ confessionis non solvi conjugium, ad propositam sibi quæstionem : quid facto opus sit, si infidelis nolit pacificè cum fideli cohabitare? respondet : *Si infidelis discedit, discedat*, perinde ac si diceret : Nos Christiani impedire non valemus quominus infidelis, juxta leges civiles, relictâ fideli alterâ parte conjugali, novum ineat conjugium; potiùs omnia nobis dimittenda sunt, quàm ut fidem abnegemus. Hac ratione respondit Apostolus juxta æquale utriusque jus conjugale modo declaratum, ita ut sensus sit : si ethnicismus alterius partis conjugalis non dat christiano discedendi

facultatem, quantò minùs eam infideli dare poterit sanctissima christiana religio? Quòd si scandalizatus infidelis discedit, discedat; fides nostra, quæ ad pacem monet, culpâ vacat; sed, ut ait Chrysostomus, ille infidelis causam præbuit, ut is qui fornicatus est; 4° injusta igitur ab infideli facta separatio, ut concludit Hammond (1), juxta Paulinam argumentationem nullum præbet fideli privilegium; et quidem, ut testatur Chrysostomus, tam parum id valeret præstare, quàm ad id valet fornicatio. 5° Illud v. 11. positum Pauli principium : *Quòd si discesserit manere innuptam* habet hìc locum; nec ut maneat innupta res tam difficilis esse debet christianæ secundùm illud v. 29 : « Tempus breve est, reliquum est ut qui habent uxores tanquam non habentes sint. » 6° Eo magis quòd reconciliatio cum parte infideli semper esset à Dei gratia speranda, cùm juxta leges Romanas liceret redire ad prius conjugium, *spreti repetit vestigia lecti.* Incumbit proinde fideli derelictæ, ut pro conversione infidelis conjugis oret. 7° Verba autem : « Non enim servituti subjectus est, etc.» Quæ huic interpretationi obesse videntur, non debent intelligi de servitute *conjugali*, sed *de servitute peccati*, ita ut ex Apostolo fides omnibus sit præferenda, cùm non eâ ratione vir et uxor alligati sint, ut debeant etiam ad peccandum inservire, et seipsos perdere. 8° Sanè in fœdere in quo utraque pars æqualibus juribus gaudet, cujusmodi et conjugium, servitus locum habere nequit. 9° Præsertim cùm Apostolus hic vocabulis utatur τὸν ἄνδρα et τὴν γυναῖκα quibus apertè conjugium nondum solutum esse indicat. 10° Ne autem etiam in casu, quo conversio sperata locum non haberet, sine solatio fidelem conjugem relinqueret Paulus, pergit v. 17. « Unicuique sicut divisit Deus, » id est : cogita, quia Deus ita tecum voluit, hanc christianam regulam quilibet fidelium, in quocumque demum casu sit, sequatur. 11° Hæc igitur interpretatio de separatione quoad victum thorumque, simplicissima et maximè litteralis Paulini textus videtur. Nostri scholastici in hac quæstione, dum ex verbo *discedat* concludunt, fidelem conjugem non adigi ad infidelem sequendum, si is pacificè cohabitare nolit, sed

(1) *Annot.* in ep. Paul. ex edit. Clerici p. 144.

posse alteri nubere, supponunt quod est in quæstione (1). Ergo.

80. R. Neg. Subs. ad 1. prob. D. In se, Tr. Si ei accesserit Ecclesiæ interpretatio quæ sensum germanum determinet, N. Jam verò Cornelius à Lapide fusè ostendit non solùm ex contextu, sed ex communi interpretum Græcorum et Latinorum expositione, Romanorum Pontificum interpretationem genuinam præ se ferre Paulini testimonii sententiam (2). Addo obscuritatem quam exaggerant adversarii, si qua reverà sit, novam esse rationem subjiciendi propriam interpretationem expositioni Ecclesiæ.

(1) Ita Binterim in Diss. cit. *circa insolubilitatem conjugii quod* extat fidelem inter et infidelem, §. 2.

Illud verò in Cl. auctoris commendationem silentio prætereundum non censeo, quòd vix ipsi innotuerit per litteras ad eum datas à R. D. Carolo Vizzardelli à Secretis pro litteris latinis SS.Domini N. Gregorii XVI. VI. Kal. Oct. 1852. Summum Pontificem ægrè tulisse sententiam quam in VI. Tom. P. I. Mantissa I. adstruxerat circa indissolubilitatem conjugii fidelem inter et infidelem, si hic sine injuria Salvatoris cohabitare nolit, ut statim se receperit, ac insequentem emiserit declarationem : «In rebus theologicis à supremo totius Ecclesiæ magistro, cui Jesus Christus docendi munus demandavit edoceri, maxima discipuli laus et gloria. Qua de causa, quamquam quæstio proposita à conciliis nondum sit definita, sufficit tamen mihi, auctori operis citati, significata Summi Pontificis nostri Gregorii displicentia, ut eam loco citato assertam et defensam de indissolubilitate præfati conjugii sententiam, tanquam decretis summorum Pontificum et praxi Ecclesiæ contrariam declarem et rejiciam : sicut et omnia alia opuscula infallibili Ecclesiæ catholicæ summique Pontificis judicio humillimè subjicio. *Dusseldorpii* 16. Octob. 1852. *Dr. Binterim.* » Inserta est autem hæc declaratio Tom. VII. P. II. ad finem operis archæologici. Ita se gerunt, qui ex animo catholici sunt.

(2) Comment. in hunc loc. Vidimus ipsum Cajetanum non abnuere ejusmodi expositionem Apostoli menti consentaneam esse, atque contextui; sic enim scribit l. c. « Quia tamen antiquo Ecclesiæ usu sensum communem textûs hujus firmatum credo, et *textus capax est hujus sensûs communis :* ideo dicendum est quòd Dominus in Evangelio non communem utrique conjugi, sed marito propriam tradidit libertatis legem, ut textus ipse manifestè dicit. Paulus autem communem utrique conjugi legem libertatis promulgat, auctoritate procul dubio divinâ; quâ solâ separari potest quod Deus conjunxit juxta verbum Domini de conjugio, non Christianorum, sed ab initio mundi constituto... Infidelitas autem, quæ ad animam spectat, paris censetur juris in utroque conjuge à Paulo. Et hæc dicta sint ad satisfaciendum quæstioni de contrarietate doctrinæ Pauli ad doctrinam Christi. Christus enim solam fornicationis causam excepit solutionis conjugii quoad vinculum (juxta peculiarem Cajetani sententiam de qua postea) : Paulus autem alteram docens causam, docet non esse solam fornicationis causam. »

81. Ad 2. N. Hanc enim oppositionem cum hermeneuticis regulis et Apostoli mente non deprehenderunt non solùm scholastici, ut adversarii fingunt, sed neque Patres et interpretes, ut vidimus, neque Romani Pontifices. Mirum proinde est ipsos solos, qui tamen fatentur, imò contendunt Pauli textum nimis obscurum esse, ejusmodi oppositionem invenisse.

82. Ad 3. N. Tota enim hæc adversariorum expositio nititur falso, ut aiunt, supposito, quòd scilicet Apostolus constitutum à se principium de indissolubilitate matrimonii extendat pariter ad casum sibi propositum de infideli, qui nolit pacificè vivere cum fideli, cùm tamen ex orationis serie contrarium planè appareat. Etenim cùm Apostolus declaraverit insolubile manere connubium, si infidelis consenserit pacificè degere cum fideli, eo quòd diversitas confessionis non sit ratio conjugii solvendi, postea ad casum nostrum deveniens contrarium omnino statuit, dicens : quòd si infidelis discedit, seu abrumpit matrimonii vinculum, disrumpat ut ei placet atque penitus divellat; et tunc conjux fidelis liber erit, utpote solutus ab eo vinculo quod, licèt injustè, tamen ex parte suâ infidelis disrupit, ac solvit. Hunc enim sensum exigit antithesis à Paulo instituta inter duos priores casus in quibus apertè omnem exceptionem sustulit, imò expressam apposuit restrictionem de obligatione manendi in priori conjugio, quamvis divortium quoad thorum victumque intercesserit, et inter tertium casum in quo absolutè pronuntiat Apostolus vinculum semel ab infideli solutum, tale permanere. Sanè per verbum *discedat* solutionem conjugii quoad vinculum ex parte infidelis juxta leges Romanas significari adversarii ipsi fatentur; quare igitur nunc contendunt coarctari ejus significationem ad solam separationem quoad thorum et habitationem respectu fidelis? Quæ porro adjiciunt adversarii, nihil aliud evincunt, quàm infidelem iniquè ac injustè se gerere, dum propter religionem Christianam solvit conjugium, quod et nos ultro fatemur, nec infidelitatem hoc jus ei tribuere. Ast non evincunt, quòd ipsis probandum esset, Deum ex hâc occasione non dedisse in favorem fidei christiano privilegium novas incundi nuptias.

83. Ad 4. D. Injusta infidelis separatio nullum præbet fideli privilegium per se, C. ex Dei dispositione. N. Neque enim nos, ut objectio supponit, ex injusta infidelis separatione repetimus privilegium de quo est sermo, sed ex Deo, ut sæpius diximus, qui in fidei favorem in ejusmodi casu illud fideli concessit. Hinc ruit etiam animadversio quæ ex S. Joanne Chrysostomo fit.

84. Ad 5. N. Alioquin S. Paulus hanc restrictionem non prætermisisset, non solùm verò hic eam Apostolus prætermisit, sed ut patet ex toto contextu, potiùs exclusit. Quod porro additur de vitæ brevitate ad rem præsentem non facit.

85. Ad 6. Esto; non tamen inde sequitur debere partem derelictam manere innuptam, cùm possit suâ frui libertate, secùs agere, esset propositum sanctioris consilii, non obligatio.

86. Ad 7. N. Nam Apostolus loquitur de immunitate à servitute relativè ad solutionem conjugii; cùm enim dixisset: *Quòd si infidelis discedit, discedat*, continenter addit: *non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi.* De peccato nec verbum habet. Superstructa proindè expositio est violenta adversariorum glossa.

87. Ad 8. D. In fœdere conjugali non datur servitus propriè dicta, C. impropriè dicta quâ fiat ut neuter conjux possit se ampliùs à jugo retrahere et ab obligationibus quas secum fert matrimonium, N. Ludunt propterea adversarii in ambiguo, dum talia obtrudunt.

88. Ad 9. N. Nemo enim qui non sit in Græca lingua hospes ignorat, ut cætera omittam, voces ἄνδρα et γύναικα promiscuè sumi tam pro nuptis quàm pro non nuptis præsertim in Scripturis.

89. Ad 10. N. Ejusmodi enim sunt piæ adversariorum meditationes, non verò verborum Pauli germana expositio.

90. Ad 11. N. Ut constat ex dictis; quare auctores potiùs novæ hujus interpretationis, non autem scholastici, supponunt quod est in quæstione, dum ex verbo *discedat* concludunt datum esse privilegium fideli novas nuptias ineundi. Scholastici enim, imò veriùs Theologi omnes et interpretes

4

pro se habent sensum veterum Patrum, et Romanorum Pontificum, et Ecclesiæ praxim quibus adversarii destituti sunt.

91. Inst. Atqui neque traditio, neque Ecclesiæ praxis favent horum Theologorum interpretationi. 1° Antiquiores Patres de hac quæstione prorsùs siluerunt. 2° Augustinus verò, quo meliorem Apostoli interpretem et traditionis testem habere non possumus, universam quæstionem expendit in duobus ad Pollentium libris *De conjugiis adulterinis*, et ubique adversatur iis, qui pro hujusmodi conjugiorum dissolutione pugnant. Non modò enim conjugalis vinculi insolubilitatem omni in casu absque ulla exceptione tuetur, non modo ait lib. 2, cap. 4. « Nullius viri posterioris mulier uxor esse incipit, nisi prioris esse desierit. Esse autem desinet uxor prioris, si moriatur vir ejus. » Verùm etiam lib. 1, cap. 18, ubi propiùs ad hanc quæstionem accedit, ideo inter cætera ostendit non expedire ut conjuges fideles dimittant infideles, « quia in alia conjugia cùm ceciderint viventibus eis à quibus dimittuntur, adulterinis nexibus colligati difficillimè resolvuntur. » Atqui legitimis, non verò adulterinis nexibus colligarentur, si fideli ita liceret ab infideli conjuge discedere, ut posset alias nuptias contrahere. Idem repetit cap. 25, ubi inter cætera scribit: « Propter quodlibet fornicationis genus sive carnis, sive spiritus, ubi et infidelitas intelligitur, et dimisso viro non licet alteri nubere, et dimissâ uxore, non licet alteram ducere: quoniam Dominus nullâ exceptione factâ, dicit : *Si uxor dimiserit virùm suum, et alii nupserit, mœchatur, et omnis qui dimittit uxorem suam, et ducit alteram, mœchatur.* » Ergo Augustinus citra ullam ambiguitatem planè et expressè judicavit omnia, atque ipsa infidelium conjugia, nunquam dissolvi posse. 3° Neque hoc Augustini judicium infirmare potest Theologorum et Canonistarum in asserendâ contrariâ opinione conspiratio; horum enim auctoritas pluris facienda non est quàm auctoritas Gratiani, et Innocentii III. quibus unicè innituntur : atqui constat utrumque fuisse deceptum. Etenim canon *Si infidelis* ab utroque laudatus tanquam Gregorii M. sententia, non ejus est, sed auctoris commentariorum in epistolas Pauli, quod opus Hilario diacono, homini obscuro, schismatico, et erroribus Luciferianorum

contaminato eruditi adscribunt. Cùm ergo Innocentius et Gratianus opinionem suam à fonte impuro combiberint, ac cæteris proinde propinarint, eorum omnium auctoritas obruere Theologum non debet, qui si paucos viros, modo graves, secum habeat, poterit sanè adversùs plurimos stare; non enim numero homines judicantur, sed pondere. 4° Ex dictis præterea et illud colligitur quare nulla exempla solutorum ejusmodi conjugiorum anteriora sec. Ecclesiæ X. proferri possint. (1). Ergo.

92. R. Neg. subs. Ad 1. prob. D. Quia nulla eis se præbuit occasio de hac quæstione scribendi, Tr. vel C. Quia ipsis de hoc privilegio non constitit, N. Duo hæc permisceri inter se nec possunt nec debent, ut ex pluribus aliis controversiis etiam dogmaticis planum fit. Posteriores verò de eâ loquuntur, atque, ut vidimus, nobis suffragantur.

93. Ad 2. N. Tantùm enim abest, ut S. Augustinus quæstionem hanc universam expenderit, ut ne attingat quidem; tantùm abest ut doctrinæ nostræ adversetur, ut nequidem casum hunc nostrum examini subjiciat, ut quivis duos libros ad Pollentium perlustrans facilè sibi persuadere poterit (2). Hinc mirum est adversarios sibi Augustinum tantâ

(1) Ita loc. cit. Gervasio qui prætereà insurgit adversùs Van Espenium, eo quòd in analysi *Decreti Gratianæi* confidenter asseruerit præsentem Ecclesiæ disciplinam dissolvendi matrimonium neophytorum fundatam esse super claros textus S. Augustini ex libris de adulterinis conjugiis.

(2) In his assentionibus Gervasii plura sunt perperam dicta; siquidem 1° falsum est hanc quæstionem inter alias fuisse à Pollentio propositam S. Augustino; 2° falsum pariter est S. Augustinum agitasse in his libris quæstionem de conjugiis in infidelitate contractis, ut de casu conversionis alterutrius conjugis, renuènte altero pacificè vivere et sine injuria Creatoris cum converso ad christianam religionem. Agitat igitur S. Doctor in libro priori duas quæstiones quarum altera est; circa illud I. Cor. 7. 10. « His, qui matrimonio juncti sunt præcipio non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere, quòd si discesserit manere innuptam, etc. » quod dominicum præceptum Pollentius putabat pertinere ad mulieres à viris recedentes præter fornicationis causam, hisque solis vetitum esse alteri viro nubere; contrà verò S. Augustinus ad eas *tantùm* spectare contendit, quæ à viris fornicationis causâ recesserint, atque præter hanc unicam causam recedere (nempe quoad thorum et habitationem) fas omnino non esse. Altera quæstio quæ in hoc priori libro discutitur, versatur circa illud Apostoli ibid. 1. Cor. 7. 12. « Cæteris ego dico, non Dominus: Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo non dimittat

fiduciâ vindicare, et opponere Innocentio III. et Theologis omnibus.

94. Dum itaque in priori textu qui nobis opponitur ex lib. 2. *Nullius viri*, etc. affirmat S. Doctor tunç mulierem desinere esse uxorem prioris viri, si iste moriatur, loquitur de casu adulterii, quo non solvi matrimonium propugnat adversùs Pollentium, qui contendebat adulterium posse morti æquiparari, ac proinde immediatè prosequitur : *non si fornicetur*, quibus verbis explet sententiam, et tamen ab auctore quem refellimus prætermittuntur.

95. In altero autem textu non accedit S. Augustinus ad hanc quæstionem, sed exponit verba Apostoli : *Cæteris ego dico, non Dominus : si quis frater*, etc. de consilio non dimittendi conjugem infidelem etiam quoad thorum et habita-

illam, » quod *monendo* dictum ab Apostolo docet Augustinus, ita ut fideles juxta Apostoli consilium in relinquendis conjugibus infidelibus datâ licentiâ non utantur. Pollentius enim sentiebat vetitum ibi esse à Paulo, ne conjuges etiam infideles dimittantur à fidelibus. Postremò, atque, ut ita dicam, obiter attingit S. Augustinus quæstionem de catechumenis in ultima vitæ periodo constitutis, an iis nec petentibus neque prose respondere valentibus prosit baptizari, ac resolvit affirmativè.

In posteriori autem libro S. Doctor arguit Pollentium eo quòd existimaverit adulterio perinde atque morte solvi conjugium, ad idque spectare quod scribit Apostolus 1: Cor. VII.39. « Quòd si dormierit vir ejus, liberata est, » ita ut unum idemque significet *mortuum* et *adulterum*. Deinde diluit Pollentii argumenta, ac varia confutat, quæ suboriri timebat incommoda, nisi, repudiatâ adulterâ, aliam ducere viro liceat.

Itaque in secunda quæstione hujus posterioris libri observat S. Augustinus, quòd dimittere conjugem infidelem nec vetet nec jubeat Christus, moneat verò Paulus ne fiat, quando scilicet iste infidelis consentit habitare cum fideli, quia etsi liceret ex Christo id facere, non tamen expediat ob gravia incommoda quæ exinde orirentur, quia multa sunt quæ fieri licent, at non expediunt; etsi enim hoc injustum non sit, *prohibet tamen Apostolus consilio charitatis*. Demum Cap. 10. ostendit S. Augustinus de conjugibus infidelibus non dimittendis *consilium* Apostoli esse, non *præceptum*, et constanter insistit in illis verbis: « Si quis frater habet uxorem infidelem, etc ; » aliam verò partem in qua consistit quæstionis nostræ cardo : *Quòd si infidelis discedit, discedat*, nullâ unquam ratione attingit.

Brevem hanc voluimus duorum istorum librorum *De adulterinis conjugiis* analysim instituere, tum ut pateat quàm parùm fidendum sit neotericis doctoribus, dum tantâ fiduciâ jactant auctoritatem S. Augustini, ut arguant Ecclesiæ praxim; tum ut pateat principia generalia quæ ipsi objiciunt ex S. Augustino esse coarctanda ad substratam materiam. Hæc vidit Binterim; hinc, ut mox dicemus, in patrocinium causæ suæ non adscivit S. Doctorem.

tionem, cùm conjux infidelis consentit pacificè vivere cum conjuge fideli ob incommoda quæ ex illa separatione orirentur; Pollentius enim contendebat in citatis Apostoli verbis contineri præceptum (1).

96. In tertio demum propositionem illam generalem : *propter quodlibet fornicationis genus*, etc. profert S. Doctor cohærenter ad Apostoli consilium de quo suprà. Quod verò spectat ad alteram textùs Paulini partem : *quòd si infidelis discedit, discedat*, eam non attingit, nec verbum de ea habet. Cùm igitur quæstio S. Augustini cum Pollentio circumscripta fuerit ad conjugia Christianorum, vel infidelium quorum alter convertitur et alter consentit habitare cum illo, propositiones ejus generales coarctandæ sunt ad substratam materiam; alioquin sequeretur nec dirimi posse juxta Augustinum conjugia rata Christianorum per solemnem professionem, adeoque non posse qui in seculo relictus est novas contrahere nuptias, quod adversatur Ecclesiæ doctrinæ.

97. Nunc coronidis gratiâ addimus 1° vel ipsum S. Augustinum doctrinam suam velùti omnino certam minimè proposuisse, cùm sub finem libri I. scribat : « Quæstionem tamen de conjugiis obscurissimam esse non nescio. Non audeo profiteri omnes sinus ejus vel in hoc opere, vel in alio me adhuc explicasse vel jam posse, si urgear, explicare (2). » Et sanè nonnulla habet quæ cum doctrina nunc ab Ecclesia catholica recepta non planè cohærent, e. g. dum docet ibidem non aliam ob causam quam ob adulterium admitti posse separationem quoad thorum, cùm Ecclesia contrarium statuerit in conc. Tridentino, à quo aliæ plures percensentur, ut ex inferiùs dicendis constabit; 2° ipsum S. Doctorem agnoscere majorem firmitatem in conjugiis Christianorum, quàm in aliis quoad vinculum. Jam verò hoc falsum esset, si admitteretur Augustinum docuisse quælibet conjugia etiam in infidelitate contracta nonnisi morte dissolvi. ; 3° proinde concludimus

(1) Binterim hac de causa, non solùm inter Patres quos pro sua sententia adducit, non recenset S. Augustinum, sed præterea apertè profitetur se cum debita reverentia ab hac Augustini interpretatione recedere. Cf. op. et loc. cit. §. 2.

(2) Cap. 25. n. 32. Tantùm abest, ut S. Augustinus voluerit se fidelem traditionis interpretem exhibere præsertim in quæstione de qua agimus!

ejus generalia principia ad alia non minùs certa ac generalia ejusdem S. Patris principia esse exigenda, cujusmodi illud est: « Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolicâ traditum rectissimè creditur (1), » et aliud : « Quod tota per orbem frequentat Ecclesiâ quin ita faciendum sit, disputare, insolentissimæ insaniæ est (2). » Et hæc de Augustino.

98. Ad 3. Resp. I. Nego suppositum, tale nempe fuisse Augustini judicium, ut ex hactenus disputatis apertissimè constat.

99. R. II. D. Si Theologi et Canonistæ, dum in aliquam sententiam conspirant, solidis destituerentur rationum momentis, C. Si solidis sint fundamentis innixi, ut in casu nostro, N. Falsum præterea est Theologos et Canonistas unicè inniti Gratiani et Innocentii III. auctoritati; sed fulciuntur insuper auctoritate reliquorum Rom. Pontificum, imò et Ecclesiæ universæ, quæ hanc doctrinam in praxim deduxit. Quamvis autem canon *Si infidelis* S. Gregorii M. non sit, desumptus tamen est ex antiquissimo scriptore sec. IV. qui hac in parte receptam in Ecclesia doctrinàm secutus est, nec aliquid commune habet cum erroribus sectæ cui adhæsit. Pro certo autem adversarii assumunt in suâ argumentatione textum Apostoli, ac Patres quos laudavimus nobis non adstipulari, cùm nos contrarium ostenderimus. Quòd verò adjiciunt de paucorum Theologorum gravitate, intelligendum procul dubio est de gravitate *relativâ*; istis enim neotericis qui impugnant Ecclesiæ doctrinam Theologi omnes qui ipsis adversantur leves sunt, cùm sibi solis vindicent gravitatem, et pondus.

100. Ad 4. D. Id est nulla documenta suppetunt anteriora sec. X. quibus constet dissoluta fuisse ejusmodi conjugia, Tr. Nulla reipsâ soluta fuerunt, aut saltem solvi non potuerunt, N. Etenim eo ipso quòd sec. V. ut testimonia à nobis allata ostendunt, doctrina nostra fuerit in Ecclesiâ communis, patet eâdem ætate, imò et anterioribus sæculis in praxim eam fuisse deductam, vel saltem deduci potuisse, nisi rerum adjunctâ et humanâ prudentiâ aliter faciendum dictassent. Non enim omnia quæ licent semper expediunt. Perturbationes porro, scan-

(1) Lib 4. *de Bapt.* C. 24. n. 31. (2) Epist. LIV. ad Januar. num. 6.

dala paganorum, infidelium principum leges, nullum perversionis periculum, imò conversionis alterius partis spes aliud tunc temporis suadebant. Hæc autem cùm postea cessaverint, frequentiores ejusmodi conjugiorum solutiones factæ sunt (1).

101. III. Obj. 1° Cùm alter conjugum in hæresim labitur, nec vult pacificè et sine Creatoris injuriâ cum alio conjuge vivere, non dissolvitur matrimonium, etsi par videatur ratio; atque eadem incommoda occurrant, quæ in matrimonio infidelium observantur. 2° Conjugale vinculum dissolvi nequit propter adulterium, ergo nec propter infidelitatem, quæ naturæ matrimonii multò minùs vel nullatenus adversatur. 3° Non consentiunt Theologi et Canonistæ quonam certo et definito tempore prioris conjugii vinculum dissolvatur; nec verò dissolvitur antequàm secundum contrahatur : nam si ante illud tempus altera quoque pars convertatur, non erit amplius dissolutioni locus; nec dissolvitur quando secundum contrahitur aut jam contractum est : etenim ut secundum validè iniri possit, omnino necesse est ut nullum sit vinculum prioris. 4° Denique in iis, quæ ad sacramenta pertinent tutiorem partem eligere debemus; sed longè tutius est ut conjux fidelis continentiam servet, quàm nubat; nam si se contineat, nihil metuendum est; si verò nubat, objicit se periculo frustrandi sacramenti, atque inducendæ polygamiæ simultaneæ. Ergo.

102. R. ad 1, et 2. N. Paritatem. In iis enim quæ à Dei sic volentis arbitrio pendent, comparationes instituendæ non sunt. Nihil proinde proficiunt adversarii, nisi ostendant à generali indissolubilitatis lege divinitus exceptam non fuisse causam infidelitatis, sicut hæresis et adulterii causas exceptas non fuisse paulò post ostendimus. Accedit hæresem et adulterium supervenire in objectis casibus matrimonio, infidelitatem verò ipsum præcedere.

103. Ad 3. D. Non consentiunt omnes in puncto temporis definiendo quo prioris conjugii vinculum dissolvatur, Tr.

(1) Mirum videri debet Binterim urgere auctoritatem Patrum Græcorum et praxim Ecclesiæ Græcæ pro indissolubilitate conjugiorum infidelium in casu nostro, cùm compertum sit, semper faciliores se exhibuisse Patres Græcos et Græcam Ecclesiam in solvendis conjugiis, etiam Christianorum, ut postea videbimus, quàm Patres Latinos aut Latinam Ecclesiam.

circa dissolutionem ipsam, N. Cæterùm Benedictus XIV. l. c. ex quodam decreto congregationis concilii ostendit longè probabiliùs prius conjugium dirimi, nec antequàm contrahatur, nec postquàm contractum fuerit, sed quando contrahitur secundum; ut enim secundum hoc validè contrahatur, minimè necesse est, ut adversarii asserunt, primum antè fuisse solutum; sed sufficit, si primum tunc dissolvatur, quando contrahitur alterum (1).

104. Ad 4. N. Suppositum. Si enim sententia nostra certa est, ut eam evicisse confidimus, adversariorum non tutior, sed *falsa* omnino erit et omni probabilitate destituta, imò et *erronea* utpote contraria Romanorum Pontificum doctrinæ et Ecclesiæ praxi. Alioquin ipsi Pontifices in damnatam propositionem impegissent. Itaque non magis tutum esset hanc sententiam sectari, quàm olim fuisset sectari sententiam S. Cypriani (qui tamen gravitate, doctrinâ et sanctitate longè adversariis nostris præstabat) de rebaptizandis tinctis ab hæreticis, cùm adversaretur sententiæ S. Stephani Romani Pontificis.

105. Et hæc quidem cùm interpellari conjux infidelis potest, quid si interpellari non possit? Sacra congregatio concilii adhæsit illorum sententiæ qui censent in ejusmodi casu necessariam esse Summi Pontificis dispensationem, cujus est declarare in quibusnam rerum adjunctis desinat obligare præceptum divinum quocum prædicta interpellatio ante rescissionem matrimonii videtur conjuncta (2). Sane Gregorius XIII. locorum ordinariis, parochis, et presbyteris missionariis Soc. Jesu in Angola, Æthiopia et Brasilia degentibus potestatem fecit dispensandi cum quolibet conjuge, qui Christianæ religioni nomen dederit, ut novum posset inire conjugium, omissâ interpellatione alterius conjugis infidelis, quem constaret legitimè

(1) Atque ità sensit S. Thomas qui in suppl. q. 59. ar. 5. ad 2. « Crimen, inquit, uxoris nolentis cohabitare sine contumelia Creatoris obsolvit virum à servitute, quâ tenebatur uxori, ut non posset eâ vivente aliam ducere : sed nondum solvit matrimonium, quia si de blasphemia illa converteretur, antequàm ille aliud matrimonium contraheret, redderetur ei vir suus : *sed solvitur per matrimonium sequens*, ad quod pervenire non posset vir fidelis, nisi solutus à servitute uxoris suæ per culpam ejusdem. »

(2) In Decreto dato 17. Januar. an. 1722.

interpellari non posse (1). Hinc etiam Benedictus XIV (2). potestatem concessit Nuntio Venetiis commoranti, ut in simili rerum eventu posset ab ejusdem interpellationis onere eximere conjuges conversos existentes in loco pio Catechumenorum ejusdem civitatis Venetiarum.

106. Ex dictis, et illud à fortiori, consequitur posse conjugem fidelem in ejusmodi rerum statu profiteri religionem aliquam ab Ecclesia approbatam, et si de marito sermo sit, suscipere sacros ordines, quia, quamvis non dissolveretur connubium quoad vinculum, solvitur tamen quoad thorum et habitationem, ita ut conjux pertinax in suâ infidelitate jus ad utrumque amittat, etiamsi postea resipiscat et convertatur, prout contingit in casu adulterii, ac ita censet S. Thomas (3).

Quoad quæstiones reliquas hic agitari solitas consuli possunt theologiæ moralis institutores.

PROPOSITIO III.

Matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem Religionis professionem alterius conjugum dirimitur.

107. De fide est juxta sanctionem concilii Trid. sess. cit. can. VI. « Si quis dixerit matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem religionis professionem alterius conjugum non dirimi, anath. sit. » Ita verò ejus veritatem adstruimus : Ecclesia, auctoritate sibi divinitus traditâ, ut paulò post os-

(1) Cf. Benedic. XIV. *De Synodo Diœc.* lib 13. cap. 21. num. 4.

(2) Cf. ejusdem Constit. quæ incipit : *In Suprema* in ejus Bullarii Tom. 1. n. CXVII. pag. 483. et seq.

(3) Cf. in Supplem. q. 59. art 4. et art. 5. ad 4. Ubi hæc in rem nostram scribit : « Si post conversionem viri, aliqua probabilis spes de conversione uxoris sit, non debet votum continentiæ vir emittere, nec ad aliud matrimonium transire... Si autem non sit spes de conversione, *potest ad sacros ordines vel ad religionem accedere;* priùs requisitâ uxore ut convertatur : et tunc si, postquam vir sacros ordines suscepit, uxor convertatur, non est sibi vir suus reddendus, sed debet sibi imputare in pœnam tardæ conversionis, quòd viro suo privatur. »

tendemus, potuit contractui conjugali nonnullas conditiones apponere, ut valeat seu legitimè contrahatur; ergo et eâdem auctoritate potuit eidem contractui jam inito conditiones apponere, ut firmus consistat, vel dissolvatur.

108. Potuisse autem Ecclesiam hanc conditionem juxta divinam sibi factam potestatem apponere, ut solvatur vinculum conjugale matrimonii rati et non consummati, si voluerit alter conjugum perfectiorem vitam amplecti per solemnem religionis professionem, constat ex facto. Universâ enim Ecclesiâ approbante, Innocentius III. in cap. *Ex parte de conversione conjugatorum* (1); et ante ipsum Alexander similiter III. in conc. Lateranensi III., quod celebratum est an. 1179. cap. *Verum* (2), et cap. *Ex publico* sub eodem titulo (3), non solùm declararunt id fieri licitè posse, sed prætereà et exemplo Sanctorum id confirmarunt, ac verba Christi : « Non licet viro uxorem suam, nisi fornicationis causâ dimittere » de matrimonio consummato intelligi debere affirmarunt. Cæteri subsequentes Pontifices id ipsum constanter docuerunt; sed et ante laudatos Pontifices non obscura suppetunt sanctorum Patrum effata, et sanctorum exempla à Bellarmino collecta (4), quæ si rem planè non conficiunt, ostendunt tamen Ecclesiæ spiritum, et hujus dogmatis germen in traditione, quæ postea evoluta est. Porro juxta notissimas S. Augustini regulas superiùs adductas : « Quod universa tenet Ecclesia, etc. » tum etiam : « Quod tota per orbem frequentat Ecclesia quin ita faciendum sit disputare insolentissimæ insaniæ est; » ac iterum : « Quæ sunt contra fidem vel bonam vitam (Ecclesia) non approbat, nec tacet, nec facit (5) » rectè concluditur ex collatâ sibi auctoritate 1° Ecclesiam ita sanxisse circà matrimonia rata et consummata fidelium, qui sanctius vitæ genus profiteri constituunt; 2° jure Tridentinum adversùs Protestantes cit. canonem statuisse, quia licèt, ut plerisque Theologis placet (6), non ageretur in eo nisi de re ad disciplinam spectante,

(1) Apud Pithœum op. cit. Tom. 2. p. 175.

(2) Ibid. p. 174.

(3) Ibid.

(4) Lib. 2. *De Monachis*, cap. 38.

(5) Epist. LV. ad Jan. cap. 19. n. 35.

(6) Sanè Suarez *De Religione* Tom. 3. lib. 9. cap. 23. n. 20. concludit : « Votum solemne religionis habere hunc effectum (solvendi conjugium ratum fidelium) *ex Ecclesiæ statuto.* » Quod deinde fusè ostendit. Ipsum plures recentiores TT. sequun-

cùm tamen, ut aliàs adimadvertimus (1), illa sit cum jure conjuncta, rectè potuit anathema dicere iis qui, hac de causa, Ecclesiæ doctrinam et praxim perstringunt.

109. Hæc nobis brevior ac tutior via ad hanc veritatem vindicandam visa est. Si quis tamen aliam inire velit, contendens eam repetendam esse aut immediatè ex jure divino aut ex ipsa naturæ lege (2), per nos licet.

DIFFICULTATES.

110. Obj. 1° Matrimonium legitimè contractum jure naturali et divino est indissolubile. 2° Verba Christi : *quod Deus conjunxit homo non separet*, sunt prorsus generalia neque exceptionem admittunt, et 3° matrimonium ratum fidelium est æque verum sacramentum ac sit matrimonium consummatum, ideoque nullâ unquam ratione dirimi potest; institutum siquidem et ipsum est ad repræsentandam perpetuam ac indissolubilem Christi cum Ecclesia conjunctionem; quapropter conjuges, dum matrimonium celebrant, mutuam atque irrevocabilem sibi tradunt in corpus potestatem. Quòd si hæc, quæ explorata apud omnes sunt, utpote in ipsâ matrimonii naturâ ac divino jure fundata, comparentur cum probationibus thesis, longè meliùs hujus falsitas elucescet. 4° Primò enim non possunt ejusmodi solutionis monumenta sec. XII. anteriora proferri. 5° Exempla præterea Sanctorum non sunt ad rem, cùm non constet utrùm nuptias aut sponsalia tantùm contraxerint, neque utrùm fuerint soluta illorum conjugia quoad vinculum, aut tantummodo quoad thorum, et quòd caput est, utrùm jure ita illi se gesserint necne. Non enim, ut cuique

tur, Kugler Simonnet, Auctor Theologiæ Wirceburgensis, Drouvin, La Luzerne, aliique passim apud Carrière op. cit. P. 2. sect. 3. §. 2.

(1) Cf. Tract. *De Euch.* num. 333. *De Ord.* n. 55. et alibi.

(2) Alii enim hunc effectum repetunt ex jure naturali; alii ex jure divino positivo quorum sententias refert et expendit Suarez loc. cit. et latè confutat. Ex recentioribus tamen adhuc repetunt ex jure divino positivo Billuart Diss. V. ar. 2. §. 1. Tournely quæst. V. art. 2. ad quæst. *An matrimonium ratum et non consummatum* etc. post conclus. ad quæsit. 1. Resp. 3. seu edit. Paris. 1765. Tom. 11. p. 173. Huic sententiæ adhæret Carrière l. c.

compertum est, omnes actiones Sanctorum ad strictam regulam exigi possunt. 6° Cùm igitur neque ex verbo Dei scripto, neque ex verbo Dei tradito constet de hac exceptione pro matrimonio rato; 7° ut non pauci ex ipsis catholicis Theologis fatentur; 8° unde ejusmodi exceptionem derivare possumus? Num ex jure ecclesiastico? Atqui Ecclesia nihil potest in sacramentorum substantiam; 9° et si hæc ratio semel admitteretur, quot sequerentur absurda? Pontifices nempe pro libito posse conjugia quæcumque dissolvere, uti per susceptionem ordinum, quæ tamen absona esse nemo non videt. Attamen nullum discrimen assignari potest inter votum solemne ordinum et votum solemne religionis, quod, ut animadvertunt Sarpius et Courajerius (1), 10° non est nisi jure ecclesiastico constitutum, quemadmodum declaravit Bonifacius VIII. in VI. Decretalium cap. unico *de voto et voti redemptione*. Ergo.

111. R. ad 1. D. Matrimonium legitimè contractum *absolutè* utroque jure indissolubile est, Tr. vel C. contractum conditionatè, N. Hanc porrò conditionem: *Nisi perfectiorem vitam ante ejus consummationem juxta Ecclesiæ doctrinam profiteri velim*, tacitè includit omne Christianorum conjugium, juxta dicta.

112. Ad 2. Nullam exceptionem admittunt ex auctoritate humanâ, C. divinitus acceptâ, N. Addimus præterea ex Ecclesiæ interpretatione, ut vidimus, hæc aliaque similia Scripturarum effata de matrimonio consummato accipi seu intelligi debere.

113. Ad 3. D. Sed conditionatè susceptum, C. absolutè, N. Conditione autem non purificatâ, ut aiunt, per consummationem matrimonii, contractus transit in absolutum. Sacramentum porro, ut omnes norunt, sequitur naturam contractûs ex quo exurgit. Exinde responsio patet ad id quod adjicitur de repræsentatione unionis Christi cum Ecclesia, et de potestate quam conjuges vicissim in corpus suum tradunt.

114. Ad 4. Tr. Ex eo enim quòd hujusmodi solutionis monumenta afferri nequeant sec. XII. anteriora id unum sequitur, nempe Ecclesiam hâc suâ potestate usam non esse ante illam epocham; quamquam, uti adnotavimus, Romani Pontifices in suis decretis non tanquam de jure novo aut novâ praxi re-

(1) *Storia del Concilio di Trento*. Londra 1757. lib. 8. num. 65.

cèns invectâ loquuntur, sed tanquàm de re jamdiu in usu positâ (1).

115. Ad 5. D. Id est Sanctorum exempla quæ adduci solent rem decretoriè per se non omnino conficiunt, C. Non insinuant saltem, ut diximus, Ecclesiæ spiritum, N. Hinc cæteræ concidunt superstructæ adversariorum observationes.

116. Ad 6. D. Non constat ex Dei verbo sive scripto sive tradito de hâc exceptione factâ divinitus immediatè, Tr. saltem mediatè, uti exposuimus, N.

117. Ad 7. D. Ut non pauci Theologi fatentur, qui catholici nomine tenus sunt aut janseniani (2), C. verè catholici, N. Ejusmodi enim Theologi proditores potiùs appellandi sunt, qui non verentur adversùs dogmaticam concilii OEcumenici definitionem Protestantibus causam catholicam prodere. Heu sæpe nimiùm ob ejusmodi homines gemere Ecclesia debuit!

(1) Sic enim inter cæteros loquitur Innocentius III. cap *Ex parte* XIV. de *Convers. Conjugat.* « Nos tameo nolentes *à prædecessorum nostrorum vestigiis declinare*, qui respondere consulti, antequàm matrimonium sit per carnalem copulam consummatum, licere alteri conjugum, reliquo inconsulto, ad religionem transire, ita quod reliquus ex tuoc legitimè poterit alteri copulari. »

(2) Tales sunt Leridaot *Examen de deux questions sur le mariage* p. 438. et seq.; Pilé *Dissert. sur l'indissolub. absolue du lien conjugal*, qui affirmare non dubitavit juxta principia jansenoiana fidem circa matrimonii indissolubilitatem à duodecimo seculo *obscuratam esse*, ac irritum esse concilii Trideotini decretum, cui defuit necessaria libertas; Tabaraud *Principes sur la distinction*, etc. 1. ed. p. 28. p. 233. et seq. et pàg. 391. ac in nova edit. p. 381. et seq. Nec verò silentio prætereuodum censeo hos ipsos auctores eosdem esse, qui impugnaruot doctrinam et praxim Ecclesiæ catholicæ de dissolutione coojugii iofidelium, cùm eorum alter ad fidem christianam convertitur, renuente altero pacificè cohabitare cum converso; nec aliter se gerere debebant, si sibi coostare volebaot. Hi omnes magistrum suum secuti sunt Paulum Sarpium qui loc. cit. jam scripserat: « Che oon si sciogla il legitimo matrimonio nou consumato per la solenne professione religiosa è stato *un grande ardire del concilio* di pronuoziare anatema contro il sentimento, che in se è ortodosso quanto altro mai. Imperocchè se è vero, che il matrimonio ha tutta la sua perfezione prima della coabitazioое, è che il vangelo non permette il divorzio se non nel caso di adulterio, non si sa vedere, con quale auctorità condannar si possano quei che pretendono, cho il nodo del matrimonio oon rompasi della professione solenne di religione; tanto più che la solennità della professione è una cosa di diritto puramente ecclesiastico, etc.» Verùm cf. quæ adversùs Sarpium scripsit card. Pallavicini: *Istoria del Concilio di Trento* lib. 23. cap. 9. num. 7.

118. Ad 8. Resp. ab auctoritate divinâ quæ Ecclesiæ suæ hanc facultatem communicavit, ac præcipuè Christi Vicario Romano Pontifici. Quamvis verò Ecclesia *directè* nihil possit in sacramentorum substantiam, *indirectè* tamen, ut jam innuimus, et uberiùs paulò post explicabimus, plura statuere potest ad legitimam illorum administrationem ac susceptionem.

119. Ad 9. Neg. illa absurda sequi quæ adversarii autumant; non sequitur in primis posse Romanos Pontifices pro libito conjugia solvere, cùm hæc potestas illis à Christo collata fuerit in ædificationem, non autem in destructionem. Nihil prætereа se posse circa matrimonia consummata quoad eorum solutionem non semel ipsi summi Pontifices professi sunt. Tota igitur eorum potestas versatur circa matrimonia rata et non consummata in quibus, ita poscentibus rerum adjunctis, dispensare possunt, quidquid nonnulli sentiant (1). Constat enim plures Pontifices sæpius in illis dispensasse, quare ne dicamus Romanos Pontifices in re tam gravi; non dissentiente, imò tacitè saltem approbante universâ Ecclesiâ, errasse ac propterea totidem adulteria permisisse iis, qui post ejusmodi solutionem ad nova vota transierunt, fatendum est traditam illis à Christo fuisse hanc facultatem.

120. Non alterum sequitur; siquidem non ignorant Pontifices quod intercedit discrimen inter solemne castitatis votum quod emittitur in professione religiosâ, et illud quod fit in

(1) Ita ex recentioribus sentiunt Tournely loc. et edit. cit. p. 178. Collet *De matrimon.* n. 443. et seq. Carrière autem l. c. Puncto 3. quæstionem problematicè proponit, ita tamen ut innuat se in negantem sententiam inclinare permotum principio de sequenda parte tutiori ubi agitur de valore sacramentorum. Jam verò cùm iidem auctores fateantur sæpius Romanos Pontifices in ejusmodi conjugiis dispensasse incipientes saltem à Martino V. usque ad Pium VII., ut refert Carrière, non video quare ab auctoribus catholicis hæc potestas Romanis Pontificibus denegari possit aut etiam in dubium revocari. Huc enim apprimè facit principium laudatum à Bened. XIV. quod habet Veracrux in *Specul.* Part. 2. art. 27. « De Pontificis potestate, postquam dispensavit, dubitare, *instar sacrilegii est :* Esset enim Christo, quasi exprobrare, quòd non satis Ecclesiæ suæ providisset. » Nulla ferè sunt argumenta quæ ab his auctoribus proferuntur, quæque intorqueri nequeant adversùs hanc ipsam propositionem quam et ipsi adstruunt adversùs Protestantes.

susceptione ordinum. Illud enim adstringit voventem ad statum perfectiorem, istud verò non item; minùs præterea abhorret à conjugio status clericalis quàm religiosa professio (1).

121. Ad 10. D. Votum solemne religionis non est nisi ecclesiastico jure institutum quoad solemnitatem, C. quoad voti substantiam, N.

122. Dices : S. Augustinus lib. 1. *de Nuptiis* c. 11. docet matrimonium ratum et non consummatum *firmius* esse rato et consummato. Ergo.

123. Resp. D. Quoad mutuum amorem, juxta scopum quem sibi S. Doctor proposuit (2), C. quoad fœdus conjugale, N.

(1) Cf. Suarez op. cit. *de Religione* Tom. 3. lib. 9. cap. 25. n. 9. et 10. ubi duas affert rationes quibus inducta est Ecclesia, ut statueret matrimonium ratum fidelium et non consummatum dirimi per solemnem religionis professionem, non autem per ordines sacros; ac 1° quia conjugium et professio religiosa ex natura rei inter se pugnant; non item verò sacer ordo. Status enim religiosus postulat perfectam renuntiationem seculi, ut ipse loquitur, et abnegationem propriæ voluntatis ac proprii corporis, rerumque omnium; conjugium autem è contrario postulat vitam secularem. Clericatus verò per se non postulat renuntiationem seculi; et ideò nec obligatio muneris, neque usus ejus habet ex natura rei repugnantiam cum conjugio et usu ejus. 2° Status religionis est status perfectionis acquirendæ, et ideo requirit separationem ab usu conjugii, et aliis actibus secularibus, et potestas illius conceditur omnibus, qui matrimonium non consummaverunt, etiamsi illius vinculo actu adstricti sint. Ordo verò infra episcopatum non constituit hominem in statu perfectionis, neque in viâ ad illum, et ideo licèt propter reverentiam sacri ministerii expediat semel ordinatum non transire ad nuptias; nihilominus non decuit propter ordinationem, quæ perfectionis professionem non requirit, vinculum matrimonii dissolvi. Episcopatus autem licèt sit status perfectionis acquisitæ et exercendæ; non tamen per se includit media efficacia ad perfectionem acquirendam, et ideo illi etiam tributum non est, ut dissolvat matrimonium ratum; finis enim hujus privilegii est, hominem expeditum relinquere ad profitendam perfectionis viam. Hucusque Suarez.

(2) Proposuit enim hic sibi S. Doctor ostendere non dissolvi conjugium etiamsi conjuges pari consensu constituerint se ab omni complexu conjugali abstinere, ait enim : « Absit ut inter illos vinculum conjugale rumpatur ; imò firmiùs erit, quo magis ea pacta secum inierint, quæ cariùs concordiùsque servanda sunt, non voluptariis nexibus corporum, sed voluntariis affectibus animorum. »

PROPOSITIO IV.

Propter hæresim aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam à conjuge dissolvi non potest matrimonii vinculum.

124. De fide est, ut patet ex can. V. quem cit. sess. novatoribus opposuit Tridentinum : « Si quis dixerit, propter hæresim aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam à conjuge, dissolvi posse matrimonii vinculum, anath. sit. »

125. Matrimonium enim propter eas causas dissolvi non potest quoad vinculum, si Christus generali legi à se constitutæ de perpetuâ conjugii indissolubilitate illas exceptiones minimè apposuit. Atqui.

126. Etenim Christus de matrimonio absolutè pronuntiat Matth. XIX, 9. « Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur ; et qui dimissam duxerit, mœchatur : Quæ verba clariùs adhuc Marci X. 11, et Luc. XVI. 18. repetit, quin unquam exceptionem apponat. Imò S. Paulus optimus Christi verborum interpres I. Cor VII. 10. omnem exceptionem excludit dicens : « Iis qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere ; quòd si discesserit, manere innuptam aut viro suo reconciliari, et vir uxorem non dimittat. »

127. Quare has exceptiones universa repudiavit antiquitas : non modò enim Patres et Ecclesia eas nunquam agnovere, sed directè excludunt, sive cùm unanimiter docent esse adulteram eam, quæ, vivente viro, fuerit cum alio viro juxta illud Apostoli Rom. VII. 2. inter quos eminent S. Hieronymus (1), et S. Augustinus (2), qui inter cætera scribit : « Hujus procul dubio sacramenti res est, ut mas et femina connubio copulati,

(1) Epist. 55. ad Amandum n. 3. edit. Vallars. *de conjugiis adulterinis* quos vidimus esse de hoc argumento. Item in lib. *de Bono conjug.* cap. 24.

(2) In duobus libris ad Pollentium

quamdiu vivunt, inseparabiliter perseverent (1).» Sive cùm rejiciunt unanimi consensu leges ab imperatoribus latas quibus permittebatur plenum divortium seu repudium, inter quos S. Jo. Chrysostomus hæc habet : « Ne mihi leges ab exteris conditas legas, præcipientes dari libellum repudii, et divelli. Neque enim juxta illas judicaturus est te Deus in die illa, sed secundùm eas quas ipse statuit (2); » S. Hieronymus, qui prolatis Christi verbis: *Quicumque dimiserit,* etc. « Aliæ, inquit, sunt leges Cæsarum, aliæ Christi; aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. (3); » S. Ambrosius in eumdem sensum scribit : « Dimittis ergo uxorem quasi jure, sine crimine; et putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet: sed divina prohibet..... Audi legem Domini cui obsequuntur etiam qui leges ferunt : *Quæ Deus* conjunxit, homo non separet (4). » Eadem fermè repetit S. Augustinus (5).

128. Cùm verò hæ leges ferè solæ sint quas nobis objiciunt adversarii, ideo ab aliis difficultatibus afferendis supersedemus, quæ ut plurimùm non afficiunt nisi sequentem propositionem, easque propterea cum cæteris commodiùs disjiciemus.

(1) Lib. 1. *de Nuptiis* cap. 10.

(2) In Hom. *de libello repud.* in illum locum *mulier alligata*, etc. 1. Cor. 7. 39. n. 1. Μὴ γάρ μοι τοὺς παρὰ τοῖς ἔξωθεν κειμένου νόμου ἀναγνῷς, τοὺς κελεύονται διδόναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀφίστασθαι· οὐ γὰρ δὴ κατὰ τούτους σοὶ μέλλει κρίνειν τοὺς νόμους ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἀλλὰ καθ' οὓς αὐτὸς ἔθηκε. edit. Maur. opp. Tom. 3. p. 204.

(3) Epist. 79. *ad Oceanum de morte Fabiolæ*, num. 3. edit. Vallars.

(4) Lib. 8. in cap. 16. Luc. n. 5. ed. Maur.

(5) Lib. *de Nupt.* cap. 10. Alia testimonia cf. apud Tournely edit. cit. Tom. 11. p. 125. et seq.

PROPOSITIO V.

Non errat Ecclesia cùm docuit et docet, juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum, matrimonii vinculum non posse dissolvi.

129. De fide est juxta Can. VII. concilii Trid. his verbis conceptum : « Si quis dixerit Ecclesiam errare, cùm docuit et docet, juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum, matrimonii vinculum non posse dissolvi; et utrumque, vel etiam innocentem qui, causam adulterio non dedit, non posse, altero conjuge vivente, aliud matrimonium contrahere; mœcharique eum qui, dimissâ adulterâ, aliam duxerit; et eam quæ, dimisso adultero, alii nupserit, anathema sit. »

130. Suppositis porro Scripturarum et Patrum testimoniis in superiori propositione adductis, sic enuntiatam propositionis veritatem adstruimus: Si alicubi inveniretur exceptio adulterii à generali evangelicâ indissolubilitatis matrimonii lege, esset profectò in Christi verbis Matth. V. 32. « Omnis, qui dimiserit uxorem suam, exceptâ fornicationis causâ, facit eam mœchari; et qui dimissam duxerit, adulterat; » et ibidem. XIX. 9. «Quicumque dimiserit uxorem suam, etc; » ut suprà recensuimus; nullum siquidem aliud ex Scripturis ab adversariis documentum afferri potest. Atqui in verbis his ejusmodi exceptio non continetur. Etenim si contineretur talis exceptio, profectò neque qui, uxore dimissâ, aliam duceret, neque qui dimissam duceret, mœcharetur; jam verò ex iisdem citatis textibus *mœchatur* tam qui, adulterâ dimissâ, aliam ducit, quàm qui ducit dimissam; ergo in laudatis verbis ejusmodi exceptio non habetur, sed intelligenda duntaxat ea sunt de dimissione quoad thorum. Quæ omnia confirmantur tum ex aliis Evangelistis apud quos hæc clausula omnino omittitur, tum ex Apostolo Paulo, qui sive in epistola ad Rom. VII. sive

in I. ad Corinth. VII. verba Christi exponens de sola dimissione quoad thorum explicat ad exclusionem solutionis quoad vinculum.

131. Neque alia fuit in universum Patrum et Ecclesiæ doctrina. S. Augustinus ita eam propugnavit, ut ab ipso primùm in Ecclesiam illam invectam fuisse Lutherani et Calviniani (qui se nempe Augustini et quidem unius asseclas toties profitentur) asserant, et ab Ecclesia solà Augustini auctoritate receptam. Certè Bohemerus : « Non erravisse, ait, judicio suo qui scripserunt, mortuo Augustino, universum orbem factum fuisse Augustinianum (1). » At enim nec primum nec solum S. Augustinum de indissolubilitate ita judicasse ostendunt antiquissimorum Patrum utriusque Ecclesiæ testimonia, quæ indicat Bellarminus (2); affert verò ac fusè expendit Tournelyus (3).

132. Nos ex his brevitatis gratiâ duo seligimus documenta omni exceptione majora; alterum suppeditat concilium Illiberitanum an. 313. celebratum, quod can. IX. statuit : « Fidelis femina, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, et alterum ducit, prohibeatur ne ducat : si autem duxerit, non priùs accipiat communionem, quàm is quem reliquit de seculo exierit, nisi necessitas infirmitatis dare compulerit (4); » alterum verò exhibet S. Hieronymus, qui in epist. ad Amandum scribit : « Quamdiu vivit vir, licèt adulter sit, licèt sodomita, licèt flagitiis omnibus coopertus, et ab uxore propter hæc scelera derelictus, maritus ejus reputatur, cui alterum virum accipere non licet (5); » et in epist. ad Oceanum, Fabiolæ, amplissimæ matronæ romanæ, publicam pœnitentiam refert, quæ, cùm ob viri sui adulterium aliaque flagitia alteri nupsisset (quod imperatorum etiam christianorum legibus liceret), in se reversa, « Tota urbe spectante Romana, ante diem Pas-

(1) In lib. 4. *Decret.* tit. 19. de *Divort.*

(2) *De Matr.* cap. 16. n. 48. seqq.

(3) Quæst. 5. art. II. concl. 3. argum. II. seu cit. edit. loc. cit. p. 146. seqq.

(4) Apud Card. de Aguirre *Collectio maxima Concil. Hispan.* p. 387. ubi in commentario in hunc canonem plura eruditus hic auctor congessit. Non tamen prætereundum silentio est nonnulla documenta quæ profert haud esse genuina.

(5) Loc. cit.

chæ, in Basilica quondam Laterani, qui Cæsariano truncatus est gladio, staret in ordine pœnitentium, episcopo, presbyteris, et omni populo collacrymantibus sparsum crinem, ora lurida, squalidas manus, sordida colla submitteret (1). » In more igitur positum erat ante S. Augustinum in Ecclesia Occidentali, præsertim verò in Ecclesia Romana juxta evangelicam et apostolicam disciplinam, ut loquitur concilium Milevitanum II. (2), neque dimissum ab uxore, neque dimissam à marito etiam ex fornicationis causa alteri conjungi posse; alioquin Fabiola se ream non inclamasset, neque publicæ pœnitentiæ se subjecisset (3).

133. Addimus contrariam sententiam latissimam pandere viam adulteriis et connubiorum facillimis dissolutionibus. Quos enim conjugalis initi fœderis pœniteret, novique facillimi amores implicarent, illi præsentissimum remedium haberent; vel enim adulterium sibi permitterent, quo invisum conjugium disrumpere liceret, vel saltem (quod solet apud heterodoxos identidem evenire) occasionem arriperent, ut levioribus conjecturis permoti sibi invicem crimen illud impingerent, quo facillùs ad alia vota transirent. Hoc demum fassus est protestans scriptor ephemeridis Edemburgensis, qui vel eo nomine summoperè commendat, suisque meditandam proponit encyclicam Pii VIII. in cà parte quà summus hic Pontifex hortatur episcopos et clerum ut invigilent super doctrinam catholicam de indissolubilitate matrimonii (4).

(1) Epist. LXXVII. n. 3. ed. cit. Refert præterea ibidem S. Doctor ad excusationem Fabiolæ, quod ita ipsa se gesserit ignorans *Evangelii rigorem* « in quo nubendi universa causatio, viventibus viris, feminis amputatur.»

(2) An. 416. celebratum Can. 17. cujus verba hæc sunt : « Placuit ut, secundùm evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa à marito, alteri conjungantur; sed ita maneant, aut sibimet recoocilientur. Quòd si contempserint, ad pœnitentiam redigantur. » apud Harduin. *Acta Conc.* Tom. 1. col. 1220. Animadvertit autem Harduinus ab Isidoro plures citari canones sob nomine conc. Milevitani, qui tamen ad alia concilia pertinent; cujusmodi inter cæteros est quem adduximus, qui constitutus est à conc. plenario Africæ an. 407. celebr.

(3) Alia documenta cf. apud citt. AA.

(4) Cf. *Memorial Catholique* Janv. 1830. *Variétés*, ubi legitur : « Voici une réflexion remarquable qu'on journal protestant d'Edimbourg fait à l'occasion *de la lettre encyclique* du saint Pére (Pie VIII) : Le pape exhorte

134. Antequàm accedamus ad disjiciendas difficultates, animadvertimus sententiam de matrimonii dissolutione propter adulterium quoad vinculum damnatam non esse ut *hæreticam*. Canon enim Tridentinus directè editus est adversùs Lutheranos et Calvinistas qui Ecclesiam erroris incusabant, non autem adversùs Græcos et Orientales qui adhuc tenent conjugium propter adulterium etiam quoad vinculum posse dissolvi, prout refert card. Pallavicinius (1). Non tamen concedimus Launoio hunc canonem esse disciplinarem, ideoque

les évêques et le clergé à inculquer à leurs troupeaux la doctrine catholique sur l'indissolubilité du lien conjugal. C'est la partie la plus sensée de la lettre de sa Sainteté, et elle mérite que les Protestants, aussi bien que les Catholiques, la méditent sérieusement. Dans notre pays, lorsqu'un mari ne veut plus de sa femme, ou qu'une femme ne veut plus de son mari, ils n'ont qu'à se faire surprendre en flagrant adultère, pour se soustraire au joug conjugal, et pour former une liaison qui leur convient mieux. Il peut être juste et raisonnable de libérer la partie offensée d'un engagement qui a été violé et déshonoré par l'autre partie contractante; mais il est absurde, et plus qu'absurde de faire du crime un moyen de s'affranchir. »

Esslinger in opusc. et loc. cit. *Apologie*, etc. adducit auctores Protestantes recentiores, cujusmodi inter cæteros sunt Meyer, Morgan, etc. qui apertè fatentur vinculum conjugale, etiam in casu adulterii, juxta Christi verba esse prorsus indissolubile, ut profitetur Ecclesia catholica.

Attamen ministerium Borussiæ ut alliciat Catholicos ad novam Ecclesiam evangelicam (nempe *sectam antievangelicam* seu *Lutherano-Calvinisticam*), inter cætera quæ proponit motiva quibus permoveri debet catholicus ad obtinendam benedictionem nuptialem à ministro protestante illud recenset, quod hac ratione ei licitum sit, quandocumque libuerit, dissolvere primum conjugium ac novum inire. Cf. *L'ami de la Relig.* 20 Mars 1838. Sanè anno vertente 1837, tribunalia Borussica decreverunt 2391 divortia, ex 3888 petitionibus. In Anglia non ita pridem quidam, fune ad collum uxoris suæ alligato, eam vendendam ad mercatum traxit. Cf. de hoc argumento Chapt de Restignac in op. *Accord de la révélation et de la raison contre le divorce.* 1790. Barruel *Lettres sur le divorce à un député de l'Assemblée nationale* 1789. D. De Bonald. *Du divorce considéré au XIX. siècle.* D. Nougarède in duobus scriptis : *De la législation sur le mariage et sur le divorce.* 1802. et *Histoire des lois sur le mariage et sur le divorce* 1803. quos recenset Carrière, op. cit. Tom 1. part. 2. art. 1.

(1) Lib. 22. cap. 4. n. 27. seqq. n. 30. refellit Paulum Sarpium, qui ut ipse scribit : « Piglia baldanza di commettere l'altro (difetto) in proverbiare in concilio quasi di una mutazione a vento, e senza prò ed effetto; mentre racconta che molti non vedevano differenza tra la prima forma e la seconda; ma che tuttavia si rimisero alla maggior parte. Là dove non solo in verità *la differenza v'era*, *benchè sottile.* »

Ecclesiæ auctoritate mutabilem, cùm agatur in eo de doctrina *evangelica* et *apostolica*, ut canon ipse significat. (1).

DIFFICULTATES.

135. I. Obj. 1° Verba Christi, *nisi ob fornicationem* apertam continent à generali lege de indissolubilitate exceptionem; 2° nisi enim eam continerent, duo sequerentur absurda, ac *primò* propter solam fornicationem marito licere uxorem dimittere; porro Catholici fatentur, imò contendunt plures, præter fornicationem, legitimas esse posse uxoris dimittendæ causas quoad thorum et habitationem; *secundò* apposité Christum non respondisse Pharisæorum interrogationi; illi enim quæsierant num ita liceret uxorem dimittere, ut aliæ nuptiæ permitterentur, Christus verò respondisset licere quidem uxorem dimittere propter fornicationem, integro tamen perseverante conjugii vinculo. 3° Sensus propterea verborum Christi alius esse nequit nisi iste : mœchatur qui alia de causa, quàm ob fornicationem, uxorem suam dimittit et aliam ducit; item mœchatur, qui dimissam alia de causa, quam ob fornicationem, eam ducit. 4° Quâ significatione Christi verborum semel constitutâ, corruit vis præcipua argumenti Catholicorum. 5° Marcus porro ac Lucas suppleri debent per Matthæum; 6° Paulus verò intelligi debet de communiter contingentibus, minimè verò de eo quod causâ extraordinariâ interveniente fieri potest, ut in casu nostro. Ergo.

136. R. Ad 1. N. ut constat ex adductis probationibus : hæc

(1) Cf. Henr. Klee Diss. cit. *de Matrimonio*, qui p. 56. n. (u) ostendit perperam à nonnullis objici adversùs indissolubilitatem conjugii quod Eugenius IV. post absolutum concilium Florentinum eam Græcis proposuerit; quod non fecisset, si de re dogmatica ageretur. Nec verò Græci opponere potuissent, neque se ad rem hanc discutiendam aliquid in mandatis accepisse, neque hanc praxim solvendi penes ipsos conjugia sine convenienti ratione (οὐκ ἀλόγως) obtinere, ut legitur apud Hard. Tom. X. col. 430. ad hæc enim reponit Klee, quòd si controversia hæc merè disciplinæ fuisset, Romanus Pontifex minimè eam protulisset, quoniam in his rebus plena Ecclesiæ Græcæ libertas data erat, sectandi nempe propria instituta; deinde Græci quin se ab hac expostulatione liberarent ex defectu missionis, potuissent statim respondere hic agi de re ad disciplinam spectante adeoque liberâ, quod tamen non præstiterunt.

propterea clausula aut referri debet, ut plerique contendunt interpretes, ad priorem Christi sententiæ partem, nempe ad dimissionem uxoris, quæ non licet nisi ob fornicationem, et tunc hic sensus esset verborum Christi apud Matthæum: « Quicumque ob aliam ab adulterio causam, uxorem suam dimiserit, eâque vivente, sive adultera sit sive non, aliam duxerit, mœchatur (1); » et cessat difficultas; aut intelligi hæc clausula debet, ut alii existimant, in sensu, ut vocant, *negativo*, ita ut Christus interrogatus à Pharisæis num liceret dimittere uxorem quacumque ex causa, responderit non licere quacumque ex causa, sed solùm ob causam fornicationis, nihil verò pronuntiaverit de eo quod fieri possit post ejusmodi dimissionem, aliam nempe uxorem ducere an non, ne Pharisæos offenderet. Quod verò hic prudenti silentio Christus pressit, aperuit discipulis, qui, cùm *in domo* essent, ut refert S. Marcus, de eodem interrogaverunt eum, et absque ulla exceptione perpetuam conjugii indissolubilitatem statuit, sive ex parte viri sive ex parte uxoris (2); aut demum hæc clausula, ut nonnulli ex recentioribus præsertim autumant, debet restringi ad legem Mosaicam ad cujus mentem locuti fuerant Pharisæi, non autem porrigi ad legem evangelicam. Juxta hanc expositionem, cùm lex viro permitteret dare libellum repudii uxori in quâ « fœditatem aliquam invenisset (3), » Pharisæi latiùs legem interpretantes, dimitti posse uxorem docebant *quacumque ex causa*; Christus autem dimissionem ad eam solam causam coarctavit, de qua lex loquitur, et unam excepit fornicationem, quin aliud adjiceret circa omnimodam indissolubilitatem, quam ipse postea constituit (4). Quæcum-

(1) Bellarminus *De Matr.* cap. 16. n. 7. observat, quod Evangelistæ omittant quidem interdum aliquid, aut addant, quod alii Evangelistæ non omiserunt, aut non addiderunt, sed nunquam ita omittant, ut sententia reddatur falsa : nam alinquin Evangelistæ homines decepissent, quibus evangelia sua tradiderunt, nullâ mentione factâ aliorum Evangelistarum.

(2) Marc. X. 10. Cf. Bellarm. loc. cit.

(3) Deut. XXIV. 1.

(4) Hanc interpretationem jam dederat Jos. Motta in *Diatriba de divortiatorum jure*. Venet. 1727. §. XIII. et §. XIX. seqq. Calmet id ipsum insinuaverat *Comment.* in Deut. XXIV. 1. interpretationem hanc illustrandam et insinuandam assumpsit sibi Lud. Nachi abbas Camaldulens. in

que ex his interpretationibus admittatur quæ ferè in idem recidunt, illud semper ratum erit, Christum in objectis verbis nullam exceptionem apposuisse, nisi dicere velimus, eum qui venerat non ad solvendam legem, sed ad eam adimplendam, seu ad inducendam majorem in moribus perfectionem, voluisse ut adulteri non solùm viverent, sed *alteri nuberent*, dum Moyses statuisset : « morte moriantur mœchus et adultera (1). » Commoda planè reformatio, quæ similis illi foret quam induxerunt Protestantes, cùm jugum religionis catholicæ excusserunt.

137. Ad 2. N. Etenim non sequitur *primum* absurdum, cùm solum adulterium legitimam causam ipsi conjugio intrinsecam præbeat, eamque perpetuam, divortii faciendi. Crimen enim illud ejusmodi est, quod naturæ conjugii directè adversatur, et jus dat parti innocenti perpetuæ separationis, licèt partem infidelem pœniteat admissi sceleris, et ad meliorem frugem se recipiat. Cæteræ omnes causæ extrinsecæ sunt, ac temporariæ. Quare Christus prioris illius utpote gravissimæ meminit, quin alias excluderet; adjici præterea debet Christum allusisse illâ clausulâ ad legis mosaicæ permissionem, de qua paulò ante disseruimus.

138. Non sequitur alterum absurdum : duo quippe in unâ quæstione Pharisæi Christo proposuerant : 1° utrùm liceret dimittere uxorem *quacumque ex causa;* 2° utrùm quacumque ex causa uxore dimissâ, liceret alteram ducere; Christus igitur ita attemperavit responsionem suam ut primùm coarctaret, ut diximus, ad solam gravissimam causam conjugio in-

erudita diss. hac de re edita Venet. 1792. Nonnulli magno impetu adversùs eam insurrexerunt, ita ut vix Nachium *hæreseos* non damnaverint, eo quòd opinionem tutatus fuerit constanti doctrinæ Patrum repugnantem, et, aleæ plenam. Verùm nihil in ea sententia quod periculum redoleat inesse videtur. Nec enim omnis Scripturæ interpretatio *nova* contraria est Patribus, sed ea tantùm quæ è fidei adversatur aut receptæ in Ecclesia doctrinæ. Si qua autem interpretatio fidem et Ecclesiæ doctrinam juvat et firmat potius, non ideo aspernanda quòd nova sit. Hinc optimè S. Bernardus : « Si quid (scribit) dictum est præter Patres, quod non sit contra Patres, nec Patribus arbitror, nec cuiquam displicere debere. » Hom. IV. Super *Missus est* : edit. Maur. Tom. III. col. 761.

(1) Lev. XX. 10.

trinsecam, nempe ad fornicationem; alterum juxta aliquos sine apertâ responsione dimisit, cùm id facilè ex principiis à se expositis de origine matrimonii, Pharisæi colligere possent (1) juxta alios verò penitus sustulit pronuntians adulterum fore, qui, adulterâ dimissâ, aliam duceret, et hoc pacto abrogavit libellnm repudii, quem ad cordis ipsorum duritiem Moyses eis concesserat, Quod benè intelligentes ejus discipuli dixerunt : « Si ita est causa hominis cum uxore non expedit nubere (2), » Christus verò quin emolliret sententiam suam eos remittendo ad uxorem fidcliorem, inde potiùs occasionem sumpsit exhortandi omnes ad continentiam.

139. Ad 3. N. Ex dictis siquidem constat Christum aut de facultate alteram uxorem ducendi post prioris dimissionem penitus siluisse, aut etiam exclusisse; quare nulla ratione admitti potest sensus quem Christi sententiæ adversarii effingunt, qui præterea excluditur tum ex aliis Evangelistis, tum ex Apostolo, tum demum ex Ecclesiæ interpretatione et praxi; ut omittam juxta adversariorum expositionem sequi longè pejo-

(1) Cf. Bellarm. loc. cit. n. 23. Cf. etiam eruditum Motta Diatr. et loc. cit. qui advertit acrem quæstionem tunc viguisse inter Sammæanos et Hillelianos circa causam quam requirebat lex ad repudium, ne lascivientis mariti arbitrio, indissolubile vinculum, ac naturâ arctissimum ligamen non siue etiam familiarum perturbatione violaretur. Sacer textus præscribit, pro causa dispensationis à lege maritali à Deo lata, uxoris *fœditatem* Deut. XXIV. 1. hebr. est דבר ערות quæ voces propriè significant *nuditatem rei;* est enim ערוה à rad. ערה *nudus fuit*, metonymicè verò accipitur eadem vox pro *turpitudine* ac *fœditate*. Cf. Winer in *Lexico Manuali* ad hanc voc. Sanè omnes antiquæ versiones, Alexandr. Syriaca, Samaritana, Arabica, etc. habent *rem turpem*. Jam verò quid Moyses per ejusmodi *fœditatem* seu *rem turpem* significare voluerit quæstio magna extitit inter duas recensitas scholas. Judæi sententiam Sammæi patris seu secundi à Principe Synedrii, nimiâ facilitate repudium jam indulgentis sectantes ex minima causa uxores proprias dimittebant, juxta indulgentiorem adhuc facilitatem scholæ Hillelianæ dimitti poterant uxores etiam ob dapes nimio igne adustas eique appositas; ex sententia etiam Rabbi Aquibæ, si maritus invenerit aliam eâ pulchriorem aut sibi commodiorem. Christus Dominus has omnes causas rejecit; et causam divortii ad solam causam adulterii revocavit; deinde adjecit nemini fas esse post peraotum divortium aliam præterea ducere uxorem. Cf. Seldenum *Uxor Hebræa* lib. 3. cap. 18. Jahn *Enchiridion Hermeneut. general.* parag. 29. quoad interpretationem Deut. XXIV. 1.

(2) Εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικὸς οὐ συμφέρει γαμῆσαι.

rem fore conditionem innocentis quàm adulteræ; innocens enim quæ injustè dimissa esset, alterum non posset inire conjugium; posset verò ea quæ ob fornicationis crimen repudiata est.

140. Ad 4. D. Si reipsà adversariorum expositio subsisteret, C. si planè adversetur Christi menti ejusque doctrinæ, N. Porro ostendimus illam nullo modo admitti posse, quin conjugii honestas et firmitas labefactetur, eamque adversari prorsus doctrinæ Salvatoris nostri tum per loca parallela, tum per Apostolum patefactæ.

141. Ad 5. D. Quoad causam divortii, Tr. vel C. quoad causam dissolutionis, N. Assumunt enim adversarii tanquam certum quod falsum est, Christum scilicet apud Matthæum fornicationem veluti causam dissolutionis conjugii, et facultatis ineundi novas nuptias assignasse, cùm tamen ejusmodi sive dissolutionis sive facultatis Christus ibidem nec verbum habeat, aut penitus excludat juxta dicta. Optimè verò inter se tres Evangelistæ componuntur, si dicatur de solo divortio quoad thorum et habitationem Christum Dominum esse locutum apud Matthæum, alioquin falsæ essent sententiæ absolutæ ipsius Christi quæ leguntur apud Marcum et Lucam (1).

142. Ad 6. N. Apostoli enim verba absoluta sunt et universalia; etenim I. Cor. VII. 10. « His, inquit, qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere : quòdsi discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. » Tum ibid. v. 39. « Mulier alligata est legi, *quanto tempore* vir ejus vivit : quòd si dormierit (non *si fornicatus fuerit*) vir ejus, liberata est : cui vult nubat (2). » tum denique Rom. VII. 2. seqq. ubi iterum inculcat : « Si mortuus fuerit vir ejus, soluta est à lege viri : igitur, vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro (3). » Jam verò cùm adulterii casus non adeo infrequens sit, ut extraordinarius dici possit, si per illud crimen conjugium dissolveretur, vera

(1) Bellarm. l. cit.

(2) Γυνὴ δέδεται νόμῳ ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι.

(3) Ἐὰν ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου ἀνδρός· ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς μοιχαλὶς χρηματίσει, ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ.

non esset toties inculcata ab Apostolo perpetua matrimonii indissolubilitas.

143. II. Obj. 1° Plures Patres, quos recenset Launoius (1), docuerunt solvi conjugium per adulterium. 2° Plura item concilia idipsum adstruunt, inter quæ peculiariter recensentur Arelatense I. an. 314. celebratum, Venetense in minori Britannia an. 465. Vermeriense an. 752. Compediense an. 757. Quibus addendum ipsum Pœnitentiale Romanum, quod potestatem tribuit conjugi innocenti, ut iterum nubat, vetat autem parti nocenti. 3° Haud paucæ leges imperiales id ipsum statuunt æquâ causâ ductæ, cùm nemo teneatur absque suâ culpa perpetuam continentiam profiteri. 4° His omnibus permoti insignes Theologi Cajetanus, Catharinus, Erasmus et Launoius non dubitarunt cum Græcis propugnare conjugium per adulterium penitus dirimi. 5° Quod vel ipsa œconomia, seu temperamento quo usum est Tridentinum adstruitur: vel enim propter adulterium reipsà dirimitur conjugium juxta Christi sententiam, et in hac hypothesi erravit reipsà et errat Ecclesia Latina, dum docuit ac docet juxta evangelicam et apostolicam doctrinam illud non dirimi; vel propter adulterium dirimi non potest, et in hac hypothesi errat Ecclesia Græca, dum docuit ac docet propter fornicationem matrimonium dissolvi, et tunc concipi nequit quomodò Tridentinum toleraverit, et adhuc Ecclesia Latina toleret in Græcis Catholicis tot conjugiorum solutiones, ac proinde totidem adulteria. Dicendum igitur nihil à Christo et ab Apostolo fuisse constitutum, sed agi de re merè disciplinari, de qua Ecclesia pro diversis rerum adjunctis statuere potest prout ad societatis bonum conferre sibi visum fuerit. Ergo.

144. R. Ad 1. D. Id docuerunt tot Patres quot recenset Launoius, N. aliquot, nondum ab Ecclesia diremptâ quæstione, Tr. Cùm singula à Launoio congesta Patrum testimonia expendere nobis datum non sit, ne nimis protrahatur hæc disceptatio, generatim ad elidendam illorum vim observamus 1° plures ab eo Patres laudari, qui ejus opinionem funditus labefac-

(1) *De regia in matrimonium potestate* P. III. art 1. cap. 5. edit. cit. opp. Tom. 1. P. II. pag. 826. et seqq.

tant, cujusmodi sunt Hieronymus, Ambrosius, Innocentius I. et Gregorius M. (1); 2° plurium sententias Launoium corrupisse atque vitiasse, uti apertè ostendit inter cæteros Jac. Leullierius (2) : nos verò brevitatis gratiâ unum seligimus malæ ipsius fidei exemplum. Cùm enim Joannes VIII. in ep. LXV. ad Ederedum gentis Anglicæ archiepiscopum respondisset : « Cùm priorem legitimo sibi matrimonio junctam quisquam deserere nequeat, nullâ ratione prorsùs illi conceditur aliam, vivente priore, conducere. » Launoius incommoda illa verba : *nullâ ratione prorsùs*, quæ totam immutant sententiam planè sustulit. Item in his Joannis VIII. verbis : « Præcipimus neque virum ab uxore neque uxorem à viro, nisi causâ fornicationis, discedere : quòd si ob *hoc* discesserit, manere innuptum vel innuptam, » Launoius immutavit vocem *hoc* in *aliud*, qua mutatione alia omnino evadit Pontificis mens (3): *Crimine ab uno disce omnes*; 3° animadvertimus Launoium multos quoque Patres sibi favere existimasse propterea quòd verba Christi recitantes affirment nefas esse, exceptâ adulterii causâ, uxorem dimittere et aliam ducere. Hæc verò satis commodè exponi possunt eâ ratione quâ exposuimus verba Christi; tales sunt Origenes, Tertullianus, Lactantius, Hilarius Pictaviensis atque Isidorus (4). 4° Eorum quoque suffragio gloriari Launoium quos debebat tanquam sibi maximè adversantes agnoscere; laudat enim S. Basilium atque Epiphanium, qui non ob solum adulterium, sed et propter alia flagitia matrimonii solutionem videntur admittere (5), quod certè Lau-

(1) Istorum testimonia superiùs dedimus.

(2) In op. *In librum Magistri Launoii Theol. Paris. qui inscribitur : Regia in matrimonium potestas, observationes.* Inter opera Laun. cit. edit. Colon. tom. 4. P. II. Cf. *Observ.* I. §. 2. seqq. *Observ.* II. etc.

(3) Ibid. *Observat.* IV. §. 13. Cùm Marcus Antonius De Dominis ex quo documenta sua hausit Launoius, auctoritatem Joannis VIII. prætermisisset utpote sibi contrariam, hanc retulit Launoius atque ut in sententiam suam traheret, textum vitiavit. Insignis sanè probitas hostium Ecclesiæ Romanæ !

(4) Cf. Tournely l. c. p. 263. seqq. Collet op. cit. n. 167. seqq. qui longè majori diligentiâ in singula objecta Patrum Græcorum ac Latinorum loca inquirit, quàm Tournelyus, ostenditque saltem dubios esse textus qui ex his aliisque Patribus afferuntur à Launoio.

(5) Juxta edit. Maur. opp. S. Basilii in adnot. ad can. 5. S. Doctoris in epist. canonica I. ad Amphilochium,

noius non dicet; 5° denique nil mirum esse, si nonnulli Patres solutionem propter adulterium admittere videntur, cùm perdifficilem quæstionem agerent nondum iis temporibus expeditam, nec ullo adhuc Ecclesiæ universalis judicio explanatam. Quare ipse S. Augustinus, de cujus sententia dubitari nequit, in lib. *de Fide et operibus* ita scribebat: « In ipsis divinis sententiis ita obscurum est, utrùm et iste, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur, si alteram duxerit, ut, quantùm existimo venialiter ibi quisque fallatur (1). » Ex quo autem concilium Florentinum, seu Eugenius IV. in *Instruct. Armenorum* (2), et præsertim concilium Tridentinum apertè docuerunt matrimonium in ipso adulterii casu insolubile esse, jam nullus vel minimus dubitandi locus esse potest (3).

145. Ad 2. D. Nonnulla concilia ac Pœnitentiale Romanum potestatem faciunt conjugi innocenti ut iterum nubat post obitum conjugis adulteri, cui juxta severiorem illius ætatis disciplinam id non concedebatur, C. vivente adhuc conjuge adultero N. Id colligitur ex conc. Forojuliensi ac Triburcensi (4), tum ex S. Leone in epist. ad Rusticum Narbonen-

quæ est n. CLXXXVIII. Secutus est S. Basilius Romanas leges, quas tamen fatetur cum Evangelio minùs consentire. Lex Constantini jubet *in repudio mittendo à femina in hæc sola crimina inquiri, si homicidam, vel medicamentarium, vel sepulcrorum dissolutorem maritum suum esse probaverit.* At eàdem lege viris conceditur ut adulteras uxores dimittant. Basilium præterea censuisse ream adulterii esse uxorem, quæ injustè dimissa alteri nupserit, minimè verò maritum juxta consuetudinem quæ tunc obtinebat apud Græcos, arbitratur idem Maurinus editor, qui tamen adjicit S. Doctorem aliter docuisse ante episcopatum. Arcudius *De Matrimonio* capp. 21. et 22. omni qua potest ratione nititur Basilii verba in bonum sensum trahere. Certè non uno in loco S. Doctor communem doctrinam sequitur. Cf. etiam Collet op. cit. n.194. seq. Quæ dicta sunt de S. Basilio accommodari pariter debent S. Epiphanio de quo pariter cf. AA. citt.

(1) Cap. 19. n. 35.

(2) Apud Harduin. *Acta*.etc. Tom.9. col. 440.

(3) Cf. quæ adversùs Launoium scribit Leullier op. cit. *observ.* IV. §. 10. et seq.; nec enim veritus est Launoius cum apostata Spalatensi, M. A. De Dominis, tum decretum Eugenii IV. tum canonem Tridentinum carpere et vellicare.

(4) Concilium Forojuliense celebratum est an. 791. Triburiense verò an. 895. Porro illud can. 10. statuit: « Ut, resoluto fornicationis causâ jugali vinculo, non liceat viro, quandiu adultera vivit, aliam uxorem ducere, licèt sit illa adultera; sed nec adulteræ, quæ pœnas gravissimas vel pœ-

sem (1), ex quibus patet eam disciplinam olim viguisse, quæ nonnullorum documentorum illustrationi inservit. Si quæ tamen concilia provincialia sunt, aut pœnitentialia (2), quæ commodè explicari non possint de solutione quoad thorum, et habitationem, iis applicanda est observatio quam quinto loco posuimus in superiori responsione. Neque illud silentio prætereundum quòd non pauci abusus quandoque in nonnullis provinciis irrepserint circa conjugiorum dissolutionem, qui apertè pugnant cum lege evangelica ac doctrina universæ Ecclesiæ (3), ex quibus propterea Launoius nullum pro causa sua potest patrocinium quærere.

146. Ad 3. D. Quæ propterea à Patribus atque Ecclesia improbatæ sunt, C. quæ jus legitimum tribuant, N. Nullæ enim hominum leges possunt legi evangelicæ et apostolicæ derogare (4), Quod verò subditur de æquitate nullius momenti esse deprehendet, qui animadverterit semper in potestate esse læsi conjugii cum nocente reconciliari, si nolit perpetuam continentiam profiteri (5) : ac præterea ejusmodi incommodo quempiam sub-

nitentiæ tormentum luere debet, alium accipere virum, nec vivente, *nec mortuo*, quem non erubuit defraudare, *marito*. » Apud Hard. Tom. 4. col. 859. seq. Istud verò can. XLIII. « Mulier, quæ tantum nefas commiserat, ulteriùs pœniteat, atque *continens et innupta permaneat.* » Ibid. Tom. 6. col. 453.

(1) Quæ in edit. Ballerin. est CLXVII. in resp. *ad inquisition.* XIII. col. 1425.

(2) Talia ex gr. sunt *Capitula Selecta* Theodori Cantuariens. apud Dacherium, Tom. 9. *Spicilegii* in quorum CXIII. statuitur : « Laicus à quo recessit mulier, cum consensu episcopi post septem annos aliam accipiat, si in captivitatem per vim ducta est, post annum aliam accipere potest ; » et in CXVI. « Cujus uxor fornicatur, licet eam dimittere, et aliam accipere. » pag. 62.

(3) Hujus rei præter duo capitula modo allata ex Theodoro Cantuar. fidem faciunt conc. Vermeriense an. 742. celebratum, quod can. 2. 5. 9. 17. quos quisque apud Hard. Tom. 3. col. 1990. seqq. recolere potest, eam facit facultatem nubendi quam nemo sanè admittet ; item concil. Venetense an. 465. can. 2. ib. Tom. 2. col. 797. Cf. etiam Nat. Alex. *Hist. Eccl.* sec. 7. cap. 4. art. 9. n. 7. ubi notat abusum qui irrepserat in Galliis, ut matrimonia bonâ gratiâ, seu mutuo consensu conjugum, ob solam discordiam, et rixas continuas dissolverentur. Item ibid. ar. X. ubi agit de Theodoro Cantuariensi.

(4) Cf. Leullierium op. cit. *Observat.* 4. §. 7. seqq.

(5) Cf. Bellar. *De Matr.* c. 17. n. 5.

jici per infirmitatem aut absentiam alterius conjugis, prout jamdiu adnotavit S. Augustinus (1).

147. Ad 4. D. Ante concilium Tridentinum, si de Cajetano, Catharino et Erasmo sit sermo, C. post Tridentinum subd. Nonnulli temerarii et hæreticorum fautores, C. verè catholici N. Cùm priores scripserint, antequàm à concilio Tridentino canon de quo agimus constitutus esset, aliquâ veniâ digni sunt, præsertim cùm omnes disertis verbis se subjecerint Ecclesiæ judicio (2). Cæterùm Cajetanum et Catharinum novitatum aucupes plus æquo fuisse sæpius adnotavimus; Erasmum verò non theologum, sed grammaticum fuisse quodam modo præformatorem tot errorum quos postea Lutherus adoptavit ac suos fecit, aliàs pariter admonuimus; inter hos autem et ille adnumeratur de conjugii dissolutione propter adulterium (3). Launoius porro audax et intemperans criticus non dubitavit causam Protestantium agere tum in hoc, tum in aliis catholicæ doctrinæ capitibus contra Tridentini et Romanorum Pontificum sanctiones (4). Ejus proinde nulla ratio habenda est, imò ab ipso perpetuo cavendum.

148. Ad 5. N. Prudens enim œconomia quâ usum est Tridentinum nec Græcis favet, nec evincit agi in casu nostro de re tantùm disciplinari ac liberâ, quæ nempe subsit Ecclesiæ potestati. Enimverò animadvertimus, superioribus seculis quæstionem hanc nondum fuisse eliquatam, nec ullo Ecclesiæ judicio direptam, nonnullos proindè Patres et concilia, etiam

(1) *De adulterin. conjugiis* lib. 2, cap. 6. 7. 9.

(2) Cf. Bellarm. l. c. cap. 15. num. 14.

(3) Erasmus enim suas edidit adnotationes et paraphrases in Sac. Script., adeoque et in cap. 5. et 19. Matt. et 10. Marci, item cap. 7. epist. I. ad Corinth. ubi fusissimè probare nititur solvi conjugium propter adulterium, an. 1515. biennio nempe antequam Lutheri factio oriretur. Ex hac epocha proinde deprehendimus non Erasmum à Luthero, sed Lutherum ab Erasmo hunc errorem hausisse. Cæterùm cùm an. 1526. facultas Parisiensis ex Erasmi commentariis quatuor propositiones excerpsisset quibus adstruebatur conjugii solutio propter fornicationem, et *hæreticas* declarasset, Erasmus huic censuræ se subjecit.

(4) Cf. etiam adversùs Launoium Joan. Bapt. Thiers *Defensionem diss. de Auctoritate negantis argumenti*. Paris. 1664. Quamquam, quòd attinet ad impugnationis rationem, accusatus fuit Thiers quòd acrem nimium ac vehementem se exhibuerit, ita ut ipsi applicatum fuerit Virgilianum illud : *Tantæne animis cœlestibus iræ?*

interdum aut provincialia aut nationalia in diversas circa hoc doctrinæ catholicæ caput abiisse sententias. Porro apud Græcos invaluerat sententia de dissolutione conjugii ob adulterium, ac propterea consuetudo illud dirimendi quin ulteriùs quærerent. Apud Latinos, præsertim verò in Ecclesia Romana, contraria sententia et praxis constanter viguit, quin tamen hac de causa unquam Græci Latinis molestiam creaverint, propriâ consuetudine contenti. Cùm verò insurrexerint Protestantes, et Ecclesiam erroris ob hanc doctrinam accusarint, concilium Tridentinum adversùs eos directè canonem emisit, quo ipsorum audacia frangeretur, et indirectè ut erronea et prava traduceretur sententia et praxis Græcorum. Exinde patet Ecclesiam, quamvis directè anathemate Græcos non perculerit, nullâ tamen ratione aut cohonestare aut tolerare praxim Græcorum tanquam legitimam, imò prorsus ut ream ac pravam traducere, utpote quæ opponatur doctrinæ evangelicæ et apostolicæ quæ hanc solutionem damnat. Quòd si Græci pergant ita sentire et agere, ac propterea peccent dum ita se gerunt, nisi eos ineluctabilis ignorantia excuset; ipsi viderint: nam in hoc casu eàdem ratione hæc peccata invitè tolerat Ecclesia, prout tolerat cæteros peccatores (1). Hinc ruit quod ab adversariis subditur de praxi disciplinari quæ Ecclesiæ potestati subjiciatur (2).

(1) Quare etiam Klee in cit. dissert. *De Matrimon.* Moguntiæ 1833. pag. 56. nota (o) observat quòd anathema concilii Tridentini non feriat eos qui in falsam praxim lapsi sunt, neque eos qui theoricè adstruunt dissolutionem conjugii, malè quidem sed tamen *verisimiliter* seu juxta opinionem, sed illos tantùm, qui dogmaticè affirmant Ecclesiam errorem docuisse aut docere, dum tradit conjugia ob adulterium alterius conjugum dissolvi non posse. Certè, pergit ipse, canonis materia eos quoque perstringit, qui malè operantur. Cf. tamen Collet. l. c. n. 315. seq.

(2) Cf. Renaudotium *De la Perpétuité de la Foi*, Liv. 6. ch. 7. qui tamen plus quàm par sit progredi videtur; etenim præterquam quod in dubium revocat additamenta, quæ leguntur in actis vulgatis concilii Florentini, in quibus juxta dicta Eugenius IV. exprobrat Græcis conjugiorum dissolutionem propter adulterium, affirmat liberum esse Græcis degentibus sub Latinorum ditione novas inire nuptias post repudium adulteræ, aut saltem nihil adversùs hunc usum statutum fuisse. Jam verò uti observat Klee loc. c. Clemens VIII. an. 1595. jussit in instructione quam pro Italo-Græcis dedit, decreta conc. Tridentini relativa ad conjugia verti in græcam linguam vulgarem, et publicari penes Græcos et Albanenses : nec ullo pacto

PROPOSITIO VI.

Non errat Ecclesia, cùm ob multas causas separationem inter conjuges quoad thorum, seu quoad cohabitationem, ad certum incertumve tempus fieri posse decernit.

149. Est de fide; totidem siquidem verbis ea definita est à Tridentino sess. XXIV. hoc can. VIII. « Si quis dixerit Ecclesiam errare, cùm ob multas causas separationem inter conjuges, quoad thorum, seu quoad habitationem, ad certum incertumve tempus fieri posse decernit, anathema sit. »

150. Hæ autem causæ ad quatuor potissimè revocantur, quarum prima est adulterium juxta illud Christi apud Matth. XIX. 9. « Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur. » Cùm enim ex dictis hoc Christi oraculum intelligi nequeat de dissolutione conjugii quoad vinculum, sequitur intelligendum esse de dimissione quoad thorum et quidem in perpetuum, ita ut qui ita dimittit, possit sine consensu dimissi vel dimissæ vitam monasticam profiteri aut sacris ordinibus initiari (1). Altera causa est alterius conjugis apostasia vel hæresis cum periculo subversionis alterius juxta illud Apostoli : « Hæreticum homi-

sacerdotibus integrum esse declaravit ut permitterent dissolvi conjugia, eamque, si qua tentaretur dissolutio, tanquam nullam ac irritam haberi. Hanc porro instructionem confirmavit Benedictus XIV. in constit. *Etsi pastoralis* data die 6. Maii 1742. in cujus §. 8. n. 2. decrevit pontifex : « Matrimonia inter conjuges Græcos dirimi, seu divortia, quoad vinculum, fieri nullo modo permittant, aut patiantur (Ordinarii Locorum); et si quæ de facto præcesserunt, nulla et irrita declarent. » Cf. in Bullario ejusdem Pontif. ubi est n. LVII. Tom. 1. p. 179. Cf. etiam ejusdem opus *De Synodo* lib. 13. cap. 22. §. 4. ubi refert à S. Congregatione denegatam fuisse facultatem denuo nubendi Græco, qui eam petierat, quòd ejus uxor mœchata esset, ejusque crimen juridicè fuisset probatum, ac præterea à judicibus lata fuisset sententia, quâ posset novum matrimonium inire.

(1) *De convers. conjugatorum*. c. 15. apud Pithœum Tom. 2. p. 175.

nem... devita (1), » et illud Christi : « Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et projice abs te (2) ; » tum etiam : « Qui amat patrem aut matrem,.. plus quàm me, non est me dignus (3). » Tertia causa, si alter conjugum impellat alterum ad peccatum, ita ut non possit alter cum altero cohabitare sine Deum offendendi periculo ; quod ex iisdem Christi oraculis constat. Quarta denique causa est mutuus consensus ad religiosum aliquod institutum profitendum, vel ad suscipiendos sacros ordines, quo spectat illa Christi sententia Matth. XIX. 29. « Omnis qui reliquerit... uxorem... propter nomen meum centuplum accipiet et vitam æternam possidebit (4), » prout reipsà fecerunt Apostoli. Ad ordinationem verò præter uxoris consensum requiritur, ut ipsa, si juvenis præsertim sit, religionem aliquam profiteatur ; quòd si fuerit senex atque extra incontinentiæ periculum, ut votum simplex castitatis saltem emittat coram episcopo (5). Has causas generatim complectitur Apostolus I. Corinth. VII. 11. « Quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari (6). »

151. Cùm jamdiu obsoleverit novatorum error à Tridentino canone proscriptus, ab afferendis ipsorum difficultatibus supersedemus quas discussit Bellarminus ac plenè disjecit in lib. unic. *De Matrimonio* (7). Ad conditiones verò quod attinet, quæ in præfatis causis requiruntur, ut legitima fiat separatio inter conjuges, eas explanant Canonistæ ac Theologiæ moralis institutores ad quos hæc provincia spectat ; hæc enim persequi nostri muneris non est.

(1) Ad Tit. 3. 10. *Αἱρετικὸν ἄνθρωπον... παραιτοῦ.*

(2) Matth. V. 29. *Εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμός σοῦ ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτὸν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ.*

(3) Matth. X. 37. *Ὁ φιλῶν πατέρα ὑπὲρ ἐμὲ... οὐκ ἔστι μοῦ ἄξιος.*

(4) *Πᾶς ὅστις... ἢ γυναῖκα... ἕνεκεν τοῦ ὀνόματος μοῦ, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει.*

(5) Loc. cit. *de Convers. conjugat.* cap. 5. et 6. ibid. p. 174.

(6) *Ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, μενέτω ἄγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω.*

(7) Cap. 14.

CAPUT III.

DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII EORUMQUE STATUENDORUM FACULTATE.

152. *Impedimenti* nomine in subjecta materia significatur id omne quod obstat quominùs matrimonium *validè* aut *licitè* contrahi possit. Si tale sit ejusmodi obstaculum sive impedimentum ut conjugium irritum prorsus ac nullum efficiat, dicitur *dirimens*; si verò tale sit, ut connubium illicitum tantùm reddat, *impediens* nuncupatur. Cùm autem omnium jam sermone trita hæc vocabula sint et pervulgata, quamvis, ut nonnulli contendunt, minùs propria sint (1), non inde propterea cogimur ad eam loquendi rationem deserendam.

(1) Jamdiu Launoius in cit. libro *De regia in matrimonium potestate* opp. edit. Colon. Tom. 1. p. 626. de impedimentis dirimentibus scribens eam adjecerat observationem : « Romana simplicitate diceretur magis propriè et apertiùs : non servatis nec solutis legibus vir et mulier ad contrahendum matrimonium redduntur inhabiles, solutis, habiles. » Goschl in op. *Versuch einer historischen Darstellung der Ehegesetze*, seu *Specimen expositionis historicæ legum matrimonialium*. Aschaffenburg. 1838. p. 134. n. 348. censet *impedimentorum impedientium et dirimentium* nomenclationem et divisionem in divisione S. Thomæ Suppl. q. 41-68. suum fundamentum habere. Cæterùm cùm neque sic dicta impedimenta dirimentia propriè *dirimant* matrimonium, sed prorsus nequidem verum matrimonium, contrahi sinant; neque impedimenta impedientia nuncupata propriè *impediant*, quia, etsi cum illis illicitè contrahatur, subsistit tamen, hinc non pauci vellent aliis nominibus ea vocari. Th. Dolliuer juris matrimonialis, prout in Austria inde à temporibus Josephinis traditur, editor, in op. *Handbuch des in OEsterreich geltenden Eherechts*, seu *Manuale juris matrimonialis in Austria vigentis*. Vien. 1813. pagin. 57. mallet ea vocari, *obstacula matrimonii*, et ita reipsà vocat in Tom. 2. operis sui. Sane jus matrimoniale Austriacum (quod alioquin potestatem Ecclesiæ ad meras prohibitiones, et ad sic dicta impedimenta impedientia coarctat) jam ab an. circiter 1819. impedimenta merè canonica nonnisi *præcepta prohibitiva* (*Eheverbothe*) civilia verò, *impedimenta* (*Ehehindernisse*) nuncupare consnevit. Alii arbitrantur meliùs vocari posse impedimenta dirimentia *causas nullitatis*, impedientia autem *simplicia impedimenta*, ut Dr. Ant. Theiner

153. Impedimenta quæ irritum conjugium, ac nullius valoris efficiunt, quindecim numerantur; quæ his versibus continentur :

Error, conditio, votum, cognatio, crimen ;
Cultûs disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas ;
Amens, affinis, si clandestinus et impos.
Si mulier sit rapta, loco nec reddita tuto.
Hæc facienda vetant connubia, facta retractant.

154. Impedimenta porro quæ conjugium illegitimum tantùm reddunt quatuor sunt his versibus expressa :

Ecclesiæ vetitum, tempus, sponsalia, votum
Impediunt fieri, permittunt juncta tenere.

155. De singulis ex professo agunt Canonistæ ac theologiæ moralis Institutores. Dogmatici Theologi munus est vindicare potestatem legislativam Ecclesiæ in illis statuendis, quod et nos facere aggredimur. Vix ulla controversia viget circa impedimenta impedientia nuncupata; ast magna reperitur circa dirimentia, 1° inter Protestantes et Catholicos; 2° inter pseudo-politicos Theologosque neotericos, *regalistas* dictos, et sinceros Catholicos qui partes Ecclesiæ tuentur.

156. Waldenses omnium primi impedimenta matrimonium dirimentia contemnere ausi sunt (1); Lutherus et Calvinus cum suis sectariis matrimonium ut merum contractum civilem spectantes, minimè verò ut sacramentum, non alia agnovere impedimenta, quàm quæ in Levitico constituta sunt (2), nec

in peculiari dissert. de matrimonio quam Uratislaviæ 1825. edidit, et in quâ varias doctorum Catholicorum circa hanc quæstionem opiniones proposuit. Notiones porro impedimentorum utriusque generis uberiùs evolvit et illustravit Nic. Munchen in dissert. *De jure Eccles. cathol. statuendi impedimenta matrimonium dirimentia*. Col. 1827. p. 20, seq. et p. 35. seqq. Cùm tamen Card. Bellarm. op. c. cap. 18. n. 3. jamdiu animadverterit impedimenta dirimentia non ideo sic nuncupari quòd matrimonium *verum* dirimant, sed quia matrimonium *de facto* non *de jure* contractum irritum reddunt; exinde patet nihil esse in tali nomenclatione quo etiam delicatiores offendi possint, quin necesse sit à recepto longâ seculorum serie usu loquendi recedere.

(1) Sacra propterea facultas Parisiensis in damnatione Lutheranæ doctrinæ sententiam, quâ Ecclesiæ in rebus matrimonialibus potestas denegabatur, velut « ex damnato Waldensium errore procedentem » confixit.

(2) Cap. 18.

aliud quidpiam in Christianorum conjugio admiserunt, quod non esset politicæ ac civili potestati obnoxium.

157. Marcus Antonius de Dominis primis sec. XVII. annis archiepiscopus Spalatensis, dein verò apostata, totus in id incubuit, ut efficeret matrimonii vinculum et causas matrimoniales potestati ecclesiasticæ nullo modo subesse, etiamsi admitteretur matrimonium esse sacramentum, quod tamen apostata negabat (1). Marcum Ant. de Dominis pressè secutus est, imò magna ex parte descripsit Launoius in opere quod edidit *de Regia in matrimonium potestate* an. 1672. Constituit porro Launoius, facultatem statuendi impedimenta matrimonium dirimentia adeo proprio et nativo jure ad solos reges et principes pertinere, ut Ecclesia eam exercere non possit nisi vel usurpatione, vel indulgentiâ ac concessione principum (2); cùm verò animadverterit concilium Tridentinum docuisse sess. 24. can. 4. quem inferiùs dabimus, hanc potestatem Ecclesiæ competere sub anathematis pœna; novo planè, ac antea inaudito figmento contendit doctor hic Parisiensis Tridentinos Patres, *Ecclesiæ* nomine, reges ac principes significasse.

158. Quamvis ab initio erronea Launoii doctrina penè jacuerit, imò acriter fuerit impugnata (3); postea tamen si pe-

(1) *De Republica Ecclesiastica* lib. 5. cap. 11.

(2) Art. 4. cap. 3. edit. cit. p. 149. seqq.

(3) Insurrexit statim adversùs Launoium Dom. Galesius Rubensium episcopus in op. *Ecclesiastica in matrimonium potestas Apologema pro vetustissimo et catholico de jure Ecclesiæ in sonciendis legibus fidelium matrimonium impedientibus et dirimentibus.* Romæ, 1677. Cui Launoius peculiari libello respondere conatus est, cui tit. « *Joannis Launoii, contentorum in libro Galesii erratorum index locupletissimus.* Paris. 1677. inter opp. Laun. l. c. p. 883-1000. Insurrexit præterea Jac. Leullerius doctor Sorbonicus atque S. Ludovici in insula Parisiensi parochus op. cit. *In librum magistri Launoii theologi parisiensis, qui inscribitur : Regia in matrimonium potestas, observationes auctore theologo Parisiensi*. Paris, 1678. Hic præter innumera propemodum Launoii ratiocinia quæ falsa deprehendit quæque emendavit, ostendit, ut paulò antè innuimus, plurium ab eo auctorum textus fuisse depravatos, et in alienum sensum violenter detortos, totumque ferè à Launoio expilatum et transcriptum Spalatensium quondam antistitem, deinde hæreticum apostatam Marcum Antonium de Dominis. Demum in Launoium calamum acuit Gerbæsius doctor pariter Sorbonicus in op. *Traité du pouvoir de l'Eglise et des Princes sur les empêchements du*

culiarem ejus canonis quarti Tridentini interpretationem excipias, propugnari paulatim cœpit, seculo præsertim elapso, cùm studium ferveret ecclesiasticæ potestati adversum. Rati nonnulli Theologi et Canonistæ quòd concilium in illo canone apertè non declaraverit utrùm ex Christi institutione, an verò ex indulgentia principum potestas in causis matrimonialibus Ecclesiæ competat, in eam venerunt sententiam ut assererent originarium jus statuendi impedimenta proprium principum esse, Ecclesiam autem ex principum concessione eam per plura secula exercuisse, aut etiam exercere. Magno impetu exinde Causidicorum et Canonistarum turba eam doctrinam propugnare aggressa est. (1). Inter hos eminet Bened. Oberhauser qui thesim insequentem Fuldæ propugnandam proposuit an. 1763. « Potestatem Ecclesiæ statuendi impedimenta matrimonium dirimentia esse ex beneficio juris alieni. » Quam assertionem cùm Lud. Beck, aliique *hæreseos* notassent, Oberhauser duplici edito libello notam hanc à se repellere nisus est, in quibus totam suam theoriam exposuit, et suos adversarios impugnavit (2). Ast irrito conatu, siquidem et hæc theoria rursum hæreseos fuit expostulata, cui impugnationi perperam amarulentum libellum ipse iterum opposuit (3).

mariage. Paris, 1690. De Thiers pariter Launoii impugnatore superiùs verba fecimus.

(1) Cf. Roskovány op. cit. §. 8. qui observat ejusmodi Canonistas veritos non esse ecclesiasticam potestatèm impetere ex principiis systematis Protestantium collegialis; nec defuisse qui affirmarent regulas de matrimonio in sacra Scriptura contentas pro judaico solùm populo latas esse, juribusque statûs civilis derogare nequivisse.

(2) Horum libellorum prior sic inscribitur : *Systema historico-criticum divisarum potestatum in legibus matrimonialibus impedimentorum dirimentium ex avitis principiis sanæ theologiæ et jurisprudentiæ canonicæ*. Posterior verò : *Apologia historico-critica divisarum potestatum*, etc.

(3) Cui titulum fecit : *Causa decisa divisarum potestatum in legibus matrimonialibus*. Franc. 1777. In hoc porro libello Oberhauser modestiæ et æquitatis leges excessisse, atque Launoii argumenta pro principum jure in causis matrimonialibus congessisse ostenditur in *Wienerische Kirchenzeitung*. seu *Ephemerid. ecclesiasticis Vindobonensibus*, 1789 p. 445. seqq. Adversùs novum hunc Oberhauseri libellum scripsit M. A. Hochstadt in *Disquisitione canonica*. Mogunt. 1780. Cui ille aliam opposuit lucubrationem : *Pagellæ volantes de causa decisa pro studio juris regii integri illustranda*. Francof. et Lips. 1782.

159. Sub horum Theologorum et Canonistarum aulicorum auspiciis prodiit an. 1783. constitutio Josephi II, quâ cognitio causarum matrimonialium judicio imperii civilis committitur. Summum principium novæ hujus legislationis matrimonialis innititur in eo quòd « matrimonium sit civilis contractus, ac ut talis à paritate aliorum contractuum et pactorum à civili foro regi debeat, ideoque solum imperium civile vera, id est, dirimentia, ut dicunt, matrimonii impedimenta statuere, et in iis dispensare possit (1). » Ecclesiæ ex hac constitutione id unum permittitur, ut possit *præcepta quædam prohibitiva* constituere quæ religionem et mores promoveant ad conservandam sacramenti matrimonii dignitatem. Imperiale Josephi edictum plures intulit perturbationes, ac diuturnum exortum inde est certamen, quod effecit, ut *dispensationum* matrimonialium systema intra 40 annos pluries mutaretur (2).

160. Legislationis Austriacæ principia pluribus adstruere ac defendere professores canonum et Theologi Jansenianorum placitis addicti nisi sunt, inter quos in Belgio non obtinet postremum locum Le Plat (3), in Italia Aloysius Litta (4), Petrus Tamburini (5) et Th. Nestius (6), in Brisgovia Jos. Ant.

(1) Cf. *Vollstandige Sammlung aller Verordnungen und Gesetze Joseph's des Zweyten*, seu *Completa collectio, omnium decretorum et legum Josephi II.* Vien. 1788.

(2) Historiam dispensationum juxta plures epochas digessit Thomas Dolliner in opere cit. *Handbuch des in OEsterreich geltenden Eherechts*, seu *Manuale juris matrimonialis in Austria vigentis*. Vien. 1814. p. 12-34. Legislationem matrimonialem Austriacam, rei naturâ inspectâ et catholicis principiis expensis, recenter severo examini subjecit celebris De Moy in exiguo quidem ast summi pretii libello quem inscripsit : *Von der Ehe, und der Stellung der Katholischen Kirche*, etc. seu *De matrimonio et de conditione catholicæ Ecclesiæ in Germania relatè ad hoc disciplinæ caput*. Landshut, 1830. quo sibi magnam famæ existimationem comparavit.

(3) Cf. *Wienerische Kirchenzeitung*, seu *Ephemerides Ec. Vind.* 1785. n. 44.

(4) In op. *Del diritto di stabilir, impedimenti dirimenti in matrimonio*. Milano, 1782.

(5) *In prælectionibus de justitia Christi et sacramentis*, in quibus Tom. 2. cap. 5. ut loquitur Petrus Diodatus in 1. diss. de qua mox dicemus, Professor Ticinensis « per summa capita Launoianum systema ingenuè proponit, additis identidem Launoianæ tabulæ vividis quibusdam coloribus, qui in opinionem illam inducant fucatam veritatis speciem ; atque ita, ut ante fuerat pollicitus, ex historico theologum ac jurisperitum paucis se exhibuit. »

(6) In op. *De dirimentibus impedi-*

Petzek (1). Adoptavit autem ac sua fecit eadem principia pseudo-synodus Pistoriensis (2).

161. Legislatio matrimonialis Gallicana, quæ inde post rebelles civiles motus constituta est an. 1792, non modò omnes matrimoniales causas ad civilem magistratum revocavit, verùm etiam omnem sanctitatem ac firmitatem abstulit à conjugiis (3). Quamvis porro Napoleon in novo codice suo irreligiosam illam legislationem Reipublicæ temperaverit, attamen et ipse omnem Ecclesiæ auctoritatem in causis matrimonialibus abstulit, et magistratus civiles conjugio præfecit. Juxta hunc codicem unus actus ad ineundum legitimum matrimonium requirebatur, consensus nempe declaratio coram civili magistratu; nec opus erat, imò nec licebat doctrinam catholicam de sacramento matrimonii et consensu coram parocho duobusque testibus patefaciendo, respicere (4).

162. Demum à non paucis recessum est ab hac sententia, quâ solis principibus tota tribuitur potestas statuendi impedimenta matrimonium dirimentia; at apud plures invaluit

mentis liber singularis. Florentiæ, 1785. Hic porro advocatus Pistoriensis ingenuè profitetur, se librum suum Paulo Sarpio duce ac magistro confecisse, ideoque honoris gratique animi causâ *æternis ejusdem manibus* eumdem dicatum voluit.

Præter hæc opera prodierunt ex Italia eodem fermè tempore plures libelli ab auctoribus anonymis conscripti v. gr. *Del diritto di stabilire impedimenti al matrimonio*. Cremona, 1784. *Diritto libero del Sovrano sul matrimonio. Regole di obedienza sul conflitto fra la potestà secolare, e l'autorita ecclesiastica*. Napoli, 1788. *Parere de' Teologi di corte di S. M. Siciliana in riposta ad una memoria della curia Romana concernente i diritti del Sovrano sul matrimonio de' sudditi cattolici*. Napoli 1789, etc. Rectè comparaveris ætatem illam plagæ ranarum.

(1) In op. *De potestate Ecclesiæ in statuendis matrimonii impedimentis*. an. 1783. affirmat porro Petzekius « Ecclesiæ jus solùm regulas quasdam circa administrationem sacramenti matrimonii rogandi, seu sic dicta impedimenta impedientia constituendi competere; impedimenta verò dirimentia tantùm à civili imperio poni posse, quippe cui unicè insit auctoritas quoslibet contractus aut approbandi, aut irritandi. » Petzekii doctrinam inter cæteros secutus est Georg. Rechberger cancellarius episcopalis Lintiensis in op. *Manuale del gius ecclesiastico austriaco*. Trad. dal tedesco Venez. 1819. cujus auctoris principia suo loco excutiemus.

(2) Hæc synodus an. 1786. celebrata est.

(3) Cf. Staudlin, *Geschichte der Vorstellungen und Lehren, von der Ehe; seu Historia expositionum et doctrinarum de matrimonio*. Gotting. 1826.

(4) Cf. opus cit. Kustner, *de matrimonio*, etc.

doctrina quâ traditur utrique potestati ecclesiasticæ et civili *ex æquo* potestas in causas matrimoniales, et præsertim constituendi impedimenta quæ irritum reddant Christianorum conjugium. Theologi Galli non pauci huic adstipulantur sententiæ quorum partes novissimè suscepit D. Carrière in suo tractatu de matrimonio (1). Is profitetur se amplecti tanquam probabiliorem Gallorum opinionem, eo quòd hujus patroni feliciùs se expedire videantur ab extraneorum auctoritatibus, ut ipse loquitur, quàm se expediant extranei à Gallorum argumentis theologicis (2).

163. Talis est historiæ summa de hac controversia; quæ excitata primùm est à Protestantibus, et instaurata ab apostata Marc. Ant. de Dominis, deinde verò à Launoio (3), postea verò à Jansenistis et aulicis scriptoribus, et ad nos usque pervenit (4).

164. His omnibus opponimus auctoritatem concilii Tridentini, quod sess. 24. hos canones novatoribus objecit, can. III. « Si quis dixerit eos tantùm consanguincitatis et affinitatis gradus, qui in Levitico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum, et dirimere contractum; nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere, ut plures impediant, et dirimant, anathema sit. » Can. IV. « Si quis dixerit Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse, anathema sit. » Can. XII. « Si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad judices ecclesiasticos, anathema sit. »

165. His canonibus non modò asserta est catholica veritas adversùs Protestantes, sed præterea omni ulteriori controversiæ circa Ecclesiæ potestatem legislativam in constituendis impedimentis et in cognoscendis causis matrimonialibus aditus præclusus videbatur. Qui tamen voluerunt Catholici

(1) *Prælectiones theologicæ majores in seminario Sancti-Sulpitii habitæ. De matrimonio* vol. 2. in-8. Paris. 1837.

(2) Tom. 1. p. 136.

(3) Protestans Ant. Reiserus in op. edito Amstelodami an. 1685. recenset Launoium inter *confessores* et testes *evangelico-catholicæ veritatis*, nempe inter Lutheranos. Cf. Zaccaria *Anti Febbronio*. Cesena 1781. Tom. 1. Pref. cap. 2. p. 76.

(4) Cf. Roskovány op. cit. à §. 1. ad 13. ubi eruditissimus auctor fusè totam hanc historiam exponit.

personam retinere et favere simul civili potestati plura commenti sunt ad illorum canonum vim eludendam. Quæ porro ab his excogitata sunt eò referuntur, ut vel asserant 1° *Ecclesiæ* nomine ibi reges et principes designari; vel 2° canones illos non esse dogmaticos, sed disciplinares; vel 3° definitum quidem esse à Tridentino Ecclesiam posse statuere impedimenta matrimonium dirimentia, minimè verò utrùm id Ecclesia possit jure suo et originario, et non potiùs ex tacito vel expresso principum consensu; vel 4° non *solam* Ecclesiam potestate gaudere ejusmodi impedimenta statuendi, ita ut æquè non competat eadem potestas civili reipublicæ; vel denique 5° decerni quidem causas matrimoniales pertinere ad judices ecclesiasticos; non autem *omnes* causas, neque ad *solos* ecclesiasticos judices.

166. Ut igitur nos refellamus perniciosos hos omnes errores ac novitates, 1° adversùs Protestantes decretorum Tridentinorum veritatem vindicabimus; 2° adversùs Marc. Ant. de Dominis, Launoium, Pistorienses et aulicos universim omnes eorum adstipulatores evincemus Ecclesiæ nomine in Tridentinis canonibus ecclesiasticam hierarchiam significari; 3° hos ipsos canones verè esse dogmaticos; 4° præfatos item canones non de adventitia ex tacito vel expresso principum consensu, sed de intima, originaria, ac propria Ecclesiæ potestate loqui; 5° solam Ecclesiam præditam esse potestate statuendi impedimenta quæ vinculum matrimonii afficiant; 6° denique omnes prorsus matrimoniales causas ad solos judices ecclesiasticos pertinere. Sit itaque

PROPOSITIO I.

Potest Ecclesia constituere impedimenta matrimonium dirimentia, neque in iis constituendis erravit.

167. De fide est, ut constat tum ex adductis cann. III. et IV. concilii Tridentini, tum ex inferiùs dicendis. Ita porro ejus veritatem adstruimus.

168. Ideo juxta novatores Ecclesia constituere non potest impedimenta matrimonium dirimentia, quia matrimonium non est sacramentum, sed contractus merè naturalis atque politicus; atqui ex demonstratis (Cap. 1. Prop. I.), matrimonium est verè et propriè sacramentum novæ legis. Ergo Ecclesia potest constituere impedimenta matrimonium dirimentia.

169. Hanc conclusionem agnovit ipse Calvinus, qui propterea scripsit : « Ubi enim semel obtinuere (Catholici) matrimonium esse sacramentum, conjugalium causarum cognitionem ad se contraxerunt, quippe res spiritualis erat profanis judicibus non attrectanda (1). » Hinc non solùm Christus Matth. XIX, Marc. X, et Luc. XVI, statuit impedimentum *ligaminis*, et hoc declaravit Apostolus, uti superiùs vidimus, sed præterea Christus eam facultatem Ecclesiæ suæ dedit, dum ei commisit sacramentorum dispensationem, eidemque facultatem fecit statuendi, quæ ad eorumdem administrationem pertinent, cujusmodi profectò est declarare atque statuere quænam sit legitima eorumdem sacramentorum materia.

170. Hâc proinde potestate semper usa Ecclesia est, sive cùm approbavit matrimonia quæ legibus imperialibus vetabantur, sive cùm irrita declaravit matrimonia legibus imperatorum tum ethnicorum tum christianorum probata (2). Apostolus I. Cor. V. excommunicavit eum qui habebat *uxorem patris sui*; S. Ignatius M. universim scribit : « Decet verò ut sponsi et sponsæ *de sententia episcopi* conjugium faciant; quo nuptiæ sint secundùm Dominum, et non secundùm cupiditatem (3); » S. Justinus M. in apologia majori (4), et Athenagoras in *legatione pro Christianis* (5) tanquam adulterina traducunt nonnulla conjugia legibus imperialibus permissa; eadem habet Tertullianus, qui in libro *de Corona militis*. « Coronant, inquit, et nuptiæ sponsos. Ideo non nubamus

(1) *Instit.* lib. 4. cap. 19. §. 37.

(2) Cf. Leullier op. cit. observ. 4. §. 3.

(3) In epist. ad Polycarp. cap. 5. Πρέπει δὲ τοῖς γαμοῦσι καὶ ταῖς γαμουμέναις, μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἕνωσιν ποιεῖσθαι· ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ Θεὸν, καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν. Cf. apud Coteler. *PP. Apost.* T. 2. p. 42.

(4) N. XV. ubi scribit S. M. « Quemadmodum etiam ii qui *ex lege humana* duplex matrimonium ineunt.... peccatores sunt apud magistrum nostrum. » In quem loc. Cf. adnot. Marani p. 50.

(5) Numm. 32. et 33.

ethnicis, ne nos ad idololatriam usquè deducant, à qua apud illos nuptiæ incipiunt (1) » quibus verbis significat passim improbatas nuptias cum infidelibus, quæ postea cultûs disparitâs consuetudine, ut ait Bellarminus, impedimentum dirimens constituit (2). In concilio Illiberitano (3), et in conc. Neocæsariensi statuitur impedimentum affinitatis intra certos gradus (4), de quo à legibus civilibus nihil constitutum fuerat (5). Hæc sanè aliaque ejusmodi documenta quæ passim in superioribus propositionibus attulimus et paulò post copiosiùs afferemus, nec adversarii nostri diffitentur, apertè evincunt Ecclesiam jure hoc suo juxta facultatem sibi à Christo traditam perpetuò usam esse.

Cùm verò Protestantium difficultates eædem fermè sint, quæ à pseudocatholicis urgentur, eas propterea in sequentibus propositionibus afferemus ac refellemus.

(1) Cap. 13. ed. Rig.

(2) *De Matrimonio* cap. 23. Prop. 3.

(3) Can. 51. « Si quis, post obitum uxoris suæ, sororem ejus duxerit, et ipsa fuerit fidelis, quinquennio à communione placuit abstineri, nisi fortè dari pacem velociùs necessitas coegerit infirmitatis. » Hæc autem pœna constituta erat adversùs delinquentes, qui matrimonium attentassent, et resiliissent ab incestis illis nuptiis, ut enim observat Balsamon in can. 76. S. Basilii. « Iis qui desistunt, non iis, qui perseverant in peccato, dabantur pœnitentiæ. » Cf. Card. de Aguirre op. cit. in hunc can. Tom. 1. p. 665. et seq.

(4) Hoc concilium celebratum est anno 314. Sic verò statuit can. 2. « Mulier si duobus fratribus nupserit, abjiciatur usque ad mortem. Verùm tamen in exitu, propter misericordiam, si promiserit quòd facta incolumis *hujus conjunctionis vincula dissolvat*, fructum pœnitentiæ consequatur. » Apud Hard. *Acta Concil.* Tom. 1. col. 282.

(5) Hujus assertionis vadem damus inter cæteros Missingerum, qui *in Comment. in lib. 1. Instit. Juris civil.* Tit. X. §. 6. scribit: « Inter transversales verò affines nulla jure veteri erat probibitio, et poterat aliquis fratris sui defuncti uxorem matrimonio sibi conjungere. L. 8. C. *de incest. nupt.* multò magis patrui, vel avunculi uxorem, aut consobrini: verùm bodie per Justinianum hoc correctum, et mutatum est, per lib. 5. etc. »

PROPOSITIO II.

Ecclesiæ nomine à Tridentinis canonibus III. et IV. non reges et seculi principes, sed ecclesiasticus ordo et hierarchia designatur.

171. Hæc propositio certa est et fidei proxima, ejusque contradictoria falsa et hæresi proxima, utpote profecta ex hæreticali principio, quod potestas civilis jure gaudeat originario et sibi proprio statuendi impedimenta matrimonium dirimentia, ut ex dicendis patebit.

172. Jam verò etsi Ecclesiæ nomen quandoque latè pateat, ac generatim acceptum vel fidelium congregationem, vel hujus congregationis partem aliquam significet, ipsi tamen Launoiani et Pistorienses adversarii contra novatores nobiscum propugnant eo nomine sæpius designari quos *duces in Ecclesia, custodes et speculatores summus Paterfamilias instituit*, ut loquitur Gersonius (1), maximè verò cùm Ecclesia dicitur interpres Scripturarum, custos Traditionis, judex controversiarum, vel regendi, imperandi, docendi, similesve jurisdictionis actus illi tribuuntur. Atqui in laudatis Tridentinis canonibus agitur de potestate atque jurisdictione; declaratur enim Ecclesiam *posse dispensare, posse constituere impedimenta, neque in iis constituendis errasse.* Ergo cùm de Ecclesiæ potestate et jurisdictione, atque de doctrina in quâ ipsa errare nequit, Tridentini canones loquantur, jure concludimus nomen illud *Ecclesiæ* «contractè sumi, pro illis videlicet, qui speciali quodam signaculo dedicati sunt ad divinum servitium» ut idem loquitur Gersonius (2); in quam

(1) Serm. in Domin. XIX. post Pentec. consider. 3. op. edit. Ellies Dupin. Antwerp. 1706. Tom. 3. col. 1300.

(2) In tract. *De potestate ecclesiastica* consid. 1. edit. cit. Tom. 2. col. 227. ubi expressè adnotat Gersonius tali significatione sumi nomen Ecclesiæ, cùm sermo est *de ecclesiastica potestate*, ut est in casu nostro. Cf. item eumdem A. in tract. *de religion. perfectione* consid. 3. ubi scribit:

sententiam Christus ipse inquiebat Matth. XVIII. « Si eos non audierit, dic Ecclesiæ, » id est, Ecclesiæ prælatis, ut interpretatur Chrysostomus (1).

173. Nemo præterea dubitat eosdem Tridentinos Patres Ecclesiæ nomen eâdem ratione sæpius intellexisse, nominatim sess. XIII. can. 9. sess. XIV. can. 15. sess. XXI. can. 2. sess. XXII. can. 5 et 7. tum hâc ipsâ sessione XXIV. can. 7, 8 et 9; quis porro ambigat similiter quoque intellexisse in iis decretis, ubi sibi propositum erat Lutheri errorem proscribere, qui cùm matrimonium ad classem rerum merè profanarum et contractuum purè civilium relegasset, non principibus secularibus, sed Ecclesiæ pastoribus denegabat auctoritatem constituendi impedimenta matrimonium dirimentia? Quis præterea in animum inducat suum concilium Ecclesiæ nomine voluisse principes designare, ubi de jurisdictione agitur in materia spirituali et sacramentali? Igitur tum ex ipsorum adversariorum confessione, tum ex rei de qua agitur natura, tum ex Christi sententia, tum denique ex declarato Tridentinorum consilio apertè colligitur nomine *Ecclesiæ* eò loci non reges et seculi principes, sed ecclesiasticum ordinem atque hierarchiam designari (2).

DIFFICULTATES.

174. Obj. 1° Certum est Ecclesiæ nomen de omnium Catholicorum cœtu generatim usurpari, prout usurparunt Patres Tridentini, cùm sess. XXIV. *de reform.* Cap. 1. sanxerunt matrimonium *in facie Ecclesiæ* celebrandum esse; atqui

« Sicut Ecclesia significat principaliter universalem congregationem fidelium, et inde dicitur catholica, id est, universalis; nomen tamen istud vulgaris usus restrinxit ad clerum. » Ibid. Tom. 2. col. 683. Gersonii autem nomen adversariis cum quibus agimus, ingratum non est.

(1) Hom. LX. al. LXI. in Matth. n. 2. Εἰπὲ τῇ ἐκκλησίᾳ, τουτέστι τοῖς προεδρεύουσιν. ed. Montf. opp. t. 7. p. 607.

(2) Cf. Leullier op. cit. *Observ.* IX. Qui invictè confutat Launoium, ostenditque novum planè atque inauditum esse figmentum *Ecclesiæ* nomine reges et principes significari. Attamen commentum istud adoptavit auctor operis : *Theologisch-statistischer Versuch uber die Kirchliche.* etc. seu *Theologico-statisticum specimen de Ecclesiastica potestate circa res matrimoniales.* Lips. 1791.

nihil est in Tridentinis decretis, quòd generalem hanc nominis acceptionem ad Ecclesiæ tantùm pastores coarctet ac revocet. 2° Deinde omnium Lutheranorum error in eo erat ut affirmarent servanda esse impedimenta in Levitico expressa, non quæ *hominum legibus* fuerant deinceps constituta, propterea quòd nulla humana potestas, ut inquiebant, jus habet dirimendi matrimonium; atqui lutheranus hic error satis convellitur definiendo Ecclesiam posse constituere impedimenta, sive Ecclesiæ nomen sumatur pro universitate fidelium, sive ad seculi principes revocetùr, qui sunt præcipua Ecclesiæ pars. Ergo ex Tridentinorum consilio atque proposito nihil erui potest, quo generalis illius vocis acceptio ad solos Ecclesiæ pastores detorqueatur. 3° Accedit de re illic agi, quæ ad ordinem civilem atque politicum spectat, quæque propterea civilem potestatem directè afficit, ergo Ecclesiæ vocabulum à Tridentino usurpatum est juxta generalem sui acceptionem; cùm verò de Ecclesia tota prædicari possit, quòd ab una ejus parte efficitur, rectè inferri potest à Tridentinis Patribus Ecclesiæ nomine designatos fuisse reges ac principes (1).

175. Resp. Ad 1. D. Nisi ex subjecta materia, scopo, aliisque constet coarctandam non esse ejus significationem, C. Si contra omnia clament, uti ostendimus, in casu nostro esse coarctandam ad cœtum ecclesiasticum ejus significationem, N. Quemadmodum enim nomine Ecclesiæ regentis, gubernantis, pascentis, intelligitur clerus; sic econtra per Ecclesiam quæ regitur, pascitur et gubernatur, intelliguntur laici. Porro in Tridentinis canonibus sermo est de Ecclesia regente, docente, leges ferente, seu auctoritatem exercente. Cùm verò in decreto Reformationis statuitur matrimonium celebrandum esse *in facie Ecclesiæ*, nulla tribuitur auctoritas, sed ratio *testis* solummodò; addo nil repugnare et hìc etiam nomen Ecclesiæ arctè ad clerum significandum accipi, cùm constitutum sit ad valorem matrimonii debere illud coram parocho celebrari, ita ut nullum foret conjugium, si, absente parocho, coram fidelium multitudine celebraretur (2).

(1) Ita Launoius op. cit. art. 3. lib. 5. *De republ. ecclesiastica* cap. 3. partis primæ p. 751. et seqq. cap. 11. exscribens M. Ant. de Dominis ex

(2) Cf. Leullier observat. 9.

176. Ad 2. D. Ita tamen ut Lutherus *legum humanarum* nomine significet *leges ecclesiasticas et pontificias*, C. Leges principum, N. Satis enim est oculos conjicere in librum *de Captivitate Babyl.* ut quisque illico intelligat Lutherum perpetuò declamare adversùs impedimenta à conciliis atque à Pontificibus constituta, quæ vocat *leges hominum*, *leges tyrannicas*, *contrarias legi Dei*, *etc.* atque concludit : « Statuit leges Papa? Sibi statuat, meâ salvâ libertate, vel occultè surreptâ (1). » Quare cùm catholici doctores multas collegissent animadversiones contra Lutheri librum *de Captiv. Babyl.* inter cæteras hanc Lutheri sententiam de conjugii impedimentis censura notassent : « Christianis nihil ullo jure imponi posse legum sive ab homine, sive ab Angelis nisi quantùm volunt; » idem Lutherus in responsis ad eosdem articulos reposuit : « Hoc *non de civilibus, sed de ecclesiasticis* dixi. » Rursùm autem cùm hanc aliam ejusdem libri propositionem censores nostri recensuissent : « Nullo impedimento prohiberi matrimonium, aut contractum dissolvi præter primum affinitatis gradum; » idem Lutherus reposuit : « Hoc dixi juxta præceptum Dei, *licèt Papa aliud ordinet.* » Si ergo Lutheri interpretem adhibeamus ipsum Lutherum, cùm ipse leges humanas, seu leges hominum de matrimoniis redarguit, non leges principum, quas ubique intactas reliquit, sed leges Ecclesiæ pastorum intellexit, quos subsannandi causâ *homines*, eorumque leges appellabat *humanas*; quod probè novit facultas theologica Parisiensis, quæ has Lutheri propositiones I. « Conjunctio viri et mulieris tenet quocumque modo *contra leges hominum* contigerit; » II. « Debent sacerdotes omnia matrimonia confirmare, quæ contra *ecclesiasticas* vel pontificias leges fuerint contracta; » hac censura notavit : utraque harum propositionum est falsa, *Ecclesiæ potestatis* derogativa, et ex damnato Waldensium errore procedens (2). »

(1) Edit. Jenæ 1557. Tom. 2. fol. 296. *recto.*

(2) Cf. Card. Gerdil *Trattato del matrimonio.* Par. 2. §. 1. qui inter cætera observat adversùs hoc Launoii commentum, quod scilicet Tridentinum *Ecclesiæ* nomine significaverit *alteram Ecclesiæ personam*, nempe principes, sit omnino absurdum etiam ex eo capite quod concilium nec potuerit omnes principes *collectivè*, neque *distributivè* sumptos designare in suis canonibus; non *collectivè*, alioquin semper requireretur omnium

Sic igitur his constitutis validiùs adversarios perstringimus: ipsis fatentibus, Tridentini Patres in iis canonibus constituendis sibi proposuerunt hæreticorum et præsertim Lutheri errores convellere: atqui Lutherus Ecclesiæ nomine non principes, sed sacros pastores designabat, ut adducta ejus loca declarant; ergo id ipsum Tridentinos Patres intellexisse fatendum est.

177. Ad 3. N. Quatenus enim contractus matrimonium constituit materiam sacramenti, est omnino spiritualis et inseparabilis à sacramento, ideoqne juris divini et ecclesiastici. Ita universa tenuit antiquitas, nec nisi seriùs cœpit in conjugiis Christianorum separatio induci inter rationem contractûs et rationem sacramenti (1). Hanc distinctionem aulici scriptores mordicus adstruxerunt (2), quibus postea se adjecerunt illi Gallicani Theologi qui sacramentum à matrimonio civiliter inito separare nisi sunt (3); ex illis nonnulli adeo sunt progressi, ut non dubitaverint affirmare in arbitrio fidelium constitutum esse, sive solum contractum inire, sive præterea sacramentum conjugii suscipere (4). Sed frustra: dum enim Christus conjugalem conjunctionem viri et mulieris ad originariam divinam institutionem revocâvit et in Ecclesia sua sacramentum essc voluit, hoc ipso unà pariter voluit, ut fide-

principum consensus ad aliqnod impedimentum dirimens sanciendum; quod in praxi est impossibile; non *distributivè*, alioquin principes singuli possent impedimenta dirimentia constituere, et *Ecclesiæ* nomioe quilibet princeps in particulari veniret, quod repugnat. Deberent præterea in Launoii interpretatione excludi ab hâc auctoritate sanciendi matrimonii impedimenta omnes priocipes heterodoxi et infideles, alioquin concilium *Ecclesiæ* nomine significasset etiam ethnicos et hæreticos, quod vel cogitare impium est; his tamen Launoius hanc auctoritatem tribuit. Sequeretur insuper ex Launoiana expositione concilium anathemati subjecisse eos qui dicerent errasse aliquem particularem priocipem in statuendo quovis impedimento dirimente; quod pariter implicat. Igitur quaquaversus Launoiana Tridentinorum canonum ioterpretatio spectetur, falsa, violenta ac undique absurda deprehenditur.

(1) De hoc argumento fusiùs ac datâ operâ agemus in seqq. propositt.

(2) Quotquot initio hujus capitis auctores recensuimus à germana catholica doctrina quoquomodo recedentes circa potestatem statuendi impedimenta, ad unum omoes huic distinctioni innituntur.

(3) Cf. Roskovány opus citatum §. 49.

(4) Hanc sententiam adstruxit Küstner *De matrimonio*. Lips. 1810. pag. 49.

les gratiâ suâ uterentur, ac proinde non aliter quàm servatis conscientiæ et Ecclesiæ legibus ac præceptis in fœdus nuptiale coalescerent (1). Quare juxta principia fidei catholicæ quodvis legitimum matrimonium sacramentum sit oportet. Quemadmodum verò quævis ad operandam æternam salutem instituta, divinitusque ordinata media Ecclesiæ essentialia sunt, ita eorumdem mediorum usus et susceptio neutiquam ab arbitrio ac beneplacito iis uti cupientium pendent (2). Cùm verò nulla seculi potestas jus ullum habeat in iis quæ pertinent ad sacramenta, eorumque administrationem, hinc nullo jure gaudent neque directè neque indirectè in iis quæ *intrinseca* sunt contractui matrimoniali prout sacramentum est, et effectus spirituales producit. Verùm de hoc iterum paulò post.

PROPOSITIO III.

Recensiti Tridentini canones dogmatici sunt et fidei regulam constituunt.

178. Et hæc propositio eâdem certitudine gaudet quâ præcedens, ut patet ex dictis, et ex censura quam postea subjiciemus lata in prop. LIX. synodi Pistoriensis.

(1) Cf. Pallavicini *Istoria del conc. di Trento* lib. 22. cap. 8.

(2) Cf. Luc. Ferraris in *Prompta bibliotheca canon*. Romæ, 1767. vol. 5. p. 201. Gerdil. *Trattato del matrim*. P. 1. §. 5. Devoti *Institut. Canon*. Tom. 2. edit. Venet. 1822. p. 164. Verùm præstat doctrinam nostram confirmare auctoritate adversariis non suspecta, nempe tum synodi Pistoriensis, tum ejusdem synodi acerrimi defensoris, episcopi Nauiensis. Sic igitur synodus loquitur in decr. *De matrim*. §. 6. « Che sebbene il contratto non include essenzialmente e di sua natura il sacramento, non si può inferire, *che sia in arbitrio de' fedeli il separarlo*. Anzi essendo stato instituito il sacramento per conferire la grazia necessaria a sostenere il peso conjugale, è chiaro il precetto di riceverlo, è quindi il tralasciarlo sarebbe farsi reo di grave colpa. » Cf. *Atti e Decreti del concilio Diocesano di Pistoja dell' anno* 1786. Alter verò scribit : « Per que' Teologi, i quali tengono esser nel matrimonio degli sponsi Cristiani inseparabile la qualità di sacramento della Chiesa da quello di umano contratto, la dottrina della suddetta podestà originaria potrà riputarsi come una conseguenza di questa indivisibilità delle due qualità di contratto, e di sacramento, che riconoscono nel matrimonio. » Cf. *Motivi dell' opposizione fatta dal ves-*

179. Sanè, illi canones dogmatici sunt ac fidei regulam constituunt, qui editi ab OEcumenica synodo proponunt sub anathematis pœna quid credendum aut docendum sit. Atqui tales sunt recensiti canones editi à Tridentina synodo. Ergo.

180. Major porro propositi argumenti neque ab adversariis nostris in dubium revocari potest, qui contendunt in eo distingui canones, qui disciplinæ vocantur à canonibus dogmaticis et doctrinalibus, quòd illi præcipiant quid agendum sit aut omittendum, isti proponant quid sit credendum aut docendum.

181. Minor autem evidenter patet 1° ex ipso canonum tenore, siquidem in utroque canone, III. nempè et IV. dicitur : « Si quis dixerit *Ecclesiam non posse*, aut *Ecclesiam non potuisse* constituere impedimenta matrimonium dirimentia vel in iis constituendis *errasse*, anath. sit » Objectum igitur directum horum canonum est potestas Ecclesiæ, ejusque infallibilitas in impedimentis constituendis; nemo verò negabit hic nôn agi *de lege* aut *præcepto*, sed *de articulo doctrinæ* ab omnibus sub anathematis pœna profitendo.

182. Patet 2° ex scopo et declaratione ipsius concilii Tridentini; scopus enim statim deprehenditur ex titulo ipso qui præfixus est sess. XXIV. nempe : « *Doctrina* de sacramento matrimonii, » quo apertè ostendit synodus sibi proposuisse doctrinam tradere, non autem nuda præcepta aut leves constituere disciplinæ. Quod magis adhuc constat ex Patrum Tridentinorum declaratione, quam canonibus præmiserunt : « Sancta et universalis synodus cupiens occurrere (impiorum hominum temeritati), insigniores prædictorum schismaticorum *hæreses et errores*, ne plures ad se trahat perniciosa eorum contagio, *exterminandos duxit*, hos in ipsos hæreticos, eorumque errores decernens anathematismos. » Quibus præmissis, con-

covo di Noli alla pubblicazione della bolla AUCTOREM FIDEI ad calcem op. *Riflessioni in difesa di mons. Scipione Ricci, e del suo sinodo di Pistoja sopra la constituzione Auctorem fidei.* an. 1796. pag. 53. Ex his habemus 1° juxta Christi ordinationem non posse à conjugibus Christianis separari sacramentum à contractu conjugali; 2° huic inseparabilitati inniti originariam potestatem Ecclesiæ in contrahendâ unione sacramentali ex parte conjugum christianorum. Tanta est vis veritatis ut assensum extorqueat etiam ab acerrimis ejus impugnatoribus!

tinuò synodus canones promulgavit in quibus sub anathematis pœna errores illorum singillatim proscripsit. Atqui solemnis errorum et hæreseon proscriptio definitionem involvit, seu declarationem doctrinæ catholicæ, atque à fidelibus suscipiendæ. Ergo.

183. Patet 3° ex sensu totius Ecclesiæ. Vix enim absoluta est Tridentina synodus, ut omnes doctrinæ in canonibus definitæ tanquam totidem articuli fidei in universo orbe catholico receptæ fuerint, uti patet ex omnibus synodis provincialibus quæ in variis mundi partibus post Tridentinum sunt celebratæ (1). Quòd si interdum aliquæ oppositiones factæ sunt circa concilii Tridentini publicationem, hæ nunquam attigerunt dogmata à Tridentino in canonibus definita, sed solùm ea quæ constituta sunt in decretis de reformatione. Igitur vel dicendum Ecclesiam universam usque ad Launoium turpiter errasse, vel præfatos canones omnino dogmaticos esse, et fidei regulam constituere (2).

DIFFICULTATES.

184. I. Obj. 1° Ii falluntur graviter, qui propter dictum anathema Tridentinos canones non ad disciplinam tantùm,

(1) Cf. Nat. Alexandr. *Diss.* XII. in sec. XX. et XVI. art. 16.

(2) Cf. Gerdil. *Tratt. del matrim.* P. II. §. 5. opp. edit. Rom. Tom. 15. pag. 255. et seq. nec non tres egregias dissertationes Petri Deodati, quarum prior inscribitur : *Defensio Tridentinorum canonum de Ecclesiæ potestate in dirimentia matrimonium impedimenta adversùs Launoium, Tamburinium, Nestium aliosque recentiores, auctore Petro Deodato Neapolitano;* Hierapoli, 1786. Altera italico idiomate exarata : *Nuova difesa de' canoni* III. IV. *della sessione* XXIV. *del concilio di Trento scritta da Pietro Diodato Napolitano contro l'erroneo anonimo libro stampato in Cremona l'an.* 1784. sine loco impress. an. 1788. Tertia pariter italico idiomate : *Terza difesa de' Canoni Trentini sù gl'impedimenti matrimoniali scritta da Pietro Diodato Napolitano contro gli erronei libercoli stampati di recente in Napoli e divisa in due parti.* Megalopoli, 1789. Qui eodem an. epistolam latinam dedit ex Megalopoli *Ad Anonymum antecessorem Taurin. quâ illustrantur ejus editæ ex typographia Soffietti an.* 1788. *propositiones de potestate Ecclesiæ in matrimonia.* Cf. Præterea Emmanuel. Marian. D'Iturriaga S. J. *L' avvocato Pistojese citato al tribunale dell' autorità, della buona critica, e della ragione sulla podestà della Chiesa intorno a' matrimonii.* Opp. edit. Genuens. 1789. vol. 4.

sed etiam ad fidem pertinere docent : quasi verò canon in disciplinæ causa editus anathemate muniri non possit. Nescierunt Gregorium juniorem, cùm quasdam circa matrimonium leges negligi perspiceret, ut illæ diligentiùs custodirentur quàm antea, in Romano concilio decreta hæc condidisse : « Si quis commatrem spiritualem duxerit in conjugio, anath. sit : Si quis consobrinam duxerit in conjugio, anath. sit; » quis autem propter denuntiatum anathema duplex, dogma fidei duplex à Gregorio constitutum assereret ? Spectandum est in primis, utrùm canonis materia fidei dogma ferat. Atqui canonum de quibus est sermo materia nullum fidei dogma præ se fert, ut patet. 2° Præterea ad sinceram hujusmodi canonum vim assequendam præcipuus eorum finis est investigandus; jam verò tota in eo fuit Tridentina synodus ut Lutheri commentum labefactaret, qui nullum humanæ potestati jus tribuebat in matrimonium; hoc igitur unum ad dogma pertinere dicendum est, nempe humanæ potestati jus aliquod in matrimonium esse tribuendum ; 3° ea igitur Tridentini verba, *Ecclesiam potuisse* ac *posse* constituere impedimenta matrimonium dirimentia præter propositum sibi finem adjecta dicenda sunt, ac proinde catholicum dogma non præ se ferre, prout juxta TT. omnes dogma non præ se fert responsio Nicolai I. ad Bulgaros data, dum non interrogatus atque incidenter dixit valere baptismum in nomine Christi administratum. Id ipsum dicatur ne nomine *Ecclesiæ* his canonibus obiter inserto, quòd accessorium est proposito illi fini quem Tridentini Patres ob oculos potissimùm habuêre, definiendi scilicet, civilem nuptiarum pactionem humanæ subjacere potestati, quod Lutherus obstinatè negabat. Cùm verò exploratum perspectumque sit apud omnes principale tantùm, non verò accessorium in definitionibus ad fidem pertinere, concludendum est fidei dogma minimè esse *Ecclesiam potuisse* aut *posse* impedimenta dirimentia constituere.

185. R. Ad 1. D. Falluntur graviter qui ex solo anathemate concludunt canonem aliquem dogmaticum esse, C. qui præterea ex subjecta materia, ex scopo et declaratione eorum qui canonem ediderunt id colligunt, N. Jam verò nos ipsi regulam dedimus ex qua dignosci possit quando canon anathemate firmatus dogmaticus sit censendus, quando verò disci-

plinaris, quòd scilicet in dogmatico res proponatur credenda, aut docenda, in disciplinari autem res facienda aut omittenda. Ex hac porro regula facilè deprehenditur canones Gregorii junioris seu II. inter disciplinares esse recensendos, cùm non agatur in iis de re credenda, sed de re præstanda; contrà verò ex eadem regula constat canones Tridentinos dogmaticos esse, cùm in iis agatur de profitenda existentia potestatis in Ecclesia statuendi impedimenta, quâ eadem Ecclesia, ut ostendimus, ab ipsis temporibus apostolicis ad nos usque semper usa est. Hanc porro negare certè hæreticum est. Juverit ad dictorum confirmationem in medium afferre auctoritatem adversariis nostris minimè suspectam, scilicet Van Espenii, qui cùm nonnulla præmisisset, quæ postea subjiciemus, sic in rem nostram concludit : « Igitur *filum traditionis* insecuta synodus Tridentina rectè anathema dixit in eum, qui dixerit Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta dirimentia, vel in iis constituendis errasse (1). »

186. Ad 2. Resp. I. Ergo ex concessione adversariorum scopus Tridentini fuit non disciplinam statuere, sed jus aliquod definire quod negabat Lutherus.

187. Resp. II. D. Ita tamen ut Lutherus ejusmodi jus negando humanæ potestati negaret Ecclesiæ ipsi, C. potestati civili, N. Id abundè constat ex documentis quæ ex Luthero ipso paulò antè retulimus. Sed ut meliùs Lutheri mens intelligatur, integrum ejus textum, prout legitur in lib. *de Captiv. Babylonica*, placet describere. « Dico, et quod in me est facio, monens, et rogans omnes sacerdotes et fratres, si viderint aliquod impedimentum, in quo Papa potest dispensare, et quod non est in Scriptura expressum, ut ea matrimonia confirment, quæ contra *ecclesiasticas*, *tyrannicas* vel *pontificias leges* fuerint contracta... Conjunctio enim viri et mulieris est juris divini, quæ tenet, quocumque modo contra leges hominum contigerit, debentque leges hominum ei cedere... sine ullo scrupulo (2). » Scopus ergo præcipuus Lu-

(1) Cf. *Jus Ecclesiasticum universum*. Lovan. 1700. Tom. 1. P. II. Tit. 13. cap. 1. §. 20. p. 674.

(2) Opp. edit. Jen. 1557. Tom. 2. fol. 295. *tergo*. Incipit autem Lutherus totam hanc declamationem ibid. fol. 295. *recto* his verbis quibus luculentiùs ostenditur ejus scopus : « Hactenus de matrimonio. Quid autem dicemus de impiis legibus homi-

theri, quem rectè thesim dixeris, est, quòd debeant à sacerdotibus confirmari matrimonia inita contra leges ecclesiasticas et pontificias. Quare verò? Quia impedimenta ecclesiastica et pontificia non sunt expressa in sacris Litteris; leges autem humanæ cedere debent legi divinæ, ideoque nullum jus humanæ potestati in matrimonium est tribuendum. Quibùs positis, sic rursum intorquemus adversariorum argumentum in ipsos hoc modo : ad fidei dogma illud pertinere dicendum est, quod præcipuum veluti sibi finem proposuit synodus, quæ in eo tota fuit, ut Lutheri commentum labefactaret; atqui Lutherus præcipuè ecclasiasticas et pontificias leges conjugia dirimentes repudiabat; ergo Tridentina synodus hoc veluti præcipuum finem sibi proposuit, ut assereret seu definiret Ecclesiæ potestatem condendi hujusmodi leges; et quod consequens est hanc potestatem seu jus has leges condendi ad fidei dogma pertinere.

188. Ad 3. N. Ut patet ex dictis, ac proinde neg. paritatem inter canones Tridentinos et responsionem Nicolai I., si tamen authentica, ac non potiùs, ut plures suspicantur, spuria, vel saltem interpolata illa Nicolai epistola habenda est. Sic neg. postremam partem propositi argumenti desumptam ex nomine *Ecclesiæ*, quæ omnia ex hactenus disputatis corruunt.

189. II. Obj. 1° Quæ pertinent ad sacramenti essentiam, et divinam habent à Christo institutionem, planè distinguenda sunt ab iis quæ sunt tantummodò eidem sacramento accessoria, atque postea inducta ab Ecclesia. Quod enim sacramento essentiale est, et à Christo institutum, illud certâ stabilitate gaudet; quidquid autem ab Ecclesia inductum est eâdem stabilitate caret, atque totum ad eas leges refertur, quæ disciplinæ nuncupantur. Atqui matrimonii impedimenta tanquam ab Ecclesia deinceps constituta propugnantur : ergo illi canones Tridentini ad solam disciplinam referri possunt, eo vel magis quòd ab ejusmodi impedimentis concedantur dis-

num, quibus hoc vitæ genus divinitus institutum, est irretitum, sursum ac deorsum tractatum? Deus bone, horror est intendere in temeritatem *Romanensium tyrannorum*, adeo pro libidine sua dirimentium, rursum cogentium mátrimonia.... Verùm gaudeo istis decorosis legibus suam tandem contigisse gloriam. Nempe earum beneficio hodie Romanenses facti sunt nundinatores.... O digna Pontificibus nostris negotiatio, etc.» Quid clarius?

pensationes, quæ in fidei dogmatibus locum habere non possunt. 2° Rursùs : constare certè non potest quidpiam definitum fuisse à Tridentinis, quod ad dogma pertineat, nisi certè constet in Tridentinis decretis *jus* definitum fuisse, non verò *factum* : atqui utrùm Ecclesia erraverit necne in constituendis matrimonii impedimentis res facti est, minimè verò juris; cùm ergo Tridentinum in can. IV. definierit Ecclesiam in impedimentis constituendis non errasse, profectò rem facti declaravit, non verò juris.

190. Resp. Ad 1. D. min. Impedimenta tanquam ab Ecclesia deinceps constituta propugnantur, C. ipsa potestas ea constituendi, N. Duo adversarii permiscent in allato argumento planè inter se distincta, nempe potestatem seu jus, et exercitium seu objectum ejusdem potestatis seu juris. Potestatem Ecclesiæ definivit concilium Tridentinum de fide esse, et hæc utpote à Christo collata, est essentialis, immutabilis, ipsique Ecclesiæ, ut mox ostendemus, originaria; exercitium autem et objectum potestatis seu juris est disciplinare, mutabile ac dispensationibus obnoxium.

191. Ad 2. D. min. Res facti est cum jure conjuncti ab eoque dependentis, C. meri facti, N. Ideo enim ex mente concilii Tridentini non erravit Ecclesia in constituendis matrimonii impedimentis, quia Ecclesia *potuit et potest* ea constituere; alioquin utique errasset usurpando sibi potestatem quam Christus ei minimè concessit. Satis est canonem legere, ut evanescat difficultas.

192. III. Obj. 1° Dato etiam canonem IV. Tridentinum dogma fidei continere, non tamen is de dogmate religionis revelatæ, sed de dogmate *juris naturalis* erit accipiendus. Cùm enim Ecclesiæ potestas statuendi impedimenta matrimonii beneficio principum obtigerit, atque à tempore concilii Tridentini seculorum aliquot quietâ possessione fuerit firmata, potestas autem concessa aliorum consensu vera sit ac legitima, quâ quisque secundùm etiam juris naturalis principia licitè uti possit : jure quoque Tridentinum contra eos, qui hanc ei potestatem abnegabant anathema pronuntiare poterat; quod tamen anathema, si principes, uti justè possunt (cùm nulla detur adversùs jura *majestatica* præscriptio), potestatem hanc revocarint, cessante ratione ob

quam vibratum est, et ipsum suo carebit effectu (1). 2° Præterea, doctrina canonibus his contenta multos vel in ipso concilio Tridentino nacta est adversarios, qui, licèt plurium suffragiis superati cedere debuerint; nihil ex actis concilii luci publicæ nondum expositis erui potest, cùm non constet votisne eorum, qui à Spiritu S. positi sunt regere Ecclesiam Dei, an verò illorum, cardinalium non episcoporum, generalium ordinum, abbatumque queis votum decisivum ex dispositione humanâ seriori concessum est tempore, victi sint. Tum profectò quemadmodum definire non est integrum quâ ex parte vota steterint saniora : ita saltem dubiis de facto hoc nobis esse licebit (2). 3° Saltem res controversa est inter Catholicos, neque ab Ecclesia hactenus decisa utrùm canon ille dogmaticus sit, item utrùm de divinitus accepta auctoritate intelligi debeat necne. Cùm igitur agatur de scholæ opinione, eam quisque pro lubitu sequi vel rejicere potest (3). 4° Demum ex historia dicimus anathema intentatum eos tantùm ferire, qui potestatem constituendi impedimenta dirimentia Ecclesiæ ideo denegarunt, ut dogma sacramenti abolerent, quique libertatem matrimonii ineundi sine restrictione à quocumque demum posita indulgendam esse contenderunt; quam opinionem Lutherus fovit, quâ admissâ, nec ex delegatâ potestate unquam Ecclesia impedimenta statuere potuisset; quique denique Ecclesiam malè usurpatæ potestatis alienæ ream agebant. Qui autem juris publici universalis principiis, et antiquissimæ traditioni inhærentes hanc potestatem ex principum beneficio Ecclesiæ obtigisse affirmant, nec dogma sacramenti abnuunt, nec concessam vel acquisitam potestatem veram esse et legitimam inficiantur; hos proindè non ferit anathema (4). Ergo.

193. R. Ad 1. N. Tota enim adversarii argumentandi ratio nititur principio hæretico, ut sequenti propositione ostende-

(1) Ita Jos. Ant. Petzek in op. *De potestate Ecclesiæ in statuend. impedim. matrimonii*. Friburg. Brisg. 1783. §§. 73. 74.

(2) Ibid. loc. cit. §. 101.

(3) Ita professores Lovanienses in suis responsis ad quæstiones de potestate Ecclesiæ statuendi impedimenta matrimonium dirimentia per Joan. Henric. Cardinalem à Frankenberg archiepiscopum Mechlinieusem et Belgii primatem, an. 1789 propositas.

(4) Hæc urget Jo. Jos. Pehem Austriacus canonista in suis *Prælectionibus in jus eccclesiast*. P. II. §. 438.

mus, quòd scilicet potestas quâ utitur Ecclesia in constituendis impedimentis sit ipsi delegata à principibus; non autem propria et originaria sibi à Christo concessa. Hoc autem everso fundamento, ruit ædificium superstructum. Adeo violenta est hæc conclusio, adeo contorta ut nemini in mentem venire potuerit, qui anticipatis judiciis præoccupatus non sit. Ecquis unquam sanæ mentis sibi persuadere poterit Tridentinos Patres in canone illo conficiendo voluisse *juris naturalis dogma*, ut loquitur adversarius, ad mentem auctoris definire? Hæc ipsa agendi ratio evidenter ostendit perditæ causæ ejusmodi scriptores patrocinium suscepisse.

194. Ad 2. N. Hâc enim ratione nullum fidei dogma, tum à Tridentino, tum à conciliis œcumenicis reliquis definitum consistere posset. Omnes hæretici ac protestantes possent hâc ratione quasvis definitiones eludere adversùs proprios errores latas. Actum esset de infallibilitate Ecclesiæ, quæ decreta Tridentini tanquam totidem fidei articulos venerata est. Ex his discimus quò ruant aulici ejusmodi scriptores.

195. Ad 3. N. Tum quia, ut diximus, Ecclesia illos canones tanquam dogmaticos agnovit; tum quia doctrina quæ seculi principibus duntaxat tribuit potestatem originariam ac propriam statuendi impedimenta matrimonium dirimentia à Pio VI. in const. *Auctorem fidei* hæreticali est nota confixa. Quare cùm Launoius omnium primus novam suam interpretationem obtrusit, statim ab omnibus verè Catholicis impugnatus est, ejusque interpretatio rejecta. Verùm de hoc in insequenti propositione.

196. Ad 4. N. Siquidem hæretici Lutherani et Calvinistæ non ideo negabant Ecclesiam habere potestatem constituendi impedimenta, ut sibi viam sternerent ad negandam veritatem sacramenti, sed è converso cùm negassent Christianorum connubium sacramentum esse, intulerunt Ecclesiam nullo jure pollere in Christianorum conjugia. Sic enim se gessit Lutherus qui lib. cit. *de Captiv. Babyl.* priùs constituit matrimonium non esse sacramentum, deinde declamat in leges pontificias statuentes impedimenta dirimentia (1); sic pariter se gessit

(1) Sanè Lutherus loc. cit. priùs evincat matrimonium non esse sacra-
insumit duas paginas cum dimidio ut mentum, deinde verò tanquam corol-

Calvinus cujus verba retulimus. Hanc propterea ob causam concilium Tridentinum can. I. cit. sess. XXIV. prius fundamentum, ut ita dicam, jecit definiendo matrimonium esse sacramentum, deinde cann. III. et IV. in eos anathema dixit, qui negant Ecclesiam jus habere statuendi impedimenta, sive admittant, sive negent sacramenti veritatem. Agitur enim de duobus distinctis erroribus quos concilium distinctis anathematibus confixit. Velint proindè, nolint hi, qui se jactant jùris publici universalis principiis et antiquissimæ traditioni inhærere, dum negant Ecclesiæ potestatem constituendi impedimenta originariam ut eam transferant in seculi principes, nunquam poterunt se ab anathemate Tridentino subducerè (1).

PROPOSITIO IV.

Præfati Tridentini canones non de adventitia ex tacito vel expresso Principum consensu, sed de intima, originaria ac propria Ecclesiæ potestate loquuntur.

197. Est de fide, ut patet ex constit. dogmatica *Auctorem fidei* in quâ « Doctrina synodi (Pistoriensis) asserens ad supremam civilem potestatem duntaxat originariè spectare contractui matrimonii apponere impedimenta ejus generis, quæ ipsum nullum reddunt, dicunturque dirimentia; quod jus originarium præterea dicitur cum jure dispensandi essentialiter connexum, subjungens, supposito assensu, vel conniventia principum potuisse Ecclesiam justè constituere impedimenta dirimentia ipsum contractum matrimonii; — Quasi

larium colligit nullà ratione competere Ecclésiæ facultatem statuendi impedimenta. Id apertè constat ex verbis quæ paulo antè ex illo descripsimus : *Hactenus de ipso matrimonio. Quid autem dicemus de impiis legibus hominum,etc.*

(1) Cf. Aloys. Cuccagni in tract. *Del Matrimonio Cristiano*, qui insertus est in opere periodico *Giornale Ecclesiastico di Roma*. *Supplemento quinto per i mesi di Settembre ed Ottobre*, 1791.

Ecclesia non semper potuerit, ac possit in Christianorum matrimoniis *jure proprio* impedimenta constituere, quæ matrimonium non solùm impediant, sed et nullum reddant quoad vinculum, quibus Christiani obtricti teneantur etiam in terris infidelium, in iisdemque dispensare » damnatur ut « canonum III. IV. IX. XII. sess. XXIV. conc. Tridentini eversiva, *hæretica* » (prop. LIX). « Item rogatio synodi ad potestatem civilem, ut è numero impedimentorum tollat cognationem spiritualem, atque illud quod dicitur publicæ honestatis impedimentum, quorum origo reperitur in collectione Justiniani; tum ut restringat impedimentum affinitatis, et cognationis ex quacumque licita, aut illicita conjunctione provenientis ad quartum gradum juxta civilem numerandi rationem per lineam lateralem, et obliquam, ita tamen ut spes nulla relinquatur dispensationis obtinendæ; — Quatenus civili potestati jus attribuit sive abolendi, sive restringendi impedimenta Ecclesiæ auctoritate constituta, vel *comprobata:* item quà parte supponit Ecclesiam per potestatem civilem spoliari posse jure suo dispensandi semper impedimentis ab ipsa constitutis, vel comprobatis » declaratur ut « libertatis, ac potestatis Ecclesiæ subversiva, Tridentino contraria, ex hæreticali supra damnato principio profecta » (prop. LX.) (1).

(1) Ex his patet quodnam judicium ferendum sit de eo quod scribit Rechberger op. cit. *Manuale del gius canonico Austriaco*. Tom. II. §. 159. » Dai principj che su questa materia abbiamo esposti (I. §. 780.) nel diritto pubblico, facilmente si deduce a chi competa il diritto di *stabilire* gl' impedimenti del matrimonio. Imperciocchè riguardano essi o 1. la validità giuridica del contratto matrimoniale, o. 2. qualche sua qualità morale, o 3. il sacramento ed i suoi effetti. Quegli impedimenti che rendono il contratto giuridicamente irrito, e sono perciò in senso stretto dirimenti, soggiacciono alla podestà del sommo imperante, e *la Chiesa non può stabilirli se non che coll' espresso* o *tacito consenso dell' imperante*, avvegnachè il contratto di matrimonio, avuto riguardo al diritto, prende la sua forza dalla *sola* podestà civile.... Quegli impedimenti finalmente che si riferiscono al sacramento soltanto, sono soggetti alla podestà ecclesiastica : tuttavia siccome non ostano essi che sussista valido il contratto civile, così anche riguardo al sacramento *non possono aver forza di dirimere*, attesochè secundo l' instituzione di Cristo qualunque contratto matrimoniale legalmente valido somministra giusta materia di sacramento, ed alla podestà ecclesiastica non compete il cangiare la materia da Cristo instituita; perciò *non sono se non che impedienti*, cioè per aver la Chiesa definito quelle cose che si devono osservare per ricevere degnamente il sacramento, in modo

198. Et sanè cùm de fidei dogmate agatur, uti ostendimus, si jus constituendi impedimenta dirimentia, vel ab iisdem dispensandi, principum esset originarium ac proprium, id constare deberet vel ex verbo Dei scripto, vel ex verbo Dei tradito; vel saltem constare deberet de hoc consensu vel tacito vel expresso à principibus Ecclesiæ aliquando dato. Atqui neque ex Scriptura, neque ex Traditione constat jus istud esse principum originarium ac proprium; neque ullum monumentum occurrit in tota antiquitate quo evincatur præstitum esse hunc consensum Eccesiæ à seculi principibus, ut impedimenta constitueret aut ab iis dispensaret. Ergo.

199. Contrà verò cùm ex Scriptura et Traditione certum sit matrimonialem contractum à Christo evectum esse ad dignitatem sacramenti, hoc ipso patet Christum ipsum à principum jure, contractum matrimonialem subtraxisse, atque Ecclesiæ potestati sicut cætera sacramenta moderandum tradidisse.

200. Quare, ut vidimus, Christus apposuit impedimentum ligaminis abrogando polygamiam simultaneam, ac declarando mœchum illum esse qui uxorem ab alio dimissam duxisset; Apostolus damnavit incestum Corinthium qui duxerat uxorem patris sui; item constituit ut liber esset conjux fidelis cum quo conjux infidelis nollet pacificè vivere seu absque contumelia Creatoris; Ecclesia à temporibus ipsis apostolicis usque ad Constantinum eà potestate usa est, ut allata documenta ostendunt, quin præsumi possit id eam fecisse ex tacito vel expresso consensu Neronis, Caligulæ, vel Domitiani. Quòd si tunc temporis Ecclesia jure suo et originario usa est, concipi nequit ipsam jus suum amisisse sub imperatoribus Christianis.

201. Huc accedit, quòd si ex principum consensu Ecclesia potuisset et posset aliquid circa conjugii impedimenta statuere, debuisset id saltem innui in canonibus Tridentinis, ne generalibus verbis videretur concilium aliquid statuere quo originarium principum jus maximè læderetur. Aderant concilio

che omettendole il sacramento illecitamente bensì, ma non per altro invalidamente si riceva. » Hæc quidem cancellarius episcopalis Lintiensis, quæ apertè pugnant cum concilii Tridentini dogmaticâ definitione, et hæreticali censurâ notata sunt in allata const. *Auctorem fidei*.

legati et oratores principum oculatissimi, et principum jurium defensores acerrimi, qui clamare profectò non destitissent, si quidpiam quod vel minimum lædere suorum dominorum jura videretur, vel à longè fuissent suspicati à concilio constitui. Atqui tamen ex tot legatis et oratoribus nemo unus hiscere est ausus, cùm à Tridentinis Patribus præfati canones proponerentur. Imò cùm Galliarum rex summopere optaret ut nullum declararetur, seu irritum fieret conjugium, quod à filiisfamilias iniretur contra parentum voluntatem vel absque ipsorum consensu, ad idque obtinendum per oratorem suum enixè rogasset concilium, quod et alii principes præstiterunt, restitit concilium, imò contrarium declaravit esse tenendum sub anathematis pœna (1), contrà verò novum constituit impedimentum dirimens clandestina conjugia. Jam verò in adversariorum hypothesi satius fuisset Galliarum regi uti jure suo; evidens igitur est adversariorum sententiam novum esse inventum atque ad id temporis planè inauditum, quod nec suspicatus est ipse Lutherus, qui alioquin certè hortatus principes fuisset, ut datum assensum revocarent, quo, juxta

(1) Cf. Card. Pallavicini in *Hist. conc. Trid.* lib. 22. cap. 1. §. 16. ubi refert legatos Gallos duo solemni petitione regis nomine postulasse à concilio, tum ut dirimerentur conjugia clandestina, tum etiam ut irrita fierent conjugia filiorumfamilias inita absque parentum consensu. Verùm cùm agatur de re tanti momenti ex qua luculentissimè evincitur principes tunc temporis pro certo habuisse soli Ecclesiæ jus competere statuendi impedimenta dirimentia, operæ pretium censeo integrum textum exhibere. « Pertanto gli ambasciadori Francesi, scribit ipse, nel cui regno per avventura il disordine (conjugiorum clandestinorum) riusciva più frequente, e più pernizioso, il giorno ventesimoquarto di Luglio fecero una solenne richiesta al concilio in nome del Re; che tali matrimonii per l'avvenire *s' annullassero;* rinnovandosi l' antiche solennità delle nozze. E se alle volte per gran cagione paresse il far altramente; almeno i matrimonii non s' avessero per legittimi qualora non v' intervenisse la presenza del sacerdote e di trè o più testimonii; e che insieme *s' annullassero* i maritaggi contratti da' figliuoli di famiglia senza il consenso de' genitori, come per lo più e dannosi e disconvenevoli alle famiglie, è materia d' odio più chè d' amore trà i consorti ? ma per rimediare alla trascuraggine de' parenti nel provvedere allo stato de figliuoli, *si prescrivesse* un termine d' anni, oltre al quale se ' l figliuolo dal padre non fosse accoppiato in matrimonio, gli divenisse lecito l' eleggersi compagnia per se stesso. » Jam verò ex his postulationibus altera à Tridentino probata fuit, altera autem rejecta. In utroque casu Ecclesia jure suo usa est.

ipsum, ecclesiastica, tyrannica pontificia potestas adeo abusa erat.

202. Nec prætereundum silentio est, quòd si Ecclesia potestatem suam reverà à principibus fuisset mutuata, eam sibi nullatenus dogmatica sanctione vindicasset, cùm ejusmodi concessio sit factum merè humanum, nec propterea objectum dogmaticæ definitionis, prout observavit archiepiscopus Mechliniensis et Belgii primas card. de Franckenberg, qui præterea adjicit potestatem hanc Ecclesiæ esse omnino necessariam, cùm aliàs pro munere suo sufficienter curare non posset, ut unio conjugalis ad sacramenti dignitatem evecta, cum honore ac debita decentia à fidelibus dignè tractaretur; nec prætermittit quòd in opposita sententia facilè contingere posset, ut dogmatica Ecclesiæ definitio falsa foret; ex. gr. sub infidelium dominatione, item casu quo principes concessam à se potestatem revocarent (1).

203. Quare vel ipse Van Espen scribere non dubitavit: « Constat jam à pluribus seculis Ecclesiam, et quidem *privativè et cum exclusione principum secularium* impedimenta dirimentia inter Catholicos ordinasse, eaque pro temporum et locorum circumstantiis nonnunquam extendisse vel limitasse, aut etiam relaxasse; ac per consequens negari non potest quin Ecclesia hâc potestate à primis seculis pacificè usa fuerit (2).» Deinde allegat tractatum Gerbesii in quo ostenditur, « hanc auctoritatem non accepisse Ecclesiam à principibus secularibus, sed à Christo, eamque *jure proprio* à primis seculis usque ad hæc tempora semper hâc auctoritate usam esse. » Demum concludit verbis superiùs relatis: « Igitur filum traditionis insecuta synodus rectè anathema dixit in eum, etc. »

(1) Ita immortalis jurium ecclesiasticorum in Belgio propugnator card. de Frankenberg in suo *Judicio doctrinali super doctrina professorum seminarii generalls Lovan. die* 26. *Jul.* 1789. Hoc porro Archiepiscopi Mechliniensis judicium non solùm ipsa facultas sacra Lovaniensis, verùm etiam episcopi Belgi Antwerpiensis, Gandavensis, Brugensis, Iprensis, Ruremondensis, nec non archiepiscopus Cameracensis, episc. Atrebantensis aliique passim certatim amplexi sunt, imò summus Ecclesiæ Pontifex Pius VI. apostolicâ auctoritate confirmavit, simulque zelum archiepiscopi promeritis laudibus extulit litteris ad eum datis die vigesimo quarto mensis Martii anni 1790.

(2) Loc. cit. §. 17.

204. Sive igitur argumenta negativa spectemus, sive positiva ex natura rei, ex factis Christi et Apostolorum, ex perpetua Ecclesiæ praxi, ex principum agendi ratione, ex veritate Tridentinæ definitionis, ex confessione demum infensissimorum Ecclesiæ Romanæ adversariorum deductâ constat quod evincere proposuimus, præfatos scilicet canones Tridentinos, non de adventitia ex tacito vel expresso principum consensu, sed de intima, originaria, ac propria Ecclesiæ potestate loqui, prout à Pio VI. definitum est (1).

DIFFICULTATES.

205. I. Obj. 1° Matrimonium, Canonistis et Theologis consentientibus, passim dicitur contractus *civilis* ad dignitatem sacramenti à Christo evectus; materia itaque *ex quâ*, ut aiunt, fit sacramentum est civilis contractus; atqui solius principis est leges ferre pro contractu civili; ergo ex ipsa rei natura constat ad solos principes spectare jus originarium circa matrimonium etiam quâ sacramentum, ita ut ipsi soli possint impedimenta statuere, aut Ecclesia ex ipsorum tacito vel expresso consensu. 2° Hoc verò clariùs adhuc patet ex eo quòd dignitas sacramenti accedat contractui civili, cujus proinde naturam non immutat, prout non immutat calicis materiam superveniens benedictio. 3° Sanè incredibile est Christum Dominum, qui professus est regnum suum non esse de hoc mundo, voluisse per evectionem matrimonii ad digni-

(1) Meritò propterea cl. Bintesim in op. *über Ehe und Ehescheidung; seu De matrimonio et divortio*. Düsseldorf. 1819. p. 23. expositionem adversariorum can. 4. conc. Tridentini de delegata potestate Ecclesiæ pronuntiavit esse *formalem satyram* adversùs Ecclesiæ jurisdictionem. Sic enim scribit : « Ego illam (expositionem nimirùm, quòd synodus Tridentina can. 4. de delegata jurisdictione tantùm loquatur) veram adversùs ecclesiasticam potestatem satyram appello, nec satis concipere queo quonam pacto tot, licèt docti, ætatis nostræ canonistæ sese contra Ecclesiæ decisionem valeant tueri. Nam Ecclesia in suis œcumenicis conciliis nunquam certè de ea potestate declaranda vel constabilienda sollicita fuit, quam ex principum favore accepit, sed de illa tantùm quæ à divino ejus fundatore tradita ipsi fuit atque commissa. Ac prior quidem potestas ad historiam pertinet, posterior ecclesiasticas decisiones complectitur. Nullum porro exemplum invenio, quo Ecclesia aliquid sub anathemate definiverit, quod ex principum favore derivarit. »

tatem sacramenti principes jure quo antea pacificè fruebantur destituere atque privare. 4° Quod benè intellexit S. Thomas qui apertè scribit: « Personæ illegitimæ ad matrimonium contrahendum dicuntur ex eo, quòd sunt contra legem, quâ matrimonium statuitur. Matrimonium autem, inquantùm est in officium naturæ, statuitur lege naturæ: inquantùm est sacramentum, statuitur jure divino: inquantùm est in officium communitatis, statuitur *lege civili*. Et ideo ex qualibet dictarum legum potest aliqua persona effici ad matrimonium contrahendum illegitima (1). » 5° Hinc nunquam potest satis commendari concilii Tridentini moderatio atque sapientia, quod definivit quidem posse Ecclesiam impedimenta constituere, et de causis matrimonialibus cognoscere; at nunquam definivit quo jure, utrùm scilicet nativo, an verò à principibus communicato id possit; 6° Quod Van Espen animadvertit scribens: « Nequaquam dubitamus quin Ecclesia habeat auctoritatem similia impedimenta (dirimentia) inducendi, prout per concilium Tridentinum definitum est; sed et hoc fatendum est concilium non definivisse utrùm ex Christi institutione, vel utrùm, ex principum indulgentia tacita vel expressa, hæc auctoritas inducendi impedimenta dirimentia Ecclesiæ competat (2). » Ergo.

206. R. Ad 1. D. Maj. Matrimonium passim dicitur contractus civilis ad dignitatem sacramenti à Christo evectus latiori sensu et impropriè, C. stricto sensu et propriè, N. Sic enim Canonistæ et Theologi loqui consueverunt, quatenus matrimonium in societate contrahitur, non autem quatenus significare præcisè intendunt quod Christus ad dignitatem sacramenti evexit; si qui verò sunt, qui illam loquendi formulam pressè ac severiori sensu adhibeant, perperam prorsùs eam usurpant (3). Nec enim Christus contractum civilem, seu con-

(1) *Suppl.* Q. 50. art. un. ad. 4. Similia habet S. Doctor lib. 4. cont. Gent. cap. 78. ubi scribit: « Inquantùm igitur (matrimonium) ordinatur ad bonum naturæ, quod est perpetuitas speciei, dirigitur in finem à natura inclinante in hunc finem; et sic dicitur naturæ officium. Inquantùm verò ordinatur ad bonum politicum, subjacet ordinationi civilis legis. Inquantùm autem ordinatur ad bonum Ecclesiæ, oportet quod subjaceat regimini ecclesiastico. »

(2) Loc. cit.

(3) Inter cæteros ita loquitur Sanchez *De matrimonio* Tom. 2. lib. 7.

tractum ad normam legum civilium initum aut ineundum ad dignitatem sacramenti evexit, sed contractum naturalem qualem exigit officium naturæ; officium siquidem naturæ essentiale est ac ipsi matrimonio intrinsecum ideoque et contractus naturalis; contra verò civilis forma, ut ita loquar, quâ matrimonium contractus civilis evadit, accidentalis est, extrinseca atque mutationibus perpetuis obnoxia. Cùm verò contractus matrimonialis constituat materiam sacramenti, hæc profectò non debuit ab hominum arbitrio pendere (1). Hinc D. pariter Min. Principis est leges ferre pro contractu civili in ordine ad forum civile quoad ea quæ sunt vinculo conjugali extrinseca, C. in ordine ad forum internum quoad nexum ipsum matrimonialem et sacramentalem, N. Nam in ea quæ sunt ipsi vinculo conjugali intrinseca nullum jus habet princeps, utpote quæ separari nequeant ab ipso sacramento, ut paulò infra magis declarabimus.

207. Ad 2. N. Dignitas enim sacramenti non supervenit vel ipsi contractui naturali; sed contractus naturalis in actu ipsi quo perficitur ex Christi institutione induit naturam sacramenti, quod ab ipso jam inseparabile est. Notandum siquidem hic sedulò est non supervenire rationem sacramenti contractui naturali jam in *suo esse* constituto, et perfecto, cujusmodi est aqua respectu baptismi, panis respectu eucharistiæ. Sed ratio sacramenti exurgit et perficitur in actu ipso quo sub debitis conditionibus perficitur contractus, quemadmodum ratio sacramenti baptismi oritur ex ablutione, et ratio sa-

Disp. 2. num. 2. ubi cùm statuisset posse principes ponere impedimenta matrimonium dirimentia, etiam quatenus est sacramentum, pergit : «Nec obstat principis secularis potestati, matrimonium esse sacramentum. Quia ejus materia est *contractus civilis*, quâ ratione perinde potest illud ex causa justa irritare, ac si sacramentum non esset: reddendo personas inhabiles ad contrahendum et sic illegitimum et invalidum contractum.» Verùm de hujus auctoris principio paulò post agemus. Id ipsum præstiterunt Theologi qui eum secuti sunt, Tournely, Collet, aliique passim.

(1) In adversariorum hypothesi, quòd Christus evexerit matrimonium, quatenus contractus civilis est, ad dignitatem sacramenti, hoc sequeretur absurdum, Christum scilicet principibus ethnicis, aut hæreticis et impiis reliquisse facultatem moderandi materiam sacramenti, ita ut materiæ sacramentalis valor penderet ab illorum arbitrio. Quod profectò nemo sanus dixerit. Jam verò sub ratione politicæ dominationis inter se pares sunt Catholici principes, et principes infideles et acatholici, cùm omnes habeant idem objectum, temporalem videlicet subditorum felicitatem.

cramenti eucharistiæ ex prolatione verborum consecrationis. Quare non se habet contractus naturalis respectu sacramenti matrimonii ut materia *remota*, sed ut materia *proxima* quæ consistit in ipsâ applicatione, seu collatione. Hinc cùm matrimonium perficiatur ipso contrahentium consensu expresso sub debitis conditionibus, hoc ipso actu fit signum efficax gratiæ adeoque sacramentum. Atque exinde patet discrimen quod intercedit in adductâ paritate inter calicem, et supervenientem ei benedictionem (1); multò igitur minùs ratio sacramenti supervenit contractui civili.

(1) Hoc perspicuè et paucis verbis exponit Angelicus Doctor in 4. sent. D. 27. q. 1. ad 4. quæst. scribens: « Sicut se habet ablutio exterior ad baptismum, ita se habet expressio verborum ad hoc sacramentum (matrimonii), ut dictum est; » et ibid. q. 26. q. 2. art. 3. ad 2. « Actus exteriores, et verba exprimentia consensum directè faciunt nexum quemdam, qui est sacramentum matrimonii. » Cùm verò adversarii non admittant Angelici auctoritatem, nisi quando ipsis favere videtur, juverit hoc ipsum adstruere auctoritate adversariis minimè suspectâ, nempe Van Espenii, qui op. cit. P. II. Tit. XII. cap. 4. num. 7. ait: « Causa igitur *efficiens et perficiens* matrimonium est mutuus consensus, ut sicuti sponsalia de futuro contrahuntur solo consensu in nuptias futuras, ita matrimonium per consensum de præsenti in nuptias perficitur, juxta regulam juris: *Nuptias non concubitus, sed consensus facit*. Unde Pontifex (Innocentius III.) in cap. 23. 10. *de sponsalibus*, tanquam indubitatum suæ resolutionis fundamentum assumit, quod *sufficiat ad matrimonium solus consensus illorum de quorum quarumque conjunctionibus* agitur: » Loqui autem Van Espenium de matrimonio, prout est sacramentum, constat ex antecedentibus et consequentibus numeris; nam n. 3. ponit discrimen inter matrimonium infidelium et fidelium, quod illud sit tantùm *verum*, istud præterea *ratum et sacramentum*; n. 5. scribit: « Matrimonium *ratum* inter fideles esse *verum sacramentum* nemo Catholicorum dubitat, » et ostendit auctoritate Eugenii IV. et conc. Tridentini; deinde n. 7. exponens hujus sacramenti causam *efficientem* et *perficientem*, reponit, ut vidimus in consensu contrahentium; demum eodem n. 7. post adducta verba pergit: « Quod autem dicit Eugenius IV. in cit. decr. pro Armen. causa efficiens matrimonii *regulariter* est mutuus consensus per verba de præsenti expressus; nullatenus sic intelligendum, quasi aliquando alia esset causa efficiens matrimonii quàm *mutuus consensus*, sed quòd his consensus non semper sit exprimendus per *verba*. » Quare cùm ex Van Espenio per illud *efficiatur* et *perficiatur* sacramentum, quo *efficitur* et *perficitur* contractus, patet se habere contractum ad sacramentum ut *materiam proximam*, sicut se habet ablutio quâ *efficitur* et *perficitur* sacramentum baptismi, ut loquitur etiam S. Thomas 3. p. q. 66. art. 1. et post ipsum Catech. Rom. P. II. *de Sacr. bapt.* n. 6.

Cf. Gerdil. cit. tract. *De matrim.* P. I. §. V. ubi solvit difficultatem M. A. De Dominis petitam ex similitudine aquæ quæ est materia baptismi,

208. Ad 3. Resp. I. Cùm constet de facto, conjecturæ nostræ conticescere debent.

209. Resp. II. D. Ita tamen ut abundè eos compensaverit, C. secus, N. In primis Christus quod merè civile est in contractu conjugii intactum principibus reliquit, ita ut ipsi jure suo uti possint in legibus circa matrimonium constituendis quæ ad bonum reipublicæ et tranquillitatem familiarum conducere possint, quæque efficiant effectus civiles et externos. Quod verò attinet ad vinculum ipsum, si hoc Christus subtraxit principum juribus longè, eos compensavit per sanctissimam religionem quâ subditorum mores meliores fierent, et cives absolutissimi evaderent. Ex his autem firmitas pendet principatuum, cùm Christiani teneantur principibus subesse, obedire, vectigalia solvere non solùm propter metum, sed etiam propter conscientiam (1).

210. Ad 4. D. Statuitur juxta S. Thomam etiam *lege civili* in ordine ad forum civile et quoad effectus civiles, C. in ordine ad vinculum ipsum conjugale ex quo conficitur sacramentum, N. Quo sensu verissimum pariter est quod subdit Angelicus Doctor : « Ex qualibet ipsarum lege aliqua persona potest effici ad matrimonium contrahendum *illegitima*, » id est, in *respectivo* ordine. Et verò S. Thomam nullam vim in civilibus legibus agnovisse constituendi impedimentum quo irritum reddatur ipsum matrimonii vinculum apertè evincunt inter cætera, quæ scribit in eodem supplemento ex quo objecta verba adducta sunt : « Prohibitio, inquit, legis humanæ *non sufficeret* ad impedimentum matrimonii, *nisi interveniret Ecclesiæ auctoritas*, quæ idem etiam interdicit (2). »

et panis et vini prout sunt materia eucharistiæ.

(1) Cf. Gerdil ibid. §. IV. *Digressione* circa calumniam ab adversariis impactam defensoribus jurium ecclesiasticorum, quod detrahant auctoritati principum. Cf. etiam J. Vinc. Bolgeni in op. *Problema se i Giansenisti siano Giacobini*. Roma, 1794. nec non J. B. Gemini *La Cabala de' moderni Filosofanti scoperta in faccia ai piccoli e ai grandi della terra*. Assisi, 1792. Item Cajetan. Aloy. Del Giudice *Scoperta de' veri nemici della Sovranità sedicenti Regalisti* : Ex his patebit quinam veri sint principum hostes, utrùm aulici et Jansenistæ, an verò qui jura Ecclesiæ defendunt.

(2) Quæst. LVII. art. 2. ad 4. Alia plura S. Thomæ in hanc rem testimonia congessit Itturiaga in op. cit. *L'avvocato Pistojese*, etc. cap. 2. §. 2. Profiteor tamen me non omnia admittere quæ ibid. docet hic auctor de quo suo locò disseram. Cf. Muzzarelli in diss. *Del contratto del matrimonio in quanto*

Igitur principes juxta S. Thomam eas tantùm leges ferre possunt quæ impediant matrimonii contractum in *ordine suo*, seu *civili*, ut dictum est.

211. Ad 5. D. Non definivit Tridentinum *quo jure* Ecclesia statuere possit impedimenta expressè, eo quòd id nunquam fuerit in dubium revocatum, C. æquivalenter, N. De germano enim sensu Tridentinorum in laudatis decretis nobis constat ex censura ac nota hæreticali inusta à Pio VI. propositioni LIX. synodi Pistoriensis.

212. Ad 6. N. Verba enim quæ objiciuntur ex Van Espenio non sunt hujus auctoris, sed à posteriori Launoiana aliqua manu adjecta textui Van-Espenii in editione longè post auctoris obitum Lovanii, seu potiùs Lutetiæ Parisiorum anno 1753 vulgata. In editionibus siquidem auctore adhuc in vivis agente adornatis objecta verba non habentur (1). Hinc aliud

Sacramento. Opusc. XXIX. edit. Flor. 1822. Tom. 8. p. 222. Leullierius præterea jam animadverterat in op. cit. *Observ*. II. §. 2. S. Thomam in loco adducto ex lib. 4. cont. Gentes non agere de impedimentis matrimonii, sive de auctoritate eorumdem constituendorum; sed solùm explicare varios conjugii fines, et horum respectu matrimonium quasi diversis legibus obnoxium dicere. Quod verò attinet ad alterum desumptum ex suppl. quæst. 50 Jac. Clemens doctor Lovaniens. cum prospero Fagnano in cap. *Utrum autem de cognatione spirit. lib. 4. Decretal.* respondet, sensum verborum S. Thomæ nequaquam eum esse, ut lex civilis quemcumque inhabilem reddere queat ad matrimonium contrahendum; sed unamquamque ex illis legibus, de quibus loquitur S. Doctor, efficere posse, ut aliquis ineundo conjugio habilis non sit; nimirum legem naturalem, quæ omnibus hominibus communis est, posse impedimenta statuere relatè ad omnes eos etiam qui nullius imperio subsunt; legem civilem, quæ matrimonia respicit solùm ratione habita ad commune reipublicæ bonum, posse concedere impedimenta civilia, relatè ad subditos infideles, Ecclesiam demum Christianorum conjugia invalida definire posse, quæ cùm ad sacramenti naturam evecta sint, tum ex sua essentia, tum ex effectibus gradum legibus civilibus multò nobiliorem habeant. Cf. in *Traité du pouvoir de l'Eglise sur le mariage* p. 137. nec non op. *De impedimentis matrimonii*. Mechlin. 1834. p. 108. et seq. 127. 135. 146. et seq. Nonnullis tamen subtilis potius visa est hæc Clementis evasio quàm solida. Esto, non est tamen contemnenda. Nos aliam dedimus. Cæterùm S. Thomam constanter Ecclesiæ tribuisse potestatem impedimenta statuendi patet ex lib. 4. cont. Gent. c. 78. *Quodlib*. V. ar. 5. in Comm. in 4. sent. Dist. 37. q. 1. ar. 1. Dist. 42. q. 1. ar. 1. Ibid. q. 2. ar. 2. ad. 4. etc.

(1) Sanè in edit. Lovaniensi anni 1700. quà utor, verba illa omnino desunt. Cf. edit. Venet. 1781. in cujus præfatione apertè dicitur, quòd ea quæ in eâ editione addita sunt inter asteriscos spectent ad supplemen-

exurgit argumentum de novitate hujus sententiæ, ac specimen intemeratæ fidei Theologorum et Canonistarum aulicorum.

213. II. Obj. 1° Paucæ extant à primis Ecclesiæ seculis leges circa fidelium matrimonia ab Ecclesia latæ (1), 2° seu veriùs solæ vigebant juris Romani leges ad quas passim provocant Ecclesiæ Patres; 3° ex publicis enim monumentis constat principes de matrimoniis leges tulisse, Ecclesiam eis paruisse, seu illis se conformasse; cùmque vellet impedimenta statuere, ad principes confugisse. 4° Jam enim sec. II. Athenagoras in Legatione pro Christianis apertè professus erat : « Unusquisque nostrûm uxorém suam secundùm leges à vobis positas ducit (2) » 5° Honorius et Theodosius lege Ravennæ latâ an. 409. statuunt quando, cum quibus, et qua de causa in impedimentis dispensandum sit (3); codex Justinianeus his legibus refertus est. 6° Quare cùm Patres Milevitani decrevissent: « Placuit ut, secundùm evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa à marito alteri conjungantur » subdunt : « In quâ causâ legem imperialem petendam promulgari (4). » Hinc 7° Theodoricus Gothorum rex veniam cuidam fecit, ut nuptias inire posset cum consobrina, Cassiodoro teste (5); 8° in legibus Longobardorum rex Luitprandus statuit « Ut amodò nullus præsumat, relictam de consobrino, aut sobrino suo uxorem ducere, « cur? Quia, Deo teste, Papa Urbis Romæ per suam epistolam *nos adhortavit*, ut tale conjugium fieri nullatenus permitteremus (6). » 9° Si quæ igitur antiquitus leges ab Ecclesia latæ sunt circa

lum editum anno 1729. nempe post mortem Van Espenii. Porro citatus textus reperitur inter asteriscos.

(1) Ita Petzck, *Diss. de potest. Eccles.* Friburg. 1783. p. 48. seqq. 72. seqq. Auctor op. cit. *Theologisch-statistischer*, etc., seu *Specimen Theologicum-Statisticum de Ecclesiastica potestate in rebus matrimonialibus*; et Thom. Dolliner in op. pariter cit. *Handbuch des Ehgerechts*, seu *Manuale juris matrimon.*

(2) loc. cit. ex *Legat. pro Christ.*

(3) Cod. Theodos. *Si nuptiæ ex rescripto petantur.* Tit. 10. Cf. Cod. Theodos. *cum perpetuis notis et comment.* Jac. Gothofredi Lugduni, 1665. Tom. 1. p. 287.

(4) loc. cit. apud Harduin.

(5) *Variarum* lib. 7. num. 46. *Formula quâ consobrina legitima fiat uxor.* Opp. M. Aurelii Cassiodori edit. Rotomagi, 1679. Tom. 1. p. 123.

(6) Apud Bas. Jo. Herold *Originum ac Germanicarum antiquitatum libri.* Basilicæ, 1557. p. 219. Tit. 24.

Christianorum conjugia, *prohibitivæ* potiùs dicendæ sunt, quàm irritantes connubia; 10° aut certè fatendum est ipsam jus sibi indebitum usurpasse, cujus rei fidem haud dubiam faciunt spuriæ Isidori decretales. Ergo.

214. R. Ad 1. Esto, paucæ latæ sint prioribus seculis leges ab Ecclesia quæ fidelium conjugia irrita redderent; cx hoc id unum evincitur, illorum temporum adjuncta hoc temperamentum poposcisse. Cæterùm cùm non desint exempla istarum legum, hoc ipso efficitur potestate suâ in iis ferendis Ecclesiam usam esse.

215. Ad 2., N. Nam præter juris Romani leges, aliæ conditæ ab Ecclesia sunt. Nonnullas superiùs innuimus, quibus ad pleniorem dictorum confirmationem aliàs subjicimus; omissis enim decretalibus quibus Callixtus Pontifex, initio seculi III, et Julius Papa, eodem seculo, statuerunt impedimentum *consanguineitatis* utpote inter spurias ab eruditis rejectis (1); Concilium Neocæsariense an. 314. constituit impedimentum *affinitatis*, perinde ac concil. Illiberitanum (2). Impedimentum *publicæ honestatis* constitutum fuit à Siricio (3); impedimentum *voti* à conc. Illiberitano (4), Carthagin. IV. (5), Chalcedonensi (6), item à Siricio et Innocentio I. (7). De impe-

(1) Cf. apud Harduin. *Acta Conc.* Tom. 1. col. 112. seqq. et col. 555. Attamen hoc impedimentum consanguineitatis certò constitutum est à conc. Agathensi an. 506. can. 61. Avernensi an. 535. can. 12. etc.

(2) Concil. Neocæs. can. 2. ibid. col. 282. conc. Illiberit. paulò post celebratum can. 61. ibid. col. 256. Cf. etiam S. Basilium ep. 160. al. 197. ad Diodorum.

(3) In Epist. ad Himerium Tarrac. cap. 4. apud Constant. col. 628. Verba autem Siricii hæc sunt: « De conjugali velatione requisisti, si desponsatam alii puellam, alter in matrimonium possit accipere. Hoc ne fiat, modis omnibus inhibemus: quia illa benedictio quam nupturæ sacerdos imponit, apud fideles cujusdam sacrilegii instar est, si ullâ transgressione violetur. » In quem loc. cf. adn. edit. Ideo verò textum attulimus, quia nihil non moliuntur adversarii, ut vim hujus constitutionis eludant.

(4) Can. 13. in quem canonem cf. Comment. Card. de Aguirre Tom. 1. op. cit. p. 407. seqq.

(5) Can. 104. apud Harduin. loc. cit. col. 985.

(6) Can. 16. ibid. Tom. 2. col. 608.

(7) Siricius in ep. cit. ad Himer. cap. 6. Innocentius verò in epist. ad Victricium cap. 12. apud Constant. col. 754. seqq. in quem locum inter cætera scribit editor: « Inde autem quomodo juventur, qui ab Innocentio sacrarum virginum conjugia improbari quidem, sed non solvi putant, nobis latet. » Verùm ipsum adibis in loc. cit.

dimento *raptus* egit synodus Ancyrana an. 314. (1), nec non synodus Chalcedonensis (2) et Symmachus Papa (3). De impedimento *criminis* ab Ecclesia instituto certum est ex concilio Altheimensi (4). Matrimonium ob *cultûs disparitatem* fieri prohibuit conc. Illiberitanum (5), Arelatense (6), et Avernense (7). Cùm itaque omnia ferè impedimenta quæ adhuc vigent ab Ecclesia constituta fuerint, de quorum plerisque nullum occurrit in imperialibus legibus vestigium (8), patet falsum omnino esse quod ab adversariis assumitur solas videlicet viguisse primis seculis juris Romani leges. Quòd si Patres interdum ad leges imperatorum provocant, ad eas provocant quas Ecclesia, ut mox dicemus, et probavit et suas fecit.

216. Ad 3. D. Principum legibus matrimonialibus Ecclesia paruit quas ipsa adoptavit, C. quas rejecit aut correxit, N. Minimè inficiamur Ecclesiam plures imperiales leges *adoptasse*, etiam quoad effectus ecclesiasticos. Ast non omnes admisit, sed plures rejecit, vel correxit, cujus assertionis vadem damus auctorem protestantem Jo. Fridericum Bockelmann, qui plures leges enumerat ad matrimonium spectantes ab Ecclesia

(1) Can. 11. ex coll. Isidori, 10. autem ex collect. Dionysii Exigui. Apud Hard. Tom 1. col. 276.

(2) Can. 27. ibid. Tom. 2. col. 612.

(3) Epist. ad Cæsarium Arel. cap. 4. apud Hard. Tom. 2. col. 958.

(4) Celebratum est hoc concilium anno 916; agens porro de hoc criminis impedimento provocat ad antiqua canonum statuta; sic enim loquitur: « Illud communi decreto *secundùm canonum instituta* definimus, et præjudicamus, ut, si quis cum uxore alterius, vivente eo, fornicatus fuerit; moriente marito, synodali judicio aditus ei claudatur illicitus; ne ulteriùs ei conjugatur matrimonio, quam priùs polluit adulterio ». Apud Hartzheim *Conc. German*. Tom. II. p. 588. Solent adduci ad hoc ipsum adstruendum verba S. Augustini ex lib. 1. *De Nuptiis*, cap. 10. » Mortuo viro, cum quo verum connubium fuit, fieri connubium *non* potest cum quo præcessit adulterium »; verùm hæc lectio dubia saltem est; editores enim Lovanienses et Maurini omittunt particulam negativam, quin tamen moneant in antiquis editionibus quibus usi sunt correctores Romani, illam reperiri.

(5) Can. 15. 16. et 17. apud card. de Aguirre, *Conc. Hispan*. Tom. 1. pag. 428. seqq.

(6) Can. 11. apud Hard. *Acta Conc.* Tom. 1. col. 265.

(7) Celebrat. anno 535. Can. 6. Ibid. Tom. 2. col. 1181.

(8) Sanè vel ipse apostata M. A. de Dominis lib. 5. de *Repub. Ecclesiast*. n. 67. fatetur quòd « *lex sola ecclesiastica* impedimentum posuit cognationem spiritualem occasione baptismi, Ordinem sacrum, et vota solemnia, ac defectum solemnitatum quarumdam, etc. ».

vel abrogatas vel correctas (1). Jam verò exinde patet Ecclesiam jure suo usam esse, sive cùm proprias ad effectus sacros leges connubiales condidit, sive cùm justis de causis Principum constitutiones adoptavit, sive cùm eas correxit. Idem semper exercetur jus legislativum in utroque casu (2).

217. Ad 4. D. Ducebant Christiani uxorem juxta eas leges quas Ecclesia adoptaverat juxta dicta, C. juxta omnes leges indiscriminatim, N. Contrarium enim ostendimus.

218. Ad 5. D. Honorius, Theodosius junior, Justinianus aliique leges tulerunt matrimoniales ut custodes, patrocinatores ac vindices legum canonicarum, C. ut sancirent auctoritate propriâ leges ecclesiasticas ad communicandam eis intrinsecam firmitatem quâ antè carerent, N.

219. Ne videar sine tabulis hanc assertionem obtrudere, unum aut alterum testimonium afferam ex codice Justinianeo ex quo constat hunc imperatorem in legibus quas tulit ad canones sanciendos, non aliud sibi proposuisse quàm se eorum custodem et vindicem exhibere, atque urgere ipsorum executionem. « Si civiles leges, inquit, quarum potestatem nobis Deus pro sua in homines benignitate credidit, firmas ab omnibus custodiri ad obedientium securitatem studemus, quantò plus studii adhibere debemus circà sacrorum canonum et divinarum legum *custodiam*, quæ super salute animarum nostrarum definitæ sunt (3)? » Quibus verbis ostendit se contradistinguere leges civiles quarum sibi *potestatem* tributam affirmat, et sacros canones quos jungit legibus divinis quarum tantùm *custodiam* sibi adscribit. Prosequitur verò ibid. imperator: « Qui enim sacros canones custodiunt, Domini Dei adjutorio digni sunt: qui autem transgrediuntur, ipsi semetipsos judicio reddunt obnoxios. » Si ex imperatore reus fit coram Deo qui sacros canones transgreditur, ergo in canoni-

(1) *De differentiis juris civilis et canonici*. Nos cap. præcedenti plura attulimus Patrum testimonia quibus improbant leges ab imperatoribus latas, quas nullius esse ponderis affirmant respectu Christianorum, cujusmodi erant illæ quibus permittebatur divortium. Non paucas leges civiles ab Ecclesia correctas pariter exhibet Nicolaus München in Dissert. *De jure Eccles. Cathol. statuendi impedimenta matrim. dirimentia*. Coloniæ, 1827. pag. 76. seqq.

(2) Cf. Roskovány op. cit. §. 37-41. et Gerdil. tract. cit. P. 1. §. 9.

(3) Novel. 137.

bus agnovit vim obligandi in conscientia, ideoque vim non mutuantur ex imperatoris sanctione. Accedens deinde propiùs ad rem nostram, apertè profitetur vim prohibitivam in canonibus dicens : « Quod autem divini canones *prohibent* clericos esse, qui secundam uxorem duxerunt, et inter sanctos Basilius docens ait : Digamos Canon ministerio exclusit, et ex iis progenitos. » Demum concludit Justinianus : « His igitur, quæ *sacris canonibus definita sunt*, insistentes præsentem sancimus legem (1). » Quibus in antecessum visus est imperator axioma evertere à recentioribus aulicis statutum, *Canones legibus, non leges canonibus adjectas esse* (2). Eàdem ratione sese gesserunt principes occidentales Childebertus, Chilpericus, Clotarius II., Carolus M. aliique passim, qui protestantur se legibus suis canonum tantùm executionem urgere (3).

220. Ad 6. D. judicarunt PP. Milevitani petendum ut imperialis lex ferretur, quà mandaretur executioni canon seu lex in concilio statuta, seu potius declarata, C. quà ab imperatore constitueretur quod ex se Patres Milevitani facere non potuissent, N. Tria hic præstant Africani Patres : 1° condunt legem aut potiùs legem à Deo conditam declarant, ne scilicet liceat vivente conjuge ad aliam transire : *Placuit ut secundum*, etc. Si ita *placuit* Patribus, ergo legem condunt, seu potiùs divinam legem declarant ; 2° hujus legis violatoribus, quas possunt pœnas, infligunt, nempe pœnitentiam ; 3° postulant ab imperatore ut hanc legem suà quoque auctoritate communiat pœnas corporales infligendo (4).

221. Ad 7. D. Veniam fecit pro foro civili et quoad civiles effectus, C. quæ valeret coram Deo, N. Theodoricus præterea

(1) Ibid.

(2) Cf. Natal. Alexandr. Histor. Eccles. sec. 6. cap. 7. ar. 2. qui inter cætera scribit : « Licèt verò de rebus et personis ecclesiasticis leges tulerit Justinianus, in ipsum esset iniquior, qui assereret ipsum Ecclesiæ auctoritatem usurpasse. Veteres enim Canones renovavit duntaxat » et pauló post : « Si quas verò novas leges tulit de ecclesiastica disciplina Justinianus, *vim illæ non habuerunt illum*, nisi quia sunt ab Ecclesia receptæ et approbatæ ». Quod deinde allatis documentis ostendit. Cf. etiam Card. Gerdil. cit. *Trattato del matrim*. Par. 1. §. 11.

(3) Hujus rei documenta vide apud Gerdil. loc. cit.

(4) Cf. Leullier op. cit. *Observ*. 5. §. 1. et 2.

in tali præbendâ facultate innitur auctoritate legum, at certum est leges Christianorum ejusmodi inter consobrinos conjunctiones interdixisse (1).

222. Ad 8. D. Ut canonum custos et vindex, C. secus, N. Responsio patet ex dictis in resp. ad 6. Cûm enim plures semper existant qui magis pœnis temporalibus quàm spiritualibus afficiantur, coacti non semel sunt tum Pontifices, tum Episcopi in conciliis adunati adversùs legum ecclesiasticarum contemptores expetere à principibus edicta ac leges, quibus illi cogerentur ad leges ecclesiasticas servandas. Talis est origo plerarumque civilium constitutionum quæ habent pro objecto res sacras.

223. Ad 9. N. Quamvis enim antiquitus nondum obtinuerit formula nunc in usu recepta, quâ conjugia contra Ecclesiæ leges inita dicuntur *irrita, nulla*, etc. æquivalentibus verbis id ipsum significabatur. Patres enim et concilia per quasdam nuptias affirmabant *divinam legem et jura naturæ perrumpi, adulteria committi*, eas *manere non posse; esse repellendas*, etc.; interdum perpetuæ pœnitentiæ atque excommunicationi subjiciebant vetitas nuptias attentantes. Quis porro non videat in his agi non de sola *prohibitione*, sed de *irritatione* ejusmodi conjugiorum (2)? »

224. Ad 10. N. Hæc enim mera est apostatæ Spalatensis criminatio quam postea personati catholici iterare non erubuerunt (3). Si Ecclesia usurpavit indebitum sibi jus, proferant

(1) Etenim has consobrinorum nuptias prohibuerat Theodosius, ut patet ex lege datâ ab Arcadio D. c. 16. lib. 3. Cod. Theodos. de *Incest. Nupt.* et lib. 1. ejusdem cod. Tit. 4. *Si Nuptiæ ex rescripto petantur* data ab Honorio. Cf. etiam S. Ambros. Epist. 60. edit. Maur. aliàs 66. Hujus legis Theodosianæ meminerunt etiam Libanius *Orat.* de Angariis* edita à Gothofredo, S. Augustinus lib. 13. *de Civit. Dei*. cap. 16. Paulus Diaconus lib. 13. aliique.

(2) Cf. Roskovány op. cit. §. 36.

(3) Hanc calumniam omnium primus, ut diximus, struxit adversùs Ecclesiam M. A. de Dominis, qui in op. cit. lib. 5. n. 67, scripsit: « Peraccidens tamen, *et ex sola usurpatione*, deinde præscriptione, si tamen præscriptio hæc bonam fidem adjunctam verè habeat, etiam in Ecclesis (potestas hæc) reperitur ». Apposite Card. Gerdilius op. cit. §. 12. ad hanc criminationem respondit: « Degno di un apostata si è questo nero sospetto, che tenta qui lo Spalatense di spargere sulla buona fede della Chiesa, quasichè tanti santi Pontefici, tanti venerabili Padri adunati nei concilii avessero conspirato per una si lunga serie di secoli ad usurpare una incompeten-

igitur adversarii qui nos auctores invasionis illegitimæ incusant, assignent tempus quando hæc potestatis legislativæ invasio ab Ecclesia fieri cœpit; retegant artes et machinationes quibus ambitiosum adeo consilium ad optatum exitum Ecclesia perducere molita sit. Fieri ne potuit ut omnes Christiani orbis præsules, iique sanctissimi in unum conspirare potuerint ad aliena jura usurpanda? Numquid clanculum, an verò apertè id pertentarunt? At quomodo nemo ex iis quorum maximè intererat de violato jure clamare, insurrexerit adversùs hanc invasionem, nemo conquestus sit ex tot principibus de propriis juribus adeo sollicitis, ex tot aulicis et principum assentatoribus? Cùm agatur de gravi adeo criminatione, non conjecturis aut suspicionibus indulgendum, sed documentis ea comprobanda est, quæ nulla prorsus neque ab apostata Spalatensi, neque ab ejus sequacibus hucusque proferri potuerunt. Calumniatorum propterea notam non effugiunt.

225. Ad 11. N. Leges enim et canones aut Pontificum rescripta quibus impedimenta matrimonium dirimentia apponuntur longè antiquitate superant sec. IX. quando primum prodiere Isidori decretales. Recolantur quæ superiùs adduximus. Merces Isidorianæ sunt semper postremum effugium ecclesiasticæ potestatis osorum, quamvis sexcenties illud fuerit ad nihilum redactum, atque protritum (1). Neque illud

le autorità lesiva de' diritti della podestà civile, nè avessero temuto di chiamare lo Spirito Santo in patrocinatore di questa da loro conosciuta usurpazione, promulgando sotto l' invocazione di lui le ordinazioni fatte da essi riguardo al matrimonio, come provenienti da autorità ricevuta da Dio, e diretta, e regolata dal suo Spirito. Stolta impudenza, che scuopre la malignità dell' animo, senza punto giovare all' intento. Egli è assioma di universale giurisprudenza, fondato sull' equità naturale, che un pacifico possesso di lunghissimo tempo mantenuto, ed esercitato senza interruzione per mezzo di frequentissimi atti notorj, con perfetta acquiescenza delle parti interessate, fa presumere un qualunque più giusto titolo, e che a togliere il diritto, non basta un dubbio, anche probabile in contrario, ma esser d' uopo, che la mala fede sia concludentemente provata da chi si prende a contrastarlo ».

Attamen Spalatensis dictum iteravit Launoius, imo ulteriùs progressus est, dum rejecto *præscriptionis* titulo, affirmat op. cit. Par. 1. ar. 2. cap. 8. seu edit. cit. p. 697. Pontifices ita se gessisse « per usurpatam in eas causas jurisdictionem ». Deinde alii passim idem effatum tantos secuti magistros adoptarunt.

(1) Verè nostris adversariis applicari possunt quæ de Lutheranis, Calvinistis aliisque hæreticis scripsit Van Espenius: Omne Catholicorum pene

omittendum est, quod cùm Hincmarus Rhemensis falsitatem harum decretalium eodem quo prodierunt Seculo ostendere sibi sumpserit, argumentum omnium validissimum quod ex perperam tributa Ecclesiæ potestate legislativa in impedimentis dirimentibus constituendis erui poterat in adversariorum hypotesi, nec attigerit quidem.

PROPOSITIO V.

Ecclesia sola jure proprio et originario potest constituere impedimenta matrimonium dirimentia, quæ scilicet matrimonii vinculum afficiant.

226. Est certa, ut apertè colligitur ex can. IV. superiùs recitato concilii Tridentini, et ex censura Prop. LIX. synodi Pistoriensis in constitut. *Auctorem fidei*, et sequitur ex præcedenti quam vindicavimus propositione.

227. Ad tollendas porro ambiguitates circa verum propositionis sensum adjecimus verba illa : *quæ scilicet matrimonii vinculum afficiant;* quibus significare intendimus, quæstionem hic minimè institui de eo quòd jure proprio seculi principes constituere possint circa contractum conjugalem, prout contractus civilis ac politicus spectatur. Ultro enim damus principes posse ad bonum societatis cui præsunt, leges ferre quibus conjugia subditorum politicè legitima fiant, et ea constituere quæ spectent ad *civiles effectus*, successiones nempe, dotem, hæreditates, aliaque ejusmodi quæ vinculo matrimonii extrinseca sunt. Agimus propterea de eo quòd matrimoniali contractui intimum est ipsumque constituit,

armamentarium ereptum iri crediderunt, si has decretales (Isidorianas) supposititias esse probarent» (P. 4. cap. 1. §. 4. apud Itturiaga op. cit. cap. 5. §. 1.).

Cæterùm Cf. quæ de hac Isidoriana collectione scripserunt doctissimi fratres Ballerinii in appendice ad sancti Leonis opera Venet. 1757. *Tract. de antiquis tum editis tum ineditis collectionibus canonum.* P. 3. cap. 6. præsertim verò §. 3. seqq.

nempe de vinculo in quo ex dictis matrimonii essentia consistit.

228. Non pauci, ut innuimus, præsertim ex Gallia Theologi contendunt competere principibus supremam et independentem potestatem statuendi impedimenta matrimonium dirimentia æquo jure ac competit Ecclesiæ. Ex horum sententia si quis ineat nuptias cum aliquo ejusmodi civili impedimento, nullæ istæ evadunt non modò in ratione contractûs, verùm etiam in ratione sacramenti; hanc sententiam amplexus est, ut diximus D. Carrière (1). In Germania pariter penes eos, qui moderati audiunt hæc doctrina sectatores nacta est (2). Nonnulli demum quamvis principibus potestatem tribuant constituendi impedimenta dirimentia, existimant tamen eâ facultate eos uti non posse, nisi concurrat auctoritas Ecclesiæ.

229. Jam verò soli Ecclesiæ competere posse facultatem constituendi jure proprio et originario impedimenta matrimonium dirimentia, quæ nempe afficiant ipsum conjugale vinculum, tum ex intima rei natura juxta Christi dispositionem; tum ex constanti Ecclesiæ doctrina et praxi; tum denique ex incommodis quæ in adversariorum hypothesi necessariò orirentur, evincimus.

230. Ac 1. quidem ex intima de qua agitur rei natura juxta Christi dispositionem. Etenim Christus, juxta dicta, officium

(1) Hanc sententiam inter cæteros tenuerunt ante Carrière Gerbæsius in op. *Traité du pouvoir de l'Eglise et des princes sur les empêchements du mariage par M. Gerbais*, etc. Paris, 1696. edit. sec. *De Sacram. matrim.* Quæst. 7. art. 2. concl. 1. Collet. *De matrim.* cap. 8. ar. 2. concl. 1. Demum J. Carrière op. et loc. cit. Hi omnes, aliique non pauci cum ipsis hanc tribuunt principibus potestatem statuendi dirimentia impedimenta ex jure ipsis proprio, et innato, quamvis asserant nonnisi *indirectè* afficere matrimonium quatenus sacramentum est, cùm illorum potestas solùm directè attingat conjugium prout est contractus civilis, seu, ut loquitur Carrière, etiam prout est *contractus naturalis*. Nonnulli præterea adjiciunt principes ex pietate erga Ecclesiam à pluribus seculi, huic potestati cessisse, et ea quæ spectant ad matrimonii vinculum Ecclesiæ reliquisse, aut saltem eâdem potestate eos uti non posse nisi cum dependentiâ ab Ecclesia. Has autem limitationes seu coarctationes respuit D. Carrière cit. Tract. *De matrim.* P. 3. sec. 2. cap. 2. num. 571. seqq. ubi præterea negat Ecclesiam sibi reservare posse hanc auctoritatem; ulteriùs propterea quàm reliqui omnes progressus est.

(2) Sic sentit Küstner. *De matrimonio*. Lips. 1810. et D. Pachmann in *Pletz'a theol. Zeitschr.* seu *Theologicis Ephemeridibus Pletzii* Vienn. 1033. vol. 2. p. 15. Bucholtz in iisdem ephemeridibus an. 1836. vol. 2. p. 16.

naturæ, seu contractum naturalem qualem Deus ipse instituit ante peccatum, quemque antiqui Patriarchæ priusquàm civiles leges constituerentur inierunt ad sacramentalem dignitatem evexit; et ita evexit ut quoties legitimæ personæ naturalem hunc contractum efficerent, toties conficerent sacramentum. Quare ex hac contractûs naturalis elevatione factum est, ut uno eodemque actu et contractus et sacramentum habeantur in conjugio Christianorum; seu contractus et sacramentum identificentur per unum eumdemque actum. Hinc nonnisi cogitatione ratio contractûs à ratione sacramenti distinguitur (1). Porro si ita est, jam sequitur ad illam solam auctoritatem ex Christi institutione spectare jus decernendi conditiones quæ requiruntur, ut personæ legitimæ seu idoneæ censeri debeant ad contractum conjugalem celebrandum adeoque et ad sacramentum conficiendum, cui à Christo demandata est sacramentorum cura et administratio. Atqui hæc nec est, nec esse potest nisi sola Ecclesia. Nam solius Ecclesiæ munus est declarare quænam legitima materia sacramentorum sit, præsertim cùm agitur de materia *proxima*, cujusmodi esse diximus contractum naturalem respectu sacramenti matrimonii; solius Ecclesiæ est conditiones apponere quibus proxima hæc materia legitima aut illegitima haberi debeat; solius igitur Ecclesiæ est proprio et originario jure impedimenta constituere quibus contrahentes inhabiles ac illegitimi fiant ad contractum ineundum, adeoque et ad sacramentum conficiendum (2).

(1) Quapropter contractus et sacramentum in conjugiis Christianorum non possunt spectari veluti *duæ realitates*, seu duæ res ab invicem distinctæ ac separabiles, ut passim fit ab iis qui tuentur contrariam doctrinam. Distincta quidem est in Christianorum connubiis ratio *formalis*, ut scholæ loquuntur, contractûs, et ratio *formalis* sacramenti, minimè verò contractus ipse et sacramentum perinde ac si essent duæ res ab invicem distinctæ.

(2) Absurdum sanè est affirmare Christum constituisse principes tanquam moderatores materiæ sacramentorum; si enim possent quidpiam constituere circa materiam sacramenti matrimonii, eâdem ratione possent constituere in ordine ad alia sacramenta, baptismi e. g. eucharistiæ, etc. quod nemo catholicus dicet. Præterea si Christus hanc dedisset potestatem principibus, vel dedisset ut principes christiani sunt, aut absolutè prout sunt reipublicæ civilis moderatores seu principes civiles; porro primum dici nequit, cùm nulli tunc temporis principes christiani extiterint; alterum verò repugnat, alioquin etiam principes acatholici et infideles possent, saltem *indirectè*, ut adversarii

231. II. Idipsum præterea non minùs clarè evincitur ex constanti Ecclesiæ doctrina et praxi. Enimverò Ecclesia velut unum idemque semper habuit contractum et sacramentum, ita ut nunquam ratum senserit esse contractum in ullo casu, cùm ex defectu conditionum nullum sive irritum fuit sacramentum. Semper Ecclesia ut adulteros spectavit illos coram Deo qui, inito tantùm contractu civili, absque sacramento simul cohabitaverint. Provocamus reipsà adversarios, ut ex tota antiquitate vel unum proferant exemplum matrimonii, quod Ecclesia tanquam legitimum agnoverit eo quòd juxta leges celebratum sit, neglectis conditionibus à se constitutis. Quare, ut superiùs vidimus, identitas hæc contractûs et sacramenti præcipua difficultas extitit in concilio Tridentino ad irritanda matrimonia clandestina, cùm nulla sit Ecclesiæ potestas in sacramenti substantiam. Omnium primus Melchior Canus insinuavit sententiam de duplici distinctâ *realitate* in contractu et sacramento matrimonii, ut ita se extricaret à gravissimis difficultatibus quibus sensit urgeri novam à se propositam doctrinam de sacerdote ministro sacramenti matrimonii (1).

232. Deinde constans Ecclesiæ praxis in vindicandâ sibi soli potestate statuendi impedimenta dirimentia constat 1° ex eo quòd ipsa impedimenta hæc constituerit tribus prioribus Ecclesiæ seculis, ut allata documenta ostendunt, ita ut irrita habuerit conjugia illa quæ à legibus juris Romani probabantur tanquam legitima; 2° ex eo pariter constat quòd ipsa velut adulterina interdum spectaverit conjugia, quæ ab imperatoribus Christianis permittebantur (2), contra verò habuerit

propugnant, irritum facere sacramentum, uti superiùs adnotavimus, jus exercentes in sacramenti materiam. Quid verò magis absonum dici aut fingi potest, quam ex voluntate Neronis, Caligulæ, etc. debuisse pendere valorem materiæ ad sacramentum efficiendum? Huc tamen devenire debent qui hanc facultatem tribuunt principibus constituendi impedimenta dirimentia. Quòd si principes infideles hanc potestatem non habuerunt, quomodo hanc consecuti sunt amplectendo religionem christianam, adeo ut dum filii Ecclesiæ evaserunt, auctoritatem acquisierint in ea quæ privativè et exclusivè ad Ecclesiam ipsam spectabant? Hoc rursum evincere deberent adversarii. Cf. Muzzarelli opusc. cit. pap. 215. seqq.

(1) *De locis Theolog.* lib. 8. cap. 5. sed cf. quæ contra eum scripsit Bellarmin. *De matrimon.* cap. 7.

(2) Superiùs attulimus Patrum ef-

ut legitima nonnulla conjugia quæ rejiciebantur tanquam illegitima etiam à codice Christianorum principum (1); 3° id ipsum constat ex eo quòd ab Ecclesiæ tantùm confirmatione seu approbatione vim irritandi Christianorum conjugia obtinuerint sive intra, sive extra imperii fines impedimenta quæ in jure Romano constituta erant tum ab imperatoribus ethnicis, tum ab imperatoribus Christianis (2); 4° constat ex legum civilium correctione, irritatione, ampliatione, quæ, ut vidimus, per jus canonicum factæ sunt circa impedimenta; 5° patet ex ipsa agendi ratione imperatorum ac principum Chris-

fata, quibus conjugia ab imperialibus legibus permissa post dissolutionem ex causa adulterii, reprobantur. Id ipsum dicatur de lege lata à Constantino M. quæque reperitur in cod. Theodosiano lib. 3. Tit. 16. *de repudiis*, quâ imperator sublatis aliis repudiorum causis statuit : « In repudio mittendo à femina, hæc sola crimina inquiri, si homicidam, vel medicamentarium, vel sepulcrorum dissolutorem maritum suum esse probaverit.... In masculis etiam, si repudium mittant, hæc tria crimina inquiri conveniet, si mœcham, vel medicamentariam, vel conciliatricem repudiare voluerit ; » agi porro in hâc lege de repudio quo fas sit alteram ducere, patet ex pœna quæ immediatè sancitur quoad eos qui absque recensitis criminibus repudium miserint ; subditur enim : « Nam si ab iis criminibus liberam ejecerit, omnem dotem restituere debet, *et aliam non ducere* ». Cf. in hanc legem commentarium Gothofredi edit. cit. Tom. 1. p. 310. seqq. Porro, ipso Gothofredo fatente, canones nunquam permiserunt in ejusmodi repudiis aliam uxorem ducere. Cf. etiam Card. de Aguirre in can. 61. conc. Illiberitani.

(1) Hujus rei luculentissimum exemplum inter cætera suppeditat conjugium initum à filiisfamilias absque consensu parentum, quod et antiquitus atque nunc etiam à pluribus legislationibus veluti illegitimum, imò irritum declaratum est, attamen Ecclesia illud ratum habet ac legitimum ; alia exempla cf. apud Gerdil. Tract. cit. p. 177. seqq. Recens exemplum suppeditat responsio sacræ Pœnitentiariæ data 1. Jun. 1824. ad episcopum Vivariensem, quâ declarat valida omnino esse Christianorum conjugia inita cum impedimentis civilibus irritantibus, quæ præterea addit : « Ita eruitur ex instructione à suprema Inquisitione per S. Congregationis concilii organum, ad episcopum Brexinonensem, an. 1824. transmissa « *Matrimoniis fidelium quibus nullum obstat canonicum impedimentum, suam quoad maritalem nexum inesse vim et valorem, qualiacumque tandem fuerint impedimenta à seculari potestate, Ecclesiâ non consultâ nec probante, perperam ac nulliter constituta* ; » extat verò hæc responsio in Rituali Bellicensi T. 3. p. 72. ed. sec.

(2) Sanè Ecclesia protendit fluces suos ultra ditionem Romani imperii, ut notum est; porro cùm ipsa leges seu canones statueret, statuebat pro omnibus Christifidelibus; quando propterea confirmabat leges Romanas in ordine ad matrimonium, vim ipsis obligandi communicabat, ita ut nemo in conscientiæ foro sive intra sive extra imperii fines eas infringere posset.

tianorum sive in condendis legibus suis ad canonum normam ut robur ac firmitatem adipiscerentur (1), sive in rogandis conciliis cùm optarent aliquod impedimentum constitui (2).

233. III. Denique eadem veritas adstruitur ex incommodis quibus urgetur adversariorum hypothesis. Fieri enim non potest, ut scitè observat Bellarminus (3), ut eadem potestas æquè et immediatè et propriè ad duo diversa tribunalia pertineat. Utraque enim esset suprema et independens circa idem objectum. Impossibile autem est ut ex duplici circa idem objectum ab invicem independenti ac suprema potestate non oriantur collisiones, ita ut altera probet quod ab altera vetatur. In casu autem nostro magis adhuc manifestum fit incommodum quod ex potestatum conflictatione oritur, cùm agatur de sacramenti valore. Idem enim conjugium ut verum sacramentum haberetur ab Ecclesia, quod nullum omnino esset ac inane juxta regimen politicum. Qui hâc ratione nuptiali fœdere conjuncti essent, rei totidem fornicationum fierent coram Deo juxta Ecclesiæ sententiam, citra scelus vero ac legitimo jure uterentur juxta sententiam politici regiminis aut è converso fornicarii essent juxta civile tribunal et legitimi sponsi coram Deo juxta tribunal Ecclesiæ. Quis porro non videat exinde animi seu conscientiæ perturbationes oriri, morum honestatem periclitari, ac innumera propè mala progigni? Alterum incommodum quod ex eodem principio dimanat, sunt simultates et jurgia, quæ suâpte naturâ inter civitatem et Ecclesiam interesse debent, uti experientia ostendit in illis regionibus penes quas ejusmodi legislatio viget (4). Quid si ageretur de provinciis in quibus

(1) Cf. Gerdil. loco citato P. 1. §. 11.

(2) Cf. superiùs dicta circa preces oblatas à Legatis Regis Galliarum concilio Tridentino, ut duplex constitueret impedimentum.

(3) *De matrimon.* capite vigesimo primo, n. 44.

Quamvis verò, ut superiùs adnotavimus, adversarii nonnisi indirectam principibus tribuant potestatem in matrimonium, prout sacramentum est, tribuunt tamen supremam, propriam ac immediatam in idem conjugium, prout est contractus civilis; meritò propterea affirmavit Bellarminus admitti non posse in idem objectum duas potestates æquè supremas, proprias, ac immediatas.

(4) Roskováni op. cit. §. 10. loquens de legislatione Austriaca hæc habet:

« Archiepiscopus Viennensis ad omnes diœceseos suæ parochos circulare

dominantur principes acatholici, quique ut plurimùm omni quâ possunt operâ Catholicæ religioni extinguendæ student? Numquid rata non erunt conjugia quæ Catholici inirent quidem juxta Ecclesiæ leges at contra leges quas sanxerunt principes acatholici (1)?

234. Quaqua igitur versùs spectetur controversia ista, sive intimam rei naturam ex Christi dispositione expendamus, sive constantem Ecclesiæ doctrinam et praxim, sive demum gravissima quæ in adversariorum hypotesi exoriuntur incommoda, constat soli Ecclesiæ jus competere constituendi impedimenta matrimonium dirimentia, nec ullâ ratione competere posse seculi principibus, prout ostendere nobis proposuimus.

235. Nunc demum addo hanc doctrinam constanter tradidisse et in praxim deduxisse Romanos Pontifices, ut patet

emisit id continens : Ut omnes parochi, quoniam civilis constitutio matrimonialis ad contractum solum, et non unà ad sacramentum foret referenda, canonicas sanctiones circa matrimonium perlatas deinceps quoque observare pergerent.

At verò legislator civilis jam nunc disertè declaravit : per suam constitutionem canonicis quoque præceptis ipsum sacramentum attinentibus derogatum esse, omnesque episcopos obligari, ut dehinc civilem duntaxat constitutionem instar normæ observent.

Cùm autem clerus, non obstante hâc declaratione, porro etiam plures in praxi difficultates formaret, et matrimonium, quod canonicis requisitis ritè occurrentibus initum esset, ut verum ratumque à civitate agnosci debere palàm enuntiaret, *diuturnum exortum est certamen*, quod effecit, ut dispensationum matrimonialium systema intra 40 annos pluries mutaretur. »

Ephemerides Aschaffemburgenses an. 1834. p. 470. eventurum annuntiarunt in imperio Austriaco, « ut demum conventio, seu concordatum fieret cum Sede Apostolica ad omnem collisionem jurium tollendam ».

Quod verò dictum est de legislatione Austriaca dici pari jure debet de legislatione Gallica ex qua non minora incommoda orta sunt et quotidie adhuc oriuntur.

(1) Equidem novi Carrière reponere nihil posse principes in destructionem, ideoque nullius vis fore leges quas sive Catholici sive acatholici iniquas tulerint.

Ast quærat ipse ab illis principibus, utrùm leges quæ non ita pridem in regionibus Galliæ finitimis, de quibus paulò post agemus, latæ sunt, justæ sint an verò injustæ? Quis judex erit? Illi justissimas et æquissimas reputabunt, Catholici verò injustas planè et iniquas dicent. Et en collisionis fontem uberrimum.

ex Benedicto XIV. passim (1), Pio VI. (2), Pio VIII. (3), Greg. XVI. (4) atque ex responsis datis à congregationibus Romanis (5).

236. Priusquàm manum à tabula amoveamus, et illud ex dictis animadvertere debemus, nec posse principes auctoritate sibi propriâ et originariâ cum subjectione ad Ecclesiam statuere impedimenta quæ vinculum conjugale afficiant, cùm principes eam potestatem non habeant. Itaque quod à Bellarmino aliisque Theologis traditur, posse principes, Ecclesiâ concurrente, impedimenta cum effectu dirimente statuere, debet eo sensu intelligi, quòd scilicet ejusmodi principum sanctiones vim producendi effectum illum tunc tantum adipiscantur, cùm ad eas accesserit Ecclesiæ auctoritas, quâ solâ virtutem hanc dirimendi conjugia leges civiles obtinere possunt. Quicumque alius sensus esset contradictorius.

(1) Præsertim *De Syn. Diœc.* lib. 8. cap. 12. n. 6. ubi prolatâ novellâ 89. Leonis imperat. addit : « Verùm hæc constitutio, cùm à principe laico prodierit, *non potuit* matrimonii validitatem, quoad forum conscientiæ infringere ». Et Constit. 2. data ad Henricum Cardinal. Ducem Eboracensem die 9. Febr. an. 1749. ubi §. 7. loquens de lege latâ ab Imp. Theodosio, quâ nuptiæ inter Christianos et Judæos interdicuntur, ait : « Verùm duæ hic occurrunt difficultates : prima, quod hæc lex, utpote à laico principe condita *nullam habere vim in matrimoniis debet*, etc. » idque confirmat auctoritate Estii. Cf. ejus *Bullar*. Tom. 3. p. 8.

(2) In litt. dat. ad episcopum Motulens. die 16. Sept. 1788. de quibus postea.

(3) In *Encyclica* 29. Mai. 1829. in quâ affirmat matrimonium « non humana tantùm ex lege, sed ex divina regi debere, ac non terrenis, sed sacris rebus ipsum accensendum esse, ideoque Ecclesiæ *omnino* subjici ».

(4) In *Encyclica* 15. Aug. 1832. ubi ait : « Memores (populi) sacris illud (matrimonium) rebus adnumerari, et Ecclesiæ proinde subjici, præstitutas de ipso ejusdem Ecclesiæ leges habeant ob oculos, iisque pareant sanctè accuratèque, *ex quarum executione omnino pendet ejusdem connubii vis, robur, ac justa consociatio* ».

(5) Paulò ante dedimus responsionem datam 1. Jun. 1824. in quâ concurrit auctoritas S. Pœnitentiariæ, Inquisitionis, et Congregationis concilii Trid.

Has auctoritates sibi objicit Carrière easque eludit sub eo prætextu quòd summi Pontifices nihil definire intenderint ; responsiones verò S. Pœnitentiariæ tanti non sint ponderis ; ut ex iis dirimi debeat controversia. Ast hæ sunt evasiones ; quamvis enim Pontifices Romani noluerint quæstionem definire, ostendunt saltem quæ ipsis mens sit, et quinam sensus et praxis Ecclesiæ ; si autem ex cathedra definivissent controversiam, jam contra fidem peccarent patrocinatores contrariæ sententiæ. Quivis pariter apprimè catholicus magnâ veneratione excipit responsa aut decreta Romanorum Congregationum, quæ consulere solent Romanos Pontifices antequàm ea emittant.

DIFFICULTATES.

237. I. Obj. 1° Quamvis argumenta quæ ab auctoritate ducuntur magis patrocinentur contrariæ sententiæ, quæ ideo tenenda esset, si quæstio ex auctoritate definienda foret, graviores tamen rationes militare videntur pro Theologorum Gallorum sententia. 2° Etenim neque ex rei natura, neque ex ratione sacramenti ad quam à Christo evectum est fidelium conjugium, neque demum ex mutuis utriusque potestatis, ecclesiasticæ et civilis relationibus ostendi potest Christianorum conjugium ita ad Ecclesiam pertinere, ut pariter non subsit principum potestati in ordine ad impedimenta dirimentia constituenda. 3° Sanè, licèt matrimonium evectum sit ad dignitatem sacramenti, non ideo desiit esse contractus naturalis et civilis; sacramentum enim non tollit contractum, ut patet, et ille contractus non minùs spectat ad bonum societatis; ergo semper subditur principi. Sub eo respectu igitur, verum est materiam sacramenti esse contractu principi subjectum, et quidem contractum *naturalem* in quo sita est ejusdem sacramenti materia. Hic item contractus est civilis, cùm inter cives initur, et ideo subest principis auctoritati, qui cumdem contractum potest irritare, etiam prout naturalis est. Nec ideo attingit sacramentum; impedit solùm quominus materia existat: porro prius est existere materiam, quàm sacramentum; non dissimili prorsus ratione ac vinum aut aquam corrumpens eucharistiæ aut baptismatis sacramenta non afficeret. Pariter non ideo mobilis efficitur sacramenti materia, quæ semper consistit in contractu valido; nec minùs fixa permanet inter varias regnorum leges, quàm inter varias leges, quas Ecclesia tulit variis ætatibus. 4° Et verò in adversariorum sententia dicendum esset principes, quando religio christiana in eorum imperiis propagatur et sic matrimonia subditorum sacramenti rationem recipiunt, aliquid amittere de suis juribus temporalibus; atqui illud opponitur constantis doctrinæ Ecclesiæ et nemo non videt quàm odiosa inde redderetur religio principibus (1). Ergo.

(1) Ita Carrière Tom. 1. Part. 3. sec. 2. cap. 2. n. 559. cum AA. quos pro se adducit.

238. R. Ad 1. N. Etenim hoc ipso, quòd adversarii fateantur argumenta, quæ ducuntur ex auctoritate magis patrocinari sententiæ nostræ, facilè colligitur etiam rationum momenta quibus innititur auctoritas ejdem doctrinæ suffragari. Alioquin inferendum esset aut absque solidis rationibus Romanos Pontifices, Congregationesque in re tam gravi huic doctrinæ adstipulari, eamque in praxim deducere, aut privatis hominibus magis compertas esse has rationes quàm Ecclesiæ universalis moderatoribus (1). Verùm, et hoc prætermisso, inficiamur rationes quæ ab adversariis proferuntur validiores esse iis quibus innititur doctrina nostra, ut ex earum analysi constabit. Hæ siquidem rationes quas adversarii jactant, eædem illæ sunt, quibus M. Antonius de Dominis, Launoius, cæterique ecclesiasticæ potestatis osores innixi solis principibus ad Ecclesiæ exclusionem, auctoritatem tribuunt leges sanciendi quibus dirimantur Christianorum conjugia, quasque superiùs disjecimus.

239. Ad 2. Negamus quoad omnes suas partes.

240. Ad 3. seu ad 1. prob. D. Matrimonium, licèt evectum sit ad dignitatem sacramenti, non ideo desiit esse contractus naturalis in suo conceptu formali, quatenus mente à sacramento distinguitur, C. ratione suì, quatenus identificatur cum sacramento. N. Responsio patet ex iis quæ paulò ante exposuimus. Nam ex eo quòd contractus conjugalis uno eodemque actu, quo talis efficitur, evadat sacramentum juxta Christi institutionem, quamvis non amittat rationem formalem contractùs, reipsà tamen spectari non amplius potest nisi sub ratione sacramenti. Nullum propterea instans concipi potest in quo à principe exerceri possit in talem contractum potestas, nisi velint adversarii Christum sacramentum ipsum principum dispositioni tradidisse, etiamsi ipsi sint acatholici et infideles (2). Ratio porro contractùs *civilis* quà *civilis*, est

(1) In negotio religionis nemo negaverit primas partes sibi vindicare auctoritatem. Equidem novi à D. Carrière affirmari tunc solùm controversiam dirimendam auctoritate esse, cùm hæc ineluctabilis est ; verùm cujus erit judicium ferre de auctoritatis pondere, præsertim cùm agitur de Romanorum Pontificum constitutionibus? Inquirere in intrinseca rationum momenta quibus innititur auctoritas non ad privatos spectat, alioquin sectaremur methodum protestanticam.

(2) Huc sanè devenerunt nonnulli

prorsus extrinseca ipsi connubiali nexui, eumque supponit jam in suo esse constitutum (1). Quare nec debent, nec possunt adversæ partis Theologi duas has contractûs rationes simul permiscere, cùm immane inter utramque interpositum sit discrimen. Ratio enim contractûs *naturalis* est ipsi conjugio intrinseca et essentialis, ratio verò contractûs *civilis* est eidem extrinseca, accidentalis ac superveniens.

241. Exinde corruunt omnes deductæ consecutiones, nempe : ergo sacramentum non tollit rationem contractûs naturalis et civilis; ergo semper subjicitur principi; ergo materia sacramenti est contractus naturalis et civilis principi subjectus; ergo potest princeps irritare contractum naturalem quin attingat sacramentum, aliæque ejusmodi. Hæ siquidem omnes dimanant ex falso principio, et ex perperam intellecta catholica doctrina de sacramento matrimonii. Hoc verò clariùs adhuc patet ex adducta similitudine de immutatione aquæ prout est materia baptismi, et panis prout est materia eucha-

Theologi ex præjacto principio, ut assererent posse principes infideles statuere impedimenta quæ attingant subditos christianos, inter quos eminet Sanchez lib. 7. disp. 3. n. 7. cujus verba hæc sunt : « Id verò monuerim fideles subditos in fidelibus principibus, utpote qui eorum oppida inhabitant, adstringi legibus eorum justis irritantibus matrimonium.... Quare si cum eo dirimenti impedimento contrahant, erit nullum matrimonium. *Quia ratio sacramenti superaddita* fidelium, non impedit, etc. » Hoc idem absurdum corollarium debet admittere D. Carrière, si sibi ipsi constare velit. Nam cùm juxta principium ejus possint civiles potestates contractum naturalem attingere ex jure suo innato, originario, et independente, ita ut efficiant non amplius idoneam materiam sacramenti, eâ ratione quâ aqua corrumpitur aut panis, ut nequeant esse materia baptismi et eucharistiæ, profectò sequitur ita posse principes infideles afficere contractum naturalem fidelium, ut, juxta leges civiles, irritum fiat sacramentum ipsum. En quò ducant ejusmodi theoriæ, ut valor nempe sacramenti pendeat etiam à Turcis, paganis et hæreticis!

(1) Exinde ruit potissima illa ratio cui innituntur adversarii, quæ ducitur ex prioritate, seu anterioritate contractûs civilis et naturalis respectu sacramenti, ex qua nonnulli adeo progressi sunt, ut non solùm principibus secularibus tribuerint potestatem statuendi impedimenta irritantia sacramentum, verùm etiam, ut potior sit potestas principum in matrimonium quatenus sacramentum est, quàm potestas Ecclesiæ. Princeps enim potest, juxta ipsos, effectus civiles tribuere matrimonio ab Ecclesia irritato, quia possunt hi effectus tribui etiam matrimonio invalido; non potest verò Ecclesia tribuere rationem sacramenti matrimonio à principe irritato, *quia sine contractu existere nequit sacramentum.* Ita Carrière loc. cit. n. 563. cum Baston, *Concordance*, etc. p. 15.

ristiæ, quam cùm ab apostata de Dominis mutuati fuerint adversarii, supponunt cum ipso id quod falsum esse ostendimus, contractum nempe perinde se habere ad sacramentum matrimonii ac se habeat aqua aut panis ad sacramentum baptismi aut eucharistiæ. Ast in hoc graviter hallucinantur; ut enim in præcedentibus propositionibus ostendimus, contractus naturalis non est materia *remota* sacramenti matrimonii, ut aqua est materia remota baptismi, et panis materia remota eucharistiæ, sed *proxima*, quæ propterea nullâ ratione à principe immutari aut irritari potest, quin attingat immediatè sacramentum ipsum.

242. Ad 4. N. Hæc insuper difficultas quæ pariter, ut vidimus, ab apostata de Dominis, à Launoio, à jansenianis ac regalistis proponitur, disjecta pridem à nobis est. Jus principum propriè tantùm fertur in contractum civilem, qui supervenit contractui naturali, ideoque, si sermo sit de conjugiis fidelium, supervenit sacramento. Porro hoc jus à Christo ipsis intactum relictum est; hinc principes, si bonum societatis id postulet, possunt contractum civilem illegitimum et irritum facere, in ordine scilicet ad effectus civiles, adeo ut vi legum illum spectare possint veluti nullum, non autem in foro conscientiæ et coram Deo. Cùm verò in ipsorum imperiis religio Christiana propagatur, aut ipsi permanent in infidelitate, et nullum jus habent in contractum conjugalem à fidelibus initum, in foro conscientiæ, sed conservant illud quod habuerunt in contractum civilem et extrinsecum; aut fidem profitentur et nova ipsis inest obligatio se subjiciendi Ecclesiæ doctrinæ, ac filios obsequentes se erga eamdem exhibendi, non autem acquirendi jus quo antea carebant (1). Falsum præterea est, quod adversarii affirmant, opponi doctrinam nostram constanti Ecclesiæ doctrinæ; ut enim cætera silentio præteream quæ huc afferri possent, atque ut insistam argumento quod versamus, Ecclesia contrarium ostendit praxi suâ sive ante sive post principum conversionem, uti evincunt documenta quæ attulimus (2).

(1) Cf. Muzzarelli in opusc. cit. p. 215. seqq.

(2) Id constat ex iis omnibus legibus imperialibus quas Ecclesia aut correxit aut abrogavit, juxta dicta.

243. Inst. Saltem ostendi nequit ex utriusque, civilis et ecclesiasticæ potestatis mutuis relationibus soli Ecclesiæ competere jus statuendi impedimenta dirimentia. 1° Si quæ enim contrariæ sententiæ momenta essent, hæc vel ex jure vel ex facto desumerentur; neutrum porro dici potest. Non *ex jure :* nam quæ ex jure afferuntur argumenta peti solent sive ex repugnantia duplicis supremæ, immediatæ ac independentis potestatis in idem objectum, sive ex incommodis, nempe ex utriusque potestatis conflictu ; jam verò repugnantia illa supponitur et non probatur, imò potius evincitur contrarium. Nam licèt objectum idem sit, sub diverso tamen respectu attingitur ab utraque potestate, et diversus est finis utriusque, in quo nulla esse potest pugna, idque etiam patet ex pluribus exemplis, v. g. festorum, bonorum quæ sunt Deo dicata in quæ utraque potestas directè et immediatè jus exercet (1). Incommoda pariter quæ prædicantur oriri ex conflictu, ab abusu potestatis oriuntur non autem necessario ex ipsa rei natura ; quare facilè tolli possunt, si utraque potestas suis limitibus se contineat, aut aliâ ratione invicem se componant hæ potestates. Adde impedimenta, utpote duas negationes, non posse propriè esse contradictoria. 2° Sed neque *ex facto ;* aut enim attendimus ad priora secula, et certum est, ut ostendunt Theologi Galli, principes per plura secula constanter exercuisse hanc potestatem tanquam sibi innatam et propriam, absque ullâ reclamatione, imò cum approbatione Ecclesiæ (2), aut attendimus ad posteriora seu recentiora Ecclesiæ secula; porro quamvis in his Ecclesia exclusivè hanc exercuerit potestatem, id unicè repetendum est ex principibus, qui pro sua erga Ecclesiam pietate, ipsi omnino reliquerunt curam causarum matrimonialium (3), quin tamen dici possit quòd principes jus suum amiserint ; aliud enim est jure suo non uti; aliud eo spoliari, præsertim cùm agitur de jure innato cuidam potestati; et si voluissent, non potuissent principes suis se juribus abdicare (4). 3° His rationum momentis adducti jam plures Theologi exteri, Petrus Soto (5), San-

(1) Ita Carrière l. c. n. 564. seqq.
(2) Ibid. n. 568.
(3) Ibid. n. 571.
(4) Ibid.
(5) *De instit. Sacerdotum*, *De matrimonio* lect. 4.

chez (1), Salmaticenses (2), Pirching (3), Selvaggius (4), aliique passim (5) eamdem tuentur doctrinam. Ergo.

244. R. N. A. ad 1. prob. N. min. Non enim tantùm supponitur ejusmodi repugnantia, sed planè evincitur. Siquidem eadem res ad duos diversos dominos absolutos et independentes pertinere non potest, ab unoquoque enim in solidum possideretur, quod omnino implicat, cùm neutrius esset. Nec refert quòd sub diverso respectu, et ob diversos fines idem objectum duæ potestates attingerent; nam si utraque potestas est æquè immediata, suprema et independens, unaquæque totum objectum sibi vindicat ac suum facit, cùm diversi fines sint objecto ipsi extrinseci. Hinc si duo æquali jure domum possiderent, quorum alter vellet eam cultui divino dicatam, alter verò eamdem habitare contenderet et convertere in suos usus, hi domum attingerent sub diverso respectu et ob fines diversos; attamen neuter eam posset habere. En quibus principiis adversarii nitantur! Exempla verò quæ afferuntur ex festis ac beneficiis contrarium evincunt; ecquis enim verè catholicus tribuat principi potestatem immediatam, supremam, independentem in festa, et beneficia ecclesiastica? Hæc relinquenda sunt Protestantibus, et Pistoriensibus (6).

(1) *De matr.* lib. 7. D. 3. num. 2.

(2) *De matr.* cap. 11. n. 14.

(3) Lib. 4. tit. 1. n. 150.

(4) *Instit. Canonic.* Lib. 2. tit. 9. n. 2.

(5) Doleo quòd debeam inter hos TT. recensere ipsum Ittoriaga, qui in op. cit. *Confutazione dell' avvocato Pistojese*. Cap. 1. §. 2. edit. cit. vol. 4. p. 82. hæc scribit: « Non è già che io intenda di restringere la podestà del principe agli effetti civili del contratto, sicchè non possa estendersi *indirettamente* agli effetti altresì del sacramento. No: che anzi all' opposto dichiaro, che i principi secolari, attesa la loro sovranità, forniti sono di tutta la podestà, che basta di sua natura ad annullare sì fattamente il contratto matrimoniale, che *questo materia più non sia nemmen del sacramento* ». Verum quidem est, quod ibid. subdit immediatè: « *A patto* però, che vi concorra la Chiesa colla sua o positiva approvazione, o per lo meno permissione, etc.» Ast constituto semel principio, reliqua sequuntur. Sufficit adversariis vel latus unguis, ut cætera sibi vindicent. Cæterùm et hic auctor in hac constituenda doctrina progreditur ex falso principio, quòd contractus naturalis et civilis separatus spectari possit à sacramento in conjugiis Christianorum.

(6) Sanè cùm Synodus Pistoriensis Prop. 74. adstruxisset episcopo fas esse *jure proprio* transferre dies ab Ecclesia præscriptos pro festis jejuniisve celebrandis: hæc propositio proscripta fuit ut *falsa, juris conciliorum generalium, et summorum Pontificum læsiva, scandalosa, schismati favens* à Pio VI. Quid si synodus jus istud secularibus

245. Nec feliciùs se expediunt adversarii ab incommodis sive conflictu qui inde oriretur inter duas potestates. Nam imprimis inficiamur Ecclesiam potestate suâ abuti posse, ut objectio supponit; deinde dicimus ex ipsa rei natura in adversariorum hypothesi hunc oriri conflictum. Quod enim juxta Ecclesiam conducit ad bonum spirituale, juxta potestatem civilem ducere potest ad temporale detrimentum, ut patet ex conjugiis filiorumfamilias, quæ justas ob causas irritare noluit Tridentinum ad conscientiæ tranquillitatem in non paucis casibus; contrà verò ob familiarum perturbationes aliasquè causas eadem irritat in diversis regionibus lex civilis; et en quomodo in hoc aliisque propè innumeris ejusmodi casibus, absque potestatis abusu oriantur conflictus, sed oriantur necessariò atque ex ipsa rei natura in adversariorum sententia.

246. Facile quidem est *speculativè*, ut aiunt, tolli hæc incommoda, si nempe utraque potestas intra limites suos se contineat; ast *practicè* est difficillimum, ut constat ex iis quæ paulò ante commemoravimus, et ex experientia liquet. Idipsum confirmatur ex tot mediis quæ ad hunc finem obtinendum excogitarunt istius sententiæ patroni, quorum alia absurda sunt, alia inepta et Ecclesiæ injuriosa (1).

principibus vindicasset? Quare cùm principes, attentis temporum adjunctis, optassent aut translationem, aut abrogationem festorum ad S. Sedem confugerunt ut eam obtinerent; quomodò igitur Carrière tribuit principibus secularibus jus directum et immediatum in dies festos, et in beneficia?

(1) Nam aliqui statuentes matrimonii materiam esse contractum matrimonialem civiliter legitimum ac validum, intulerunt de principali matrimonii re politicæ societatis esse judicare, Ecclesiæ verò nonnisi potestatem circa administrationem sacramenti relictam esse, ita tamen, ut ejusdem leges subessent *placito regio*; uti Dolliner in op. cit. *Handbuch der in Oestreich geltenden Eherechts*, seu *Manuale juris matrimonialis in Austria vigentis*. Alii docent componi posse dissidia, si Ecclesia in suis cæremonialibus legibus, et in sanciendis impedimentis matrimonium, ut ipsi loquuntur, tantùm impedientibus, sese principiis seu statutis civitatis accommodaverit, et palàm declaraverit: leges illas canonicas matrimonium prohibentes, quæ à statu politico probatæ non fuerint, abrogatas esse; uti auctores scripti periodici *Archiv für das katholische Kirchen- und Schulwesen*, seu *Archivum pro catholica Ecclesiarum, scholarumque natura*. Francofurt. 1810. Tom. 1. Quæst. 2. *Kann der Kathol. Geistliche bei Schliessung der Ehe Civilbeamter und Pfarrer zugleich seyn? Utrùm Ecclesiasticus catholicus possit in matrimonii contractu civilis magis-*

217. Id verò, quod postremo loco adjicitur, non posse scilicet duas negationes, cujusmodi sunt impedimenta, contradictorias esse, discutiendum logicis relinquimus, nos contenti erimus animadvertere adversarium ludere in verbis. Quamvis enim impedimenta per se effectum negativum enuntient, et si ad eumdem effectum producendum ab utraque potestate constituantur, nunquam possint esse contradictoria; si tamen altera declaret conjugium validum quod ab altera irritum declaratur, oritur profectò collisio et contradictoria oppositio. Id porro contingit in pluribus casibus; ita ut sæpe idem conjugium quod juxta sanctiones canonicas legitimum esset, e. g. conjugium filii familias invitis parentibus, esset illegitimum ac nullum juxta sanctiones civiles; idem dic de cæteris.

218. Ad 2. N. Sive attendamus ad priora secula, sive ad posteriora. Etenim licet prioribus seculis principes leges sanxerint conjugia irritantes, uti ostendimus, vim nullam habuerunt quoad connubia fidelium nisi approbatione tacitâ aut expressâ ipsius Ecclesiæ, quæ cùm illas leges honestati ac juri

tratus et Parochus simul esse ? Sic etiam scriptores alterius ephemeridis : *Theologische Zeitschrift, von Batz und Brenner*, seu *Theologicæ ephemerides exaratæ à Batz et Brenner* Vol. 4. Bambergæ, 1811. pag. 437. seqq. *Wie sind die Collisionen zwischen Staats- und Kirchengesetzen in Bezug auf die Ehehindernisse zu heben ?* seu *Quomodò sint auferendæ collisiones inter leges statûs et Ecclesiæ circa impedimenta matrimonialia?*» Nec defuerunt, qui *Ecclesiæ protestanticæ* exemplum attulerint, quam affirmarunt *media via* in hoc argumento incedere, adeòque tenere tutissimum iter ! Iter Maerklin, *über die Ehe, eine dogmatisch-Kirchen-rechtliche Abhandlung*, seu *Dissertatio dogmatico-canonica de matrimonio*, quæ inserta est in *Klaiber's Studien der evangelischen Geistlichkeit Würtembergs*, seu *studia evangelici cleri Würtemberg. à Klaiber conscripta*. vol. 6. p. 144 seqq. Sanè Kemnitius in *Exam. conc.* Trid. P. 2. p. 433. ad can. 12. hæc habet : « Quia matrimonium in Ecclesia normam habet ipsum verbum Dei, et in causis matrimonialibus multi accidunt casus conscientiarum : Ecclesia non potest prorsus et simpliciter causas matrimoniales à se ad politicum magistratum rejicere. Nuuquam verò vetus Ecclesia causas matrimoniales ita ad suum forum transtulit, ut prorsus excluderet politicum magistratum : ferre enim leges ad magistratus officium pertinet ». Nempe hucusque pervenerunt, qui rati sunt posse facilè componi dissidia, quæ oriri possunt inter utramque potestatem circa jus statuendi impedimenta dirimentia. Itaque nulla alia suppetit via ad incommoda hæc tollenda, quàm juxta sanam doctrinam tribuere Ecclesiæ jus in matrimonii vinculum et sacramentum, principibus verò jus in effectus civiles in foro externo.

divino conformes esse deprehenderit, eas adscivit ac suas fecit; quòd si eas deprehendit iisdem principiis adversari, aut rejecit aut correxit. Falsum propterea est quod cùm de Dominis et Launoio (1) universim asserunt adversarii aut saltem innuunt, illam potestatem principes exercuisse nullatenus obsistente, imò probante Ecclesiâ. Contrarium siquidem constat ex facto, ex omnibus scilicet illis canonicis sanctionibus quibus leges illæ aut abrogatæ aut correctæ fuerunt (2).

249. Quòd si sermo sit de seculis posterioribus, in quibus, ipsis fatentibus, sola Ecclesia hoc jus exercuit, verè gratis adversarii asserunt principes pro sua erga Ecclesiam pietate curam causarum matrimonialium eidem reliquisse. Nam nec tempus assignare possunt hujus concessionis, nec documenta; meris conjecturis indulgent; et tales quidem afferunt, ut si admitterentur, fraudulentam usurpationem ex parte Ecclesiæ indicarent (3). Restat præterea semper dissolvenda in hâc hypothesi difficultas, quæ petitur ex concilii Tridentini agendi ratione, dum soli Ecclesiæ tribuit hanc potestatem (4), non reclamantibus, imò probantibus principum

(1) Jam Spalatensis op. et loc. cit. n. 6. scripserat: « Leges (imperatorum) inveuio, resistentiam non video ». Launoius effatum istud mirè amplificat op. cit. p. 771. Cf. Leullier op. cit. *Observ*. 4. §. 7.

(2) Benedictus XIV. *De Synodo* l. c. nempe lib. 9. cap. 11. et 12. plura exhibet exempla legum imperialium, quæ à jure canonico correctæ et improbatæ sunt. Mirum proinde videri debet Carrière pro se adducere hujus Pontificis anctoritatem. Id ipsum nos superiùs ostendimus ex confessione auctoris protestantis Bockelmanu.

(3) Profectò D. Carrière, l. c. n. 571. scribit: « Hujus concessionis initium præcisè assignari nequit, sed paulatim invaluit: quidam dicunt usum illum invaluisse circa tempora Caroli M. de quo vide Gerbais III. P. c. 3. p. 379. et seq. Alii dicunt ortum verisimiliter habuisse, quando, gentibus barbaris varias imperii partes invadentibus, *magna inducta est confusio*; quâ positâ, cura legum ad mores spectantium ad pastores Ecclesiæ, quasi naturaliter devoluta est ».

(4) Dixi, *soli Ecclesiæ* à Tridentino concilio tribui potestatem statuendi dirimentia impedimenta; si enim verba can. 4. in nativa sua significatione accipiantur, nemo inficias iverit de *sola Ecclesia* ea esse intelligenda, uti etiam patet ex communi loquendi usu. Etenim si quis ab aliquo sciscitaretur, cujus sit domus, aut ager ille, ac responderetur, *est Petri*, quis alio sensu acciperet hanc responsionem, nisi quod domus aut ager ad solum Petrum spectaret? Quis auspicaretur eatenus dici domum illam aut agrum esse Petri, quatenus etiam ait Pauli aut Terentii? Quantò minùs si hoc diceretur in publico et solemni instrumento? Attamen, juxta adversarios, Tridentinum dum hanc adstruit po-

legatis et oratoribus, qui certè non siluissent, si saltem in dubium revocatum esset jus principibus innatum, proprium ac tale cui, etiamsi voluissent, cedere non potuissent juxta ipsos adversarios.

250. Ad 3. D. Plures Theologi exteri eamdem doctrinam tuentur cum illis tamen coarctationibus quas adversarii non admittunt, et quidem immeritò, C. jure meritò et absque coarctationibus, N. Utique fatendum est nonnullos Theologos exteros tenuisse sententiam de jure principum proprio in statuendis impedimentis dirimentibus; verùm hìc non pauca sunt animadvertenda: ac 1° eorum plerosque ea scripsisse ætate quâ hâc in parte plena vigebat inter civitatem et Ecclesiam concordia; nec præviderunt quæ sæculo superiori ex occasione hujus sententiæ dissidia exorta sunt; 2° eamdem doctrinam iis circumscripsisse limitibus ex quibus nihil esset pertimescendum; nam simul docuerunt non posse principes nisi cum subjectione, atque, ut aiunt, cum dependentia ab Ecclesia eam potestatem exercere (1); 3° Nonnullos præterea inficiatos esse jus istud esse principum proprium et originarium, sed adventitium ipsisque traditum ex Ecclesiæ concessione (2), 4° eosdem falso principio inniti in hac adstruenda sententia, quòd scilicet contractus civilis materiam constituat conjugalis nexus (3), quod tamen nec adversarii amplius

testatem Ecclesiæ sub anathematis pœna, intelligendum *etiam* esset de potestate civili. Quis talia sanæ mentis admittat?

(1) Ita Sanchez l. c. Kugler n. 1040. et 1041. Salmanticenses c. 11. n. 15. Itturiaga l. c. aliique passim.

(2) Ita Basil. Pontius op. cit. cap. 11. Bernard. Baver *Theol. Univers. dogm.* T. 3. pag. 2005. Fejer *Matrim. ex institut. Christi.* Pest. 1835. p. 43. Tournely l. cit. principes civiles nonnisi concurrente Ecclesiâ impedimenta matrimon. statuisse probat: 1° ex edictis principum Chilperici an. 577. Chidelberti an. 595. Carlomanni an. 743. Caroli M. in *Capitul.*, Caroli Calvi, Henrici II., Caroli IX. etc. 2° ex eo quòd principes ipsi in propria causa ad potestatem ecclesiasticam se contulerint; 3° ex eo quòd reges in suis edictis accuratè distinxerint id quod in matrimonio politicum est ab eo quod est spirituale. Hic auctor tamen postea non satis sibi cohæret.

(3) Constanter ferè omnes Theologi qui hanc sententiam tenuerunt ut fundamentum constituerunt contractum civilem esse materiam sacramenti, uti etiam ex allatis ipsorum testimoniis constat. Cùm verò Carrière vidisset hoc fundamentem facilè subrui, ipse constituit contractum *naturalem* esse sacramenti materiam, ita ut à principe ineptus reddi possit ad materiam sacramenti.

admittunt. Quæ cùm ita se habeant, patet nullum suffragium ex horum Theologorum sententia accedere posse ad doctrinam quam impugnamus cohonestandam. Nunc addimus vel ipsum clerum Gallicanum ad hæc usque ferè tempora communi sententiæ adstipulatum esse, uti ex certissimis documentis constat (1); nec etiam nunc temporis deesse Gallos Theologos, qui eidem adhæreant (2).

(1) Inter cæteros Gallos TT. satis sit recensere Nat. Alexand. qui *Theol. Dogm. et Moral.* lib. 2. ar. 3. prop. 1. scribit: « Regum christianissimorum edicta, quæ matrimonia filiorum-familias invitis parentibus invalidè contracta declarant; *invalidè*, inquam, *quoad effectus quosdam civiles, non quoad rationem sacramenti*, sive quoad substantiam contractûs, qui materia sacramenti *proxima* est. » Sic etiam Isaac. Habert in op. *De justitia connubialis edicti, quod Ludovicus XIII. de filiorum nuptiis invitis parentibus, annis* 1629 *et* 1639. *promulgaverat*. Sic alii apud Muzzarelli opusc. cit. p. 221-225. Id ipsum constat ex cleri Gallicani expostulatione factâ ob edictum Ludovici XIII. Blesense edictum an. 1579. confirmans, quo *invalidè contracta* declarabantur conjugia, quæ celebrata non essent ad ejusdem edicti normam. Petiit porro clerus 1° quod declararetur, « ut non aliter intelligantur hæ voces *validè* et *invalidè* contractum matrimonium, quàm per relationem ad contractum civilem, et nullatenus ad contractum spiritualem sacramenti; 2° ut non adstringantur ecclesiastici ad judicandum secundùm hujus edicti (Ludov. XIII. an. 1629.) simulque Blesensis articulos, sed juxta sacros canones, et ecclesiastica decreta, quæ sunt unica regula et norma judicii ecclesiasticorum ». Respondit porro rex per suum regium consilium his verbis: « Commonitio cleri, quod spectat ad priorem difficultatem, sic resoluta fuit: *validè* aut *invalidè* contracta matrimonia non esse aliter explicanda, quàm per *solam relationem ad contractum civilem* per laicos judices; altera pariter difficultas justa, et rationi congrua visa est. » (Document. cleri Gallic. T. V. apud Muzzarelli opusc. cit. p. 225.) Hæc ipsa refert Carrière op. cit. n. 585. aliaque addit n. 586.

(2) Inter cæteros Bouvier, qui in edit. 3. mutavit sententiam quam antea propugnaverat, cf. *Memorial. Cathol.* Tom. 12. p. 49.

PROPOSITIO VI.

Causæ matrimoniales spectant ad judices ecclesiasticos et quidem causæ omnes *ad* solos *ecclesiasticos judices spectant.*

251. Quoad priorem partem enuntiata propositio de fide est, ut constat ex recitato can. XII. Tridentino sess. XXIV. (1) et ex superiùs vindicatis; posterior pars est certa, ut ex dicendis patebit.

252. Causarum verò matrimonialium nomine illas omnes complectimur, quæ relationem habent ad ipsum matrimonii vinculum, seu ad sacramentum; minimè verò eas quæ, ut paulò ante declaravimus, ipsi vinculo extrinsecæ sunt (2). Quo sensu statuimus *omnes* omnino causas matrimoniales spectare ad *solos* judices ecclesiasticos; reliquæ enim spectare possunt ad judices seculares.

253. Hæc autem quæstio permisceri nequit cum eà quam de impedimentis hucusque instituimus; quamvis enim maximam hæ habeant inter se affinitatem, altera tamen abaltera sejungi debet. Nam etiam in illorum quos refellimus sententiâ, quòd competat principibus jus statuendi impedimenta dirimentia, causæ matrimoniales pertinere debent ad forum ecclesiasticum (3).

(1) Talem fuisse mentem concilii Tridentini, definiendi scilicet ut articulum fidei, ad ecclesiasticos judices spectare causas matrimoniales, atque ita fuisse intellectum can. 12. cùm editus est, fidem facit ipse Paulus Sarpius, qui refert apud Pallavic. Hist. concil. Trid. lib. 23. cap. 9. n. 11. « che parve strano a politici *il farsi articolo di fede*, che le cause matrimoniali appartengano al giudice ecclesiastico ».

(2) Cf. Bellarm. *De matrim.* cap. 32. n. 3. et seq.

(3) Hinc Pallavicini loc. cit. n. 12. postquam evertit quod Paulus Sarpius assumpserat ad carpendum hunc can. 12. subdit : « Ma tuttociò sia detto a rifiuto di quel che assume il Soave nell' oggezione, non a difesa di questo canone Tridentino, alla quale non facea di mestieri : trattandosi in esso non di statuire gl' impedimenti, ma di conoscer le cause matrimoniali. Senza

254. Quibus præmissis, sic priorem partem adstruimus adversùs hæreticos quibus Tridentinum canonem suum opposuit. Ex demonstratis matrimonium est sacramentum, ita ut in Christianorum conjugiis contractus à sacramento non distinguatur; atqui ad Ecclesiam pertinet de sacramentis judicare, ergo et de contractu ex quo sacramentum constat.

255. Deinde, ipsis Protestantibus ultrò fatentibus, quamvis conjugium non esset sacramentum, est tamen res conscientiæ ac divinæ institutionis atque à legibus divinis pendens; ad Ecclesiæ igitur pastores spectat inquirere et judicare utrùm legitimum sit, honestum ac licitum et ad divinæ legis normam exactum; aliòquin paci et tranquillitati conscientiæ non prospiceretur.

256. Demum id ipsum evincitur ex agendi ratione Christi, Apostoli Pauli, et perpetua Ecclesiæ praxi. Christus enim causam de repudio ac de divortio judicavit Matth. V. et XIX. nec eam ad magistratum politicum remisit, prout fecit cùm ageretur de hæreditate Luc. XII. 14.; sic etiam Apostolus I. Cor. VII. causam judicavit de conjugio inter fidelem et infidelem. De praxi autem Ecclesiæ tot sunt documenta, quot Roman. Pontificum decreta, et Canonum sanctiones quæ quovis seculo editæ sunt ad conjugia spectantes. Quoties exortum dubium est, non ad principes seculares aut magistratum politicum, sed ad Ecclesiæ pastores excutiendum et judicandum delatum est. Nunquam legimus, tribus præsertim prioribus Ecclesiæ seculis, Christianos ad civiles magistratus causas conjugales judicandas detulisse (1).

257. Atque hinc factum est ut Lutheri sectatores, vel primo ipso reformationis, quam vocant, seculo, principium de solius regiminis civilis in matrimonia auctoritate non ubique adoptaverint. Imò eò usque progressi sunt, ut suscipere cœperint jus canonicum Catholicorum, illudque ceu normam in causis matrimonialibus dijudicandis ad forum suum ecclesiasticum

dubbio, tosto che al matrimonio sia conceduta la dignità di sacramento, s' arguisce con evidenza, che tocchi alla Chiesa la podestà di giudicar quello, che è necessario per giudicarne il valore: come in tutti gli altri sacramenti in scorge».

(1) Cf. Bellarm. l. c.

derivare studuerint (1). Hinc Bœhmerus scribere non dubitavit : « Adeo causæ matrimoniales ad consistoria nostra spectant, ut doctrina juris pontificii universa de hac materia ferè recepta sit... ut nequidem magistratus secularis per modum præventionis de iis cognoscere queat... proinde quæstio principalis tamdiu suspendenda, donec de causa natalium in foro ecclesiastico fuerit cognitum (2). » Hanc eamdem sententiam Anglicani sectantur, quamvis ipsorum regi tribuant proprietatem principis seu capitis Ecclesiæ (3). Nec mirum, cùm vel ethnici ipso naturæ lumine ducti matrimonium tanquam rem sacram habuerint, et sacerdotibus judicandam reliquerint (4).

(1) Id nominatim factum est in *Ordine regulativo Ecclesiæ Brunsvicensis ac Lunenburgensis* an. 1569. (Cf. Willig's *Auszug der Churfürstlich Braunschweig-Lüneburgischen Landesgesetze*, seu *Epitome juris territorialis statuum electoralium*. Gotting. 1780); item in *Regulamento consistoriali Brandeburgico*, anno 1753. Cf. etiam quoad an. subseqnent. *Novum corpus constit. Prusso-Brandeburgens. præcipue Marchicarum*. edit. 2. Berolini 1764. nec non *Annalen des katholischen, protestantischen und jüdischen Kirchenrechts*. Von Lippert. 1. Heft. seu *Annales juris ecclesiastici catholici, protestantici, et judaici*. Fasc. 1. Francof. ad Mœnum. 1831. p. 125. seqq. Quod mirum esse non debet, cùm, teste auctore ipso protestante libelli : *Ueber die heutige Gestalt des Eherechts*, seu *De hodierna juris matrimonialis forma*. Berolini, 1833. p. 8. 9. Lutherus ipse, qui omnem de matrimonialibus causis cognitionem principibus asserebat, non dubitaverit tamen ipse etiam in iisdem propria auctoritate sententiam dicere, perindè ac si essent causæ merè spirituales et ecclesiasticæ. Cf. Roskovány op. cit. *De matrim. in Ecclesia cathol.* §. 3.

(2) *Jur. Eccles. Protestant.* Tom. 2. tit. 2. §§. 25. 26. 27.

(3) Cf. op. cui tit. *Il Peccato in Religione e in logica degli atti e decreti del concilio diocesano di Pistoja* cap. 28. p. 328. seqq.

(4) Sic scribit Deodatus in epist. cit. ad antecess. Taurinensem §. 17. p. 21. « Nationes omnes gentilium, Ægyptiorum nempe, Græcorum ac Romanorum, necnon aliæ nunc etiam viventes ethnicorum respublicæ, et habuerunt, et habent religiosum matrimonii vinculum, de quo tanquam de re sacra judicant. Naturæ vox nationum firmata consensu, nunc amplius non exauditur ab iis, qui unicè veram fatentur Christianam religionem. Novitatis amor impotens (de te non loquor, clarissime vir), turpis quorumdam nomine Theologorum adulatio, nec ab iis audita, quibus eam student offerre, et perversum ac malè erga Apostolicam Roman. Ecclesiam, omnium matrem et magistram, animatum ingenium, seu potius indomitus ac effrenatus furor universæ naturæ voces à corruptissimis ethnicis, ab inimicis Ecclesiæ heterodoxis auditas, nunc amplius non exaudiuntur. » Jam Jacob. Cujacius *Paratitla in libros quinquaginta Digestorum* lib. 23. tit. 2. *De jure nuptiarum* scripserat : « Est autem titulus hic *de ritu nuptiarum*, quod pontificale verbum est ; nam et

258. Altera propositionis pars ex priori fluit. Etenim si ratio sacramenti inhærens contractui naturali ex Christi institutione, est fundamentum quare causæ matrimoniales ad Ecclesiam spectent, cùm hæc ratio universalis sit et omnes prorsus causas matrimoniales afficiat quæ ad conjugii vinculum referuntur, evidens est omnes prorsus causas matrimoniales ad solos judices ecclesiasticos pertinere.

259. Ad effugium porro quod attinet invectum à nonnullis aulicis scriptoribus ut se ab anathemate Tridentino subtrahant, iis ipsis verbis placet illud evellere quibus usus est Pius VI. in epistola quam sub forma *Brevis* dedit ad episcopum Motulensem: « Ignotum nobis non est, scribit, quosdam adesse, qui secularium principum auctoritati plus nimio tribuentes, et verba hujus canonis (XII.) captiosè interpretantes, illud defendendum susceperunt, ut quoniam Tridentini Patres hâc dicendi formulâ usi non fuerint *ad solos judices ecclesiasticos*, aut *omnes causas matrimoniales*, potestatem reliquerunt judicibus laicis cognoscendi saltem causas matrimoniales, quæ sunt *meri facti*. Sed scimus etiam hanc captiunculam et fallax hoc cavillandi genus omni fundamento destitui. Verba enim canonis ita *generalia* sunt, *omnes* ut causas comprehendant, et complectantur; spiritus verò sive ratio legis adeo patet, ut nullum exceptioni, aut limitationi locum relinquant. Si enim hæ causæ non aliâ ratione pertinent ad unum Ecclesiæ judicium, nisi quia contractus matrimonialis est verè et propriè unum ex septem legis evangelicæ sacramentis, sicut hæc sacramenti ratio communis est *omnibus* causis matrimonialibus; ita *omnes* hæ causæ spectare *unicè* debent ad judices ecclesiasticos, cùm

quas fas esset duci, *Pontificum notionem fuisse* intelligimus ex Tacito I. et Dione XLVIII., quâ item solemnitate, veluti deductione in domum mariti, et aquæ, ignisque prælatione, et acceptione. » Cf. opp. edit. Paris, 1617. Tom. 1. col. 522.

Quid? quod ipsum agnoverit impius Mirabeau, qui in publicis comitiis an. 1790. hæc verba protulit: C'est à l'Église dont la hiérarchie est de droit divin, à régler la manière de juger ses causes, et en qui réside la puissance d'ordonner sur chacune; car vouloir régler les droits de la hiérarchie chrétienne établie par Dieu même, comme dit le concile de Trente, c'est assurément le plus grand attentat de la puissance politique contre la puissance religieuse. » Tanta est veritatis vis!

eadem sit ratio in omnibus, ut concors est Canonistarum sententia, ne iis quidem exceptis, quos minimè favere Ecclesiæ juribus satis superque eorum scripta demonstrant. Etenim ut verbis utamur Van Espenii (*Jus-Eccles.* P. III. tit. 2. c. I. n. 4. et n. 11 et 12.) « Unanimi consensu receptum est causas sacramentorum esse merè ecclesiasticas, easque quantùm ad substantiam earum ad judicem ecclesiasticum privativè spectare, nihilque circa eorum validitatem aut invaliditatem judicem secularem posse decernere; eo quòd hæ ex natura sua sunt merè spirituales. Et sanè, si quæstio versatur de validitate ipsius matrimonii, solus judex ecclesiasticus est competens, ipseque *solus* de hac quæstione cognoscere potest, etc. (1). » Hucusque Pius VI. qui præterea in Constit. *Auctorem fidei* prop. LVIII. synodi Pistoriensis damnavit, « quæ statuit sponsalia propriè dicta actum merè civilem continere, qui ad matrimonium celebrandum disponit, eademque civilium legum præscripto subjacere. — Quasi actus disponens ad sacramentum non subjaceat, sub hac ratione juri Ecclesiæ; quæ quidem propositio « falsa, juris Ecclesiæ quoad effectus etiam è sponsalibus vi canonicarum sanctionum profluentes læsiva, disciplinæ ab Ecclesia constitutæ derogans » declaratur, et ut talis proscribitur.

260. Cùm porro fundamenta contrariæ assertionis, seu doctrinæ anticatholicæ unicè constituantur ex separatione contractûs et sacramenti: ex legibus principum, ac demum ex *captiuncula* illa, quæ à Summo Pontifice Pio VI. omni destituta fundamento declaratur et menti Tridentini concilii contraria, supersedemus à nova confutatione harum difficultatum quas jam diluimus, cùm in præcedentibus propositionibus adversùs apostatam M. Ant. de Dominis, Launoium, aliosque eorum asseclas disputaremus.

261. Præstat potiùs inquirere ad pleniorem gravissimi hujus argumenti absolutionem, utrùm possit episcopus dispensare in matrimonii impedimentis dirimentibus. Benedictus XIV. *De synodo Diœcesana* lib. 9. cap. 2. quæstionem hanc expen-

(1) Die 16. Sept. 1788. apud Moser *De impedimentis matrimonii*. Mechlin. 1834. n. 13. pag. 175.

dit, ostenditque nullâ ratione episcopo competere facultatem relaxandi hæc impedimenta, quæ saltem publica sint et cùm patet accessus ad S. Sedem. Nam cùm ejusmodi impedimenta ortum habeant aut à Concilio generali, aut à summis Pontificibus, nequit episcopus utpote inferior, auctoritate propriâ, eorum decreta infringere, iisque ullâ ratione contraire. Sic etiam *negativè* resolvit eamdem quæstionem Pius VI. in litteris datis ad archiepiscopum electorem Trevirensem die 2. Febr. 1782. (1). Quare episcopi nequeunt absque manifesta usurpatione sibi hanc arrogare facultatem, cùm hæc solis summis Pontificibus competat. Ex his patet à vero abludere nonnullos neotericos, qui ad episcopos remittunt pro impedimenti publici dispensatione eos qui, aliquo irretiti impedimento, contrahere conjugium contendunt (2).

262. Quæ de Ecclesiæ potestate in matrimonii impedimentis et causis hactenus attigi, si in vulgus minùs probentur, nil moror. Eâ siquidem cogitatione delector, quòd traditionis vestigiis ingressus non ab hæreticis modò, sed à Theologis aulæ magis quàm veritati faventibus causam Christi vindicaverim. Semen erroris jecêre novatores, aulæ Theologi evolverunt. Nostrâ autem ætate consiliis in melius revocatis, scriptores cunctis suffragiis, si nomen unius alteriusve expungas, hanc à principibus potestatem ablegare cœperunt.

(1) Apud Moser op. cit. *De impedimentis*, etc. p. 167. n. 10. ubi cùm Pontifex pluribus rationibus fusè quod sibi proposuerat ostendisset, concludit: « Omnino igitur sustinere neutrum potest, vel Ecclesiam jure proprio non habere potestatem constituendi impedimenta dirimentia, vel episcopum quemlibet posse impositum à Catholica Ecclesia legis vinculum dissolvere, etc. »

(2) Inter cæteros Georg. Rechberger op. cit. *Manuale del gius eccles. Austriaco*. Tom. 2. §. 160. ubi scribit: « Per tal motivo è decretato, che mai non si possa negare, e gratuitamente si debba concedere la dispensa che alcuni *di delicata conscienza* domandano al vescovo nel grado di cognazione non proibito dalla legge civile ». Meritò idcirco hoc opus à S. Sede in indicem librorum prohibitorum relatum est decreto 17. Jan. 1820. Deindè verò imperator Franciscus I. decreto 30. Aprilis 1833. eliminavit idem opus à scholis omnibus seminariorum regni Lombardo-Veneti, et decreto 31. Januar. 1834. extendit hanc suam determinationem ad omnes Universitates provinciarum Germanicarum, et cum *jure canonico* Rechberger eliminavit pariter à cursu theologico *Historiam Ecclesiasticam* Dannenmayr. Hac ratione factum est, ut illi auctores qui veriti non sunt, ut hominibus assentirentur, prodere veritatem, nec Deo placuerint nec hominibus, ut passim fit.

CAPUT IV.

DE MATRIMONIIS MIXTIS.

263. Conjugia *mixta* ea dicuntur, quæ inter catholicum et acatholicam aut è converso inter catholicam et acatholicum celebrantur. Acatholicorum autem nomine hic significantur aut hæretici, aut schismatici, omnes scilicet qui extra unicam veram Ecclesiam inveniuntur, et ad aliquam sectam, aut schisma, spectant; qui, tamen, communi baptismi ratione christianorum nomine censentur.

264. Ratum jam penes omnes est ejusmodi conjugia valida esse (1); sic etiam, ea per se esse illicita, adeo ut sine Romani Pontificis dispensatione iniri legitimè nequeant, pariter nunc inter omnes convenit, et nos paulò post ostendemus.

265. Cùm verò Romani Pontifices nonnisi ob graves causas, et tantùm sub appositis conditionibus, ejusmodi dispensationem concedant quibus conjugum prolisque æternæ saluti prospiciatur, hinc factum est ut, iis servatis, non modò nullum caperet detrimentum catholica Ecclesia ab iis conjugiis, sed non modicum indè emolumentum derivaret. Sanè experientia id patefecit tum alibi, tùm præsertim in provinciis fœderatis Americæ Septentrionalis et in Anglia ubi horum connubiorum celebratione factum est, ut fides catho-

(1) Irrita esse conjugia inita inter catholicos et acatholicos nonnisi pauci jurisperiti docuerunt quos recenset Basilius Pontius in *Appendice de matrimonio catholici cum hæretico*. cap. 1. num. 2. contraria verò sententia recepta est unanimi consensu à Theologis et Canonistis, qui omnes adhæserunt doctrinæ S. Thomæ, qui in 4. sent. dist. 39. q. 1. ar. 1. ad 5. « Si aliquis fidelis, inquit, cum hæretica baptizata matrimonium contrahit, verum est matrimonium, quamvis peccet contrahendo, si sciat eam hæreticam; sicut peccaret, si cum excommunicata contraheret: non tamen, propter hoc, matrimonium dirimeretur. »

lica magnum incrementum cœperit, ac novos in dies progressus faciat.

266. Si verò mixta hæc connubia sine illis conditionibus et cautionibus celebrentur, extremam afferunt perniciem catholicæ religioni, uti pariter experientia ostendit in illis regionibus penes quas sive ex præsulum negligentia, sive ex illata vi illæ servatæ non sunt. Hoc probè perspexerunt nonnulla acatholica gubernia quæ, posthabitis solemnibus et publicis promissis et pactis de servanda religione catholica novorum subditorum quos acquisierunt, conspirarunt ad eamdem penitus abolendam. Ut finem hunc obtinerent inter tot media quæ invenerunt, et hoc de promovendis quotquot potuissent connubiis mixtis maximè idoneum repererunt (1). Ab initio cautè et clanculum, prout rerum adjuncta poscebant, res deducta est; malis artibus præterea, fallaciis, quandoque etiam apertis mendaciis pastorum catholicorum zelum et vigilantiam eludere horum guberniorum ministri nisi sunt (2). Cùm verò hæc detecta fuerunt, tunc demum, depositâ personâ, exiliis, deportationibus, aliisque sævitiis sacerdotes catholicos cogere ad ejusmodi nuptias jungendas seu benedicendas sategerunt, omissis duabus præcipuis conditionibus à

(1) Cf. Tract. *De vera religione*. P. 2. n. 250. n. (a), ubi inter tredecim præcipua media quibus utuntur acatholici ad promovendum proselytismum, et ad religionis catholicæ extinctionem recensuimus undecimo loco matrimonia mixta in regionibus seu provinciis catholicis. Incredibile dictu est quanto studio postremis bis annis schismatici et hæretici hæc mixta connubia promoverint tanquam medium omnium aptissimum ad finem quem illi intendunt assequendum.

(2) Cf. *Esposizione di fatto documentata su quanto ha preceduto e seguito la deportazione di Monsignor Drostè Arcivescovo di Colonia*. Hâc porrò expositione sæpe utar, cùm et authentica sit atque à S. Sede promanaverit; moneo tamen eam mihi præsto esse, quæ denuo recusa est in-8°. Cf. etiam in opusc. cui tit. *Lettres écrites de Rome à M. le comte de Montalambert, pair de France, sur la conduite du gouvernement prussien envers l'archevêque de Cologne, par l'abbé P. P.* Paris, 1838. pag. 21. ex præfat. ad justificationem diplomaticam factam à guberaio Borussico circa deportationem Archiepiscopo Coloniensis patet crimen et quidem unicum cujus causa in exilium actus est Archiepiscopus situm in eo fuisse quod citò nimis vulgaverit secreta gubernii mandata. En præfationis verba in sermonem gallicum conversa: « Car à peine lui eut-on transmis la *volonté* du roi son maître, qu'il provoqua les esprits à la révolte par *la publicité précoce* qu'il donna, vis-à-vis du peuple, aux *ordres du gouvernement;* » alluditur autem ad conventionem de qua paulò post disseremus.

Romanis Pontificibus iterum iterumque inculcatis. Harum prior est ut conjux catholicus promitteret se effecturum quod ex se erit, ut respectivè futurus maritus aut uxor ad religionem catholicam convertatur; altera verò, eâque potior, ut universa proles in religione catholica instituatur (1).

267. Has conditiones utpote contrarias fini quem unicè intuebantur, gubernia illa acatholica omnino respuerunt, jusseruntque episcopos parochis sibi subjectis demandare, ut nuptiis mixtis benedicerent, omni admonitione prætermissâ, omnique conditione sepositâ, quin etiam ne auderent denegare *sacramentalem absolutionem* parti catholicæ, quæ detrectaret se subjicere conditionibus præscriptis à Rom. Pontificibus, ac novissimè à Pio VIII, tum in *Brevi*, tum in instructione quam eidem adjecerat. Ejusmodi conditiones adversari legibus gubernii declararunt nec proinde servari posse, reumque fieri qui civiles leges circa hos articulos prævaricaretur (2). Nonnulli præsules in regno Borussico ab initio partim animo fracti, partim decepti ad tempus jussionibus illis cesserunt (3)

(1) Cf. *Breve* Pii VIII. dat. die 25. Mart. 1830. in cit. *exposit.* Docum. n. 3. pag. 5.

(2) Cf. Cit. *Exposit.* p. 22. seqq.

(3) Archiepiscopus Com. de Spiegel fuit instrumentum quo usus est Borussici regni negotiorum Gestor Bunsen ad articulos conficiendos in conventione habitâ Berolini die 19. Junii 1834. quibus eludebantur quæcumque in cit. *Brevi* Pii VIII. constituta erant circa celebrationem conjugiorum mixtorum. Hujus conventionis existentiam constanter negavit Bunsen quoties à S. Sede de ea interpellatus est, ut constat, ex cit. *Expositione* et ex adnexis documentis. Attamen eidem jam subscripserant Episc. Trevirensis, Monasteriensis et Paderbornensis. Cf. præterea *Epist.* cit. p. 30.

Jam verò ex seductione et infirmitate his Gubernii jussionibus cessisse tam ipsum Archiepisc. Com. de Spiegel, quàm episcopos reliquos dubitari nequit. Quod attinet ad tres memoratos episcopos constat ex solemni eorum retractatione, præsertim verò episcopi Trevirensis cùm animam ageret, de qua postea dicemus; quod verò spectat ad arch. Com. de Spiegel planum fit ex epistola quam ad unum ex collegis suis scripsit die 23. Jan. 1832. Quoniam verò hæc epistola nondum vulgata est, quod sciam, placet hic eam integrè subjicere, quæ sic mihi lingua gall. communicata est: J'exprime à votre Grandeur la reconnaissance profonde que je lui dois pour la lettre riche en conteau dont Elle a daigné m'honorer sous la date du 14 de ce mois. Cette lettre a été, sous beaucoup de rapports, très-instructive pour moi. J'y ai trouvé, en outre, confirmée ma couviction que notre carrière, à nous évêques catholiques, est semée partout d'épines dans nos Etats de la confédération germanique. Nous avons peine à nous maintenir debout et à remplir, comme il convient, et d'une manière réelle et fructueuse

donec Archiepiscopi Coloniensis et Posnaniensis pastorali fortitudine præditi mala catholicæ fidei impendentia animadvertentes virili planè animo se murum opposuerunt pro domo Israel. Ast horum alter ab archidiœcesi sua avulsus est, alter verò omni ratione vexatus in mœrore et lacrymis vitam ducere cogitur. Parochi illi qui Deo magis quàm hominibus obedire decreverunt eamdem sortem experti sunt, et experiuntur.

(*in realitate et efficacitate*), les obligations qui nous sont imposées à l'égard des ouailles confiées à nos soins. Votre Grandeur désire connaître ma manière de voir relativement à la marche à suivre dans le cas des *mariages mixtes*. Je m'empresse d'obtempérer à votre demande, quoique ma manière de voir ne concorde pas avec le contenu de la pièce que votre Grandeur m'a communiquée confidentiellement. Vu l'ordre du Cabinet royal, en date du 17 Août 1825, relatif au cas de mariage mixte, vu, dis-je, cet ordre qui est *un empiètement profond sur la constitution de l'Église, et une violation*, j'ai cru devoir enlever aux Curés et attirer à moi la connaissance de tous les mariages mixtes, afin de garantir la cause sainte du sacrement de mariage, et de prévenir toute occasion prochaine de danger. Un Curé n'est autorisé à demander la permission d'assister au mariage (*licentiam assistendi*), qu'autant que les futurs époux ont donné *une déclaration volontaire que tous les enfants seront élevés dans la religion catholique*. Par contre, je permets la publication des bans, quand on la demande, sans aucun égard à cette promesse; s'il ne se découvre aucun empêchement, le Curé délivre aux futurs époux une déclaration par laquelle il constate que les proclamations ont été faites, et qu'il n'a été découvert aucun empêchement dirimant. Si la cérémonie nuptiale est faite par le curé protestant, le mariage est valide, même *in foro ecclesiastico* et indissoluble pour l'époux catholique; mais il demeure illicite; c'est pourquoi l'époux catholique se trouve sous le poids des censures ecclésiastiques, et il ne peut lui être porté secours qu'au tribunal de la confession, et par le sacrement de la pénitence *prœstitis prœstandis*. Tout ce qui s'éloigne de cette pratique, qui est pour moi pénible et pleine d'embarras, je le regarde comme canoniquement illégal. Ma manière d'agir a trouvé, il est vrai, de l'opposition chez les autorités supérieures de l'État; les discussions en sont arrivées jusqu'au Chef suprême visible de notre sainte Église, *et une décision du Pape sera toujours pour moi, comme cela convient, règle de conduite*, comme au surplus les canons des conciles et autres décrets rendus par le Pape, ou par la sacrée Congrégation à Rome sur les mariages mixtes détestés par l'Église, servent de point d'appui à ma manière d'agir. La bonne intelligence qui règne entre votre Grandeur et les professeurs de Théologie Catholique admis à l'université protestante, me fait beaucoup de plaisir; par là, il sera possible d'exercer une influence salutaire sur l'instruction et l'éducation des élèves en Théologie. Mais quant à ce qui concerne l'examen *pro admissione ad seminarium episcopale*, cet examen me paraît être fait par l'État, et M. l'Évêque n'y est admis que comme assistant. Cet état de choses est, à mes yeux, insultant pour l'Evêque, et impiétant sur les droits de l'Église dont l'exercice et le maintien sont affaire de l'Évêque,

268. Ex hac rerum gestarum compendiosa expositione patet eò demum, relictis ambagibus, controversiam deduci; 1° utrùm conjugia inter catholicum et acatholicam et è converso inter acatholicum et catholicam legitimè, saltem absque summi Pontificis dispensatione, iniri possint; 2° utrùm, sartis tectisque conscientiæ juribus, possint sacerdotes catholici ejusmodi nuptiis benedicere, omissis conditionibus à S. Sede præscriptis; 3° utrùm possint Principes acatholici cogere sacerdotes catholicos ad eas nuptias jungendas appositis illis conditionibus non servatis. Quas quidem quæstiones expendere aggredimur, præmissâ fundamentali doctrinâ de his conjugiis; ex quâ cæterarum quæstionum solutio tanquam ex suo principio pendet.

PROPOSITIO I.

Conjugia inter catholicos et acatholicos regulariter illicita sunt utpote graviter improbata jure naturali et divino, atque à jure ecclesiastico penitus interdicta.

269. Propositio est certa et omnium doctorum calculo probatâ. Diximus porro illicita esse hæc mixta conjugia *regulariter*, ut singularem atque obsoletam illorum exclude-

L'approche du Carême m'a imposé le devoir d'adresser à mes diocéssins une lettre pastorale sur la conduite qu'ils ont à tenir dans les *temps présents toujours encore pleins d'oppression*. Je prends la liberté d'en joindre ici un exemplaire pour votre Grandeur, et lui réitérer l'assurance de ma considération illimitée.

Cologne, 23. Janvier 1832.

De Votre Grandeur épiscopale
Le très-obéissant serviteur
FERDINAND SPIEGEL,
Comte de Desenberg,
Archevêque de Cologne.

Ex hac epistola intelligimus 1° quinam fuerit verus rerum status, adhuc etiam in vivis agente Arch. Spiegel, quidquid falsò effutierit Auctor *justificationis* quam paulò ante commemoravimus: 2° Nondum Spiegel post biennium, ex quo datum fuerat, innotuisse *Breve* Pii VIII. 3° Quinam fuerint veri animi sensus hujus Archiepiscopi, antequàm illum ab arrepto proposito Gubernium Borussicum dimoveret. Atque utinam in illis perstitisset, nunc certam à Deo mercedem suæ fidelitatis consecutus esset!

remus sententiam qui ea conjugia aut invalida prorsus aut ita illicita naturâ suâ traduxerunt, aut nunquam validè, aut licitè iniri possint, auctoritate etiam summi Pontificis interveniente. Diximus præterea conjugia mixta esse illicita utpote *improbata* ab utroque jure naturali et positivo divino, minimè verò, quod iisdem penitus adversentur ita ut, justâ causâ interveniente, exceptionem legitimam admittere non possint.

270. Jam verò hoc sensu positæ propositionis veritatem ita per partes evincimus. Ac primò quidem improbari hæc mixta conjugia jure naturali constat ex eo quòd quilibet vitare debeat grave perversionis periculum ac proinde propriæ animæ jacturam. Porro exploratum est ejusmodi periculum multiplici ex capite inesse istis conjunctionibus. Cùm enim hæreticæ sectæ commodiorem vitæ rationem profiteantur, jejunia, abstinentiam, exomologesim, aliaque non pauca quæ arctiorem vivendi rationem efficiunt, prorsus abjiciant, cùm præterea odio persequantur veritatem; cùm ferre nequeant, aut vix ægrè patiantur professionem illorum actuum religiosorum quos catholica religio jubet, difficile admodum est ut quis forti animo tum continuis blanditiis aut minis, interdum etiam, imò sæpe, apertis vexationibus resistat (1).

271. Huc referuntur quæ Patres prosequuntur pericula, quibus deterrere nitebantur Christianos ab infidelibus viris aut mulieribus in matrimonium ducendis, cùm eadem sit ratio infidelium et hæreticorum, seu acatholicorum. Dogma siquidem seu articulus fidei est *Extra Ecclesiam catholicam nullam dari salutem*, sive ethnicus, sive hæreticus, sive schismaticus ille sit, qui sciens et volens extra Ecclesiam reperitur. Porro cæteris omissis, sic Tertullianus scribebat : « Domino certè non potest pro disciplina satisfacere, habens in latere diaboli servum, procuratorem Domini sui ad impedienda fidelium studia et officia. Ut si statio facienda est, maritus de die condicat ad balneas : si jejunia observanda

(1) Cf. Nicol. Serarium *De Catholicorum cum hæreticis matrimonio quæstiones*, cap. 2. §. 7. seqq. ejusdem *Opusculorum Theologicorum* Moguntiæ, 1611. T. 2.

sunt, maritus eâdem die convivium exerceat; si procedendum erit, nunquam magis familiæ occupatio obveniat (1). » S. verò Ambrosius : « Cum sancto, inquit, sanctus eris, et cum perverso, perverteris. Si hoc in aliis, quantò magis in conjugio, ubi una caro, et unus spiritus est. Quomodò autem potest congruere charitas, si discrepet fides?... Non possunt hoc dispares fide credere, ut ab eo quem non colunt, putent sibi, connubii impertitam gratiam. Ratio docet, sed amplius exempla commonent. Sæpe illecebra muliebris decepit etiam fortiores maritos, et à religione fecit discedere. Et ideo tu vel amori consule, vel errorem cave. Primùm ergo in conjugio religio quæritur (2). » Sic Patres reliqui passim loquuntur (3). Si hæresis præterea, juxta dicta, legitima causa esse potest dissolvendi conjugii, saltem quoad victum thorumque, imò interdum et necessaria dissolutio est, si instet nempe periculum perversionis, quantò magis naturali lege, seu conscientiâ dictante quisquam adstringitur ad ejusmodi conjugia cum hæreticis vitanda? Accedit periculum quod instat futuræ proli, ne à conjuge hæretico pervertatur. Quid enim in tenera liberorum mente valeant prava exempla, malæ insinuationes, blanda verba, in Ecclesiam catholicam contemptus aliaque id genus propè innumera, quæ in domesticis familiis ex tali conjunctione vitari non possunt, nemo est qui ignoret (4). Ut prætercam profanationem sacramenti, jurgia, periculum divortii quod semper instare potest ex parte eorum qui profitentur conjugiorum dissolubilitatem (5); quæ quidem omnia evidenter ostendunt mixta connubia graviter lege naturali, seu conscientiâ improbari

(1) Lib. 2. *Ad Uxorem*, cap. 4. edit. Rigalt. p. 168.

(2) Lib. 1. *De Abraham*, cap. 9. n. 74. ed. Maur.

(3) Cf. apud Serarium loc. cit.

(4) Hæc omnia fusè et eleganter persequitur Serarius l. c. §. 12.

(5) Protestantes; ut suo loco ostendimus, conjugii dissolutionem ob leves causas passim admittunt; hinc tria ferè millia unius anni spatio in solo regno Borussico vidimus fuisse à tribunalibus decreta divortia. Præterea, Luthero auctore, vir uxores plures simul ducere poterit, ut paulò ante pariter vidimus; is verò præterea poterit eodem docente (lib. *De vita conjug*. Tom. 6. ed. Wittemb. fol. 77.) si acquiescere nolit uxor, ancillam invitare; uxor autem poterit ab illo qui impotens sit, flagitare, ut ex leviro, seu mariti illius fratre, vel propinquo alios liberos pariat (lib. de *Capt. Babyl*. ed. cit. fol. 54. apud Serarium l. c. §. 8.).

prout vel naturæ lumine Islamitæ atque Ethnici ipsi (1) cognoverunt.

272. Verùm non minùs solidè altera propositionis pars evincitur, talia scilicet conjugia improbari jure divino. Deus enim Hæbreis prohibuit ne conjugia miscerent cum infidelibus (2); eadem porro ratio militat circa conjugia fidelium Catholicorum cum acatholicis, ut constat ex Deut. VII. 3° « Neque sociabis cum eis conjugia. Filiam tuam non dabis filio ejus, nec filiam illius accipies filio tuo : *quia seducet filium tuum ne sequatur me ;* » sed clariùs adhuc id constat ex Apostolo, qui ad Titum scribit : « Hæreticum hominem... devita (3) » Si verò ex Apostolo hæretici vitandi sunt, quomodò poterunt cum ipsis iniri connubia? Rursùm idem Apostolus regulam ineundorum conjugiorum Christianis præbens ; « Cui vult, scribit, nubat : tantùm in Domino (4). » Jam verò ille *tantùm in Domino* nubere censetur, qui in vera Christi Ecclesia, ac Domino probante et auspicante nuptiali fœdere jungitur. Hæc verba propterea enarrans Tertullianus scribit : « Cùm dicit Apostolus, *tantùm in Domino*, jam non suadet,

(1) Cf. Serarium l. c. §. 10. qui plura profert hujus rei documenta. Verùm quod magis mireris illud sæpè est, quod vel ipsi hæretici ab initio abhorruerint à conjugiis mixtis, ineundis scilicet cum Catholicis. Sic inter cæteros scribit Albertus Gentilis Calvinianus, in Anglia jurisconsultus, lib. 2. De Nuptiis c. 19. p. 228. « Matrimonium est divini juris communicatio ; quoniam communicare debent conjuges in verbo eodem, et eisdem sacramentis. Est societas divinæ domûs. Nam *eadem utrique esse debet Ecclesia ;* et privatæ Ecclesiæ domesticæ, et privatarum precum communicatio, etiam et sepulcri, quod religiosi juris est communicatio... Dicam palàm. *Non licet nobis* commiscere conjugia cum Papistis, qui nobis sunt antichristiani. » Cf. etiam Gerhardum, *Loc. Theol.* tit. *De matrimon.* Carpzowium *Jurisprudentia Consistorialis.* Tit. 1. *De Ref.* 6. n. 36. ubi conjugia inter Lutheranos et Catholicos tum solùm licita perhibentur, cùm spes affulgeat quod Catholicus induci possit ad profitendam doctrinam Lutheranam, ac filii institui debeant in hac doctrina. Ita quidem Calvinistæ ac Lutherani olim sentiebant, nunc *Evangelici*, id est, *Calvinisto-Lutherani* torquent Catholicos eo quòd nolint benedicere has nuptias! *Quantùm mutati ab illis !*

(2) Exod. 23. 32. 34. 16. Deut. 7. 3. Patres hæc Scripturæ testimonia ad hæreticos etiam passim extendunt. Inter cæteros S. Ambrosius lib. cit. *De Abraham* c. 9. n. 84. ita loquitur : « Cave gentilem aut judæam atque alienigenam, hoc est, *hæreticam* et omnem alienam à fide tua uxorem accersias tibi ».

(3) Cap. 3. 10.

(4) 1. Cor. 7. 39.

sed exertè jubet. Igitur in ista maximè specie, nisi obsequimur, periclitamur (1). »

273. Atque hinc factum est ut Ecclesia ejusmodi conjugia Catholicorum cum hæreticis semper non solùm exhorruerit, uti Patres omnes Græci et Latini testes sunt locupletissimi (2), sed insuper pluribus sanctionibus conciliorum tum œcumenicorum, tum particularium, severissimè ea celebrare vetuerit. Ne præstitutos nobis fines prætergrediamur unum aut alterum canonem afferemus. Concilium Chalcedonense Action. XV. can. XIV. statuit : « Neque copulari debet nuptura hæretico, aut Judæo, vel pagano, nisi fortè promittat se ad orthodoxam fidem persona orthodoxæ copulanda transferre (3); » Laodicenum pariter Can. XXXI. sanxit : « Quòd non oporteat cum hæreticis universis nuptiarum fœdera celebrare, nec eis filios dare vel filias, sed magis accipere, si tamen christianos se fieri promittant (4). » Sic alia plura id idipsum sanxerunt sæpius ac inculcarunt (5). Has porro canonicas sanctiones Ro-

(1) Lib. 2. *Ad Uxor.* cap. 1.

(2) Patrum testimonia quibus improbantur mixta connubia adducit ac summâ diligentiâ evolvit J. B. Kutschken Dr. Theologiæ et imp. reg. professor Theol. moralis in univers. Olmuziensi in op. *Die gemischten Ehen von dem katholisch-kirchlichen Standpunkte aus betrachtet*, seu *Matrimonia mixta sub respectu catholico-ecclesiastico considerata*. edit. 2. Vienn. 1838. pag. 43. seqq. ubi Tertulliani, S. Cypriani, S. Zenonis, S. Ambrosii, S. Hieronymi, S. Augustini sententias singillatim profert, quibus nituntur avertere fideles omni argumentorum genere à mixtis conjugiis. Quibus plures alios Patres id ipsum inculcantes adjicit Binterim in peculiari Tract. *de Matrimoniis mixtis* opp. Tom. 7. p. 2. c. 3. §. 2. inter quos S. Ignatium, S. Irenæum, auctorem *Oper. imperfecti* in Matth. inter opera S. Jo. Chrysostomi.

(3) Ex vers. Dionysii Exigui apud Harduin. *Acta Conc.* T. 2. col. 607.

(4) Ibid. Tom. 1. col. 788.

(5) Talia sunt Illiberitanum cann. 15. 16. 17. ubi Cf. notam Ferd. de Mendoza in ed. P. Mansi ; Arelatense can. 11. *Canones Nicæno-Arabici.* C[illegible]. juxta versionem P. Turriani S. J. 53. 67. juxta P. Alphons. Pisanum in lib. 3. *De Actis conc. Nicæn.* Can. 57. et 68. juxta Abrahamum Echellensem can. 73. Carthaginiense 3. can. 12. Agathense can. 67. cf. Gratian. *causa* 28. q. 1. c. 16. Tolosanum (an. 694.) cap. 20. Trullanum can. 62. cf. in hunc l. Balsamon. et Zonaram. Posoniense an. 1309. cap. 8. quod prohibet expressis verbis matrimonium cum hæreticis et schismaticis. Quoniam verò hujus concilii verba ad rem nostram maximè faciunt, lubet ea hic describere ; titulus hujus capitis est : « Ne aliqua *fidelis* alicui *infideli* matrimonialiter jungatur ». Sic porro se habet caput ipsum : « Ut fides catholica, quæ scissuram erroris cujuslibet aspernatur, nullius schismatis, vel fermento pravitatis hæreticæ macule-

mani Pontifices ratas habuerunt, ac veluti pro universa Ecclesia vim legis habentes agnoverunt, uti S. Leo M. (1), Bonifacius V. (2), Stephanus IV. (3), Nicolaus I. (4), Bonifacius VIII. (5), Clemens VIII. (6), Urbanus item VIII. (7), Clemens XI. (8), Benedictus XIV. (9), Pius VI. (10), Pius VII. (11), Pius VIII. (12), ac demum Gregorius XVI. (13), qui earumdem præterea observantiam urgere nunquam destiterunt.

274. Constat igitur quod ostendere proposuimus, conjugia scilicet Catholicorum cum acatholicis illicita regulariter esse utpote juri naturali et divino improbata, atque ab ecclesiastico graviter interdicta, nec proinde absque gravi peccato iniri posse.

tur: de consilio et assensu præsentis concilii, perpetuo probibemus edicto, ut nullus nostræ legationi subjectus, qui vult reputari et haberi catholicus præsumat de cætero, hæretico, Patareno, Gazano, schismatico, vel alteri fidei Christianæ contrario, maximé Ruthenis, Bulgaris, Lithuanis, in errore manentibus.... filiam, neptem, consanguineam suam connubio tradere, vel eas eis modo aliquo copulare: cùm hoc sit in prædictæ fidei christianæ detrimentum non modicum et jacturam. Nam sicut didicimus ab experto, viri ab unitate fidei catholicæ separati, uxores suas, quantumvis catholicas, instigante diabolo, ad infidelitatis errorem trahunt potius quàm trahantur. » Apud Harduin. Tom. 7. col. 1300. seq. Cf. etiam Kutschken loc. cit. p. 111. seqq.

(1) Serm. 82. item serm. 15. et alibi.

(2) Cf. Bedam. *Hist. Gent. Anglor.* lib. 2. cap. 9. 11.

(3) Cf. apud Baronium ad an. 770. epist. ad Carolum et Carolomannum.

(4) Resp. ad consult. Bulgar. n. 22.

(5) In 6. Decret. l. 5. T. 2. C. 14.

(6) Cf. Spondanum *Annal.* ad an. 1600. n. 5. ubi invenies conditiones easdem duci Barensi propositas, quas nunc Ecclesia exigit.

(7) *Litt. Ap.* 22. 30. Dec. 1624.

(8) Cf. Clementis XI. *Epistolas et Brevia selectiora*. Romæ, 1724. epist. dat. 23. Febr. 1706. ad episcop. Agenensem.; item epist. ad principem Bipontinum dat. 23. Jul. 1707. et epistolam datam 22. Sept. 1708. ad eumdem. In utraque porro epistola abnuit summus Pontifex illum à lege cognationis eximere, ut in matrimonium duceret principem acatholicam, nisi priùs illa ejurasset suæ sectæ hæresim.

(9) *Constit.* 51. ad Primatem, Archiepisc. et Episc. Poloniæ, quæ incipit: *Magnæ nobis* dat. 29. Jun. 1748. in ejusd. Bullarii Tom. 2. pag. 413. item in *Const.* ad eosdem data die 8. Augusti ejusd. anni quæ incipit: *Ad tuas manus*. ibid. p. 491. Cf. etiam in op. *De synodo* lib. 6. cap. 5. num. 3. seqq.

(10) In *Rescripto* ad Card. de Franckenberg, Arch. Mechlin. die 13. Jul. 1782. apud Moser op. cit. *De impedimentis matrim.* ed. cit. p. 179.

(11) In *Rescripto ad* episcopos *et vicarios capitul. Galliarum*, die 17. Febr. 1809. Ibid. p. 194.

(12) In *Brevi* de quo suprà dat. 25. Mart. 1830.

(13) In *Allocutione* habitâ die 10. Decemb. 1837. Cf. *Esposizione di fatto*, etc. *Docum.* n. 16.

DIFFICULTATES.

275. Obj. Quæ de jure naturali proferuntur justo amplius aucta sunt, quæ verò de jure divino ad rem præsentem non pertinent; quæ demum ex jure ecclesiastico urgentur non amplius vigent. Sanè 1° nimis probarent, si pressè acciperentur quæ ex jure naturali adducuntur argumenta, nempe absolutè et in omni casu ejusmodi connubia illicita esse, quod tamen neque Catholici contendunt; 2° experientia, rerum magistra, satis ostendit non semper mala illa ex istis conjugiis profluere, aut saltem facili ratione præcaveri posse; 3° eo vel magis, quòd plerique acatholici indifferentes se præbeant in religionis negotio, nec eo laborent intolerantiæ furore, quo Catholici aguntur; 4° multò minùs thesim evincunt quæ prædicantur de jure divino, siquidem eo jure solùm vetantur conjugia fidelium cum infidelibus, ethnicis nempe atque idololatris; nullatenus verò attingunt connubia quæ inter diversas Christianorum communiones, seu societates celebrari possunt; 5° nec id pleræque sanctiones ecclesiasticæ evincunt; 6° quarum præterea plurimæ nonnisi à particularibus conciliis constitutæ sunt, nec proinde vim legis obtinent pro universa Ecclesia; 7° si quæ tamen ab œcumenicis conciliis prodiere leges, utpote disciplinares mutationi subjacent, imò contraria consuetudine etiam abrogatæ sunt; 8° hoc præsertim ex eo constat, quòd, ipsis Romanis Pontificibus annuentibus, non amplius serventur conditiones ab iis præscriptæ, cujusmodi ex. gr. est promissio acatholici profitendi fidem catholicam. Ergo.

276. R. N. A. ad 1. prob. N. Eadem etenim theoria hìc viget quæ locum habet in quavis re morali, cùm agitur de eo quòd naturâ suâ præ se fert imminens peccandi periculum juxta illud Eccl. « Qui amat periculum, in illo peribit. » In hoc proinde casu lex naturalis, seu ipsa conscientia præcipit illud vitare ne quis se objiciat evidenti æternæ salutis discrimini ac propterea æternum exitium incurrendi. Hæc porro non absolutè seu necessario inducunt ad peccatum et

ad interitum; sed si media adhibeantur opportuna, caveri absolutè possunt, quandoque etiam licitè, imò et felici exitu periculum vincitur, ut patet ex connubio Esther cum Assuero, atque ex non paucis exemplis quæ suppeditat historia ecclesiastica (1). Quapropter cùm nos disseramus de iis, quæ spectatâ rei naturâ contingere solent, patet tum vera esse quæ attulimus, tum gravi interveniente causâ et legitimâ auctoritate, ut paulò post ostendemus, posse licita fieri mixta connubia.

277. Ad 2. D. *Non semper*, C. saltem *ut plurimùm* recensita mala non profluunt, N. Porro prudentis hominis est expendere quid ex rei natura, et communi rerum eventu evenire soleat. Si quæ dentur exceptiones, illæque rarissimæ regulam generalem non infringunt, sed potius statuunt atque confirmant, ut notum est. Habenda præterea ratio est adjunctorum omnium, indolis præsertim eorum penes quos ejusmodi connubia celebrantur. Quo fit ut illud ipsum, quod respectu nonnullorum innoxium est, perniciosum fiat respectu aliorum, qui in diversis rerum adjunctis reperiuntur. Quæ quidem uberiùs postea declarabimus.

278. Ad 3. D. Indifferentes se præbent plerique acatholici in negotio *religionis*, Tr. vel C. in *sectæ* conservandæ aut propagandæ studio, N. Duo hæc permisceri inter se nequeunt, cùm ingens inter utrumque discrimen interpositum sit. Utique non pauci acatholicorum morbo, ut ita dicam, indifferentiæ in religionis negotio correpti sunt, adeo ut parvi aut nihili faciant religionem quâ Deus verè honoratur et colitur. Addo plerumque, saltem nunc temporis, acatholicos se indifferentes exhibere, sive quis profiteatur islamismum, sive judaismum, socinianismum aut rationalismum, seu deismum, imò favere passim ejusmodi professiones (2). Ast non ita se res

(1) Paulò post ejusmodi exempla subjiciemus. Interim Cf. quæ scribit Serarius opusc. cit. §. 18. tum quæ post eum copiosè disputat de hoc ipso argumento Basil. Pontius in *Append.* cit. cap. 4. n. 1. seqq. necnon §. 1. ejusd. capitis n. 14. seqq.

(2) Notum est in Russico imperio Israelitas plenâ frui posse libertate, et propriis institutis in iis quæ ad religionem spectant legitimè uti; non paucos idololatras pacificè degere qui nunquam molestiam sustinere cogantur; posse aliam religionem profiteri, dummodò catholicam excipias; *Alcoranus* idiomate arabico pro Islamitis ejusdem

habet, cùm agitur de propria secta, quatenus opponitur religioni seu Ecclesiæ catholicæ, et conservanda et promovenda. Tunc collatis omnium studiis, omni quâcumque possunt ope corrumpere Catholicos nituntur atque pervertere, ad se eos trahere quâvis ratione satagunt, et impedire suorum reditum ad catholicam fidem, *proselytismum* quem Catholicis exprobrant, mediis etiam iniquis promovere non erubescunt (1). Hinc intelligitur quo sensu se tolerantes, Catholicos verò intolerantes prædicent. Nempe ex eorum mente Catholici intolerantes sunt eo quòd, licèt homines diligant, odio habent eorum errores, contra verò se tolerantes profitentur eo quòd, demptâ veritate ejusque sinceris cultoribus, quos ut plurimùm odio habent et persequuntur, tolerent errores omnes (2).

imperii subditis Gubernii sumptibus ad eorum commodum recusus est *in-folio* cum præcipuis commentariis Petropoli 1820, quem quidem præ oculis habeo. Quot verò Catholici, Græci præsertim uniti, seu Rutheni vexationes ac persecutiones patiantur, quibus artibus decipiantur ut ad schisma se conferant, paulò post dicemus. Idipsum penè contingit in regno Borussico. Nonnulli in Galliis conquesti sunt quòd novus episcopatus erectus fuerit Juliæ Cæsareæ, vulgò *Algieri*, ut hac ratione via sterneretur Islamitis ad amplectendam religionem Christiánam, id est, fidem catholicam. Idem in Helvetiæ provinciis acatholicis evenire solet, et alibi passim.

(1) Huc referuntur calumniæ, mendacia, fraudes omnigenæ quibus solent Protestantes in Galliis, in Anglia, in Provinciis fœderatis Americæ, etc. catholicam religionem, Romanam sedem et Urbem, clerum universum, ritus, etc., apud suos et apud Catholicos impetere ac dehonestare. Quamvis sexcenties illæ disjectæ fuerint, à diobolariis tamen scriptoribus ac disputatoribus quotidie renovantur perinde ac si primâ vice proferrentur. Excipiendi tamen ex hoc numero sunt graves nonnulli scriptores qui hanc agendi rationem dedignati sunt.

(2) Si quis conferat libertatem quâ fruuntur Protestantes in Galliis et in imperio Austriaco cum vexationibus quibus undique premuntur Catholici in ditione Russica et Borussica, impossibile est ut admiratione non percellatur. Protestantes enim, in Galliis præsertim, liberè suos conventus celebrant, templa ædificant, insuper Gubernium passim particeps fit sumptuum. Contra verò Catholici in dictis regionibus nec ipsâ conscientiæ libertate uti possunt; non solùm templa fictis de causis erigi ipsis non permittuntur, sed ea quibus antea utebantur iisdem vi eripiuntur ut schismaticis aut Protestantibus tradantur. In imperio Russico an. 1833. executioni mandatum est edictum (Ukase) datum à Catharina anno 1773. quo jusserat solas illas villulas seu pagos qui 400 individua numerarent posse templum habere cum unico sacerdote: cùm verò villulæ seu pagi in Russica et Polonica ditione qui talem incolarum numerum recenseant rarissimi sint, factum est ut hoc prætextu jam à Catharina criperentur Catholicis an. 1773. templa 1200. anno verò 1833. supra

Hæc porro agendi ratio magis elucet in illis guberniis juxta quorum *politicen* status et religio identificantur, seu ex politicis rationibus eò tenditur, ut unus idemque sit imperator et Pontifex Maximus.

279. Ad 4. D. Omnia, N. aliqua subd. Quæ tamen ob motivi identitatem æquè pugnent contra connubia cum infidelibus et cum hæreticis sive acatholicis ineunda, C. secus, N. Ac in primis quæ attulimus ex Apostolo directè afficiunt hærèticos, ut patet; quæ verò ex V. T. allata sunt, licèt expressè non loquantur nisi de solis infidelibus, cùm tamen ratio perversionis quæ in iis assignatur ut causa datæ sanctionis æquè valeat adversùs conjugia Catholicorum cum acatholicis, jure ex iis inferimus ejusmodi conjunctiones lege divinâ improbari (1). Nunc verò adjicimus motivum illud validius adhuc esse ad deterrendos Catholicos à jungendis nuptiis cum acatholicis, quàm Christianos à conjugiis ineundis cum infidelibus, 1° quia perversionis periculum eò gravius in illis est, quò hæreseos aut schismatis venenum occultius est, et blandius ac sensim sine sensu incautis propinatur; 2° quia quod infidelis vi extor-

800. alia denuo Catholicis erepta sint. In Borussia in sola provincia Silesiæ brevi spatio actualis episcopi, debuerunt Catholici cedere Protestantibus 130 templa. Anno elapso Uratislaviæ Protestantibus debuit tradi magnificum templum à *S. Cruce* nuncupatum, erectum à S. Edwige ducissa Silesiæ ac Poloniæ regina, in illa porro civitatis parte, si excipias unicum Lutheranum, qui lanius est, soli Catholici degunt. Varsavia adhuc luget magnificum templum S. Crucis, quod an. 1833. conversum est in ædem metropolitanam Russicam, ubi novus episcopatus schismaticus erectus est 22. Aprilis 1837. Wilna pariter luget amissionem templi S. Casimiri, quæ urbs unita fuit alteri pariter episcopatui schismatico, qui creatus est Polocii 24. Jun. 1833. Attamen Varsaviæ ac Wilnæ, si copias militares excipias, nemo est qui schisma profiteatur. Verùm dies me deficeret, si omnia recensere vellem, quæ contra religionem catholicam in imperio Russico et in regno Borussico communi conspiratione aguntur. Attamen si eos audias, acatholici tolerantes sunt, intolerantes verò Catholici! Cf. op. Germanicè inscriptum: *Collectiones ad historiam ecclesiasticam sæculi XIX. in Germania, sive de novissimo rerum ecclesiasticarum statu in eadem regione.* Augustæ Vindel. 1835. attamen nondum eruperat apertum bellum adversùs Catholicos. Haud ignoro nonnullas exceptiones adversùs hoc opus factas fuisse, sed et illud scio non potuisse Protestantes in plerisque quæ ibidem referuntur falsitatis auctorem arguere.

(1) Vidimus Patres et concilia textus allatos ex V. T. urgere contra conjugia Catholicorum cum acatholicis. Cf. præterea Pontium l. c.

quere non potest, hæresis astuta sæpe extorquet simulatione; 3° quia infidelis ut Satanæ satelles apertè incedit, hæreticus seducit ut Angelus lucis; 4° quia periculum perversionis eò majus est, quò liberius caput suum hæresis erigit, atque à potestate civili fovetur (1); 5° quia majori horrore afficitur christianus ac percellitur infidelitate absolutà, quàm partiali, cujusmodi hæresis est.

280. Ad 5. D. Quia ex Ecclesiæ sensu juxta Christi sententiam: « Qui Ecclesiam non audiunt tanquam ethnici ei sunt et publicani, » C. quasi aliquandò ut illicita non damnaverit mixta conjugia Catholicorum cum hæreticis, N. Sæpe Ecclesia tantùm damnat in suis canonibus conjunctiones Christianorum cum infidelibus; ast sæpe etiam promiscuè damnat et eâdem ratione connubia Catholicorum tam cum hæreticis quàm cum infidelibus (2); interdum etiam, prout occasio ferebat, solas damnat nuptias Catholicorum cum acatholicis tum hæreticis tum schismaticis (3). Ex hac porro agendi ratione intelligimus Ecclesiam nullum potuisse discrimen inter eos qui extra ejus sinum degebant, sive id ob hæresim, sive ob schisma, sive ob infidelitatem contigerit (4).

(1) Cf. Binterim in Diss. cit. *De matrimoniis mixtis* cap. 1. p. 6. Strenuus hic catholicæ Ecclesiæ propugnator, sive ob hanc dissertationem, sive præcipuè ob aliud ejus scriptum *De fœdere catholico inter fratres et sorores de non ineundis nuptiis nisi purè catholicis*, in vincula conjectus est. Jam plures alii catholici sacerdotes, qui strenuè Ecclesiæ catholicæ jura propugnarunt, eamdem sortem experti sunt.

(2) Recolantur conciliorum et SS. Pontificum decreta paulò ante commemorata.

(3) Superiùs retulimus verba conc. Posoniensis. His addimus verba S. Augustini ex ejus ep. 23. num. 5. quibus improbat conjugia Catholicorum cum Donatistis schismaticis: « Nonne ingemiscimus, scribit, quòd vir et uxor, ut fideliter conjungant corpora sua, jurant sibi plerumque per Christum, et ipsius corpus Christi diversa communione dilaniant? Hoc tantum scandalum, tantus diaboli triumphus, tanta pernicies animarum, si ablata de medio in his regionibus fuerit, quis explicet verbis quam tibi palmam præparet Dominus. »

(4) Observat Kutschken op. cit. in præf. pag. 12. Ecclesiam nihili facere quantùm quisque à veritate aberret, atque contentam esse generali illâ prohibitione omnis commercii ac matrimonii fidelis cum quovis individuo, quod ad Ecclesiam non pertineat. Posterioribus temporibus immutasse tantùm disciplinam quoad conjugium Christiani cum non christiano, seu non baptizato, quod invalidum declaravit, nihil verò immutasse circa legitimitatem conjugii Catholici cum acatholico.

281. Ad. 6. D. Etiam, C. solum, N. Etenim præter sanctiones particularium synodorum, attulimus etiam canonem synodi œcumenicæ Chalcedonensis; addimus præterea canones illos à pluribus conciliis et Romanis Pontificibus adduci ut omnes Christifideles obligatione obstringentes, seu ut habentes vim legis pro universa Ecclesia, atque in codicem universæ Ecclesiæ proinde relatos esse (1).

282. Ad 7. D. Subjacent mutationi, legitimâ auctoritate interveniente, C. absque legitima auctoritate, N. Eâdem enim auctoritate mutatio in lege fieri debet à qua lex constituta est, non autem ab inferiori, multò minùs à privatis individuls. Falsum porro est contrariâ consuetudine leges illas abrogatas esse; corruptela proinde, quæ alicubi inducta esset, aut vis illata sacris Ecclesiæ pastoribus nullo modo officere possunt legi universæ Ecclesiæ, quæ semper urgel ejus observantiam (2).

(1) Cf. Binterim op. cit. §. 2. p. 22.

(2) Has siquidem leges semper inculcarunt Romani Pontifices, atque ut omittamus, quæ superiùs attulimus ex Benedicto XIV. de tolerantia S. Sedis, quæ interdum quâdam prudentiâ, ne deteriora mala enascantur, nonnulla dissimulat ac tacet, cùm nequeat impedire, Pius VI. in *Rescripto* ad card. de Franckenberg dato die 13. Jul. 1782. regulas sive à prædecessoribus, sive à conciliis statutas in jungendis matrimoniis mixtis renovat et confirmat. Quare cùm ministerium Berolinense, ut induceret archiepiscopum Posnaniensem ad permittendam benedictionem illarum nuptiarum, quæ celebrarentur contra sanctiones canonicas, invocasset *præscriptionem* seu usum invalescentem benedicendi ejusmodi nuptias, Rmus D. Arch. Martinus Dunin, apostolicâ planè libertate, in epistolam quam ad Regem Frid. Guillelmum dedit die 28. Oct. 1837. respondit : « Pour ce qui regarde la *prescription* que nous oppose votre ministère des affaires ecclésiastiques, j'ai déjà expliqué plus haut comment il est arrivé que, çà et là, quelques mariages mixtes ont été bénits par des prêtres catholiques. C'est là une erreur dans laquelle les nombreuses révolutions politiques que nous avons subies ont entraîné quelques membres de notre clergé. Mais je dois hautement protester contre les conséquences que votre ministère prétend tirer de ces faits. On ne prescrit pas contre la vérité ; et, d'après la doctrine catholique, on doit renoncer sur-le-champ à des erreurs, quelle qu'ait été leur durée, dès qu'il conste authentiquement que l'organe infaillible du sentiment de l'Église sur tel ou tel point de doctrine s'est prononcé. Or cela a eu lieu à l'égard des mariages mixtes ; ils ne peuvent être bénits toutes les fois que des garanties suffisantes pour le salut éternel de ceux qu'ils compromettent, ne sont pas données ; et un gouvernement, qui veut protéger la religion catholique dans toute sa pureté, ne peut exiger que des prêtres catholiques aient pour lui des complaisances qu

283. Ad 8. D. Id est, ita poscentibus rerum adjunctis, interdum Rom. Pontifices ægrè tulerunt, ut nonnullæ conditiones expressè non servarentur, Tr. vel C. absolutè et in aliis rerum adjunctis, N. Fieri utique quandoque potuit, ut Romani Pontifices difficillimæ seu duræ necessitati cesserint, nec institerint pro nonnullarum conditionum observantia, majus semper Ecclesiæ bonum præ oculis habentes. Attamen quod in eis fuit nihil unquam omiserunt, quo consulerent peculiari etiam illarum animarum saluti, sive secretâ pactione, sive alio modo. Ex his verò, quæ, urgente aliquâ necessitate, facere compulsi sunt, inferri nequit sic Rom. Pontifices se gerere debere in aliis adjunctis, præsertim cùm agitur de animarum pernicie, et fides periclitatur. Regula juris est, quòd exceptio firmet legem (1).

blessent leur conscience. » Cf. opusc. cit. *Lettres sur l'affaire de Cologne et de Posen*. Paris, 1838. p. 76. seqq. Attamen in *Declaratione officiali*, quæ inserta est in ephemeride *statûs Borussiæ*, die 31. Dec. 1838. præmissâ commendatione *moderationis*, *comitatis*, *longanimitatis* Gubernii erga clerum catholicum, urgetur adhuc hæc *præscriptio*, imò tacita *approbatio S. Sedis*, etc. circa benedictionem horum conjugiorum, et archiepiscopus supinæ ignorantiæ (*ignorance la plus complète*) legum regionis suæ arguitur! Cf. hanc declarationem apud *l'Ami de la religion*, 8. Jan. 1839. n. 3069. et die 24. Jan. n. 3076.

(1) Satis nobis hic sit describere verba Benedicti XIV. qui, cùm asseruisset se nonnulla dissimulare in dispensationibus circa matrimonia mixta, sic pergit: « Quod autem nunc facimus, attestamur tibi ad pedes Crucifixi, id unicè nos facere, ut sanctæ religioni nostræ majora damna evitentur. » Quæ verba usurpat ac sua facit Pius VI. in cit. *Rescripta* ad card. de Franckenberg. apud Moser op. cit. p. 170.

PROPOSITIO II.

Nonnisi Romani Pontificis dispensatione licitè possunt iniri conjugia mixta; graviter proinde peccarent sacerdotes catholici, qui absque pontificia dispensatione, nec servatis conditionibus ab eo præscriptis, ejusmodi conjugia præsentiâ suâ, benedictione, aliove ritu sacro cohonestarent.

284. Hæc propositio eâdem certitudine gaudet quâ antecedens utpote ejusdem legitimum corollarium, quod et de subsequenti ob eamdem rationem intelligi debet.

285. Tres porro enuntiata thesis partes complectitur, 1° connubia mixta Catholicorum cum acatholicis ex Rom. Pontificis dispensatione licitè iniri posse; 2° nonnisi præviâ summi Pontificis dispensatione servatisque conditionibus ab eo præscriptis posse licitè celebrari; 3° demum, quod consequens est, reos fieri coram Deo sacerdotes catholicos seu parochos qui, absque legitima facultâte, nec servatis præscriptis conditionibus tales nuptias conjungerent.

286. Jam verò sic eam quoad primam partem adstruimus: Ex dictis conjugia mixta ideo illicita sunt, quia jure naturali et divino improbántur potissimè ratione periculi perversionis quod ipsis inest, et quia jure ecclesiastico sunt interdicta. Si propterea per conditiones ab Ecclesia præscriptas removeatur ejusmodi periculum, et Romanus Pontifex, utpote supremum Ecclesiæ caput, à lege ecclesiastica dispenset, nihil impedit quominùs ea conjugia licitè iniri valeant.

287. Et sanè, quamvis graviter utroque jure naturali et positivo divino improbata fuerint connubia Hebræorum cum infidelibus, nihilominùs haud pauci sanctissimi viri ac mulieres cum infidelibus connubia contraxerunt, quod fecerunt

inter cæteros Esther cum Assuero, Booz cum Ruth Moabitide, Salomon cûm pluribus alienigenis, qui, nisi passus esset seduci cor suum, in reprehensionem non incurrisset, prout nec alii recensiti reprehensi idcirco à Deo fuerunt. Eadem porro ratio adstipulatur conjugiis Catholicorum cum acatholicis, si absit periculum, et gravissimæ causæ idem exigant. Hinc etiam in annalibus ecclesiasticis plures reperimus utriusque sexûs Catholicos qui, tum cum infidelibus, tum cum hæreticis miscuere connubia, e. g. S. Monicam cum Patritio ethnico; Ingundem cum Hermenegildo adhuc ariano; Ringundem cum Reccaredo pariter ariano; Sigebertum et Chilpericum Francorum reges qui duxerunt Brunichildem, et Galsuintham filias Athanagildi Hispaniarum ariani regis (1)

288. Quare non rarò Rom. Pontifices dispensarunt, ut hæc conjugia licitè celebrarentur; sic ut cæteros omittam, Clemens VIII. licèt ægrè, dispensavit tamen cum duce Barensi, ut Catharinam Henrici IV. Galliæ regis sororem hæreticam duceret (2); Urbanus VIII. ut Henricia Ludovici XIII. soror nuberet Carolo I. Anglorum regi (3), sic alii Pontifices passim in Germania, Anglia, Hollandia aut immediatè per se, aut facultate episcopis specialiter communicata id ipsum præstiterunt (4). A nemine porro cordato theologo in dubium revocari potest, tot Romanos Pontifices in re tanti momenti limites propriæ auctoritatis minimè excessivè, dum ea connu-

(1) Cf. Pontium op. et loc. cit.

(2) Hæc tamen dispensatio importunis atque iteratis precibus extorta suo caruit effectu, eo quòd obierit Catharina, priusquam Clementis litteræ in Gallias fuissent delatæ.

(3) Cf. Binterim op. cit. pag. 46. qui observat Jacobum, Caroli patrem, et Ludovicum XIII. atque principem ipsum sponsum, nempe Carolum contractum matrimonialem juramento firmare debuisse continentem 30 articulos, inter quos ille aderat, quòd regina religionem catholicam liberè profiteri posset, et secum Londini habere episcopum et viginti quatuor sacerdotes; quòd liberi usque ad an. 15. in Ecclesia catholica instituerentur, et sine respectu ad religionem in Gubernio Britannico vigentem pariter eamdem profiteri possent. Jacobum præterea in superadditis secretis articulis promisisse fore ut, statim post conjugium initum, omnibus captivis catholicis libertas concederetur. Attamen, nonnisi reluctante nuntio apostolico, conditiones has illi posuêre.

(4) Cf. Moser op. cit. cap. 13. *De matrimoniis Catholicorum cum hæreticis*. p. 51. seqq.

bia permiserunt. Atque hinc factum est ut ferè unanimes catholici doctores sint in hac sententia adstruenda (1).

289. Porro nonnisi prævià Rom. Pontificis dispensatione posse mixta celebrari connubia, servatisque ab eo præscriptis conditionibus, prout secundo loco ostendere proposuimus, ex dictis facilè evincitur. Etenim cùm leges ecclesiasticæ quæ vetant ejusmodi conjugiorum celebrationem vel à conciliis œcumenicis, vel à synodis particularibus quidem, sed ab universa Ecclesia receptis fuerint constitutæ, nonnisi à totius Ecclesiæ supremo capite Romano Pontifice, in iis dispensari potest. Inferiores enim nihil possunt in leges à superiori auctoritate latas, uti etiam contingit in politica societate. Supremi præterea pastoris est tum judicare num dispensationis causæ tales concurrant ob quas licita, ac utilis communi bono eadem evadat, tum decernere conditiones sub quibus tantùm ipse dispensandi propositum habeat (2). Hinc quoties principes pro se, sive episcopi ipsi pro subditis suis hanc optarunt dispensationem, toties ad Romanum Pontificem confugerunt.

290. Posse autem Romanum Pontificem apponere conditio-

(1) Sanè Pontius op. cit. cap. 3. num. 2. scribit : « Nullum legi hactenus, qui diceret ita esse illicitum conjugium hæreticum catholico, ut in nullo casu liceat, quamvis audivi non paucos, qui adeo periculum perversionis conjugis et prolis, quod in hoc matrimonio reperitur, exaggerant, ut dicerent illud periculum evidens esse. » Deindè n. 10. adductis auctoritatibus Sanchez lib. 7. *De matrim.* Disp. 72. n. 5. Azor Tom 1. lib. 8. c. 11. quæst. 5. Navarri lib. 1. *Consil.* tit. *de constitutionibus.* Cons. 59. et 60. Bellarmini lib. de *matrim.* cap. 2. prop. 4. Estii in 1. Cor. 7. n. 39. aliorumque iterum concludit : « Itaque, ut uno verbo dicam, nullum legi ex his, qui scripta sua evulgarunt, qui diceret ita illicitum esse matrimonium Catholici cum hæretico, ut in nullo casu contrahi posset sine peccato, etiam conjuge perseverante infideli. »

(2) Cf. Benedictum XIV. *De Synodo Diœces.* lib. 9. cap. 3. n. 3. ubi scribit : « Pontificiæ ergo auctoritati injuria fit ab iis, qui illius interventu opus non esse contendunt, ut matrimonia inter partes, alteram catholicam, et alteram hæreticam licitè contrahantur. » Sanè Pius VII. in *Rescripto ad episc. Galliarum*, 17. Febr. 1809, ut postea videbimus ipsis episcopis hanc denegatam fuisse facultatem affirmat, ac si ab ipso peteretur facultas dispensandi in his conjugiis, eam ipsis se denegaturum profitetur, dicens : « Quare si à Nobis petitioni huic respondendum nunc esset, responsum certe nostrum à constanti hujus sanctæ Sedis regula et prædecessorum nostrorum exemplo agendique ratione dissidere non posset. »

nes sub quibus tantùm ejusmodi connubia iniri valeant probatione non indiget. Ipse siquidem utpote Christi vicarius debet bono spirituali animarum prospicere, ac bono totius Ecclesiæ sibi commissæ; debet avertere fideles quâcumque potest ope à perversionis et apostasiæ periculis, atque, ut verbo dicam, debet uti potestate quâ præditus divinitus est in ædificationem, non autem in destructionem. Quapropter, omnibus expensis, eas potest et debet conjugiis mixtis celebrandis conditiones apponere, quas viderit magis conducere ad propositum finem, et cum illis limitationibus sine quibus perniciosa fieret ejusmodi dispensatio, prout ferunt locus, tempus, personæ, cæteraque adjuncta omnia. Hac sanè ratione perpetuò se gesserunt Romani Pontifices in illis facultatibus concedendis (1).

(1) Pius VI. in *Rescripto* ad card. de Franckenberg arcb. Mechliniensem postquam constantem Ecclesiæ bac in re disciplinam, ac prædecessorum suorom praxim episcopis Belgii præ oculis posnisset, ut ostenderet se nec posse nec velle talia probare conjugia; declarat parochum catholicum, si matrimonium nullâ ratione impedire valeat, eidem materialem suam exhibere posse præsentiam, modò sequentes observet cautelas:

1° Ut tali matrimonio non assistat in loco sacro, nec aliquâ sacrâ veste indutus; ut etiam nullas Ecclesiæ preces recitet, neque ullo modo conjugibus benedicat.

2° Ut pars hæretica scripto ac juramento coram testibus promittat se permissuram, ut pars catholica religionem suam liberè exerceat, prolesque omnes in eâ instituat.

3° Ut similiter pars catholica eodem modo promittat se hoc præstituram, ut compartis conversionem efficaciter procuret. Cf. Moser op. cit. p. 61. seqq.

Hæ porro cautelæ jam servatæ fuerant in matrimonio inito à Carolo I. cum Gallica Henricia cui sacerdos quidem adstitit, sed extra Ecclesiam, ita ut nulla data fuerit benedictio nuptialis, ut fusè refert Bened. XIV. *De Synodo* lib. 6. cap. 5. n. 5. quamvis hoc conjugium celebratum fuerit cum dispensatione Urbani VIII. et secreta capitula, de quibus superiùs disserui, fuerint apposita.

Prædictis omnino conformis est instructio S. Congregationis card. concilii Trid. interpretum circa matrimonia mixta die 15. Jun. 1793. emissa, et à Pio VI. approbata 19. ejusdem mensis, ac missa ad pastores ducatus Cliviensis, in qua sequentia observanda præscribuntur, *ne*, ut additur, *approbationem sapiat tolerantia*.

« Catholicum præ omnibus, vel Catholicam parochi moneant, quòd contrahendo matrimonium cum acatholica vel acatholico, validè quidem contrahant, sed illicitè. »

« Atque hinc planè consequitur nullo actu positivo ipsos posse isthæc matrimonia probare, aut suo expresso consensu et auctoritate confirmare. Quapropter, si cogantur in hac temporum conditione et propter leges in transactione religionis anni 1673. præscriptas, matrimoniis Catholico-

291. Demum, quod postremo loco enuntiavimus, graviter scilicet peccare parochos qui absque Rom. Pontificis dispensatione, nec servatis conditionibus quæ ab eo præscriptæ fuerint, connubia mixta præsentiâ suâ, benedictione, aliove ritu sacro cohonestarent, apertè sequitur ex hactenus disputatis; violarent enim canones ab Ecclesia sancitos; cooperarentur positivè aliorum peccato; transgrederentur limites sibi præstitutos; gravissimi scandali se reos efficerent, probarent sacrilegum conjugium, actumque denique prorsus illegalem ponerent; quæ profectò absque gravi prævaricatione fieri nequeunt (1).

DIFFICULTATES.

292. I. Obj. adversùs prim. part. Nec Rom. Pontifex dispensare potest in matrimoniis Catholicorum cum hæreticis; nec si dispenset, licitè ea iniri possunt; nam 1° in omnibus conjugiis mixtis manifestum inest perversionis periculum tum ex parte conjugis catholici, tum ex parte prolis; 2° experientia profectò ostendit hæc conjugia pessimum exitum sortita esse; 3° hinc legimus III. Reg. XI. 1. seq. « Rex Salomon adamavit mulieres alienigenas multas... de gentibus super quibus dixit Dominus filiis Israel : non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras : certissimè enim avertent corda vestra ut sequamini deos earum. » Cùm verò eadem ratio vigeat, imò major in connubiis Catholicorum cum acatholicis ob faciliorem seductionem, exinde constat nullo unquam in casu ea licita fieri posse. 4° Divina porro lex quæ vetat ejusmodi conjugia, cùm moralis sit, nunquam à quacumque demum auctoritate, etiam su-

rum cum muliere acatholica assistere, satagant ut se merè passivè habeant, atque tanquam inviti audiant duntaxat utriusque consensum; verumtamen abstineant omnino à precibus recitandis, à benedictione impertienda, atque ab omni alio Ecclesiæ ritu adhibendo. »

« Caveant insuper ne in publicandis matrimoniis mixtis religionem exprimant contrahentis acatholici; sed contrahentium tantùm enuntient nomina et cognomina. »

« Abstineant rursus à concedendis dimissoriis, ubi secundùm canones Ecclesiæ catholicæ canonicum aliquod impedimentum sit inter contrahentes » etc. Cf. ibid. pag. 63. seqq.

(1) Cf. Serarium op. cit. cap. 3.

prema, potest relaxationem admittere. Ad hæc majus pondus accedit, si observetur 5° nunquam licitam esse sacramenti profanationem; quæ in talium conjugiorum celebratione semper intervenit, sive minister matrimonii dicatur sacerdos, sive dicantur ipsi contrahentes; nam sacerdos, in priori sententia, administraret sacramentum manifestè indignis; quòd si ministri sint contrahentes, et ipsi sacrilegè invicem sibi administrarent sacramentum, et indignè perciperent. 6° Peccarent præterea catholici contrahentes etiam ex eo capite, quòd communicarent in re sacra cum excommunicatis. Sive igitur accedat Rom. Pontificis dispensatio, sive non, nunquam erunt licita mixta conjugia. 7° Dicendum propterea est Ecclesiam; seù Rom. Pontificem, cùm in iis dispensat, solùm ea permittere, seu tolerare, minimè verò probare, cùm semper tales commixtiones abhorrere pergat. Ergo.

293. R. N. A. ad 1. prob. D. Quod tamen absolutè averti seu removeri potest, C. quod absolutè removeri nequeat, N. Haud inficiamur grave inesse periculum in his conjugiis, uti evincunt ea omnia, quæ in superiori propositione disseruimus. Attamen cùm ejusmodi periculum intimum non sit, nec necessariò perversionem includat, quæ solùm pendet ex dispositione fidelis seu catholici, hinc si ea adhibeantur media quæ suggerit ipsa religio, ac præscribunt Romani Pontifices cùm in his conjugiis dispensant, averti illud potest. Neque omittendum sæpe imminere periculum perversionis, sin minùs in fide, saltem in moribus quoties aliquis etiam cum conjuge catholica fœdere nuptiali jungitur, qui depravatâ mente ac voluntate cùm sit, ipsam in malam partem pellicere facilè posset; nemo tamen dicet nunquam licita esse ejusmodi connubia (1).

294. Ad 2. D. Ob pravam animi dispositionem atque ob ne-

(1) Cf. Pontium in *Append. cit.* cap. 8. n. 7. card. de Lugo in *Tractatu de sacramentis disp.* 8. sect. 14. nec non Benedictum XIV. *De Synodo* lib. 9. cap. 3. n. 3. ubi inter cætera scribit : « Non minùs graviter eamdem auctoritatem (Pontificiam) ab illis lædi dicendum est, qui aliquo ab hinc tempore asserere et jactare cœperunt, dispensationes hujusmodi à Romano Pontifice minimè concedi posse, etiamsi gravis causa concurrat, atque omne perversionis periculum absit. »

glectas conditiones quæ præscriptæ fuerant, C. per se, N. Si qui enim naufragium fecerunt in his conjugiis ideo est, quia eorum fides ante ipsas nuptias infirma erat, neque christianâ flagrabant charitate; quia defectu rectæ intentionis se hæretico potius conjugio copularunt quàm catholico, sive ambitionis sive libidinis æstu alteriusve cupiditatis permoti. Si enim majoris divinæ gloriæ intuitu, catholicæ religionis augmento, reipublicæ tranquillitate ducti hæretico nupsissent, si præterea orationi, humilitati, religionis actibus operam dedissent, triste procul dubio naufragium evasissent. Sanè plures pii viri ac mulieres adhortationibus, bonæ conversationis exemplo, ac precibus tum infideles tum hæreticos ad veram religionem perduxerunt, eorumque animas lucrati sunt (1). Sibi propterea, non dispensationi imputare debent scandalum quod infirmi isti Catholici sunt passi.

295. Ad 3. Juxta communiter contingentia, C. absolutè, N. Deus prænuntiavit in adductis verbis quòd, spectatâ communi infirmitate evenire solet, minimè verò quòd ita necessariò et absolutè evenire debeat; alioquin de fide jam esset inseparabile et universim adnexum esse his conjugiis non solùm periculum, sed ipsam perversionem; quotquot præterea ejusmodi connubia inière lapsi essent in idololatriam et infidelitatem, quæ quàm procul distent à vero, allatis exemplis edocemur (2).

296. Ad 4. D. Si lex moralis seu naturalis vetaret aliquid

(1) Inter cætera exempla satis sit illud afferre S. Monicæ matris S. Augustini, quæ Patritium ethnicum ad Christianam fidem exemplo et adhortationibus adduxit, ut refert S. Augustinus *Confes.* lib. 9. cap. 9. n. 22. et Sigeberti regis Francorum, qui teste S. Gregorio Turonensi in *Hist. Francorum* lib. 4. cap. 27. Brunichildem arianam ad Ecclesiam catholicam piis admonitionibus lucratus est; quod et præstitit Chilpericus, eodem teste ibid. cap. 28. sic plures alii, ut ab initio innuimus, præstiterunt. Huc propterea pariter referri potest quod scripsit Apostolus 1. Cor. 7. « Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem. » Dummodò tamen, ut diximus, per legitimam dispensationem connubia hæc celebrentur, et justis de causis, servatisque appositis conditionibus. Quare non semper ex effectu dijudicari debet, ut pluribus ostendit Pontius loco citato. cap. 4. paragrapho 2. n. 14. seqq. Hinc vulgatum illud : . . . Careat successibus opto quisquis ab eventu facta notanda putat.

(2) Cf. Pontium loc. cit.

intrinseco malum, C. Si aliquid vetet quod tale absolutè non sit, N. Porro jam ostendimus periculum quod inest conjugiis mixtis ejusmodi non esse, ut absolutè averti ac removeri non possit. Ad legitimam autem auctoritatem spectat decernere, quando, et quousque immineat illud periculum, et media ad illud amovendum idonea præscribere. Quæ si executioni mandentur, divinâ opitulante gratiâ, periculum aut omnino cessat, aut saltem remotum fit (1).

297. Ad 5. Neg. semper intervenire sacramenti profanationem in conjugiis mixtis; sive minister censeatur sacerdos, sive dicantur contrahentes. Sacerdos enim publicè ac legitimè petentibus sacramenta, non peccat si ea administret, quamvis privatè sciat indignum esse qui petit, ut notum est. Porro legitimè illi petere censentur administrationem sacramenti matrimonii, qui facultatem à superiore obtinuerunt. In veriori autem sententia, quòd ministri sint contrahentes, peccat quidem pars hæretica sive administrando, sive suscipiendo sacramentum; non peccat tamen pars catholica neque in administrando neque in suscipiendo sacramento. Nam, justâ ac legitimâ causâ interveniente, potest quisque ab alio petere et accipere rem per se bonam, etsi ille qui dat ex prava dispositione peccet dando; in hac enim hypothesi alterius malum permittitur, non autem intenditur; idipsum dicatur de administratione ob quam necesse non est, ut minister inquirat in interiorem actualem dispositionem ejus, qui publicè ac legitimè sacramentum petit, ut modò animadvertimus (2).

(1) Animadvertendum verò hic est, quòd quando Rom. Pontifex dispensat in his conjugiis, ipsum tantùm dispensare in eo quod ejus potestati subjicitur, videlicet in lege ecclesiastica prohibente ejusmodi nuptias, non autem illum dispensare aut dispensare posse in lege naturali prohibente ea conjugia ratione periculi. Quare si, adhuc dispensatione positâ Pontificiâ, perseveraret periculum perversionis, nequaquam liceret illud conjugium iniri, quia vigeret integra naturalis obligatio. Id porro locum haberet, cùm non omnia adjuncta Pontifici patefacta fuerint. Etenim si omnia ipsi apertè fuerint exposita, et Rom. Pontifex dispensationem concedat, non absque temeritate posset in dubium revocari utrùm licitè conjugium celebrari possit; supponi enim deberet Pontificem aut rem non satis perpendisse, aut errasse dispensando. Cf. Pontium loc. cit. c. 8. n. 7.

(2) Cf. card. de Lugo loc. cit. sect. 14. n. 226-229. et Benedictum XIV. loco pariter cit. nec non Collet. Tract. *De matrim.* cap. 2. sect. 5. concl. 4. num. 314.

298. Ad 6. D. Si absque legitima dispensatione communicarent cum excommunicato in re sacra, C. si cum legitima dispensatione, N. Hæc enim communicatio solis ecclesiasticis legibus prohibita est, quare si legitimâ auctoritate freti Catholici ineant conjugium cum hæreticis, hoc ipso ab illa prohibitione soluti sunt.

299. Ad. 7. N. Romanorum enim Pontificum mens in ejusmodi dispensationibus est omnino in conscientia tutos eos efficere, qui talibus connubiis consociantur; alioquin nullâ opus esset dispensatione. Licèt verò Ecclesia seu Rom. Pontifex abhorreat ab illis nexibus, et quoad fieri potest, impedire satagat (1); si tamen gravis intercedat causa quæ religionem ac publicam tranquillitatem promoveat, indulget saltem ut licitè contrahantur.

300. II. Obj. adv. reliquas prop. partes. 1° Parochi, meliùs quàm, piscopus aut Supremus Pontifex, novisse possunt quid in casibus particularibus, tum contrahentium, tum reipublicæ bono meliùs conferat; 2° saltem poterunt episcopi ejusmodi dispensationem, cùm opus fuerit, tribuere; 3° præsertim cùm olim ita receptum fuerit, et 4° contrariâ consuetudine contraria lex abrogata censeri possit, ut non pauci auctores docent, et 5° sæpe impediantur cum S. Sede communicare. Ergo.

301. R. ad 1. D. Si præter hanc cognitionem practicam non requireretur præterea legitima auctoritas, Tr. Si hæc requiratur, N. Jam verò hic non agitur de sola rei notitia, sed de legitima et idonea auctoritate derogandi legibus ab universa Ecclesia solemniter constitutis, non solùm ad unius vel alterius individui, sed ad totius Ecclesiæ bonum, conservatio-

(1) Cf. Bened. XIV. *De Synodo* lib. 6. cap. 5. atque Moser op. cit. ubi profert quamplura documenta ex Rom. Pontificibus qu. semper ejusmodi conjugiorum detestationem professi sunt. Ne longiores simus nobis sufficiat attulisse quæ scribit Bened. XIV. in decretali rescripto dato die 4. nov. 1741. ad Epp. Belgii §. 3. ubi scribit : « Dolens in primis quammaximè sanctitas sua, eos esse inter Catholicos, qui insano amore turpiter dementati, ab hisce detestabilibus connubiis, quæ S. mater Ecclesia perpetuò damnavit, atque interdixit, ex animo non abhorrent, et prorsus sibi abstinendum non ducunt, laudansque magnoperè zelum illorum Antistitum, qui severioribus propositis spiritualibus pœnis, Catholicos coercere student, ne sacrilego hoc vinculo sese hæreticis conjungant, etc. » In ejus Bullario Tom 1. p. 88. Eadem fermè repetit Pius VIII. in Brevi cit.

nem, et augmentum. Hæc autem auctoritas, uti ostendimus, soli supremo Ecclesiæ hierarchæ adjudicanda est.

302. Ad 2. N. Ut patet ex modò dictis. Eadem enim ratio quam adduximus in superiori responsione valet pro episcopis singillatim sumptis (1).

303. Ad 3. Neg. cons. Quidquid enim potuerint quondam episcopi juxta antiquum jus, certum est juxta recens jus à pluribus sæculis in Ecclesia vigens id jam ampliùs episcopos non posse. Quare Pius VII. testatur nunquam à S. Sede fuisse episcopis concessam facultatem in his conjugiis dispensandi, quamvis instantissimè eam postulassent : « Apostolica Sedes, inquit, ægrè admodum multaque cum cautione ad præfatum periculum (perversionis) quoad fieri posset removendum, nec nisi gravi aliquâ intercedente causâ, eâque ferè publicâ, licentiam hanc consuevit impertiri. *Episcopis verò, licèt instantissimè postulantibus, eamdem licentiam dare*, in Europa præsertim, *nunquam concessit* (2). »

304. Ad 4. N. Ut constat ex duabus constitutionibus Benedicti XIV. quarum altera incipit : *Magnæ Nobis* (3), altera verò cujus initium : *Ad tuas manus* (4). Priori constitutione summus Pontifex rumorem quemdam per Poloniam grassantem quòd Sedes Apostolica conjugia mixta indulserit celebrari, acriter impugnat, ac « nonnisi per injuriam et intolerabilem calumniam excogitatum atque disseminatum » fuisse affirmat; simulque ostendit antiquam Apostolicæ Sedis disciplinam ac regulam, quâ talia conjugia semper reprobaverat, ad sua usque tempora constanter servatam, tunc quoque integram vigere ac religiosè custodiri (5). Alterâ autem constitutione

(1) Benedict. XIV. *De Synodo* lib. 9. cap. 3.

(2) Apud Moser op. cit. pag. 53.

(3) Dat. 29. Jun. an. 1748. in ejusdem Bullario Tom. 2. p. 413.

(4) Dat. 7. August. ejusdem anni. Ibid. p. 491.

(5) En Pontificis verba : « Prædecessor noster Clemens XI. in Congregatione S. Officii coram se habitâ die 16. Jun. anni 1710. mandavit inhiberi per litteras archiepiscopo Mechliniensi, ne ullas omnino licentias, aut dispensationes impertiretur pro matrimoniis inter contrahentem catholicum et alterum hæreticum celebrandis, nisi abjuratio hæresis priùs præcessisset : Theologos autem, qui contra hujusmodi praxim opinati fuerint, acriter admouendos decrevit; » et paulò ante jam asseruerat : « Neque verò necesse habemus ea omnia in medium proferre, quibus luculenter demonstrari posset antiquitas ejus disciplinæ, quâ *semper*

confutat Pontifex falsam illam persuasionem, quasi ex consuetudine cui nemo in illo regno se opponebat, Ecclesiæ consensus, vel dispensatio rectè deduceretur : « Tolerat quidem, inquit, in aliquibus locis Apostolica Sedes matrimonia inter Catholicum et hæreticam; vel hæreticum et Catholicam, cùm nequeat impedire, et ecclesiasticâ quâdam prudentiâ, ne majora mala enascantur, dissimulat ac tacet : at quod Apostolicæ Sedis auctoritate, gratiosa in hisce matrimoniis dispensatio super gradu aut alio impedimento concedatur, fieri nunquam potest, nisi præcedat hæresis abjuratio, juxta ejusdem Sedis Apostolicæ disciplinam. » Hinc episcopum quemdam, cui cum duobus Lutheranis dispensaverat in gradu prohibito, ob spem quæ præfulgebat ut ad fidem catholicam adjungerentur, graviter redarguit (1).

305. Ad 5. Resp. in his rerum adjunctis posse episcopos passivè se habere, nec ullam omnino positivam dare dispensationem, cùm eam dandi facultate careant. Sic ansam non tribuent acatholicis Ecclesiam magis opprimendi (2).

Apostolica Sedes Catholicorum cum hæreticis conjugia reprobavit. Sed aliqua duntaxat afferre sat erit, quibus ostendamus eamdem disciplinam ac regulam ad Nostra usque tempora *constanter* servatam, apud Nos et Apostolicam Sedem non minùs integram vigere et religiosè custodiri. » Deinde subjicit documenta.

(1) Sic enim loquitur Summus Pontifex : « Nos ignoramus quid egerint episcopi prædecessores; id solum Nobis compertum est, quòd, si dispensaverunt in matrimonio non contracto, sed contrahendo, in matrimonio inter duos adhuc in hæresi permanentes, perperam ac malè egerunt, grave admiserunt peccàtum, multorumque malorum reos se fecerunt, quia facultates eis concessas attento animo non consideraverunt, ex quibus, veluti ex fonte, omnis delegata auctoritas dimanat. » Loc. cit. pag. 493.

(2) Cf. Serarium op. cit. cap. 4. § 39. seqq. ubi totum istud argumentum doctè ac luculenter evolvit.

PROPOSITIO III.

Non possunt acatholici, quin omnia lædant æquitatis jura, cogere sacerdotes catholicos ad honestandas benedictione aliove ritu sacro nuptias mixtas, quæ, neglectis canonicis sanctionibus, contrahuntur.

306. Ut pleniùs intelligatur quid sit illud de quo præsens quæstio instituitur, animadvertere quædam oportet scitu apprimè necessaria. Ea verò sunt.

307. I. Inter cætera fidei nostræ dogmata hoc quoque firmissimum constare atque certissimum, nemini scilicet, qui extra Ecclesiam catholicam culpabiliter ex hac vita decedat, ad æternam salutem patere aditum posse (1).

308. II. Ecclesiæ pastoribus id munus commissum esse, ut ad catholicam Ecclesiam, quæ sola vera est, adducere pro virili curent quoscumque ab hac salutis semita aversos noverint; sive ii infideles sint, sive schismatici; rursumque provideant, ne Catholicis ullum periculum sit, quo à recta fide avertantur: de summa enim agitur rerum omnium.

309. III. Non posse propterea eosdem Ecclesiæ pastores, quin gravissimo apud Deum scelere teneantur, et animarum quas Christus redemit sanguine suo proditores sint, inertes aliquid prætermittere, quod ad duplicem illum finem obtinendum pertineat.

310. IV. Canonicas leges quæ vel à primis Ecclesiæ seculis circa matrimonia mixta sancitæ sunt, eò demum referri omnes, ut duplex ille finis obtineatur.

311. V. Romanos Pontifices qui præcipui sunt canonicarum legum custodes ac vindices, nunquam non fuisse sollicitos

(1) Cf. in Tract. *De vera religione* p. 2. n. 264. quo sensu exposuerimus quod hic dicitur *culpabiliter*, ne quis nos arguat nimiùm veritatem hanc urgere. Quæ porro illic scripsimus, hic pariter intellecta volumus.

pro eo munere quo funguntur, ut illæ sartæ tectæ servarentur, ne æterna cujusquam salus in discrimen adduceretur; eaque propter tanquam illicitas semper exhorruisse, et verò etiam damnasse nuptias mixtas ab aliquibus fortè initas his neglectis canonicis legibus, quod ex paulò suprà demonstratis compertum est.

312. VI. In his Pium VIII. s. m. quanquam iniquis temporum conditionibus aliquantulùm cesserit, atque ut loquitur Gregorius XVI. « Suam eò usque protulerit indulgentiam, ut ipsa verissimè dici queat illos attigisse limites, quos prætergredi nefas omnino sit (1), » legibus tamen essentialibus prorsus inhæsisse. Hæ autem præcipuæ duæ sunt; tum nempe ut mulier catholica præsertim cum viro acatholico nuptura *diligenter* ab episcopo vel à parocho edoceatur, quæ circa hujusmodi nuptias ecclesiasticorum Canonum sententia sit, *serièque* iterum atque iterum admoneatur de gravi scelere, quod admittet, si eos violare præsumat; tum ut agnoscat sese in filios quos à Deo expectat acturam crudelissimè; si in iis quas contrahit nuptiis, illorum institutionem viri acatholici arbitrio esse permittendam intelligat (2). Ad hæc decrevit, quòd si posthabitis hisce monitis mulier illicitas nuptias inire velit, *abstinere debeat catholicus pastor* non solùm à nuptiis quæ deinde fiant, *sacro quocumque ritu honestandis*, *sed etiam à quovis actu quo approbare illas videatur;* atque adeo permittit tantùm *assistentiam* quam vocat *passivam*. Demum ut querelis omnibus præcludat aditum, declarat veras ac ratas, scilicet validas, nuptias mixtas quæ à dato Brevi celebrari contigerit, non servatâ formâ à Tridentino præscriptâ (modò nullum aliud obstet dirimens impedimentum), in diœcesibus Coloniensi, Trevirensi, Paderbornensi et Monasteriensi (3).

313. VII. *Gubernium* Borussicum pontificias has litteras, quas idem expetierat, vel saltem episcopos ut illas expeterent auctoritate suâ adduxerat, primò per fraudem occultasse (4),

(1) In allocutione habita die 10. Decemb. 1837. Cf. *Esposizione di fatto*, etc. Documento 16. pag. 84. et sequentibus.

(2) Ibid. Docum. 3. pag. 6.

(3) Ibid.

(4) Hæc omnia referuntur in cit. *Esposizione* à pag. 5. ad 9.

tum secretâ conventione habitâ earumdem vim eludere (1); demum episcopos ac cæteros Ecclesiæ catholicæ ministros vexare, ac pessimis modis coegisse, ut contemptis cautionibus à Pio VIII. impositis, connubia mixta solemnitatibus in Ecclesia sancta usitatis ex regni statutis et legibus honesta-

(1) Juverit hic ipsa verba describere quibus usus est Gregorius XVI. in Allocut. cit. « Quis porro, inquit, futurum putaret, ut pontificia isthæc declaratio (Pii VIII.), indulgentissima licèt et semel atque iterum per regium in urbe oratorem accepta, *eo sensu adhiberetur, qui inconcussa catholicæ Ecclesiæ principia perverteret, et hujus Apostolicæ Sedis menti penitus repugnaret?* Verùm, quòd nemo unus fingere aut excogitare posset, quodque vel leviter suspicari crimen fuisset, *id artificioso secularis potestatis impulsu* factum est. Vix rem non sine maxima animi molestia novimus, nihil distulimus quin expostulationes Nostras iis ad quos pertinebat deferendas committeremus, unà simul declarantes quanta Nos ex apostolico munere teneret necessitas fideles opportunè monendi, ne illud ab sancta hac Sede profectum arbitrarentur, à quo ipsa planè abhorret. Cùmque ita Nobis fuisset responsum, *veluti nullo querelæ Nostræ innitterentur fundamento;* epistola accessit alterius ex prædictæ regionis præsulibus, qui instante morte redditurus æterno judici rationem villicationis suæ, misso ad Nos apographo instructionis traditæ ab episcopis urgente civili gubernio, accuratè significabat se, *damnâ gravissima exinde Ecclesiæ oritura, læsosque illius canones, divinæ gratiæ lumine inspicientem; errorem, cui subscripserat, liberâ mente motuque proprio retractare.* Iu curam proinde statim incubuimus ut, perlato ad serenissimum Regem germano istius apographi exemplo, magis magisque iunotesceret, Nos initam à memoratis episcopis rationem interpretandi Apostolicas prædecessoris Nostri litteras, utpote Ecclesiæ principiis ac legibus adversantem, omnino reprobare. » In *Expos.* cit. Doc. 16. pag. 84. seqq.

Hæc autem secreta conventio, quæ priùs à Confluentibus (vulgò *Coblentz*) nuncupata est ex qua prodiit *instructio*, reipsâ locum habuit Berolini, 19 Jun. 1834. inter Bunsen et Arch. Coloniensem Com. de Spiegel. Illa porro eadem est de qua Bunsen, Borussiæ Orator, apud S. Sedem interrogatus ex officio, respondit : « Non seulement l'existence d' une telle instruction est moralement impossible, mais *qu'il a la certitude positive que cette prétendue instruction n'a jamais existé!* » Cf. *Exposit.* cit. Doc. 6. Huic conventioni ac instructioni inde emissæ subscripserant præter Archiep. Coloniensem Spiegel episcopi Trevirensis, Paderbornensis et Monasteriensis. Cùmque ab ephemeride Aschaffenburgensi anno 1836. n. 125. cum nonnullis mutationibus publicata esset, iidem episcopi qui ei subscripserant, in hac ipsa ephemeride n. 150. declararunt hoc documentum *opus perfidum esse cujusdam calumniatoris!* Cf. *lettr. cit. Sur l'affaire de Cologne*, Paris, 1838. p. 33. E septem verò articulis ad quos illius conventionis instructio redacta fuerat, excludebantur conditiones duæ, quibus unicè positis, Pius VIII., ut diximus, pro sua potestate declaraverat connubia istbæc mixta iniri licitè posse; scilicet 1° seria admonitio facienda parti catholicæ de gravi crimine quo se obstringeret contra Canonum leges tale matrimonium ineundo; 2° promissio ab eadem præstanda,

rent (1). Dira inde adversùs Ecclesiam orta persecutio, quæ in dies acrior fit, apud eos scilicet, qui non modò *tolerantiæ* nomen pleno ore deprædicant, sed etiam culti politique haberi volunt et appellari (2).

314. Quibus ita constitutis, propositionis nostræ veritatem evincere operosum non est. Etenim jura omnia æquitatis postulant, ut nemo quâvis ratione ea agere compellatur, quæ fidei quam profitetur, quæ reluctantis conscientiæ sensui, quæ jussis auctoritatis legitimæ adversentur, quæque hostibus Ecclesiæ subsidio essent in ipsius Ecclesiæ pestem et animarum perniciem. Atqui hæc planè agere sacerdotes catholicos acatholici homines compellunt, dum eos urgere nituntur ad nuptias mixtas benedictione aliove ritu sacro honestandas neglectis canonicis legibus. Ergo.

315. Majorem hujus argumenti propositionem ne ab adversariis quidem nostris in dubium revocàri posse existimámus. Ex iis enim ferè capitibus veteres Christianæ religionis apologetæ ostenderunt ab imperatoribus ethnicis contra Christianos et leges iniquè fuisse latas et iniquissimè sævitum (3); rursum novatores illi qui, initio seculi XVI. *reformatores Ecclesiæ*, hoc est perturbatores, dici voluerunt, cùm se ad Ecclesiæ obedientiam adduci sentirent catholicorum principum auctoritate, nullum finem fecere clamorum et querelarum, hac una de causa, quod fidei ac conscientiæ suæ obniti contra jus fasque cogerentur; demum iisdem clamoribus et querelis obstreperent nostris auribus ii ipsi, qui nunc Catholicos vexant, si, rerum conversione factâ, cogerentur simile quidpiam à catholicis hominibus pati, quanquam utrique ratione juris utantur admodum dispari (4).

quâ polliceretur fore ut soboles omnis catholicâ religione institueretur. Cf. *Exposit.* cit. p. 7. 8. et ibid. Docum. XVII. p. 87. seqq.

(1) Has leges paulò post proferemus.

(2) Annales propterea ecclesiastici posteris tradent tres præcipuas persecutiones quas hoc seculo vertente passa est catholica Ecclesia, ab ethnicis in regno Tunchinensi, à schismaticis in imperio Russico, ab hæreticis in regno Borussico; simul tamen referent latas ab Ecclesia Christi victorias, quia scriptum est : « Et portæ inferi non prævalebunt adversùs eam. »

(3) Cf. Tertull. *Apologétic.* n. 1. et 2. Justin. *Apolog.* 1. n. 3. seqq. Minut. Felic. in *Octavio* n. 35-38. etc.

(4) Cf. Jac. Gretzeri opusc. cui tit. *Judex et dux hæreticorum nostri temporis*, præsertim cap. 11. opp. edit. Ratisbon. Tom. 17. p. 115. seqq.

316. Jamverò minor propositio æquè evidentissima est. Etenim quominùs sacerdotes catholici nuptias mixtas sacro ritu cohonestent prætermissis ecclesiasticis legibus facit imprimis ea quam profitentur fides. Nam fides catholica docet, ut supra animadvertimus, nemini qui versetur extra catholicam Ecclesiam, spem ullam salutis reliquam esse. Igitur qui ejusmodi ducunt connubia, quin spondeant sese effecturos, ut pars acatholica veram religionem amplectatur et proles omnis ex matrimonio suscipienda in vera religione instituatur, ii perversè agunt atque impiè, cùm se ipsi ac sobolem suscipiendam exponant certissimo exitio. Quare eodem illo actu grave crimen admittunt, dicente Apostolo : « Qui suorum et maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior (1).» Immanem crudelitatem exerunt in liberos suos, quos non Christo, et castissimæ Christi sponsæ Ecclesiæ, sed Satanæ ejusque regno amplificando progignunt. Pessimam prævaricationem imitantur veterum Hebræorum, qui « immolaverunt filios suos et filias suas dæmoniis, et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan (2); imò eò pejores et crudeliores Hebræis sunt judicandi, quò animæ corporibus præstantiores sunt. Dum igitur sacerdotes catholici blanditiis, minis, vexationibus, mulctatione bonorum, exilio, carceribus adiguntur ad illicitas has nuptias ritu sacro honestandas, coguntur actu positivo probare id quod catholica fides tanquam scelus nequissimum improbat.

317. Coguntur præterea conscientiæ suæ leges prætergredi. Neque enim possunt illi, nisi reluctante conscientiâ, actum ponere, quem impium esse intelligunt, et vetitum ecclesiasticis legibus, cooperando positivè, ut aiunt, per sacri ritûs exhibitionem aliorum peccato et sacrilegio. Utra enim admittatur sententia de ministro matrimonii, æquè ad sacramenti profanationem concurrerent. Nam si sacerdotis ministerium illud sit, scienter sacramentum conferrent positivè indignis; si verò sit contrahentium, conferunt positivum actum ad sacri-

(1) In prima Epistola ad Timotheum, cap. 5. vers. 8. Εἰ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων.

(2) Ps. CV. 37. 38.

legam ejusdem sacramenti administrationem. Nefas utrumque et sacrilegum est.

318. Tertiò coguntur leges infringere à legitima auctoritate decretas. Legitima enim auctoritas circa res merè spirituales, in quibus profectò continetur conjugiorum Christianorum per sacrum ritum celebratio, nullâ ratione ad principes temporales pertinet, multò verò minùs ad acatholicos, scilicet ethnicos, hæreticos et schismaticos, sed in una Ecclesia prorsus consistit. Cùm igitur Ecclesia quovis tempore sacris legibus sacerdotibus interdixerit, ne connubiis mixtis adsistant, aut ritu sacro, aliove exteriori actu ea probare videantur, nisi statuta canonum observentur, sequitur haudquaquam illis licere aliter agere, quin leges infringant à legitima auctoritate sancitas.

319. Quartò coguntur sacerdotes catholici subsidio esse Ecclesiæ hostibus, in ipsius Ecclesiæ pestem et animarum perniciem. Id quod liquet apertè 1° ab inspecto acatholicorum consilio in illis condendis legibus, quibus jubent liberorum institutionem viri arbitrio relinquendam esse, aut mares quidem paternâ, feminas verò maternâ religione informari (1), aut etiam sobolem omnem

(1) Ut omnibus pateat ratio legislationis Borussicæ quæ pertinet ad connubia mixta, operæ pretium nos facturos credimus, si eam hic legentium oculis subjiciamus :

1° Antequam ederetur codex civilis regni Borussiæ, id quod contigit an. 1792. sponsis diversæ communionis integrum erat per *pacta* quæ vocant *ante-nuptialia* convenire inter sese, qua religione proles esset instituenda. Matrum porro catholicarum studium quo prolem suam imbuebant catholicis institutis, nihil ferè à maritis protestantibus retardabatur, utpote qui per id potissimum temporis *indifferentismum* sectantes non valdè erant de religione solliciti. Quam rem animadvertens legislatio Borussica, in cod. civili P. 2. tit. 2. § 74-84. sequentia edixit : §. 76. Si parentes diversæ confessionis fuerint, masculi debent institui in religione patris usque ad ætatis an. 14., feminæ verò in religione matris. § 77. Hæ leges eludi nequeunt per aliquod anterius pactum initum inter parentes. § 78. Cùm parentes concordes inter se fuerint circa religiosam prolis institutionem, nemo jus habebit sese intermiscendi.

2° Hic rerum status plenè immutatus est à regia declaratione, quæ data est die 21. Nov. 1803. In ea enim querelæ graves jactatæ sunt, quòd ex religiosa liberorum institutione domestica familiarum tranquillitas perturbaretur ; tum verò sancitum, ut in posterum *omnes* infantes institui deberent *in religione patris*, atque ut lex ista nullo inito à conjugibus pacto infringi posset. Nemo ausus est contradicere : quare decretum hoc eò faciliùs ad effectum perductum est, quod *indifferentismi* labes hominum animos maximam partem pervaserat ; clerus autem pro iniqua temporum conditione conticuit. Atque huc certè spectant verba von Altestein quibus invocat *præscrip*.

ex mixtis connubiis susceptam eâ religione innutriri debere, quæ potissima, sive ut dici consuevit, dominans habeatur (1). Atqui consilium hoc acatholicorum eò spectat, ut sectam suam latiùs amplificent in exitium catholicæ Ecclesiæ. 2° Ab luctuosa

tionem in favorem legislationis Borussicæ adversùs Archiepiscopum Posnaniensem. Verùm cui tandem aut quando auditum est, vim ex una parte, metum ex altera constabilire titulum præscriptionis fundandæ? Præsertim cùm antiqua consuetudo, ut idem Archiepiscopus apertissimè ostendit, et nos infra videbimus, si unum aut alterum factum excipias, in quo vis injusta intercessit, constanter obtinuerit?

3° Interea provinciæ Rhenanæ Gallicæ ditioni subjectæ ex *Concordato* seu Conventione an. 1801. in iis omnibus quæ ad religionem pertinerent, summâ libertate fruebantur; atque adeo cùm an. 1814. in potestatem venerunt regis Borussici, nihil in ipsis innovatum est. Duo etenim obsistebant maximè, tum Gallicæ legislationis ratio quæ conjugibus in sobolis institutione libero jure uti concesserat, tum populorum in avitam religionem propensa admodum studia. Quare vicariatus generalis Aquisgranæ encyclicam epistolam an. 1818. 24 Jul. dedit ad Clerum universum, quâ interdicebatur quævis *assistentia* ecclesiastica matrimoniis mixtis, nisi priùs sponsi *formaliter* polliciti fuerint se instituturos *totam* sobolem *absque exceptione* in religione catholica. Similes encyclicas litteras dederunt vicariatus Trevirensis et Monasteriensis ad clerum suarum diœcesium. Denique post ipsos undecim annos, nempe 17. Aug. 1825. promulgata est ordinatio aulica (*Cabinets ordre*), quâ 1° praxis conformis juri canonico quæ ad hanc diem servata est in provinciis Rhenanis, est *abolita* et spectata ut *abusiva*; 2° clero catholico æquè ac protestantico interdicta; 3° decretum et declaratio die 21. Nov. 1803. promulgata posthac in provinciis etiam Rhenanis vigeat; 4° itemque ut pacta inter sponsos antea inita circa filiorum educationem irrita sint et invalida. Cùm magna exinde turbatio orta esset, Borussiæ rex auctor fuit episcopis provinciæ Rhenanæ ut consulerent S. Sedem per epistolam ad eos datam Berolini 28 Febr. 1828. de qua mox dicemus. Cf. cit. *Lettres sur l'affaire de Cologne*, pag. 25. seqq. necnon *Esposizione documenta*, etc. pag. 1. seqq. Docum. 1. et 2.

(1) Hæc rerum series in imperio Russico. Jam inde ab an. 1825. die 13. Maii (quæ epocha notanda est, cùm coincidat cum decreto dato 17. Augusti ejusdem anni à rege Borussico circa matrimonia mixta) imperator Alexander in *dieta* quam nominant Varsaviensi denuntiaverat, examen instituendum esse novi codicis civilis ad politicam regni Poloniæ administrationem instituti. Imp. Nicolaus an. 1827. codicis hujus civilis et *ecclesiastici* primum volumen publicavit. Cùm autem legibus quæ conjugio spectabant, clerus acriter obstitisset, eæ in usum non fuere deductæ, sed in altera *dieta* Varsaviensi habita mense Maio an. 1830. Imperatoris jussu iterum excussæ. Secuti non multò post rebelles Poloniæ motus, quibus sedatis, idem imperator legem edidit, quâ ecclesiastici omnes jubebantur usitato solemnis benedictionis ritu consecrare nuptias mixtas Catholicos inter et schismaticos ineundas, ita ut qui secus facere auderet, læsæ majestatis crimine teneretur. Nota est præclara responsio à D. Gutkowski episcopo Podlachiæ Generali Golowin reddita. Rursus per edictum (*Ukase*) constituit, ut proles omnis in Polonia orta ex conjugiis mixtis religione græ-

experientia illarum regionum, in quibus talia connubia sanctionibus ecclesiasticis contemptis usurpata passim fuere: cùm enim antea solam catholicam fidem profiterentur, easdem mox in provincias quas vocant *mixtas* degenerasse novimus (1), denique brevi temporis intervallo nullum prope retinuisse antiquæ religionis vestigium. 3° Ab ipso acatholicorum hominum facto: neque enim vexare adeo catholicos sacerdotes aggressi fuissent; idque in conspectu omnium gentium, quasi eos nihil puderet sævitiæ suæ, nisi fixum animo destinatumque habuissent quovis pacto provehere initas ad Ecclesiam catholicam exterminandam politicas machinationes. Verùm non modò isthæc per seipsos conari omnibus artibus, sed etiam pastores ædificandæ christianæ plebi institutos velle cogere, ut sociam sibi operam adjungant, genus quoddam est crudelitatis et insaniæ nunquam hactenus auditum. Nam si neque hoc ab imperatoribus ethnicis tentatum, si neque ab Juliano illo apostata excogitatum dixerim, nihil præter veritatem dicam.

320. Demum ut illud quoque adjiciam iis quæ disserui confirmandis accommodatum, affirmo non posse acatholicos vi adigere sacerdotes ad connubia mixta ritu sacro honestanda, aut hæc eadem connubia tantâ contentione promovere, quin suis principiis valedicant, et à se ipsis dissentiant multo turpissimè. Asserunt enim vulgò posse Catholicos in ea fide quam profitentur salutem assequi; illos autem è contrario *intolerantes* dictitant, quòd sentiant extra Ecclesiam catholicam salvum fieri neminem. Igitur non animarum studio, sive ut Catholicos ad salutem revocent, verùm suæ sectæ propagandæ libidine et politicis quibusdam rationibus adducti fraudulentum hoc consilium pervertendi Catholicorum mentes inierunt; atque dum verbis istorum *intolerantiam* damnant, iidem se

co-schismatica imbueretur, et filii qui ante latum edictum nati essent cogerentur ejurare catholicam fidem. Quamobrem pueri puellæque reluctantes in carcerem conjecti sunt; parentes quibus resistendi tantæ impietati animus fuit, in exilium acti; non paucæ christianæ matres sanctissimarum martyrum quas antiquitas memorat fortitudinem imitantes, et catenis vinctæ liberorum suorum exilium prosecutæ sunt.

(1) Unam hic provinciam Silesiam appellabo: quæ antequam regis Borussici dominationi subjiceretur tota planè catholica erat; nunc autem Protestantes numero ferè ac potentia Catholicis præstant.

produnt factis decantatæ adeo *tolerantiæ* acerbissimos inimicos (1).

391. Constat itaque quod demonstrandum assumpsimus,

(1) Huc videlicet spectat genus omne fraudum et malarum artium, quibus utrumque regimen Russicum et Borussicum à pluribus retro annis obstinato consilio utitur ad religionem catholicam in illis provinciis funditus evertendam. Quæ moliti in hanc rem aggressique fuerint sive Schismatici, sive Protestantes, ea paucis complecti nequaquam possumus : pauca tamen ab illis gesta commemorabimus, ex quibus unusquisque capere cæterorum conjecturam possit. Deleti ordines monastici; templa Catholicis per vim ablata atque heterodoxis concessa; novæ academiæ institutæ et seminaria extructa, in quibus clerici catholici doctrinis acatholicis erudiantur, cautum ut sedes episcopales vacuæ diuturnam pastorum orbitatem sustineant; novi in iisdem regionibus erecti episcopatus schismatici, qui nunquam vacui relinquuntur; episcopi catholici ac reliqui homines è clero spe et illecebris adducti ad veram Christi fidem deserendam; sacerdotibus qui ad schismaticos deficiant ducendæ uxoris per sacrilegum matrimonium, id quod antea vetitum fuerat, potestas facta; exilio mulctati qui in avita religione constantes reperti sunt, gravissimæ irrogatæ pœnæ scriptoribus catholicis, qui se opponere machinationibus studuerunt; præmia è contrario collata iis, qui adversùs religionem catholicam satyras, mendacia, calumnias in libros inverecundos congessere, atque ejusmodi librorum pestis in omnem partem diffusa. Cujus quidem in exempla proferre aliqua nobis sufficiat. Stourdza nescio quis turpi edito opusculo cui tit. *Consideratio super Ecclesia orthodoxa Græco-Russa* nobilitatem generis assecutus est, et 20,000 *rublorum* quos dicunt munere donatus. Item Karamsin inter optimates adscriptus est, viginti possessionibus auctus, ditatusque ingenti summâ 500,000 *rublorum* ob opus inscriptum : *Historia imperii Russici*; posterius hoc opus cujus auctor furore impotens in Ecclesiam Romanam debacchatur, non modò tanquam classicum usurpatur in scholis publicis, sed etiam sumptibus imperii Russici in omnes prope usitatas nunc temporis linguas conversum est. Constantinus OEconomus, quòd ann. 1833. Petropoli satyras conscripserit in religionem catholicam, non ita pridem propositus est ad episcopatum in novo Græciæ regno, qui tamen ob effrontem ejus impudentiam et calumnias ab ipso clero Græco repulsam sustinere debuit. Filaret præsens metropolita Moscoviensis hortatu regiminis Russici dialogos composuit *inter dubitantem et persuasum de orthodoxia Græco-Russicæ Ecclesiæ*; in his nihil omittit, quod invidiam possit in Ecclesiam Romanam concitare, eamque abjectâ prorsus omni verecundiâ accusat defectionis, sacrilegii, et tyrannidis. Porro hic liber Petropoli an. 1829. primo typis excussus, jussu imperatoris in *omnia* imperii gymnasia invectus est, ut in usu catechismi historici ac dogmatici adhibeatur. Prætermitto iniquas artes, quibus homines agrestes coguntur ejurare catholicam fidem, ac si repugnent, crudelissimo verberationis genere, quod ibi *Knut* vulgò nominant, cædi jubentur, ita ut non pauci in medio cruciatu vitam amittant. Hæc aliaque propè innumera, quorum documenta vulgatissima in omnium propè manibus sunt (Cf. inter cætera *Ukase* 10. Febr. 1832. item aliud *Ukase* datum paulò post quo supprimuntur monasteria seu conventus 1946. *Ephemeridem ministerii interioris* die

acatholicos nempe jura omnia æquitàtis violare, proindeque auctoritate suâ perniciosissimè abuti, dum cogere nituntur sacerdotes catholicos ad cohonestandas benedictione aliove ritu sacro nuptias mixtas, quæ neglectis ecclesiasticis legibus contrahuntur.

DIFFICULTATES.

322. I. Obj. 1° Reus efficitur qui leges patrias violare præsumit; ita porro se gerunt qui honestare recusant consuetis solemnitatibus connubia mixta iis cautionibus prætermissis, quæ civilibus regni legibus non probantur. 2° Neque id immeritò, sive quia nulla externa potestas, cujusmodi est Pontificia, immiscere se potest politicæ alicujus regni administrationi sine *placito regio*; 3° sive quia conditiones quas Catholici exigunt tolerantiæ adversantur ac propterea conscientiæ libertati et paci tum publicæ tum domesticæ, atque discordias mutuas in familiis alunt. 4° Igitur istas *cautiones* uti vocant principes acatholici interdixere æquissimis legibus, quas si qui prætergredi audeant, meritis pœnis jure mulctandi sunt ut pacis perturbatores ac læsæ majestatis rei. 5° Præterea nemo est qui nesciat quòd, si fortè duarum potestatum auctoritas ex adverso concurrat, subditi teneantur sui principis aucto-

10. (22) Febr. 1836. *Ukase* quo erigitur episcopatus græco-schismaticus 12. (24) Jun. 1835. *Ukase*. 22 Apr. 1834. item aliud 25. Nov. 1835. circa coujugia mixta, etc., etc.), hæc, inquam, rei catholicæ subvertendæ geruntur in imperio Russico. Horum exitus ejusmodi fuit, ut plus quàm sexagies centena millia (vulgò 6 *milliones*) Catholicorum avulsi jam sint dimidii ferè seculi spatio ab unitate catholica! Quod ad regnum Borussicum attinet, ne in similibus enarrandis videar esse prolixior, adeat qui cupit ista cognoscere opere citato *Collectiones ad historiam ecclesiasticam* seculi XIX. in Germania, etc. Augustæ Vindel. 1835. cui tamen plura additamenta fieri posseut.

Utrumque tamen hoc gubernium die 12. Sept. an. 1772. publicè, solemniter ac sanctè promiserat, permissurum se novis subditis liberum omnino religionis exercitium; seque pariter solemni fide obstrinxerat servando *tractatui* an. 1770. quem *pacta conventa* nominare solent, ut scilicet religio, cultus et disciplina ecclesiastica in provinciis à se recèns acquisitis conservaretur, in *statu quo*, ut aiunt, nihil autem attentaretur unquam in posterum, quod pervertere statum illum aliquâ ratione possit.

ritati parere, alioquin status in statu constitueretur, 6° præsertim cùm principis munus sit publico bono prospicere. 7° Nulla proinde æquitatis jura acatholici lædunt, dum sacerdotes catholicos, omissis quibusvis cautionibus, ad connubia mixta consuetis ritibus honestanda adigunt. 8° Falsum est aut catholicæ religionis odio, aut suæ sectæ amplificandæ studio, quæ Catholicorum calumnia est, principes acatholicos ista jussisse; sed ex aliis planè causis iisdemque justissimis ad hæc jubenda ii fuere permoti. Ergo.

323. R. Ad 1. D. Reus efficitur qui leges patrias violat justas, C. injustas, quasque propterea salvâ conscientiâ servare nequit, N. Jamverò tales leges illæ censeri debent, quibus aliquid vel præcipitur, vel prohibetur quod adversatur religioni, qua nihil antiquius homini esse debet. Igitur qui metu pœnarum his legibus obtemperaret, ille religioni in re gravissima injurius atque in se ipsum iniquus, non modò imbecillitatis, sed etiam impietatis pessimum exemplum proderet. Et sanè si quæ objicitur ratio suâ veritate constaret, potuissent pariter imperatores ethnici, ariani, iconoclastæ de violatis patriis legibus Christianos atque Catholicos incusare, dum hi detrectabant aut thus adolere idolis, aut arianismum, reliquasque hæreses profiteri, quod nemo sanus dicet. Porro lex quæ vetat sacerdotibus quominùs benedictione aliove ritu sacro honestent nuptias mixtas, neglectis cautionibus præscriptis, ab Ecclesia constituta est juxta potestatem sibi divinitus attributam ad religionem tuendam; hinc eam legem prætergredi scelus nefarium est. Quamobrem cùm ecclesiastica potestas civili opponitur, in iis maximè à quibus integritas religionis pendet, tenetur quisque ex conscientia auctoritati ecclesiasticæ, quæ sola est in rebus spiritualibus legitima, obtemperare, civili autem *passivè* resistere. Hoc ab innumeris etiam catholicæ fidei martyribus factum accepimus, quibus in ore fuit præclara illa vox : « Oportet obedire Deo magis quàm hominibus;» et:« Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, *et quæ sunt Dei Deo.* »

324. Ad 2. N. Tum quia juxta professionem religionis catholicæ pontificia auctoritas dici nequit externa respectu quorumcumque fidelium; nam Christus Petro ejusque legiti-

mis successoribus omnes prorsus agnos et oves suas pascendas commisit juxta illud Jo. XXI. 15-17. « Pasce agnos meos... pasce oves meas; «tum quia Romani Pontifices, ut paulò ante diximus, non constituerunt leges illas, sed earum urgent executionem, utpote earum custodes et vindices. Cùm verò concilia canonicas leges ediderunt, ignotum adhuc erat novum illud de *placito regio* commentum, quod postremis his temporibus ab aulicis scriptoribus invectum est. Quòd si absurdum est affirmare Ecclesiæ leges, quæ pro objecto habent res merè spirituales, vim obligandi mutuari à *placito regio* principum etiam catholicorum, quantò magis absurdum et absonum est asserere vim illam leges ecclesiasticas mutuari à sanctione principum acatholicorum, hæreticorum videlicet, schismaticorum aut infidelium ?

325. Ad 3. D. Conditiones illæ adversantur *tolerantiæ religiosæ* seu professioni promiscuæ veræ et falsæ religionis, erroris et veritatis, C. *tolerantiæ politicæ* seu *civili*, N. Possunt quidem acatholici pro ingenii sui libidine religionem cudere, dogmata contraria miscere, ex lutherana et calvinistica secta tertiam nescio quam utrâque absurdiorem consuere quam *evangelicam* (1) nominent; non enim in magno discrimine ponendum est sive unum sive alterum errorem profiteantur, sive etiam plures simul : at id nequeunt præstare Catholici quibus unica vera religio est ad exclusionem absolutam quarumcumque sectarum et errorum, dicente Apostolo : « Unus Dominus, una fides, unum baptisma (2). » Istud tamen non impedit quominùs politicè omnes tolerentur. Quòd si adversarii adeo solliciti sunt de conscientiæ libertate,

(1) Tali denominatione insignita est nova, ut vocant, forma religiosa quam Fridericus Guillelmus III. Rex Borussiæ invexit, ac in nova sua *Agenda* suis subditis Protestantibus servandam proposuit. Plura hic observari possent, quæ vel invito in mentem subeunt. Verùm ea ita silentio premo, ut prætermittere nequeam consuevisse veteres hæreticos fucum facere imperitis speciosi alicujus nominis usurpatione. Sanè S. Augustinus in lib. *De hæresibus* ad Quodvultdeum inter cæteros n. 39. recenset *Angelicos*, et n. 40. *Apostolicos*. Magnifica tamen hæc nomina efficere non potuerunt, ut magniloqui illi aut non essent aut non haberentur hæretici. Adeo verum est magna nomina rerum naturam non immutare.

(2) Ephes. IV. 5. Εἷς κύριος, μία πίςτις, ἓν βάπτισμα.

quare hanc adimunt sacerdotibus catholicis eos cogendo ad id præstandum, quod ipsi salvâ conscientiæ libertate præstare non possunt? Si adeo ipsis cordi est pax publica et domestica, quare tantâ animorum contentione promovent conjugia mixta, quæ norunt cum pace consistere non posse (1)? Pax illa quam acatholici vellent obtrudere quovis bello periculosior est, eò quippe spectat, ut sensus omnis religionis ex animis hominum radicitus evellatur. Cæterùm quoniam feminarum acatholicarum penuria non est, eas sibi poterunt acatholici in matrimonium jungere, et cum eisdem pacatè tandem et tranquillè vivere. Quid quod ipsi optimè norunt quibus obligationibus Catholici teneantur, ut licitè valeant mixta inire conjugia? Igitur cùm se ultro iisdem conditionibus subjiciant, non est cur de domesticis dissidiis conquerantur, si ejusmodi conditiones pars catholica pro suo jure servare velit.

326. Ad 4. N. Ut patet ex modò dictis; præsertim si principes isti acatholici, qui tales leges ferunt aut tulerunt solemni pacto se adstrinxerint ad conservandam suorum subditorum religionem in *statu quo* eam repererunt, ac se obligaverint ad nullas invehendas novitates contra disciplinam et praxim, quæ priùs in illis regionibus obtinebant. Violati proinde fœderis rei dicendi sunt qui secus agunt, ac propriâ auctoritate abuti contra omnia æquitatis jura. Rationes seu motiva, quæ postea adducuntur ad innovationes honestandas et violentias quas exercent, sunt illa ipsa quæ in Æsopianis fabulis lupus ingerit adversùs agnum, aut leo in partitione prædæ. Quod verò adjicitur de perturbatione pacis, ac læsæ majestatis crimine solidius fundamentum non habet; siquidem ipsi principes acatholici sunt, qui tranquillum rerum statum qui priùs vigebat, perturbarunt, omnia sùs deque verterunt leges confi-

(1) Ut zeli hujus immoderati unum aliquod exemplum referamus, notum est ex op. cit. *Collectiones ad hist. eccl. sec. XIX. in Germania*, etc. pag. 63. regimen Borussicum innumeros juvenes protestantes destinare ad officia civilia et militaria obeunda in regionibus seu provinciis purè catholicis, ut scilicet puellarum genere atque opibus præstantium sibi poscant connubia, atque ita in illis provinciis primariæ ac nobiles familiæ, quæ civitatum firmamenta sunt, incipiant lue protestanticâ depravari.

ciendo, quæ illæsâ conscientiâ ac salvis juribus naturali, divino et ecclesiastico servari nequeunt. Sibi propterea imputare debent, si sacerdotes catholicos reluctantes experiuntur. Quare non magis perturbatores ac læsæ majestatis rei dicendi sunt catholici sacerdotes, dum renuunt latis ejusmodi legibus obtemperare, quàm perturbatores ac rei læsæ majestatis dicendi essent antiqui martyres, qui idola colere, aut arianam, aliasve hæreses profiteri, secus ac postularent imperatorum edicta, detrectabant. Nec verò æquiori jure principes acatholici Catholicos in præsenti pœnis afficiunt, quàm olim ethnici et hæretici in Christianos et Catholicos suppliciis adhibitis desævirent. Par utrobique ratio omnino est, cùm utrobique agatur de libertate conscientiæ tuenda.

327. Ad 5. D. Si princeps non prætergrediatur suæ potestatis limites, Tr. vel C. si eos prætergrediatur, ut in casu nostro, N. Objectum enim de quo præsentem quæstionem instituimus est merè spirituale, atque adeo alienum prorsus à potestate politica : alioquin si principes acatholici cogere possent sacerdotes catholicos ad impertiendam illicitam benedictionem, seu, quod idem est, ad probanda conjugia, quæ Ecclesia innixa juri divino et naturali detestatur, possent eodem jure potestatem exercere in sacramenta reliqua (1),

(1) Ne videar aut conjecturis, aut suspicionibus indulgere, ob oculos ponam particulam epistolæ, quam Frid. Guilielmus ad quatuor episcopos dedit die 28. Febr. 1828, quâ rex *evangelicus*, dum eis facultatem facit ut ad Sedem Apostolicam se convertant, responsione nullâ expectatâ, immiscet se iis rebus, quæ in tota religione sanctissimæ sunt, secretis scilicet sacræ confessionis arcanis. En ejus verba : « .....Cependant, pour calmer *vos scrupules*, je consens à ce que vous vous adressiez au Pape, auquel vous exposerez la question, et je donnerai l'ordre à mon ministre prés la cour de Rome, de presser la décision pontificale. Dans la confiance fondée que cette décision favorable et pacifiante ne se fera pas attendre, je veux bien suspendre la publication de quelques ordonnances, et surtout d'une loi pénale destinée à assurer l'exécution du décret du 17 Août 1825, dans le cas où mes *justes* espérances viendraient à être trompées. En attendant, je m'en repose sur votre zéle et sur votre vigilance pour qu'il ne se représente plus de ces irrégularités, qui, d'aprés votre opinion même et celle des autres évêques des provinces de l'Onest n'ont pas de rapport avec la question des *mariages sans reserves*, et qui, d'aprés les lois fondamentales de ma monarchie, sont incompatibles avec l'ordre public et avec la liberté des consciences. De ce nombre sont d'abord le refus de publier, dans les églises catholiques,

in veritates dogmaticas quæ ipsis non probantur, et ut uno verbo complectar omnia, profani homines fieri possent arbitri religionis divinæ. Hæc in religione, seu potius sectâ, ut aiunt, protestanticâ quæ humani cerebri artificium est, locum habeant, per nos licet; at in religione catholica divinitus instituta non habent. Quod autem adjicitur, non debere constitui *statum in statu*, quædam est politicorum cantilena, quæ risum provocat, et fortasse iidem ipsi qui talia proferunt, quid sibi velint non intelligunt, nisi ii contendant Evangelium ipsum in regionibus infidelium promulgari non debere, ne aliter *status in statu* constituatur.

328. Ad 6. D. Munus principis est prospicere publico bono per media legitima, C. per media illegitima, N. Tale profectò principis munus est; ast nunquam princeps publico subditorum suorum bono prospiciet, nec illud consequetur per leges, quæ ipsis libertatem auferant profitendi sanctè integrèque catholicam religionem.

329. Ad 7. N. Omnia quin potiùs pessumdant. Etenim 1° apertè violant solemnes promissiones, quibus, ut vidimus, se obstrinxerunt (1); 2° violant libertatem religiosam sacer-

les bans de mariages de ceux qui ne veulent point prendre l'engagement dont j'ai parlé ; et en second lieu, *le refus de l'absolution*, par lequel les prêtres catholiques punissent celui de leur communion dont le mariage a été bénit dans une église *évangélique*, parvenant ainsi indirectement à arracher des deux époux une promesse forcée. *Je ne puis et je ne dois plus souffrir un seul instant une atteinte si violente portée à la paix des familles et à la liberté de conscience, en dépit des lois.* Ainsi donc, d'un côté, pour éviter d'exaspérer et de froisser les esprits ; de l'autre, *pour mettre le clergé dans l'impossibilité de dire que l'inviolabilité du secret de la confession ne lui permet pas de déclarer, que le refus de l'absolution tient à une autre cause*, et pour l'empêcher ainsi, non seulement d'échapper aux lois, *mais encore de présenter sous un jour odieux une mesure indispensable à leur maintien;* j'attends de vous que, convaincu de la nécessité des mesures à prendre, vous preniez celles que votre autorité épiscopale met à votre disposition, afin de prévenir de pareils abus, et de les réprimer s'ils venaient encore à se manifester. » Cf. op. cit. *Lettres sur l'affaire de Cologne*, etc. p. 27. seqq.

(1) Hanc solemnem promissionem in mentem revocat regi Borussiæ arch. Posnaniensis Dunin in litteris ad eumdem datis die 26. Octob. 1837. scribens : « Lorsqu'en 1815, votre majesté prit de nouveau possession du grand-duché de Posen, elle fit, le 15 Mai de la même année, aux habitants de ce grand-duché cette promesse solennelle : *Votre religion sera maintenue.* » Cf. *Lettres sur l'affaire de Cologne*, etc. p. 74.

dotum, et sponsæ catholicæ, cui non ampliùs licet in matrimonio contrahendo eâ uti juris æqualitate, quâ à lege evangelica donata est (1); 3° hæc violant quin consilium ullum aliud sibi propositum habere possint, quàm ut sacerdotes ipsos catholicos cogant sacrilegam conferre operam ad religionem catholicam evertendam. Nam hujusmodi benedictio ad valorem conjugii non requiritur, cùm à servanda forma in ejus celebratione per concilium Tridentinum jussa Pontifex dispensaverit; nec ut licitum possit reddere quod est illicitum suâpte naturâ; nec ad conscientiæ pacem contrahentibus conciliandam, qui probè intelligunt ex benedictione per vim extorta nullo modo adimi intrinsecam deformitatem conjugiis contra omnia jura initis; nec demum exigi potest ut contrahentium votis satisfiat; nam pars acatholica eo ritu, qui à suo protestante ministro peragitur contenta, hujusmodi benedictionem contemnit; pars verò catholica negligit, quippe quæ novit sine tali benedictione matrimonium validum constare. Unum igitur illud restat, quòd velint principes acatholici sacerdotes cogere, ut extrinsecâ quâdam sacri ritùs specie ostendant probare se et publicè honestare hæc illicita conjugia; seu quod idem est, apertè profiteantur nihil illegitimum in hisce nuptiis reperiri, et ad *protestantismum* provehendum nefario ministerio concurrant (2).

330. Ad 8. D. Si verba attendantur, C. si facta, N. Nunquam profectò dicent acatholici consilia cogitationesque suas ad rem catholicam subvertendam spectare; imò verò si loquentes illos audias, tutores se catholicæ religionis esse, ac si superis pla-

Cf. præterea quæ de promissionibus Catharinæ, et Friderici II. factis anno 1772. pauló ante scripsimus.

(1) Cf. Cl. Jo. Jos. Ignat. Doellinger prof. ord. Theologiæ in universitate Monachiensi egregium opusc. cui tit. *Ueber Gemischten Ehen. Eine Stimme zum Frieden*, seu *De matrimoniis mixtis. Vox pacis*. edit. 4. Regensburg., 1838. p. 20. Sæpe posthac hoc opusculo utar, cùm ejus auctor non minùs doctus et eruditus sit, quàm sincerus catholicus. Divinâ providentiâ factum est, ut difficillimis his temporibus, universitas Monachiensis instructa sit professoribus doctissimis et sanâ doctrinâ pollentibus, qui sese opponere valeant inanibus conatibus et perversis machinationibus adversariorum Ecclesiæ catholicæ. Inter eos distinctum occupat locum Dr. Goeres quem verè vocaveris *evangelicorum* malleum.

(2) Cf. Doellinger op. cit. p. 9. et sequentibus.

cet, defensores etiam atque patronos verbis amplissimis prædicabunt (1). Verùm si animum adjungamus ad ea facta expendenda, quæ lapsu temporis contingunt, tum demum intelligemus quò pertineat catholicæ rei ab istis suscepta defensio. Videbimus enim religionem catholicam in multis regionibus in quibus olim florentissima extitit, nunc hisce tutoribus ac patronis ad interitum ruere (2). Atque in aliis etiam provinciis quæ sub istorum hominum imperio continentur idem exitus foret certissimè pertimescendus, nisi supernus quidam animi vigor, quo novitatibus acriter resistant, sacerdotum pectora communiret. Quamquam neque illud omnino verum est, adeo astutè sua consilia acatholicos moliri, ut quò intendantur, non innotescat (3). Cæterùm si talia adversùs se tentari fortè à principibus catholicis animadverterent, clamoribus implerent omnia ; at cùm illi eadem faciant, rem æquissimam, causamque justissimam ex eorum verbis taciti æstimare debemus.

331. II. Obj. Atqui leges quæ cogunt sacerdotes catholicos ad consecranda sive benedictione sive alio ritu sacro mixta conjugia, etiam quando sponsi detractant se obstringere ad instituendam omnem sobolem in religione catholica, innituntur principiis justitiæ et æquitatis. Ac 1° innituntur perfectâ conditionis paritate, quæ intercedere debet inter utriusque

(1) Sanè von Altenstein, Bunsen, et ephemerides mercede conductæ certatim extollunt benignitatem, munificentiam, clementiam summam, præclarè gesta à regimine Borussiæ in gratiam religionis catholicæ. Eâdem ratione quâ olim clementia regiminis Anglici sub Elisabetha ad sidera tollebatur dum sanguine Catholicorum Anglia redundaret. At postea altera femina protestans D. de Stael eam nuncupavit *Tiberium feminilem*.

(2) Recolantur quæ paulò ante attulimus de statu religionis catholicæ in ditionibus Russica et Borussica.

(3) Hujus rei documentum luculentissimum exhibet quoad Borussiam epistola, quæ regis jussu data est ad quemdam provinciæ consiliarium protestantem, eo quòd filium suum siverit ad religionem catholicam informari. « J'ai appris, scribitur, que vous avez fait élever dans la religion catholique votre fils... quoique vous apparteniez vous-même à la religion *évangélique*. Bien qu'une telle conduite puisse invoquer sa justification dans les lois, je ne puis m'empêcher de vous déclarer que vous avez montré par là pour votre religion *une indifférence coupable*, qu'il est de mon devoir de blâmer. » En quò tendat istorum zelus ! Cf. *Ami de la Relig.* 5. Juin 1838. Quoad Russiam verò alterum non minùs luculentum documentum suppeditat edictum (*Ukase*) datum ab imperio Nico-

confessionis, catholicæ scilicet et acatholicæ, contrahentes: minister enim protestans nullam exigit sponsionem, ut sponsis benedictionem impertiatur; ergo neque eam exigere debet sacerdos catholicus: alioquin si ab utroque denegaretur benedictio, nullus jam esset reliquus conjugiis mixtis locus, quod quidem magnum civili societati detrimentum importaret (1); 2° innituntur patrocinio quod princeps suscipere debet cujuslibet religionis, quam sui subditi sectantur, et maximè *dominantis*, uti solemus vulgò dicere. Admissâ enim cautione quam Catholici exigunt, ii conditione uterentur multò meliore, opesque suæ religionis non modò confirmarent, sed etiam augerent. Huc sanè tendit Ecclesia catholica, quæ hac ratione promovet eam, quam vocant *tacitam reformationem*, quæ sensim quidem, ast certò illam evertet, quam tercentum ab hinc annis majores nostri tanto studio peregerunt (2); 3° innituntur ipsis Catholicorum principiis: ideo enim juxta catholicam doctrinam nequeunt sacerdotes impertiri ejusmodi benedictionem nuptiis mixtis absque prævia sponsione, quia illæ adversantur fini præcipuo conjugii christiani, quod dignitate sacramenti à Christo auctum est, nempè: « Ut populus ad veri Dei et Salvatoris nostri Christi cultum, et religionem procrearetur, atque educaretur, » uti loquitur Catechismus Romanus (3), seu ad conservationem, et augmentum Ecclesiæ catholicæ. Atqui hæc eadem ratio æquè militat pro ministris protestantibus, cùm etiam Ecclesia protestans velit ut conjunctio matrimonialis juvet ad doctrinæ suæ fines latiùs augendos, ac propterea protestantes ministri quoque munere et religione teneantur efficere, ut proles instituatur in religione

lao die 2. Januar. 1839: relatum ab *ephemeride officiali Petropolitana*, atque insertum in *ephemer. Augustæ Vindelic.* die 19. ejusd. mensis. Hoc imperiali decreto integrâ promittitur libertas cunctis ad metalla aliaque opera publica damnatis, qui *profiteri velint religionem dominantem* (istorum damnatorum plerique sunt Catholici Poloni utriusque ritûs, græci nempe et latini). Neque hic stetit imperatoris munificentia, sed apostatis præterea hic honos tribuitur, ut aureum numisma cæruleo lemnisco è collo pendens deferant, ad instar scilicet equestris insignis ordinis *S. Annæ*.

(1) Ita *ephemerides univers. Rheni inferioris* die 6. Jan. 1838.

(2) Ita cit. *ephemerides Rheni inferioris* in art. inserto dieb. 8. 9. 10. 11. Febr. ejusd. anni.

(3) P. 2. cap. 8. sect. 1. n. 15.

evangelica (1). Quæ cùm ita se habeant, patet 4° posse quidem sacerdotes catholicos, pront leges iis ultro permittunt, hortatibus inducere partem catholicam, ne sinat prolem institui in alia religione, minimè verò posse ab utroque contrahente exigere formalem, ut vocant, pollicitationem de instituenda sobole omni in religione catholica, quod leges vetant; 5° secus agere esset abripi principio intolerantiæ et *fanatismi* aut superstitionis, quod scilicet, *nequeat Ecclesia impertiri benedictionem suam illi conjugio cujus proles damnationi educaretur* (2); 6° eò vel magis, quòd hìc non agatur de aliquo fidei articulo, sed de praxi ad mutabilem disciplinam spectante, in qua proinde Ecclesia debet sese accommodare iis, quæ præsens rerum status ac relationes cum alia confessione exposcunt, prout reipsa sapienter se gerunt ministri protestantes, qui non abnuunt in conjugiis mixtis commendabili prorsus indulgentiâ suam agendi rationem *necessitati sociali* attemperare (3). Ergo.

332. R. N. A. Ad 1. prob. D. Si eadem ratio vigeret pro sacerdote catholico in exigenda prævia illa conjugum pollicitatione, ac viget pro ministro protestante in ea non exigenda, C. si longè diversa omnino vigeat, N. Jam verò sacerdos catholicus cogitur ad ejusmodi pollicitationem exigendam 1° ex Ecclesiæ legibus, quibus ex conscientia obtemperare debet, nisi velit gravi scelere se commaculare; 2° ex ipsa rei natura, quâ fit ut nequeat ritu sacro honestare conjugium illicitum et sacrilegum, cujusmodi illorum est, qui actu constituti ac dispositi sunt ad instituendam sobolem in ea secta quam ipsi fide tenent falsam esse, et in qua culpabiliter ex hac vita decedenti nullus patet aditus ad salutem; 3° ex necessitate patefaciendi horrorem quem profitetur Ecclesia cujus sacerdos minister est, erga sacrilegas ejusmodi nuptias. His porro rationum momentis permoveri nequit minister protestans, qui nullam sibi superiorem auctoritatem agnoscit in religionis negotio; qui profitetur tolerantiam religiosam, ita ut in qualibet *confessione*, ut vocant (perinde ac si Protestantes fidei confessio-

(1) In cit. *ephemer.* loc. cit.
(2) Ibid. in art. 6. Januar.
(3) Ibid.

nem aliquam haberent) quilibet possit salutem æternam adipisci (1); qui demum nullam tribuit conjugio sacramenti dignitatem. Nunc verò et illud adjicimus, falsum esse tolli perfectam illam conditionis paritatem per catholicæ Ecclesiæ praxim, atque impediri connubia mixta. Nam si sponsi renuant se subjicere conditione sine quâ non tribuitur illis benedictio à sacerdote catholico se convertunt ad ministrum protestantem, qui eam illico ipsis ex animo impertitur (2).

333. Ad 2. N. Ut enim princeps acatholicus æquo jure diversæ communionis asseclas tueri dicatur, debet, prout unaquæque fert religio, iisdem patrocinari. Cùm verò Ecclesia catholica profiteatur se abhorrere ab ejusmodi conjugiis eaque detestari, profectò qui cogit sacerdotes ad has nuptias positivè ritu sacro probandas, convincitur his suis legibus non se patrocinari Catholicis, sed eos penitus opprimere. Id porro magis confirmatur ex eo quòd ejusmodi conjugia absque benedictionis collatione, imò absque forma præscripta à Tridentino fuerint, saltem quoad illas provincias de quibus potissimùm agimus, valida declarata.

334. Quod verò adjicitur de mente Ecclesiæ catholicæ delendi reformationem tribus abhinc seculis tanto molimine inductam, possemus reponere ipsam in hoc fungi munere sibi à Christo demandato prædicandi Evangelium omni creaturæ, docendique omnes gentes, sive infideles sive apostatas, eas revocando ad unicè veram religionem, reducendo oves errantes ad unicum Christi ovile et ad pastorem à quo discesserant, ac proindè devios quosque ad salutis tramitem, quærendo quod perierat. (3). Verùm hoc prætermisso, si talis esset.

(1) Cf. quæ scripsimus in tract. *De vera religione* P. 2. Prop. 12. ubi ostendimus Protestantes recentiores passim tolerantiam hanc religiosam profiteri: qui verò secus sentiunt pugnant cum ipsis Protestantismi principiis.

(2) Quinimò Protestantes, ut vidimus, Catholicos ad petendam à suis ministellis eam quam vocant benedictionem invitant; et eo nomine alliciunt, quod hac ratione in ipsorum sit potestate novas, cùm libuerit, nuptias inire. Commoda planè *reformatio!*

(3) Ecclesia enim catholica, quæ Ecclesia est omnium seculorum, utpote à Christo fundata, quovis seculo rebelles filios suos ad se revertentes collegit, et ad unitatem à qua recesserant revocavit. Ita recepit Gnosticos, Manichæos, Arianos, Macedonianos, Nestorianos, Eutychianos, etc.; nunc colligit Lutheranos, Calvinistas, Soci-

Ecclesiæ mens in cautione illa exigenda, Ecclesia promoveret quâcumque posset ope ejusmodi mixta connubia, induceret filios suos ad has nuptias ineundas, ut Protestantes facere consueverunt. Atqui Ecclesia fideles suos omni modo avertit ac retrahit ab his nuptiis ineundis, admonet episcopos et parochos ut omni quâ possunt ratione avertere satagant subditos suos ab his conjugiis, quamvis sponsionem præmittant de institutione prolis universæ in religione catholica (1). Cùm id præstare integrum Ecclesiæ fuerit, cavit tamen ne ea conjugia fierent. (2).

335. Supponunt præterea adversarii in hac difficultate, deterreri Catholicos à jungendis nuptiis cum hæreticis ob denegatam benedictionem; at experientia contrarium evincit in ordinum præsertim nobiliorum cœtu, qui aut velut inanem cultùs speciem hanc benedictionem spectant, aut humanos favores æternæ saluti præferunt; ejusmodi porro hominum nunquam exiguus est numerus (3). Accedit Protestantes, si quod detrimentum inde patiantur, abundè sibi compensare tum ex sobole quam ex ministrorum suorum conjugiis percipiunt; tum ex statu fluctuanti et instabili propriæ doctrinæ, quæ sese attemperat individuis, ætatibus et conditionibus uniuscujusque, quo fit, ut plures semper inveniantur qui *facilem* hanc potiùs *reformationem* amplecti velint, quàm se subjicere rigidæ atque inflexibili Ecclesiæ catholicæ doctrinæ et praxi (4); tum ex libertate quam tribuunt divortii

nianos, Evangelicos, Rationalistas, et si qui alii sunt, qui à veritatis via, ac propterea à via æternæ salutis deflexerint. Missio enim quam ipsa accepit à Christo Fundatore sua tam se porrigit ad infideles, quàm ad hæreticos, et apostatas et incredulos, quicumque demum sint aut quovis nomine vocentur. Nunquam fieri potest ut Ecclesia ab hoc salutari ministerio desistat. Omnes schismatici, hæretici et apostatæ fuerunt aliquando filii sui, saltem ratione baptismi, ideoque multò minùs potest Ecclesia negligere, quod in se est, istorum æternam salutem. Equidem novi hæc Protestantibus non arridere. Ast velint, nolint, ita se res habet. Accusent licèt Ecclesiam catholicam superstitionis, intolerantiæ, *fanatismi*, perindè est; nec enim veritas immutari idcirco potest.

(1) Cf. hæc documenta apud Moser in op. sæpiùs cit. *De impedimentis matrimonii.* Nonnulla ex iis nos superiùs dedimus.

(2) Cf. Doellinger op. cit. pag. 24.

(3) Ibid. p. 26.

(4) Cf. Ibid. p. 27. seqq. qui accuratè observat olim non parùm Ecclesiam profecisse ex intestinis diversarum sectarum dissentionibus ac mutuis bellis quibus ad internecionem

faciendi, quando quis propriæ uxoris pertæsus sit, ac novam appetat: tum denique ex statu politico Germaniæ, in qua Catholici ut plurimùm sub regimine principum protestantium inveniuntur, qui nihil intentatum relinquunt, quo protestantismum provehant cum catholicæ religionis pernicie (1). Quare si quid in ejusmodi rerum vicibus instat periculi, totum in Catholicis instat.

336. Ad 3. N. min. tum quia Protestantium sectæ nullum principium, seu centrum unitatis habent, et idcirco communis auctoritatis interprete quodam, et quasi nuntio destituuntur, quo fit ut planè ignoremus quid velint aut nolint; tum quia si negationem excipias, id est, abnegationem catholicæ veritatis in qua sola omnes unanimi planè consensu conveniunt, nullam habent doctrinam positivam in qua coalescant, si incipias ab articulo de existentia Dei et desinas in articulum de futura carnis resurrectione, et vita æterna, atque à primo bibliorum libro, nempè Genesi, donec ad postremum pervenias qui est Apocalypsis (2); nullam fidem, nullam certam

usque altera alteram persequebatur; ast verò nunc ex externo fœdere inter omnes sectas inito, quæ protestantismi commune nomen usurpant, factum esse ut non leve ex hac parte Ecclesia detrimentum passa sit. Posset rectè affirmari unicam jam dari in religione divisionem, Catholicorum scilicet et acatholicorum, quia acatholici omnes sive schismatici, sive hæretici, sive infideles unanimi prorsus ratione conspirant, et vires jungunt adversùs Ecclesiam catholicam, quæ præterea luget non paucos filios suos ad inimicorum castra descivisse, et cum illis in eumdem finem inivisse fœdus. Porro rem hanc seriò perpendenti, id argumento ineluctabili erit, unicam veram religionem in Ecclesia catholica inveniri, quæ non ab alio quàm à Deo fundatore suo regitur, neque in humanis ullis subsidiis spem suam collocare potest. Quàm benè posset Ecclesia catholica iniquis his temporibus Apostolorum verba usurpare Act. 4. 24. seqq. « Domine... qui Spiritu Sancto, per os patris nostri David, pueri tui, dixisti: quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversùs Dominum et adversùs Christum ejus? Convenerunt verè adversùs puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes, et Pontius Pilatus, cum gentibus et populis Israel. »

(1) Cf. Doellinger ibid.

(2) Cf. quæ scripsimus in tract. *De vera religione*, P. 2. Propp. 6. 7. et 9. cum appositis adnotationibus. Illis documentis nunc adjici debet opus *eminenter protestans* quod non ita pridem vulgavit Dr. Strauss, professor in universitate Tubingensi. Hic auctor protestans, in vita Christi Jesu, longâ dissertationum philologicarum et criticarum serie sibi proposuit evertere authenticitatem omnium evangeliorum; atque in Christo Jesu non aliud agnovit, nisi *ideam symbolicam humanitatis*. Sub hoc respectu non abnuit Strauss

ethices ac praxis normam (1); tum denique quia nullo scrupulo anguntur in honestandis nuptiis eorum qui detrectant se obligare ad instituendam prolem in ea quam vocant religione *evangelica*. Huc accedit, ut sæpius adnotavimus, nunc Protestantes apertè fateri Catholicos in propria religione salvari posse, quod nos negamus fieri posse in qualibet protestantismi secta. Catholici propterea sibi planè in sua praxi cohærent, minimè verò acatholici.

admittere Jesum Christum veluti Deum hominem, veluti centrum unionis naturæ divinæ et humanæ, ac denique veluti mentem infinitam, quæ se manifestat in finito, quin amittat conscientiam pristini statûs sui. Dixi hoc opus esse *eminenter protestans*, quia profluit ex intima protestantismi essentia seu natura, quæ tota consistit in libertate examinis, et in independentia absoluta rationis seu spiritûs privati à quavis auctoritate sive in dijudicandis libris canonicis et inspiratis à non canonicis et non inspiratis, sive in sensu determinando horum librorum. Haud planè ignoro viginti, aliosve fortasse plures insurrexisse ex Protestantibus qui calamum acuerint adversùs Strauss, ut sic protestantismum ab hac impietatis nota liberarent; ast et illud novi, infelici prorsus exitu id eos præstitisse, aut præstare posse ex suis principiis. Nam Strauss usus est jure suo, seu jure quod ipsi tribuit protestantismus in utroque examine instituendo, eodem nempe jure quo ante ipsum ex eodem principio usus jam fuerat alter protestans Carol. Hase in vita pariter quam edidit Christi Jesu, aliique protestantes rationalistæ usi fuerant et ad eamdem conclusionem devenerant. Quomodò itaque poterunt Protestantes sive Strauss, sive rationalistas reliquos refellere, quin ipsum fundamentum protestantismi penitus subruant? Egregiè porro ex hac saltem parte id ostendit Wegscheider, qui in præf. ad suas institutiones theologicas evincit rationalismum ex intima protestantismi essentia profluere, qualis à Luthero institutus est, cujus propterea *piis* manibus suum voluit opus esse dicatum. Verùm juverit hoc confirmare auctoritate hominis haud suspecti, scilicet, Judæo-increduli Salvador. Hic siquidem in op. *Jésus-Christ et sa doctrine*. Paris, 1838. Tom. 1. *Préface* pag. 19. loquens de opere Strauss hæc habet : « Enfin, l'ouvrage du professeur de Tubingue a surtout un grand sens comme *dernière expression de l'esprit du protestantisme. La réforme s'était fait illusion à elle même, en se croyant un mouvement tout chrétien, un retour pur et simple aux doctrines évangéliques.* » Ex his intelligimus 1° justos fuisse meritorum Strauss erga protestantismum æstimatores eos, qui non ita pridem ipsum elegerunt ad *cathedram theologicam* Tigurinam, perperam imperitis non paucis obnitentibus, qui nondum pervenire potuerunt ad legitimas protestantismi conclusiones; intelligimus 2° quo sensu Protestantes sibi adsciverint nomen *evangelicorum*, eâdem nempè significatione quâ Scipioni cognomentum *Africani* fuit, deletâ Carthagine Africæ metropoli. Quo sensu neque nos abnuimus Protestantes *Evangelicos* nuncupare.

(1) Hujus rei pariter documenta dedimus tract. et loc. cit. Hic verò ue extra nostrum argumentum vagemur, ut magis pateat quàm benè sibi cohæreant Protestantes circa benedictionem conferendam conjugiis mixtis,

337. Ad 4. N. Hoc enim perinde esset atque contendere, posse quidem sacerdotes catholicos admonere, instruere, et cohortari fideles, quin certiores fieri queant de fructu, seu exitu hujus admonitionis, instructionis et cohortationis. Deinde nemo est qui ignoret sponsos amore captos, ut inire valeant optatum conjugium ad omnia se paratos exhibere; nuptiis postea initis, omnia oblivisci. Quod si ita fit, etiam cùm aliqua intercesserit promissio, quò faciliùs, illâ omissâ, id continget? Demum ita se gerere debent sacerdotes catholici, quia Ecclesiæ leges id postulant, à quibus recedere sine piaculo ipsis non licet.

338. Ad 5. D. Esset permoveri principio inconcusso fidei catholicæ, quod extra veram Ecclesiam nulla detur salus, quodque adversariis vocare lubet *intolerantiam* et *fanatismum*; C. secus, N. Vocent Protestantes hunc fidei nostræ articulum sive *intolerantiam*, sive *fanatismum* aut *superstitionem*, nullâ nostrâ refert; ita nos credere profitemur, et juxta hanc fidei professionem nos gerere debemus. Non sunt Catholici, qui æternæ damnationi eos addicant qui culpabiliter extra veram Ecclesiam ex hac vita decedunt, sed Christus, sed Deus est, qui eos judicabit, et pro culpæ ratione eos puniet, cùm scriptum sit: « Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus (1) »; « Qui non crediderit, condemnabitur (2). » Nequit tamen sacerdos catholicus indifferens esse ac æquo animo pati, ut sponsus vel sponsa sinat filios suos institui in alia religione ab ea quam ipsi profitentur ac fide tenent unicè veram esse, et in qua sola credunt patere posse aditum ad salutem.

339. Ad 6. N. Sequel. Quamvis enim non agatur de fidei ar-

satis erit conferre Protestantium leges inter se. In Borussia Protestantes exilio, bonorum exspoliatione, vinculis publicis plectunt episcopos et sacerdotes catholicos detrectantes impertiri benedictionem conjugiis mixtis, etiamsi nulla præcesserit sponsio de educatione prolis in religione catholica; in Anglia verò Protestantes non ita pridem, seu antequam abrogaretur codex pœnalis contra Catholicos, vetuerant sub capitis pœna ne quis sacerdos ullis conjugiis conferret benedictionem. Cuinam meliùs mentem Protestanticæ religionis asseculo fides habenda, Anglone an Borusso?

(1) Matth. XVIII. 17. Ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ ἔστω σοὶ ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης.

(2) Marc. XVI. 16. Ὁ ἀπιστήσας, κατακριθήσεται.

ticulo, agitur tamen de ea praxi quæ arctè connexa est cum fidei articulo, et juxta quam ritè administrari debent sacramenta ut salutis media. Exigere propterea conditiones quas intima rei natura postulat, ut sacramenta salutaria esse possint, res non est disciplinæ mutationi obnoxia, sed est dispositio quæ necessariò requiritur, constans et immutabilis, ut cum fructu sacramentum suscipiatur. Alioquin dicendum foret dispositiones illas quas requirit Ecclesia in pœnitente, ut ritè absolvatur ad mutabilem disciplinam spectare. Motivum idcirco, quo Ecclesia ducitur ad negandam benedictionem sponsis qui propositum servant instituendi prolem in alia religione, ex eo oritur quòd perversam eorum animi comparationem uti doctrinæ et mandatis Christi fundatoris sui adversantem existimet. Adeo verò conceptus hic ecclesiasticus non cooperandi sacrilegis nuptiis mixtis cordi est Rom. Pontificibus, ut Pius VIII. derogaverit canoni concilii Œcumenici quoad illas provincias, in quibus hæc parochi præsentia et benedictio à regimine politico vi exigitur (1).

340. III. Obj. 1° Falsum est agi de praxi immutabili in ea benedictione deneganda, alioquin Ecclesia nunquam à suo hoc principio recessisset, prout novissimâ hâc ætate recessit, cùm rata duxit ea conjugia, quæ antiquitus ut illicita et invalida repudiabat. Jam verò semel ac Ecclesia ita se gessit, nequit jam respuere consecutiones quæ ex hac agendi ratione descendunt. 2° Accedit in Germania fuisse ab initio consuetudine prius et usu receptum, postea verò etiam lege cautum *ubique* circa conjugia mixta, quod haberetur tanquam *inadmissibile pactum* et *sponsio* inita inter sponsos de prolis educatione ante conjugii celebrationem (2); 3° in imperio autem Austriaco lege latâ sancitum est nullam exigendam sponsionem esse in conjugiis mixtis ad impertiendam benedictionem : episcopi verò acquieverunt huic legi, et adhùc ita se gerunt, accommodantes sese rerum ordini qui à legislatione inductus est (3). 4° Ratio porro harum legum aperta est; auc-

(1) Cf. Doellinger op. cit. pag. 33. 45. seqq.

(2) Ita Bunsen in *Scripto officiali* cui tit. *Expositio*, etc., relata saltem per epitomen in *Ephemerid*. 11. Jan. 1838.

(3) Ita auctor artic. insert. in *Ephemeride universali* diebus 8. 9. 10. 11. Februar. qui id affirmat auctoritati innixus Rechbergeri, cujus opus velut *evangelium* juris canonici spectat. Al-

toritas enim paterna et jus quod ex ea profluit, oritur tantùm ex conjugio jam contracto : quare cùm pater per hujus tantum consummationem jus acquirat, ac possit se obligare ad aliquid quod ipsum conjugium afficiat, sequitur pariter tunc temporis tantùm se obstringere posse circa prolis institutionem (1); 5° quæ cùm ita sint, non debet Ecclesia scrupulos ingerere conscientiis delicatis earumque pacem perturbare (2); 6° attentâ præsertim praxi, quæ jamdiu in non paucis diœcesibus invaluit de consecrandis nuptiis mixtis benedictione, quamvis nulla sponsio inter contrahentes præcesserit circa catholicam futuræ sobolis institutionem (3), 7° aut saltem connivere debet ut sponsi inter se conveniant de masculis instituendis in religione patris, feminis verò in religione matris. Ergo.

341. R. Ad 1. N. Nunquam siquidem Ecclesia recessit à principio quod vindicavimus, quòd scilicet nec possint nec debeant administrari sacramenta actu perversè dispositis. Aliud porro est agi de valida, aliud verò de legitima seu licita sacramenti administratione. Ecclesia quamvis semper exhorruerit conjugia mixta, ea tamen habuit ut validè contracta (4). Quando suam tribuit benedictionem, non ei mens est eam conferre parti acatholicæ quam optimè novit, neque in conjugio admittere sacramenti dignitatem, neque æstimare hunc ritum sacrum, neque vinculum conjugale ut insolubile habere, sed eam tribuere intendit tantùm parti catholicæ, seu filio aut filiæ suæ, quamvis ambo sponsi se coram parocho sistant (5).

342. Ad 2. N. Etenim nec ante nec postea usu et consuetudine receptum unquam fuit in Germaniæ provinciis, multò minùs lege cautum, ut *inadmissibile* haberetur *pactum* à sponsis initum ante conjugii celebrationem. Imò verò, ut nos paulò ante ostendimus, pacta *ante-nuptialia* non modò usu et con-

tamen nos superiùs vidimus pessimum hoc opus ab utraque potestate ecclesiastica et civili proscriptum fuisse, atque à scholis omnibus eliminatum.

(1) Idem loc. cit.

(2) Ibid. diebus 9-13. Mart. 1838.

(3) Ibid. dieb. 8. 9. 10. et 11. Febr.

(4) Sola Synodus Trullana, quæ tamen ab Ecclesia Romana recepta non est, declaravit invalida connubia mixta; cùm verò Ludovicus XIV. latâ lege constituerit in Galliis has ipsas nuptias invalidas, episcopi Galli in praxi eas semper spectarunt ut validas in facie Ecclesiæ.

(5) Cf. Doellinger op. cit. p. 35.

suetudine, sed etiam legum auctoritate firma erant et rata. Sanè in Bavaria, ubi præ reliquis Germaniæ provinciis Catholici Protestantibus permixti sunt, juxta edictum 24. Martii 1829. et anterius aliud edictum *constitutionale* an. 1818. §. 14, decernitur, quod « Si valido pacto conjugali conjuges inter sese statuerint, quâ religione filii debeant institui, id suam habeat efficaciam (1). » Eadem lex jamdiu promulgata fuerat in Electoratu Palatino, nempe an. 1709. (2). Eadem viguit in magno ducatu Assiæ-Darmstadiensi, ubi præterea cautum est ut parochus catholicus jus habeat negandi celebrationem conjugii in quo cautiones ab Ecclesia præscriptæ non servarentur (3). In provinciis Rhenanis nullam usquam prohibitionem viguisse quominùs pacta *ante-nuptialia* à sponsis fierent ante celebrationem conjugii ultro fatetur adversarius quem impugnamus (4). Igitur cùm falsum sit quod ipse assumit, hoc ipso tota corruit difficultas.

(1) Apud Doellinger ib. p. 16.

(2) Cf. Opus inscriptum : Die *religiose Erziehung der Kinder aus Gemischten Ehen eine geschichtlich*, etc., seu *religiosa Educatio prolis in conjugiis mixtis. Expositio historico-juridica*. Spiræ, 1837. pag. 98. ubi narratur, quod cùm Elector Palatinus Jo. Guilelmus priùs constituisset prolem ortam ex connubiis mixtis institui debere in religione patris, regiminis Borussici minis permotus, deinde etiam violentis quibusdam artibus quas idem regimen in vindictæ speciem exercuit adversùs Catholicos suos subditos (ex his patet quàm antiquæ sint machinationes regiminis Borussici adversùs Ecclesiam), tractationibus eâ super re ultro citroque habitis, demum legem tulit an. 1709. quâ sanxit § 3. ut in conjugiis mixtis integrum esset parentibus educare sobolem, prout ferebant legitima pacta nuptialia, seu etiam authenticæ eorum conventiones *stante matrimonio*. Ex quo facto constat quantùm recesserit regimen Borussicum à pristinis suis institutis.

(3) Apud Doellinger loc. cit. p. 17.

(4) Sed præterea praxis antea vigentis in provinciis Rhenanis testem habemus locupletissimum ipsum D. Hüsgen, qui in epist. datâ ad Parochum B. de F. canonicum et consiliarium ecclesiasticum die 30. Sept. 1828. inter cætera scribebat : « Sur ce point (conjugiorum mixtorum), il n'y a eu aucune négociation entre le métropolitain et les suffragants ; mais ces derniers ont, avant, comme après, admis pour leurs diocèses la pratique suivie dans le diocèse de Cologne. La pratique observée par notre administration diocésaine touchant les mariages mixtes est, depuis 1825, la suivante : sans égard à l'éducation religieuse des enfants, le mariage des futurs époux est proclamé dans l'église. Dans le cas où les époux font, par écrit ou de vive voix devant témoins, la promesse de faire élever tous leurs enfants dans la religion catholique, il est permis au curé catholique, *cæteris salvis*, d'assister au mariage ; mais si cette promesse n'est pas donnée, le curé catholique est tenu,

343. Ad 3. Negamus planè *Josephinæ* quam vocant *legislationi* non fuisse sive ab Apostolica Sede, sive ab Episcopis constanter et vehementissimè reclamatum (1). Et verò indè spes non levis oborta est, quod superiùs adnotavimus, foret ut precaria isthæc legislatio, quæ non paucas identidem mutationes subiit, ex antiquis institutis in universa Ecclesia vigentibus omnino temperetur (2). Cæterùm legislatio Austriaea in eo quod spectat ad conjugia mixta, non est *coactiva*, ut au-

après les proclamations faites, de délivrer à la partie catholique *testimonium libertatis ab omni impedimento canonico dirimente*. Désormais le curé catholique n'a plus à s'occuper de la célébration religieuse du mariage. Si, après la consommation d'une semblable union, l'époux catholique se présente au saint tribunal de la pénitence, rien ne s'oppose à ce qu'il soit admis à la participation des sacrements, *cæteris salvis*, dans le cas où le confesseur le trouve vraiment repentant de la démarche qu'il a faite, est empressé d'employer la douceur, une instruction appropriée, la prière et le bon exemple pour opérer le salut de l'époux hérétique et des enfants : néanmoins la fixation du temps devra être laissée au jugement du confesseur. Par cet exposé fidèle des faits, etc. »

Ita quidem Hüsgen sentiebat et scribebat an. 1828. Nunc verò ex litteris quæ non ita pridem huc pervenerunt à viro fide dignissimo patet eum, commutato consilio, cogitare alia omnia. Offero paucas harum litterarum periodos. « Quæ vidimus et audivimus, testamur. Perquam infaustum nobis est, quòd Vicarius generalis Hüsgen *omnia* secundùm desiderium et voluntatem Protestantium et Hermesianorum operetur. Si quis parochus pro re Archiepiscopi fortiter dixerit, aut pro eodem in templo oraverit, hic statim ad remotam et tenuem parochiam mittitur, licèt decem et etiam viginti annorum spatio suæ parochiæ deservierit. Si verò hæc agendi ratio alicui non placeret, hic subitò ab omni animarum cura arcetur. Hinc fit quòd diœcesis nostra (Coloniensis videlicèt) optimis pastoribus orbetur. Plures parochiæ aut vacant, aut ab Hermesianis occupantur, etc. » Quamvis à S. Sede concessum illi fuerit Vicarium generalem agere hâc duplici additâ lege, 1° ut in matrimoniis mixtis servanda curaret, quæ in Brevi Pii VIII. sancita erant, et 2° ut Hermesianos in officio contineret.

(1) Quicumque de his expostulationibus certior fieri cupiat, satis est ut recolat rescripta Pii VI. quæ paulò ante commemoravimus data ad Card. de Franckemberg, atque ad reliquos Belgii Episcopos. Alia ejusmodi documenta profert Moser op. cit. *De imped. matrim.* et vulgatissima sunt. Attamen Auctor articulorum quos sæpe citavimus affirmare intrepidè audet : « Legislationem Josephinam circa matrimonium permansisse in Germania ex parte episcopatûs et *Curiæ* (nempe Sanctæ Sedis) sine oppositione aut molestia ! »

(2) Exemplum litterarum afferimus, quas nuper piissimus Imper. Ferdinandus cuidam suæ ditionis episcopo dedit : « Cùm sponsa catholica, ait ipse, et sponsus protestans mutuò se obligaverint ad educandos filios omnes quos ex hoc matrimonio suscipient, in religione catholica, Majestas sua sibi certò

tumat adversarius, sed est *facultativa* seu *permissiva*, ita ut si pater sit protestans, *possit* quidem, sed non *debeat* seu non *teneatur* prolem in protestantica secta instituere. Possunt præterea juxta eamdem legislationem sponsi ante matrimonium de prolis institutione inter se pacisci; si autem renuant obtemperare sanctioni canonicæ, quâ exigitur formalis promissio de universæ prolis educatione in religione catholica ad obtinendam sacerdotis benedictionem, non adiguntur parochi à civilibus magistratibus ut matrimonia hæc illicita benedictionis ritu cohonestent. In tota diœcesi Lintiensi receptum est, ut nulla tribuatur benedictio conjugiis mixtis sine prævia sponsione circa catholicam totius sobolis institutionem; eadem praxis viget in diœcesi OEnipontina (1).

344. Ad 4. N. Adversarii enim principium est prorsus absurdum, et contrarium legislationi omnium gentium. Nulla siquidem uspiam legislatio reperietur quâ interdicantur validæ pactiones, antequam sponsi ineant conjugium. Illud è contario apud omnes gentes usu ipso inductum novimus, ut sponsi ante matrimonium ineundum ad aliquid se obligare invicem possint, idque legali scripto confirmare, in rebus etiam quæ ad futuram prolem pertineant, cujusmodi est articulus *de prolis successione*. Quòd si sponsi, antequam conjugium ineant, possunt inter se pacisci de successione hæreditatis, ac de aliis non paucis quæ spectent ad futuram prolem, quantò magis pacisci queunt circa ejusdem religionem, quæ objectum est longè præstantius et sanctius ?

345. Ad 5. Si ageretur de solis *scrupulis*, C. si agatur de violatione obligationis seu muneris omnium maximi quo parentes erga Deum obstringuntur, N. Utique hæretici pro sua opinandi licentia existimant id quod est ab Ecclesia circa matrimonia mixta sancitum, rem levissimam esse, quam homo prudens religioni non habeat (2). Ecclesiæ autem à

pollicetur fore ut Dom. V. Rma nullum aliud impedimentum matrimonio huic, quod *in facie Ecclesiæ* celebrari potest, objiciat, atque ita negotium istud totum expediat, ut inde neque auctoritatis civilis, neque auctoritatis ecclesiasticæ jus in discrimen vocari debeat.» Apud Doellinger op. cit. p. 56. seq. Quid præterea jam sentiant Canonistæ Austriaci de hoc argumento patet inter cæteros ex opere D. Rosi. cui tit. *Religions Wissenschaftliche Darstellung der Ehe*, seu *Expositio religiosa scientifica de matrimonio*. Vien, 1834.

(1) Cf. Doellinger ibid.

(2) Quomodò harum rerum quas Ec-

Christo edoctæ alius est sensus, contraria planè doctrina; sentit enim ac docet eos Catholicos qui ita animo sunt comparati, ut aut parvipendant religiosam liberorum institutionem, aut eam dimittant parti acatholicæ in gravissimum crimen incurrere; quòd si officium divinâ lege parentibus impositum sanè omnium maximum sive per socordiam, sive per contemptum abjiciant, æternæ filiorum suorum salutis proditores fieri. Quamobrem neque potest, neque debet falsæ cujusdam pacis obtentu parentes ejusmodi in tam perversa animi dispositione relinquere.

346. Ad 6. D. Id est nonnullorum privatorum aut ignorantiâ, aut animi ignaviâ Ecclesiæ lex alicubi violata est, Tr. legitimè collata est illis conjugiis benedictio, N. Etenim potuerunt interdum sacerdotes aliqui, sui obliti muneris, sive ut potestati civili velificarentur, sive honorum illecebris aut metu pœnarum eò adduci, ut sacrilegum hoc facinus perpetrarent. Verùm hìc non disputamus, quid ex privatorum culpa fieri possit, sed quid legitimè fieri possit et omnino debeat. An verò assentatorum hominum perfidia, aut ignavorum pravitas unquam efficiet, ut lex aliqua licitè violetur, obsistente præsertim ac reclamante legitimâ Ecclesiæ auctoritate (1)? Si hoc quispiam contendat, non modò lex quævis

clesia Catholica servat, æquos æstimatores habere Protestantes possumus, quibus præcipua fidei christianæ capita subvertere nulla religio est? Satis sit ad hanc assertionem confirmandam adducere *Catechismum ad usum Ecclesiarum et scholarum protestantico-christianarum* editum Spiræ, 1823. confectum à generali synodo protestante circuli Rhenani, et à supremo regio consilio approbatum. In hoc porro Catechismo *evangelico* de *Trinitatis mysterio* et *Christi divinitate* ne unam quidem syllabam legas; dogma autem *Redemptionis humani generis* ex impiis Socinianorum placitis describitur.

(1) Cf. Quæ superiùs ex Archiep. Posnaniensis litteris ad Regem Borussiæ datis adduximus. Illis verò aliud ejusdem testimonium subnectimus. Cùm enim ex occasione allocutionis à Gregorio XVI. habitæ die 15. superioris Septembris, quâ viri fortitudo et agendi ratio commendata fuerat, *Ephemerides regni Borussici* inconstantiæ illum accusassent, ita Rmus Archiepiscopus in sua responsione impositam sibi calumniam à se removit : « On ne se lasse pas de prétendre de nouveau que tous les prêtres de mon diocèse bénissaient les mariages mixtes sans exiger une promesse préalable; quoique près de mille faits recueillis à la hâte dans les registres de l'Eglise, et un grand nombre de contre-preuves envoyées à diverses reprises et toujours de nouveau à son Excellence le ministre von Altestein, soient venus prouver le contraire;

ecclesiastica, sed etiam civilis divinaque ipsa lex poterit impunè violari, cùm quotidie ingens hominum perditorum turba illas prætergrediatur.

347. Ad 7. N. Nunquam enim Ecclesia à se ipsa dissentiet, neque permittet ut sponsi pactum ineant, quo filii patris, filiæ verò falsâ religione matris imbuantur. Hoc quippe iniquum est, et omni juri contrarium. Imò ne sponsi quidem ipsi pactum hujusmodi inire inter se licitè possunt. Utervis enim illorum hæresim sectans, aut hanc veram esse aut falsam judicat. Si veram, cur liberis suis adeo sit inimicus, ut eâdem hæresi nolit omnes enutriri (1)? Si verò falsam, cur non modò sibi, sed etiam liberis suis iniquus esse velit, ut impiam sectam profitentes exitio pereant sempiterno? Ad hæc libe quærere nùm catholicus pater sit filiorum tantùm, an etiam filiarum pater? Similique ratione nùm mater catholica filiarum mater dicenda sit, an etiam filiorum? Profectò tales parentes qui sunt, ut sic velint sobolem partiri, referre mihi videntur mulierem, quæ coram Salomone rege alteri dicebat: « Nec mihi, nec tibi sit, sed dividatur (2). » Imò pessimæ feminæ crudelitatem longè superant. Illa enim cupiebat ut alienæ sobolis membra in duas partes discerperentur; isti verò prolem à se genitam sic dividunt, ut non in corpora, sed in animas sæviant, dumque unam partem Christo et Ecclesiæ, alteram impietati et malo dæmoni addicunt. Nonne in supremo judicii die filia hæretica catholicum patrem, filius

bien que le gouvernement royal, en fait, ne semble pas les avoir agréés, comme le prouve le document (pièce justificative A), *qui s'en rapporte expressément à une décision ministérielle* du 30 mai 1839. » Cf. *Ami de la Relig.* 17. févr. 1839. Fructus porro impavidæ hujus Archiepiscopi agendæ rationis fuerunt publica vincula ad quæ vir sexagenarius damnatus est à *clementissimo regimine evangelico*.

(1) Quid censeant Protestantes de doctrina catholica, quanquam à Socinianis et Rationalistis, ut vidimus, toti sint, liquet cæteris prætermissis, ex *Catechismo Heidelbergensi*, seu *Instructione in doctrina christiana pro Ecclesiis reformatis* novissimè edito Sulzbachii an. 1826. in cujus proœmio *prædicantes* dicuntur sese eidem jurejurando obstringere. Itaque in hoc libro symbolico pag. 36. octava interrogatio hæc est: « Quodnam intercedit discrimen inter cœnam Domini et Missàm papisticam? » Resp. « Missa nihil aliud propriè est, nisi abnegatio *unici sacrificii et passionis* Jesu Christi, ac *maledicta* idololatria. » Nescio utrùm hæc in ore istorum hominum risum magis an indignationem moveant.

(2) 3. Reg. 3. 26.

autem hæreticus matrem catholicam justissimè accusabit (1)?

348. Neque verò quisquam opponat è duobus malis minus esse eligendum. Ecquis enim istos in eam necessitatem conjecit, ut alterutrum faciendum sit? Nonne satius esset ut Catholici ab ineundo cum hæreticis aut schismaticis matrimonio penitus abstinerent? Ultro igitur volentesque sese iis vinculis implicant, quibus deinde suæ soboli iniquissimi esse coguntur. Neque omittendum est conjugem hæreticum aut schismaticum multis de causis permoveri posse ut ad sese universam sobolem trahat. Verùm etiamsi demus quòd fidem pactis promissisque servare velit, tamen: « Unus ædificans, ut verba usurpem Ecclesiastici, et unus destruens : quid prodest nisi labor? Unus orans, et unus maledicens : cujus vocem exaudiet Deus (2)? »

349. Hæc de matrimonio paulò prolixiùs pro rei gravitate agere volui; in qua tractatione nihil me scripsisse profiteor, quod ex veritatis amore et catholicæ doctrinæ tuendæ studio non sit profectum. Cæterùm si quid fortè videatur à me dictum esse liberius, quàm ut placere quibusdam possit, velim ut æqui homines sedato attentoque animo secum reputent quæ sanctissimus Mediolanensis Antistes Ambrosius ad Theodosium piissimum imperatorem olim scripsit : « Sed neque imperiale est libertatem dicendi denegare; neque sacerdotale, quod sentias, non dicere... Siquidem hoc interest inter bonos et malos principes, quod boni libertatem amant, servitutem improbi. Nihil etiam in sacerdote tam periculosum apud Deum, tam turpe apud homines, quàm quod sentiat non liberè pronuntiare... Quod facio primùm tui amore, tui gratiâ, tuæ studio conservandæ salutis (3). »

(1) Exinde apparet iniquitas illarum legum, quibus sancitur ut masculi patris, feminæ verò matris religionem sectentur : aut quod deterius, ut universa proles orta ex conjugiis mixtis profiteatur religionem quam vocant *dominantem*. Eadem erat imperatorum ethnicorum ratio, qui editis legibus omnes cogebant ut gentium superstitiones profiterentur.

(2) Cap. XXXIV. 28. 29. Cf. Serarium op. cit cap. 2. §. 14. seqq.

(3) Epist. quadragesimâ edit. Maur. n. 2. 3.

FINIS.

INDEX.